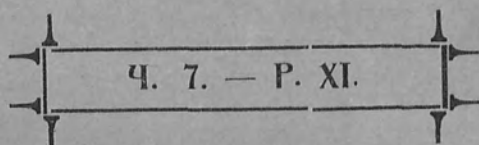


НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.



ЛЬВІВ ⌘

З друкарні Ставропигійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⌘ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в обемі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 7.

З М І С Т:	<i>о Іван Сепіцький:</i>	Вся нам любовию да бивають.	161
	<i>о. Стефан Петрушевич:</i>	Перешкоди, які ставили вороги з'єдинення за часів Іпатія Потія, а які в нинішніх часах в цілій силі відживають.	170
		„Временно воспрещает ся“.	181
		Церковна літопись:	184
	<i>о Мих. Лада:</i>	З чужих журналів.	187
Всячина	(Посесія або аренда ґрунтів ерекціональних. — Православний священик на Поділю. — В справі засновування нових посад душпастирських. — О дорожняний додаток. — Нові видавництва Товариства св. Ап. Павла).		189



Церковна Торговля „ДОСТАВА“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх роботу, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о різні різби (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різьбярів
для виготовлення іконостасів і престолів, — і приймає замовлення на образи.

Позолочення чаш і напрати риз

просить висилати до Львова, де в їх роботу.

За гроші, складані на вкладковій книжці, дає 6⁰/₀,
уважаючи вкладчиків співвласниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові¹
ул. Смольки 1; в Перемишлі, Ринок 26.

Капцеляраї дирекції: у Львові, ул. Домініканська 4.

Астму, кашель, хворобу легких

можна зовсім велічити домашніми средствами.

Інформаций уділяю кождому за дармо.

Вишліть лише на відповідь офранковану коверту.

Адресувати:

Frau MAŽIK

**PILZEN (Chechy),
Koternowska, 36.**

ПЕРША УКРАЇНЬКА РОБІТНЯ
КОНФЕКЦІЯ ДАМСЬКОЇ

АННИ КУДЛАК

у ЛЬВОВІ, при улиці ВІРМЕНСЬКІЙ ч. 25. (III поверх)
(Дім Товариства „ЗОРЯ“)

Споряджає поодинокі сукні і блюзки як також цілі
костюми після найновітніх французьких і англійських кроїв
: : так для ВП. Пань — як і для Паничок. : :
: : З мовлення з провінції нагадує ся старино і скарб. : :

Товариство взаїмного кредиту

„ДНІСТЕР“

у ЛЬВОВІ, ул. Руска ч. 20,

Телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечень „Дністер“ в р. 1895 на підставі закона о стоваришеннях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної висоти уділу.

Цілею Товариства є уділюване кредиту своїм членам рільникам обезпеченим в „Дністрі“ від більше т л.

Проценти від вкладок 4%, без потручення податку рентового.

Вклади приймає і виплачує Каса Дирекції Товариства в годинах урядових, від 8. до 2 год. в полудне.

Кonto в Щадниці почтовій ч. 32 527.

Кonto жирове в банку австрю угор.

Щадничі вклади	К. 4,120.000
----------------	--------------

Власний маєток	К. 536.000
----------------	------------

Уділені позочки	К. 4,765.000
-----------------	--------------

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.



ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 7.

Львів, 1. цвітня 1914.

Рік XI.

Вся нам любовию да бивають!



Лист ваш, сьвятоюрський парафіянин з російської України, що то його „Нива“ в 1—3 чч. видрукувала, читав я і братия з правдивим вдоволенем. Писаний він на тему інтересну та дуже актуальну, а притім такий сердечний та тільки добра св. Церкві католицькій взагалі, а для нас, що в руськім обряді з'особна бажає і має на меті, що за нього ми вам широко вдячні. З листа сього я почуваю сильний підєм духа в собі і у нас в Галичині, бож не йно ми самі по сім боці граничних стовпів католики, книгами метрикальними виказані, але вони і у вас є, є їх більше, є їх число нечислиме, мимо того, що pro mundo до громади католицької вас не зачисляють. Не йно католики, що їх, по осудови московському, Поляки „отщепенцами“ пороби́ли, а що не вертаємо до схізми, то тільки ізза страху та насильств Ляхів та їх патронів австрійських: польських урядників, а колиб була воля, тоб в „адін час“ всі пішли з поклоном „к віцепані Саблерови“, — але і у вас є католики, хоч Ляхи з своєю ляхською інтригою у вас сили не мають. Не Ляхи отже Унію підтримують і у вас її поширюють, але сам Господь „сїяй і возраст дай“.

Та ваш лист заслу́гує на ширшу відповідь — не йно ізза самої ввічливости. Відповідаючи, хочемо вам показати, що з огляду релігійно-обрядового далеко ми не „moritori“, що і колача не вкусили тай мід погірк; що заступ в тяжкій праці за віру і обряд не йно що з рук нам не випав, але насупротив, — ми його покріпше взяли тай побільше і ліпших щораз робітників до своєї праці стає; що ми навіть не байдужні, коли не

впавші в резигнацію, тай що не всьо в нашій сьв. Унії з Римом, в її поширеню, представляє ся на ділі і з близка так, як се вам і другим з далека уявляє ся.

Тому і я вам відповідаю отсим не по високим мудрствованням, по порядку вашого листа і так само широко і не злобиво, як ви свого листа написали.

Згадана вами в 220 ч. „Руслана“ предложена анкета з приводу майбутнього конгресу з духовників та сьвітських гр. кат. проти польського духовного шовінізму, певна річ, добра. Розумію, що така депутация малаб удати сь до сьв. Вітця Папи римського, бо, що до властей сьвітських, маємо своїх послів ширих, котрі, як ось читали ви звіти з засідань соймових, за справи обрядові заступають ся горячо — беручи річ з національного погляду та і в будучности не то сього не залишать, але і з всьою силою за віру і обряд заступлять ся, маючи в руках велику силу парляментарну до розпорядимости і vim vi поборювати будуть та бодай яку таку узду положать розшаллій мафії душехватській латинсько польського духовенства і сьому прихильної польської суспільности.

Чи сказана отже з анкети повсталала депутация до св. Вітця осягне свою ціль т. є., шоб духовенство латинсько-польське своєї роботи душехватської заперестало, сумніваю ся, а навіть перечу. Одно осягнула би. Поінформувала би римські круги про стан нашої церкви, про тяжку борбу, яку ми зводимо з польським духовенством о наш руський католицизм, а через нього і вселенський, бо католицизм цілого Сходу. Се було би діло чисто інформаційне і без сумніву дуже важне, бо до ської депутатії, по мому поглядові, ввійшли би переважно або і в цілости люди сьвітські, котрі би оказали coram mundo свою ревність о віру і обряд та переконалиб сьвіт, що наша віра і обряд не сама хлопська, як се люблять говорити наші сердечні приятелі і то не з самих мотивів національних, але і з ідеальних — позитивно релігійних. Ся депутация, зовсім певно, утішилаб св. Вітця та пособилаб звітам і заходам нашого Епископату у св. Престола та скріпила би їх правдивість насупротив голословним запереченям Поляків та їх потайним махінаціям у тогож св. Престола.

Шоб однак Поляки заперестали наші душі руські в свою кошару переганяти *in honorem regni Poloniae non vero Dei*, того і не думайте. Розверніть книгу історії. Від коли ми вернули до церкви вселенської, від тоді завсїгди, часто настійчиво і твердо св. Вітці всьою силою заступали ся за наш руський обряд, впрост заборонювали перехід на латинський тай в новійших вже часах б. п. Пій IX. під карою *suspensionis ipso facto ineundae* заборонює духовникови принимати вірного з иньшого обряду без виразного дозволу самого св. Вітця. Се воля, виразна — не сумнівна воля св. римського Престола. Так щож з того?

Ніколи латинсько польське духовенство наказів св. Вітців папів римських не слухало в с'їм предметі. Духовенство лат. польське ронило любовні сльози за св. Унію та серед ревного любовного плачу, забрало нам нашу шляхту, наше міщанство та полишивши на разі „хлопа“, взяло ся тепер і до нього. Дійшло до того, що заложена перед кількома літами у Львові „яничарня“ себто заведе не вилапування гр. кат. на латинський обряд стоїть під проводом гонорового каноніка кс. Лібревського, під оком, а може і не без дозволу, або і тихого признання своїх властей. Як отже в робленю Поляків, — бож не католиків, котрими і ми є, — лат. польське духовенство св. Престола не слухало ніколи, так і тепер не послухає і як своє робило, так і далі робити не перестане. *Sub oboedientia* реагувати nebude на словах, а на ділі інтензивнійше робити буде не впрост само, але через залежні від себе духовні комітети „обивательські“, котрі не мають стриму від тих, котріб в інтересі навернення цілого сходу на католицизм, стримати їх повинні.

Виходилоб, що для Унії св. у нас і для Унії св. у вас — *lasciate ogni speranza*? Пропав наш католицизм і св. Унія? У вас на унію нема надії? *Lasciate speranza* — Дантого?

Питання сї лучать ся з иньшими, тож трохи пізнійше гадку свою про се вискажу, а тут ще верну до анкети тай відразу перейду до конгресу, зазивом до котрого ви свого листа кінчаєте.

Спасибіг вам за таку чудну, сьвітлу гадку. Дійсно ми „восточани“, — а католики ширі, — ходимо сторонами і свої своїх незнають. Ми порозходились, порозбрились по „загумінках“, та робимо, як наші деякі господарі: „моя хата з краю, нічого не знаю“. Так! конгрес! — не конгрес, а синод восточних церковей — собор під заступником Спасителя на землі, наслідником каменя віри св. Петра, яко головою! Се показало би сьвітови, що Папа римський єсть головою церкви вселенської, не яко голова церкви латинської, а є він головою тому, що Христос так хотів і насупротив, моглоб бути сказано, що верховний Пастир, папа римський, наслідник св. Петра і „голова церкви вської восточної“, єсть по божому милосердію і Його найвисшій волі zarazом головою і церкви латинської.

Се був би підєм духа вської церкви восточної і Павлова робота до з'єднання всіх церковей під владу св. Вітця, уложила би ся і пішла би скорим ходом та від востока і запада — сївера і юга прийшлиб „чада“ і припавши до ніг св. Петра сказалиб: „вірую, яко ти єси Петр“. Се діло незвичайно велике, а до того треба, щоб Його як слід здійснити, великого ума і серця, а такого ми на шасте в нашій церкві маємо, Преосв. Кир Андрея з його Преосв. сподвижниками Кир Константином і Кир Григорієм. Не знаю, але може хто се велике питанє порушить на соборі єпархіяльнім, що має відбути у Львові с. р. в маю.

Але ви хотіли конгресу з сьвітськими людьми. Чи в тім „Соборі“ могли би бути і сьвітські? Так і ні. Тут знов питанє! Історія учить, що де сьвітська власть до церкви мішала ся, там церков і св. віра найгірше на сім вийшли. Приміром: схізма візантійська, а через неї і цілого сходу, реформація Лютра, епископальна церков в Англії, протестантизм Швеції і Норвегії і т. д. то всьо „благодати“ наслідків вмішування ся власти сьвітської, сьвітських державців в не свої діла. Щоби сьвітські могли брати участь яко експерти в деяких справах, яко досвідні, бажані навіть дорадники, того заперечити годі і зовсім певна річ, могло би уложити ся так, щоб церков с. є. єпископи рішали і рішилиб так, щоб зовсім мірян вдоволили.

Щоби відповісти вам за „observatorom“ на дальші заміти і то доволі болючі і тяжкі, знов вернемо ся до минулого. Русини заключили Унію 1596 р. широ і хотіли вони в ній всеціло витревати. Поляки хотіли Унії також широ, уважаючи її за поміст в латинство, а через се за спосіб, в котрий би наш нарід потонув в мори польським. Вислід знаний. З Білої Руси і України лишають ся ще за Річипосполитої при католицизмі майже недобитки, що їх Росія в 30. роках і пізнійше в Холмщині добиває — сих послідних для того і єдино для того, що духовенство відчужило ся від народу, тай не мало ревности св. Йосафата і його сучасних подвижників; то раз, а по друге, що дало ся скусити „ковчежем Юди“, йому же ім'я „рубль“.

В Галичині прийшли ми Русини католики до держави упорядкованої і культурнійшої о ціле небо від сучасної Росії. Так щож? Духовенство темне, претемне, відчужене від народу, бо знаюче польську мову, а не уміюче книг старославянських читати, так що є ще до нині служебники, де літургія лат. азбукою понадписувана. Темне духовенство, темнійший ще хлоп, бо ще і кріпак і раб. Чи міг той раб укріпити ся сьвідомою вірою через рівнож темного сьвященика? Сьвященство дістало з ласки монархів з Габсбурської династії свої семинарі, стає образованійше, але хлоп знов темний, бо все на панщині, а священство хоч більше образоване, але зденаціоналізоване. Надходить весна народів, знесене кріпацтва, великий рік 1848. Так дня иньших народів була се весна, а в нашім положеню се заледви „Стрітєне“. Братиб ся за поширене віри католицької, за її укріплене і сьвідоме та сьміле визнаване. Щож було робити? Книжок нема, нема кому читати; учи нарід, коли пняий. Панщина лишила се в спадку, що наш нарід з горівкою родив ся і з горівкою вмирав. Народи иньші беруть ся до визвольної народньої роботи, а в нас не було кому взяти ся, бо інтелігенції зовсім не було. Нарід потребує торгівлі, нарід потребує інституцій грошових, словом всього, всього. Треба до всього робітників. Чиж не диво, що духовенство кинуло ся до вської роботи і робило сумлінно як уміло? — Клало воно жер-

тви за нарід не йно гроша, праці, кєрвавогo поту, але і житя. Я сам знав одного сьвященика, котрий 27 літ (!!) не міг дістати парохії єдино тому, що був апостолом тверезости і котрий умер яко завідатель в нужді. Духовенство працюючи так на всіх полях, певно що не могло ревнійше віддати ся поширеню духа віри і католицизму в народі, але воно в сій тяжкій своїй праці виховувало своїх наслідників — свою інтелігенцію. Нині много сьої накиненої нам судьбою роботи вже відпало; майже вся робота політична нам відпала, і ми працюємо вже тепер інтензивнійше на поли церковнім, а маємо сил много і добрих сил, котрі йдуть за церков католицьку та за її віру. Але й тепер — ви думаете — чиж можна сьвященикови лишити ся, хочби в якій закутині, тільки при самій праці в церкві? Боже борони! Я і касу веду, я і перец важу, я і в читальни сиджу і т. д. А всюди, всюди слово боже поширюю. Роблять нам ізза сього заміт недбайливости о душі людські. Чи не ласка згадати Люегера, кн. Ліхтенштайна, пралата Шайхера і прочих християнських суспільників „Heraus aus der Sakristei!“ А прецінь вони сповнили йно заповіт св. Віція Льва XIII.

А до чого вони дійшли з ідеєю католицькою і своїм покликом? Обняли були управу держави. Тож і нам за се не робить заміту, що ми до всього беремо ся, всюди кидаємо ся, бо ми добре робимо і сим сповняємо діло любови ближнього і Бога — любови св. Церкви католицької і руського народа. Ми в справах сьв. Церкви і народу є на стільки „selbstlos“, що не завидуємо, як сьвітські люди наші місця займають, наші колишні станиці роботи, бо нам більше часу лишає ся для праці в церкві, а вони сьвітські справи оброблюють, як тепер, згідно з нами, а дай Боже так і на завсїгди. І ми одні одних любимо і себе взаїмно спомагаємо. — Я вам ще таке згадаю з пережитого.

В році 1910 був я в Америці і Литвини справляли річницю трунвальдську в Providence, Ра, та просили своїх гєсте польських сьвящеників і нас руських ОО.: Левинського, Пристая, Кузьова і мене. Входимо в величезну галю, битком набиту. Вводять нас комітетові і саджають на передові місця. Комерс розпочав ся. Отвирає збори Д-р. Шлюпас, Литвин, і по хвили сая встає. Великий повстає оклик і всіх очи звертають ся на нас: Братя Русини! промовляє по польськи. Наше сьвященство нас опустило а ви братя Русини і ваші сьвященики прийшли. Ах, які ми бідні! Колиб ми мали таке духовенство, як Русини мають, то були би щасливі. Ось чого завидуємо Вам, духовенства, що готове за свою віру католицьку і за нарід житє положити і т. д. в тім змислі а сая трясла ся від оплесків. Ба і розбалакав ся я. Через наше відданє ся і справам сьвітським і ріжним орієнтаціям, буцім то — забирають Поляки наші руські душі. Гине і церков, гине і нарід. Як би ми не були з початку працювали на всіх полях, тоб і церков русь-

ка катол. була давно загинула або в латинстві або, що не дай Боже, в схізмі. Тодіб лишили ся були в Галичині або Поляки або жмінка Росиян. Та бо Христос сказав: „Чоловік не живе хлібом, але і словом божим“ — хліба не виключив, противно, він конечний, хоч має верх слово Боже. Ми і так робили. Попри слово боже працювали ми і на хліб народний.

В своїм листі наводите ви і річи, котрі вас яко обрядовця дуже соблазняють та ваші чувства ображають.

І так одні співають „всѣхъ васъ прзвославныхъ“, а иньші „правовѣрныхъ“. Коли ви чули проспіване „правовірнихъ“, то тяжко мені се зрозуміти, як міг важити ся съвященик таке зробити насупротив виразним приписам книг літургічних. Є се або несвідомість одиниці, або якийсь дух схизматичський, що не піддає ся приписови церкви, або якась дивна порожність, „мовляв, ось я „Клим“ хочу інакше, як „Василь“! То хиба був одиничний випадок! — Лавки вас також соблазняють? На чім же сісти, коли ноги болять? Та навіть Жида перед кивотом сиділи, коли вернули ся з погоні за ворогами. Чи ви думаєте, що як би ми лавки скасували, тоб ліпше було? Тож церкви би опустіли. У мене є в церкві лавки і то багато, чиж думаєте, що там молоді сідають? Ні! йдуть старі, спрацьовані, літами пригнуті дідугани та бабуні. Щож сіджене має з обрядом?

Вівтарі бічні, без іконостасів — знов камінь преткновенія.

Возьміть наші міста. Чиж можливо, щоб на обідню, чи пак Службу Божу сьпівану десь около 10. год. в церкві, до котрої належить і 10.000 вірних, явили ся всі обовязані заповідію церковною до слуханя Служби Божої. Правда, що не можливо. А так — при однім престолі співає ся Служба Божа вже о 6 й рано. Прийшли ті, що в службі. По Сл. Б. і коротенькій науці йдуть до дому. О 7-й Служба Божа для війська, о 8-мій для учеників і т. д., аж о 10-й при головнім престолі для прочих, і так всі можуть Сл. Божої вислухати. Колиб інакше було, тоб було гірше, не чувано гірше, а ми утратили би по містах, коли не всіх, то половину вірних. Зачинюване чи пак відчинюване врат, се був би заміт стійний, бо се дійсно противить ся східному обрядови, але всеж не такий суцшний, щоб се було причиною змінюваня руського обряду на латинске. Впрочім маю надію, що коли зійде ся синод, то в тій справі щось постановить. Згадано дальше про подовгасті престולי. Змилуйте ся, брате! А чимже ліпший квадратний від подовгастого? Таж Христос устанавляючи св. Евхаристию зовсім певно мусів бути при столі подовгастім, бо було при столі осіб 13; таж престол має бути наче гробом — гробом мученика, над котрим правлено Літургії в перших часах християнства, а яко такий мусів бути певно подовгастий. Чимже можуть вас соблазняти кивоти на престолах? Деж покласти св. Тайни для видного Богопочитаня? Як оказати свою віру, віру всього сьвіта католицького.

перед всіма, що хліб не єсть хлібом, але тілом, а вино кровію Спасителя, коли не віддаєть ся, хочби в монстранції, богопоклонення Христу Господу в Евхаристії? Нам не вистарчить само богопочитанє в душі, впрочім се є аж доти безмислом, доки ми з тілом сполучені, а сього годї оказати інакше як, щоби був кивот, пушка (дарохранильниця) видна всім, а хочби і монстранція. Той що вірує сам, най другому віруючому не доко-ряє.

Та ще одно вас соблазняє.

Всенародне голосінне на Літургії навіть у катедрі, замість „хорів ангельських“ тай читанє з молитвословів вірними. „Вся-коє диханіє да хвалить Господа“! каже псалмопівець. А з від-ки нас стати всюди на хори ангельські? Таж ми бідні, ми ни-щі. Хто нам дасть? Бідний селянин, бідний робітник, бідний урядник, учитель — складуть ся по сотикови, тай світла куп-лять на престіл, тай фелонець справлять. А на решту нас не стати. Де сьвященик уміє сам вести хор, то там ціле своє жите-сьпіває і учить, аж доки грудий не висьпіває, а і дяк не має удержаня, тож часто сьвященик із свого поля мусить йому уді-лити тай ще не уміючого учити нераз. А колиб уся церква не сьпівала і „всякое диханіє“ не хвалило Господа, ліпше би було, колиб сам півець церковний ревів із крилоса, а нарід мав би сто-яти, як стовп, як то у декотрих схізматицьких церквах діє ся? Ось вам знов скажу з житевого досьвіду. Коли злодійским спо-собом ренегат-сьвященик Ольшевський перевів в Mayfield, Pa, в Америці Русинів католиків в схізму, застерегли собі Лемки, щоб ніяк не сьмів у них бути дяком чоловік з Росії і щоб церк-ов сьпівала і у всіх подібно утворених церквах схіз-матицьких в Америці є всенародне голосінне! Я з своєї сторо-ни скажу, що ніколи красше не молю ся, як коли на св. Літур-гії весь зібраний народ „єдиними усти і єдиним серцем“ від малого до великого Бога хвалить. Ось в чім наш обряд вже в своїм утвореню чудний, що сьвященик стоїть яко посередник перед Богом і сьпіває приміром „Прощенія й оставленія гріхов у Господа просим“ а всі — всі не йно дяк — півець, не йно ангельській хор, але вся церк-ов відповідає: „подай Господи“. А що читають з книжки на Службі читаній або і сьпіваній, щож тут розумієте злого, чим то противне обрядови? Коли Служба Божа читана, читає такий мірянин розважання до тайнств при Сл. Б., коли сьпівана, читає ектенії за сьвящеником і сьпіває опісля з народом. Коли нема ще Сл. Божої, читає иньші мо-литви на різні неміреня. Чиж тільки сам „Отче наш“, хоч най-красша з молитов, має вірному лишити ся?! Скажіть пробіг — чимже се противне обрядови? — Де се є заборонене?

Найдорожший брате! Вам видить ся, що ми відбігли від свого обряду і притьмом препо ся в латинщину, тому і всьо, що у наших церквах єсть зовсім доброго, називаєте латинщи-

ною тай його гудите. Ви тому не винуваті, бо вирости в иньшій атмосфері — в атмосфері східного формалізму. Схід поступає тепер як Хінці. Китай казав досі, що він всьо знає, нічого не потребує учити ся, знати, поступати. Тай Китай вже змінив ся. Так сказав собі схізматицький схід, в котрого атмосфері ви вирости. Схід схізматицький до того степеня задубів в своїм формалізмі, що виключає поступ навіть в обряді, в зверхних формах, підчас коли церков вселенська узнає релятивний догматичний поступ! У схізми се єресь. Тому то і сходови схізматицькому нема будуччини. Вітка відтята усихає, а злостить ся на дерево, від котрого відщепила ся. Ратунку иньшого нема для схізми, як прийти до жерела, до єдинства церкви.

Тому то всьо вас сильно соблазняє і соблюзняє. Ввійди, брате, глибоше в річ, а пізнаєш сам, що се, що є в нашій католицькій церкві, хоч не досконале та всеж воно ліпше, бо живе. а не як в церкві схізматицькій, мертвельке. Коли зійдемо ся всі до одного стада, то тоді не одно наше стане вашим, а ваше нашим, а всьо спільним.

Писав я з початку сього письма, що буду вам відповідати по пунктам, та недотримав слова, тож при кінци згадаю ще, чому наших гр. кат. св'ящеників, розумію Русинів, нема по місіях? Дуже зле, що їх немає там, деб можна було нести Євангеліє — добру вість „язикам“. Але ми не маємо ще людей на експорт. Кожен св'ященик і кожен інтелігент у нас, то великий капітал церковний і народний, коштує суми і ми мусимо з'ужиткувати його для себе. У нас св'ященство не з півчих, а з університетським образованием. Ним треба було обсадити Америку, Канаду, Бразилію, Аргентину, Босню! І так бідний наш народ лептами сиротинськими, гірко сльозами облягати учив свої діти через всю гімназію, а опісля наш великий меценат — когрого потомність „Великим“ назве, Митрополит Кир Андрей, своїми датками через семинарію утримував і вислав. Забрало то нам сил св'ященичих найменше 100. В дома праці не мало також. Що року кільканайцять мусить поїхати і до Німеччини на місії, щоб наші люди не реформувались чи пак не деформувались. Деж нам може бути в голові місія в чужих краях? Виглядалоб у нас: „Иния спасе, себе не может спасти“. Словом задля скудности в средствах не можемо йти в чужі краї, на що, будьте певні, св. Отець нам позволив би. Зате вже у вас восточників схізматицьких — не вас самих, простіть за слово — яке поширене вірі? Остияки і всякі народи Сибіра до нині ще ідолопоклонці хрещені. У ваших межах Корея, Тибет, Манджурія і т. д. а латинська церков росте, що дай Боже, бо католицька. А восточний обряд маючий у вас капітали робить там що? Хиба яко агенти політичні. Жіє і благоденствує. А монашество? Що робить монашество схізматицьке з своїми міліонами? Живе і благоденствує — тай тільки!

Дорогий брате! Кінчу своє предовге писанє тай кажу: вся нам любовию да бивають а один другому недокоряймо! Робім своє діло для єдиної католицької церкви. Ви у себе, ми у себе — способом собі властивим, — бо ходить о річ, а не о спосіб. Молїмось до Господа о з'єдиненє тут а через се і в будучім віці.

о. Іван Сендецький.

Золотники дня 10/III. 1914.



Перешкоди, які ставили вороги з'єдинення за часів Іпатія Потія, а які в нинішніх часах в цілій силі відживають.

(Соборчиковий реферат).



„Отче сьвятий, соблюди їх во імя твоє, якеже дал еси мні, да будут єдино, якеже і ми“. І. 17—11. — Се бажане Христове доси не сповнилось. Бо коли намісники Хр. на престолі Петровім яко наслідники і преемники його верховної власти бажають з'єдинити усіх вірних в одно стадо, виступають безнастанно наслідники Юди предателя, „сини погибельні“, що від віків міліони душ хр. від єдинства церковного відтягають, а яких остаточною цілюю знищене церкви кат. Сеї ціли вони не осягнуть, божі „врата адові“ не переможуть сього, що оснував сам Христос! Вони наносять однакож велику шкоду душам людським, церкві кат. Вправді західний протестантизм почав, особливо в новіших часах, упадати. Найновіші вісти з руху кат. на заході нотують відрадні обяви повороту до єдності з Ап. престолом в Римі. На жаль нема до нині таких відрадних об'яв на найблизшій Сході. Зловіщий дух візантійської схизми — дух Фотіїв, Керуляріїв, та їм подібних „синів погибельних“, так проникнув цілий майже схід церковний, витворив таку завзятість проти єдинства кат. церкви яко такої, що з виїмком кількох заледво міліонів Унією Берестейською вратованих, держить у своїх трійливих обіймах звиш сто міліонів душ хр. Найсумнійша для нас ся обставина, що в їх числі находить ся трийцять міліонів наших братів Русинів, які по здавленню Фотієвої схизми в єдинстві з Римським престолом охрещені, опісля брутальною силою на схизму переведені зістали. І мусить нас боліти, що хоч мимо політичного кордону вяже нас з ними найтіснійша племінна сполука, то ціннійша, бо духовна сполука насильно розірвана.

І певна річ, що колиб лиш коли небудь забажали покинути схизму, повернути до єдинства, повторили би ся на них наслідства, подібні хиба до кровавих оргій Нерона!

Можемо се сміло сказати, коли згадаємо кроваві події минулих віків, які відбулись на тлі з'усиль навершення Сходу, коли згадаємо геройські подвиги св. мужів, що для здійснення високої ідеї св. з'єдинення Б. провидінем післані, не вагались для неї найтяжші труди піднимати, за неї навіть і кров мученичу проливати. Згадати про сі їх подвиги і пожертвоване, се наш обов'язок, коли обходимо по при ювілей шіснацять вікової річниці проголошеня свободного ісповідання віри Хр. едиктом Медиоланським в р. 313 через Константина Вел., також чотири-

сто літню річницю смерти великого подвижника св. зєднання Іпатія Потія.

Подати хочби побіжний огляд найважніших історичних моментів справи з'єднання східних церков з Римським Престолом, та розважити перешкоди, які ставили вороги з'єднання за часів Іп. Потія а які в нинішніх часах в новій силі виступають, є власне завданням цього реферату.

I.

Першим важнішим історичним моментом в справі св. з'єднання була Унія, яку князь Данило враз з галицьким єпископатом прийняв в р. 1255. за володіння Папи Інокентія IV. Та вона лишилась без наслідків. Надія на поміч Заходу в борбі з Татарами завела, князь Данило справу Унії залишив, а памяркою невдалих змагань остав лиш королівський вінець, яким Папа Данила обдарував.

В несповна двіста літ опісля, наступила в справі з'єднання важніша в наслідках подія — іменно Унія Фльорентійська, довершена за понтифікату Євгенія IV. на Соборі фльорентійським в р. 1439. Її ініціатором був грецький цісар Іван IV, а найревнїшим подвижником митрополит київський Ізидор. Оперта на ширших основах, не лишилась без наслідків, однак в кінці такої зовсім упала. Піднята цісарем грецьким в грізній хвили, також лише в цілях політичних — задля ратования держави перед навалою турецькою, розбилась о завзятий опір гордої єрархії візантійської. За те з допусту Божого упав Царгород, занятий Турками в р. 1453. Погиб у борбі послідний цісар грецький Константин XII, засів на славнім престолі Конст. В. султан Магомед II. Гніздо непокірливої схизми стало осередком ісламу. Відкинула Унію Фльор. також і Москва. Митрополит Ізидор повернув однак щасливо до Києва і тут в південній Русі за його ревними заходами почала Унія прийматись. Почало духовенство і нарід підноситись, повстали многі духовні заведення і школи, появили ся в той час також перші печатані церковні книги. Та коли не стало Ізидора а митрополичий престол заняв прихильник схизми Йона II., почало діло св. з'єднання скоро упадати, доки в кінці зовсім не змарніло. Занепад Фльор. Унії на Русі, се zarazом найсумніша доба в історії руської церкви і руського народу. Цілий вік XVI, золотий вік Польщі, був для Русі добою соромного упадку й пониження! Духовенство руське сьвітське і монаше було темне і здеморалізоване, боярство і міщанство вирікало ся свого роду і обряду. Оставав селяський нарід, темний, тяжкою неволею прибитий. По доконаній злуці Польщі з Литвою, та заведенню кріпацтва Варшавським соймом, розгулялась була шляхта польська на руських землях, топтала і понижувала все, що нарід руський мав за сьвяте. Богато сторінск требаб заповнити, щоби описати діявольську злобу, з якою

не лише шляхта, але й єрархія польська, копала гріб, готовила загибель нашій церкві і народови!

Сей то власне страшний упадок спонукав Божим провидінем післаних мужів до нових подвигів. Їх виступлене прискорили ще й події, які у сім часі зайшли. Іменно в р. 1589 прибув на Русь царгородський патріарх Єремія Побачив усю „мерзость запустіння“, та не зарадив лиху. Скинув лише митрополита київського Дівочку з престола, а на його місце постановив Михайла Рогозу. Не довіряючи однак Рогозі, установив крім сього єпископа луцького Кирила Терлецького екзархом — себто своїм намісником. І тут бачимо явний доказ Б. провидіння. Бож Єремія не перечував, що сі два ним шойно установлені сьвятителі стануть в скорі подвижниками Унії. Вправді вони самі булиб вагались — та виступає тепер власне яко особливий подвижник св. з'єдинення Іпатий Потій. Єго постійности, єго твердій волі і пожертвованю завдячує церков кат. ті успіхи, які в справі навернення Сходу осягла, йому завдячуємо ми, що нині в з'єдиненню з Римським Престолом остаємо.

За тісні рами сього реферату, щобиśmy могли прослідити весь перебіг життя того нашого Апостола св. з'єдинення. Однак треба на підставі знаменито опрацьованої дотичної монографії о. Ів. Савицького — друкованої у „Ниви“ з р. 1913 переповісти хоч стілько: Адам Потій родився 12 серпня 1541 р. Походив зі шляхотської православної родини. Виховував ся на дворі королівськїм в Кракові, де його батько був кор. писарем, яким по його смерті також зівстав. В р. 1580 став кор. судією земським в Берестю. Від тоді вяже ся дальший перебіг його життя і ділання так тісно зі справою Унії, що історія його дальшого життя є zarazом історією Унії Берестейської. Перебуваючи стало на Русі, бачив страшний упадок церкви і народу, пізнав також усю мертвоту східнього православ'я, та дійшов до переконання, що лише злука з Римським Престолом зможе уратувати церкву і нарід від загибелі. Тоді власне Єремія домагався від Рогози титулом коштів висвячення кільканайцяти тисячів асирів. Однак митроп. Рогоза не лиш спротивив ся, але за впливом Потія постановив враз з иньшими руськими владиками старатись о злученє з Римом. Потій, який у сім часі став каштеляном і сенатором, міг еще більше в користь Унії ділати. Між иньшими прихилив до неї також найзнатнішого тодішнього вельможу руського князя Острожського Коли опісля в р. 1592 Потій овдовів, а в р. 1593 опорожнився престол Волод. Берестейського єпископства, тоді постриг ся за намовою Острожського в черці приймаючи імя Іпатий, та за згодою короля став Вол. Бер. єпископом. Тепер почав передовсім дбати про підготовленє клира і вірних до Унії. Хоч руські владики еще вагались, однак за принукою Потія скликав Рогоза зїзд до Берестя на день 12 червня 1595 р., на який прибули усі владики. Тут вони уложили декларацію приступлення до єдинства з Р. престолом з застереженем ненарушимости східного обря-

ду, та вибрали Потія і Терлецького повномочниками з порученням, щоб вони удались до Риму і там в імені руського кляра і вірних, просили Папу о прийняте до єдинства з кат. церквою. Заким вони однакож вибрались в дорогу, озвав ся між православними голосний протест, який в скорі перемінив ся в страшну борбу! Розпочав її і піддержував перед всім князь Острожський. Вперед ніби прихильник Унії, вніс навіть на руки Потія представлєне конечної потреби злуки з Римом — на ділі однакож бажав лиш в справі Унії відіграти головну роль, для вдоволення своєї великопанської амбіції. Тож коли довідав ся, що справа рішена без нього, сим ображений став відразу найтяжшим ворогом з'єдинення. Називаючи прихильних Унії владик зрадниками, вовками в овечій шкірі, взивав лично і відозвами усіх православних бай протестантів до спільної борби. І закипіла вона по всій Руси на жите і смерть — як каже пов. о. автор згаданої монографії. Осередком схизматичської агітації було Вильно. Тут грозили міщани самому Рогозі смертию, тай жите інших єпископів було загрожене.

Тим часом вибрались Потій з Терлецьким і численною дружиною духовною і світською до Риму. Тут на торжественній аудиенції, яка відбула ся на дни 23. грудня 1595 р., зложили ісповіданє віри і присягу єдинства. Папа Климентій VIII. заявив торжественно, що так їх, як і нарід руський приймає до Унії з Римським ап. Престолом, та приказав в память сього з'єдинення вибити медаль зі своїм зображенєм і написею „Ruthenis receptis 1596“.

По повороті з Риму усунув ся Терлецький від дальшого чинного діланя в справі Унії, а виступає сам лише Потій, яко рішучий її подвижник. Хиткий і боязливий митрополит Рогоза став щойно тепер рішучо по стороні з'єдинених. Під впливом Потія скликає Собор у Берестю на день 16. жовтня 1596 р. в цілі прилюдного проголошеня довершеного з'єдинення. На сей Собор почали тепер обі сторони готуватись. Єще вперед постарав ся Острожський о поміч грецького патріярха та волосько молдавських владик. Тож прибули до помочи против Унії Никифор заступник патріярха та Кирило Люкаріс, яко заступник патріярха Александрійського а з ними многі єпископи і архимандрити грецького патріярхату. Надійшов в кінци день Собора, який відкрив митрополит в церкві св. Николая, розпочинаючи Сл. Божою о призванє помочи св. Духа. Та православні не прийшли до церкви а зібрали ся під проводом Никифора в молитовні протестантській під охороною узброєних полків, які привів зі собою Острожський, а які складались з його гайдуків, чурів, надворних козаків, ба навіть татарів. З таким то справді „православним“ військом виступив Острожський до оборони, та вже хиба не православя, а радше Унії православно протестантської проти Унії з Римом! Заким прибули посли королівські, вислав Никифор кілька разів депута-

цію з візванем, щоби митрополит з єпископами явились перед ним для переговорів. Однак вони не дали заманитись. Знали, що переговори будуть даремні а обавляли ся напасти, могло прийти до проливу крови.

Колиж прибули кор. послы та забезпечили охорону, приступив митрополит з усіма владиками до торжественного проголошення довершеного з'єдинення в церкві св. Николая на дни 9. жовтня 1596 р.

При сїм зістали негідні владики, іменно львівський еп. Балабан та перемиський Копистенський, які по підписаню декларації з'єдинення опісля за намовою Острожського відступили, яко зрадники церкви Хр. викляті На се відповіли православні виклятем митрополита Рогози і прочих з'єдинених єпископів. Так довершила ся послїдна в історії руської церкви злука з Римським Престолом, довершила ся так зовима „Унія Берестейська“.

Довершило ся з'єдиненє, та не скінчила ся борба а розгорїла ся еще більше. Підтримував її даше передовсім Острожський, якого за подвиги для православя патріарх грецький іменував своїм екзархом. З другої сторони боронив з'єдинених папа Климентій VIII. а за його упімненнями і сам король Жигмонт чинив що міг для утвердження Унії Берестейської. Не міг однак переломити опору і неохоти польської шляхти, особливо польської єрархії, яка не зважаючи на упімнення Папи, не допускала руського клиру і обряду до заporученої рівности, відмовляла руським владикам місця в сенаті, та при всякій нагоді заявляла погорду і понижувала руську церкву тай руський обряд. Мимо сього однакож утверджувала ся Унія при витривалій праці і заходах Потїя чим раз більше. Його задача стала тим тяжшою, коли по смерті Рогози в р. 1599, став митрополитою київським. Коли опісля Никифѳр обжалований о зраду стану зістав увязнений, а Люкаріс не маючи охоти стати мучеником православя утік чим скорше з Руси, і коли в р. 1608 помер Острожський, тоді Потїй позбувшись найтяжших ворогів Унії, став чим раз більше укріпляти в клирі і народі почуте єдности з Римським Престолом, основуючи брацтва і школи духовні для піднесеня релігійно морального руської церкви і її духовного стада. Коли однакож між иньшими оснував в монастири св. Тройці у Вильні нове брацтво, у якім находились молоді подвижники церкви Кунцевич і Рутський, і коли сей послїдний став Архимандритом тогож брацтва, тоді заворушились православні еще раз і вдало ся їм доконати сього, що трибунал литовський засудив Потїя на позбавленє митрополичого престола. Однакож король взяв Потїя в оборону, уневажнив сей несправедливий засуд, а тоді Потїй відібрав назад усі Виленські церкви, які православні були заняли. Сї послїдні не сьміючи уже явно нападати, найняли убійника. Потїй нападений нечаяно, ударений мечем, заслонив ся палицею та

утратив лише три пальці і сим способом приніс також і жертву крові для ідеї св. з'єднання, якій посвятив труд життя дочасного до найглубшої старости, у якій почив в Бозі в р. 1613.

На тлі так зіставлених найважніших моментів історичних, бачимо по одній стороні неustraшимого подвижника і Апостола Унії Іпатія Потія, готового для ідеї св. з'єднання життя віддати — по другій, цілий легіон завзятих та сильних ворогів, у яких місце ідеї заступає лише гордість і захланність грецьких патріархів, та ображена амбіція кн. Острожського. Перед всім однак стояли ідеї з'єднання на перешкоді рация політична — так московського царату з одної, як і польської „річи посполитої“ з другої сторони. Московські царі бажали через православне нарід руський зрусифікувати, Польща через латинізацію спольщити. З тою хіба ріжницею, що коли Москва Унію безнашадно побороювала, Польща о стілько ніби підпомагала, о скілько уважала її помостом до тим лекшого златнізвання та опісля й спольщення руської шляхті і міщанства. Про селянство не дуже й дбала. Сеж був вже й так лише закріпощений робучий інвентар, якому вистарчило поставити маленьку церковцю, та побіч неї велику коршму. Перша не богато коштувала — лісів було багато — „колоде“ й так гнило по лісах — нарід селяський звів — будував — пан дав кілька образів вибракoваних з kościoła, додав трохи поля з окраїв своїх просторих обшарів — тай так набував право патронату, яке нині наша церков так тяжко відчуває. Друга — себ то коршма — несла добрі доходи а в додатку сповняла шляхотну місію розпоювання та остаточного з'убожіння й спідлення самого кореня руського народу! Колиб отже не ся рация політична обох сусідніх держав, яка в ціли знищення руської церкви і народу, витворила таку красну гармонію „польського католицизму“ з московською схизмою, а так сильно, що її відгомін ше й до нині відзиває ся, булиб так царгородські патріархи, як і князь Острожський, хоч як могучі, не посміли так завзято виступати, булоб навернене Сходу та з'єдинене усіх східних церковей уже давно довершило ся.

II.

Возьмім тепер під розвагу наші часи тай обставини, у яких наша церква тай наш обряд св. находить ся. В їх осьвітленю справа св. з'єднання також не представляє ся дуже рожево. Бо поминім десятки мільонів наших братів у невольничім православю закріпощених а спитаймо, як тут на галицькій землі розвиває ся наша руська церква? Відповідь нехай нам дадуть власні спостереження тай досвід опертий на щоденних подіях послідних хочби літ, тай послідних днів. Що враз з осьвідомленем національним росте і кріпшає також і наш рух віроісповідний та обрядовий, не можемо заперечити. Однак є заравом річию певною, що не розвиває ся в мірі, якби міг і повинен,

а се тому, що потомки ворогів нашої церкви і народу з часів Потія, є нині такимиж самими ворогами для нас, тай таяж сама ціль нинішних ворогів, іменно, винародовлене або й знищене всього укр. руського елементу. Для осягнення сеї ціли, як у часах давніших, так і нині, всякий спосіб дозволений! Вільно здоптати закон Божий, зневажити день Сьвятий, осквернити місце св. — вільно клеветати, очернювати, огидити, — вільно допуститись найпідлійшої зради, найбільшого лайдацтва, навіть і присягу зломити, коли розходить ся о се, щоб після обставин — або осягнути „cel narodowy“, або дістати Юдин гріш під видом всіляких „пособій“, або в кінці, і се мабуть найсумнійше, щоб замаркувати свою висококультурну „поступовість“, якої послідним виразом є безвіроісповідність або радше нікчемність та безхарактерність! Гратулюємо! Однакож не завидуємо ні ролі ні успіхів, бо мовляв: „Схажи мені хто твої вороги, а я тоді скажу, хто ти є!“ Тож і скажім. Ось іде зі школи з плачем, побита кровавлена дитина! Хто се її так скривдив? Пан „kierownik“ або kś. katecheta, або й оба разом! За що? За шожби иньшого, як не за руський „Отче наш“ або за руське „Слава Ісусу Хр.“ В такий то спосіб стають наші бідні школярки мучениками за свій обряд! Памяткою сього мучеництва остане також і закровавлена сорочина одного зі школярків Камянецького повіту. Піди до лат. костела, почувеш з „ambony“ стілько цвітистих компліментів голошених на адресу руської церкви, обряду, сьвященства, народу і всього, що руське, що можнаб ними цілі томи заповнити, а з гарних цвіток осібного у сім напрямі виробленого стилю, як пр.: „wy baciarze, ruskie świnię, wściekle rusiny — heretyki i t. p. не одну китицю навязати! Хтож се таке голосить? Хто так паскудить, лає, огидить? Хто на руське „Слава Ісусу Хр.“ відповідає „a szlag by cię trafił“!? Хтож би иньший, як не „rz. kat. sługa Chrystusowy“! Дійшло до того, що вже й самі латинники кажуть: „bądź co bądź — tego już za dużo!“ — А спитаймо бідних сторожів, послугачів, ремісничих челядників, по наших містах — особливо у Львові, чому змінили обряд — перейшли на латинський? З плачем відповідять, що бояли ся голоду — для зарібку мусіли! Хтож се так знасилював їх совість? Хто в такий диявольско-злобний та підлий спосіб використовує нужду і голод бідних людей? Може Німець або Жид? Де там! Такої підлоти допускає ся як раз „arcykatolicki“ властитель каменіці, варстату, фабрики — представник урядів всілякого рода! І де причина такої страшної нетерпимости, такої ворожнечі? Вона надто звісна! Се завсігди та сама рация політична, що при кожній нагоді вилазить — навіть між стрічками „Gazety kościelnej“ — як шило з мішка, а яка обертає все хочби й найпідлійше ad maiorem — Poloniae gloriam!

Отсе булиб одні вороги — вороги чужі! Та є ще й свої, не менше завяті. Кість з кости, кров з крови нашої. Вийшли

з під руської стріхи, руським хлібом викормлені, русько кат. церквою охрещені, на її лоні вирости й виховані, а про те виродині її сини! Підлі зрадники церкви і народу, що за Юдин гріш віддалились на службу пропаганді московської схизми, російського царату! Бож даремно шукалиб ми у їх роботі підкладу ідейного, коли сама справа, якій запродались, позбавлена всякої ідеї! Поминім се, що при їх помочи Росія ширить пропаганду православля в цілях політичних — які зміряють до заняття Галичини, а спитаймо, що є взагалі нинішнє так зване православє?

Відповідь ясну, досадну дадуть нам такої самі російські учені, писателі, історики церковні і сьвітські такої марки, як Погодін, Орест Левицький, Аксаков, Соловєв, і многі иньші навіть такого авторитету, як пр. московський митрополит Філарет! „Церков православна у Росії, се велика вівчарня, якої пастирем поліція, що силою і кнутом заганяє до неї заблукані вівці“ — каже Аксаков. „У нашій церкві мерзость запустінія“ каже той сам учений критик. І тому історик Погодін признає, що колиб свобода релігійна в Росії настала, половина селян перейшлаб в розкол, а половина інтелігенції сталаб католицькою. Значить, вони лиш на силу остають при православію. А друга половина? Дотично селян — вона вже й так в розколі, та подібно, як урядова церква папу Р. називає царя — антихристом!

Дотично інтелігенції — ся друга половина нині вже в ніщо не вірить! Доборолась отже церков православна до самого краю — стала руїною, піддержуваною лише урядом російським для лекшого зрусифікованя нещасних славян і неславян, що заселяють незміримі простори російського царства! Чиждивуватись, що уряд царський замість наукою Хр., рублями з'єднує прозелітів, та що у нас в Галичині ширить пропаганду грубо оплачуваною русофільською пресою? І не дармо. Бо як сьвідчать сумні факти, знаходить приклонників схизми, зрадників русько-кат. церкви навіть між нашим клиром! Малисьмо Попелів, Дячанів, Цибикив, Наумовичів, маємо і тепер їм подібних отців зрадників! Така підла людина пхає ся в семінар. Як не приймуть, скілько нарікань на переслідуване „староруської“ партії! Коли приймуть, опісля присягає кат. церкві а служить православній. Щоб тут житись а звідтам брати „пособія“. Такий отець зрадник маскує ся спритно. Однакож хто лиш трохи уважнійше слідить за його діланем, легко спостерігає у ній потайного зрадника церкви і народу. Денебудь бесіда про грозячу небезпеку збаламученя вірних, він мовчить завзято — держить ся мабуть засади нашого „Церковного Востока“. Послання пастирського вірним або зовсім не голосить або з поправками і пропущенем йому не милих місць. А вже й не говорити об сім, щоби осьвідомив вірних про ріжницї віри, та остеріг перед збаламученєм. Противно — він ще й заявляє, що сьо-

го не можна — щоб вірні не довідались про сі ріжницї, та не „соблазнилися“! Тимчасом може й сам потайно нашепче, набаламутить таке, до чого певно не сьмів би признатись!

Є се дуже сумне, але на жаль правдиве. Стверджують се події послїдних лїт, які збулись на Лемківщинї, та перехід чотирох громад на православе, з котрих одна недалеко від нас, іменно Лядське велике під Золочевом.

І чия тут вина, як не душпастирів зрадників? І якже на се реагують будь що будь католицькі сьвященники, члени „Общества св. Ів. Златоустого“? Їх орган „Церковный Восток“ про се прилїжно — мовчить! Що такі отії зрадники є zarazом найгрізнійшими ворогами русько-кат. церкви і народу, не треба доказувати. А що їх між нашим клиром багато, стверджує факт, що на відслоненю пам'ятника Столипїна у Києві мало їх бути звиш двайцять — розуміє ся за дозволом російського ряду — який певно добре знав, кому се призволене дає.

Та не менше грізними ворогами церкви і народу руського є також і наші панове радикали! Хоч яко партія політична ґрунтовно скомпромітовані, не перестають однакож пропагувати безвіре, ширити в народї моральну гниль! Радикальні видавництва повні неестетичного реалїзму — еротизму бай порнографії. Радикальні часописи повні зарівно низких, як і безсоромних дописів, наруг, шкальовань на адресу нашого св. обряду — сьвященства. Таким способом наші панове радикали намагають ся замаркувати свою високу культурність — поступовість, на ділі однак відграють роль о стїлько сьмішну, о скїлько zarazом і гидку!

Тому не дивно, що поважнійші одиниці табор радикальний давно покинули а селяне з впливів радикалїзму почали отрясатись тим бїльше, що самі бачуть, як теперішні лїдери радикального руху по селах, при кождїй нагодї — хрунуть: Найсумнійші наслїдки радикального руху бачимо однакож у нашої молодїжи, особливо академічної. Замість сериозної науки та ідейної праці для народу, бачимо у неї моральний декадентизм та афішованє безвіря. Підчас коли академічна молодїж сусїдних культурних та багатих народів горне ся під прапор Христа, наш студентський пролетарият основує — що? Безконфесійну громаду! Коли німецьке, французьке, англійське студентство устроює католицькі віча, наше ухвалює — як се стало ся на послїднім студентськїм конгресї у Львові — одноголосні резолюції в ціли визволеня наших шкіл „від усякого клерикалїзму“! Значить, забирайте ся „попи“ зі школи! А о скїлько ми руські студенти не зможемо займатись шкільною дїтворою, то виручать нас польські „księża katecheci!“ Чи так? Може однак хто з поміж співредакторів „Церковного Востока“ замітить, що то лиш поміж українським студентством „усиливає ся пропаганда безвіря“! На таке твердженє знайде — як реляціонує наша „Нива“ — у „Новій жизни“ за січень 1913 стор. 3., таку

відповідь: „Въ борбѣ науки противъ всѣхъ догматическихъ идоловъ мы должны стать на сторону свободной науки. Церковный догматическій елементъ намъ безусловно враждебенъ. Опираясь на критикѣ, мы должны стремить ся къ торжеству свободы мысли и науки“. Отсе заява „богобоязненной молодежи“ яка після гадки „Церковного Востока“, „не сриваетъ связей съ церковью“ *).

Та коли бачимо посеред нас стільки своєрідних і чужих ворогів нашої церкви і народу, тож і слід нам застановитись, як їм противділати, як запобігати їх шкідному діланню. Відповідно до обставин булиб вказані хіба ось які способи:

Дотично отиїв зрадників належалоб їх безпощадно демаскувати. Нам не вільно мовчати, не вільно руководитись зглядами сусідськими, навіть і родинними, коли бачимо загрожене добро душевне наших вірних. І коли такий отець зрадник буде знав, що за свою явну чи потайну зраду буде потягнений сейчас до відвічальности, хочби в душі остав зрадником, не буде сьмів баламутити вірних.

Дотично місць, повинна бути наша діяльність запобігаюча всестороння, іменно в церкві, школах, читальни, навіть у кожній загроженій хаті і родині нашої парохії. Дотично часу протиділяння, не сьміє воно бути спорадичне — доривочне а постійно, постійно і пляново ведене. Тому треба доконче, щоби ми поучували dorостаючу молодіж, легким приступним способом про найважніші події з історії нашої церкви і обряду, з особливим узглядненем історії св. з'єднання та життя і трудів його св. подвижників. Ми повинні в Брацтвах і читальнях уряджувати відчитати на повисші теми а в церквах голосити осібні науки для поучення і осьвідомлення вірних про різниці віри у схизматиків та виказати вірним мертвоту і „мерзость запустіня“ правосл. церкви. Ми повинні ширити між вірними видавництва ОО. Василянів, особливож „Місіонара“ і „Малий місіонарчик“ та видавництва Тов. сьв. Ап. Павла, особливож о. Теод. Лежогубського п. з. „Де знайти правду?“ — як і книжочку „Бібліотеки Основи“ ч. 27 п. з. „Перехід на лат. обряд“, та роздавати їх яко нагороди пильности і побожности в церквах і школах. Ми повинні викидати з читалень і з гори недопускати схизмофільських та радикальних часописий і видавництв. При сповідях належалоб з'обовязувати каючих ся, щоби в данім разі згрішаючі брошури і часописи попалили, та натомість дати їм, або хоч з'обовязати і вказати книжочки, якіб в доказ поправи мали перечитати, щоби сим способом зістали осьвідомлені і на добру дорогу спроваджені.

*) Із „Заміток на часі“ „Нива“ ч. 5. 1913.

Коли діти наші наражені в школі на знушання, побої і всілякі прикрости за руську молитву і в загалі на тлі обрядовім, тоді є нашим обов'язком чи то підчас шкільної конференції чи иньшим вказаним обставинами способом, однак рішучо, в обороні душевного добра і спокою нашої дівтори виступити.

Такими способами можемо багато зробити в справі спараліжованя погубної агітації наших ворогів, та захоронення вірних перед душевною небезпекою, яка їм нині з усіх сторін грозить, яка з кождим днем стає грізнішою.

о. Стефан Петрушевич.



„Временно воспрещает ся“.



Стоїмо на передодні кінця справи Бендасюка. Щоб не казали, а зі змісту судового процесу виявляється, що крім п. Бендасюка, чи винен він в зраді державній чи ні, агітація ОО. Сандовича й Гудими була й справді неначе більш православна, ніж політична. Бо коли не вважати на той пасок, що то ним виміряли міст, та на другі подібні дрібниці, вони, можна сказати, навіть досить послідовні: і патріярший дозвіл, і призначення Антонія волинського екзархом Галичини, і присяга на вірність австро-угорському цісареві... З другого боку — прикриття правової держави заборони, сваволя місцевої влади і, на рещті, той преславний „ящур“. Але мимо загального міркування, нас власне цікавить, так би сказати, суто віроісповідний бік справи: як має бути далі? Аджеж з заборонами далеко не заїхати: австро-угорська конституція визнає волю кожної віри; нічого не допоможе й сваволя дрібних урядників: в Відні є парламент і право інтерпеляцій; но що до „ящура“, то це, на нашу думку, є пропаганда православя повітовим галицьким старостою. Отже, по судовім процесі, галицькій владі доведеться залишити старі засоби боротьби та, виходить, дозволити безборонно відправляти синодоправославну службу у всіх отих Грабях та Залуччах. Перспектива для Унії досить невесела! Навить цілком поминувши всяку політику, служба та, яка б вона не була льояльна до Унії, самим лиш фактом свого привселюдного виконання буде мати певний вплив на частину „когда то православної“ галицької людности, котра (навіть в більш культурних своїх колах) з свого західного далека дивиться надто оптимістично на схід, ба не має найменшого поняття про різні східні стосунки взагалі, а церковні зосібна: про те, приміром, що православє доберестейське єсть що иньше, а сучасне — що иньше; що православє старокиївське — одно, а петербургське — не все одно; що колиб в сучасному „древле-православїї“ все було так гаразд, як то ввижається галицьким антипаністам, то воно не обуревалося б тепер що-раз більше скріплюючим ся старовірем з одного боку, з боку широких віруючих верств народніх, а духовними нащадками Вол. Соловйова — з другого, з боку, сказати б, „соли“ східної віруючої інтелігенції. Але, як каже російське прислів'є, „что имеем, не храним“, і отже можливо, що після судового процесу де які темні або добре неосвідомлені уніяти, незадоволені тою чи другою дрібницею в своїй історичній церкві, от приміром, кепським парохом, чи убожеством храму, чи запозичуванням „братнього обряду“, чи там ще чимсь другим, — замість „хранить“ та поправляти те, що, волею історичної долі і, звичайно, Не-

бесного Господаря долі, дане їм, — один по другому подадуться до „древлеправославної“ каплиці ОО. Сандовича й Гудими, не відатимуть бо, що теорять...

І от виникає питання: що мусить в тім випадку почати галицька Унія?

На нашу думку, лиш все те, „єліка йстинна, єліка чєстна, єліка віракедна, єліка чїстга, єліка прелюбєзна, єліка довроухальна“, але борони Господи й Пречиста Його Мати, щоб вживалися засоби, — не кажемо вже такі, якими користувалося російське синодоправослав'є підчас „любовного возсоединєнія“ з собою холмських та білоруських уніятів, — але навіть такі, як от — всїяке гальмування, перешкоди, дрібне цькування, „ящур“ і все те, що зветься по російськи „тащїть і не пущать“. Не дай Боже! Глибинне освідомлювання народу, „чия правда, чия кривда і чїї ми діти“, широка проповідь, в чїм світова цїль християнства, — в єднанні чи в розбратї, — а найперше — свідомість своєї високої гідности служителя чи сина з'єдиненої церкви та добрий моральний, особистий і суспільний (уніятський патріархат) приклад. Сим і тільки сим вичерпують ся, на нашу думку, всі засоби боротьби з ворогами святої єдности та, меж иньшим, свідомівуючого українства. Кажемо „меж иньшим“, бо що, вважайте, для Господа Бога російськість чи українство: *кєлічєскає нє кєлічє христїєвє*.

Проте-ж, коли-б галицька свіцька державна влада забажала стати на сторожі коло Унії, то у всякім разї не через оголошене „ящур, вхїд забороняє ся“, бо подібний засіб просто паскудний. Ліпше вже вишикувати перед каплицею лаву озброєних жовнірів і, як то було підчас „возсоединєнія“ Холмщини, „любовно“ постріляти інаковівуючих, ніж в неєвропейський, в некультурний спосіб знущати ся над як-не-як релігійними і як-не-як християнськими чувствами, бо ж запевне серед вірних гудимосандовича був бодай один щирий Лот. Але годї й стріляти; навіть в Росії вже не стріляють. В Росії просто ставлять в таких випадках „закон“, а коли не закон, то „временное правїло“, що, мовляли, „в віду соблазна для синов православной греко-російской церкви, так називаємое уніатское вероїсповєданіє і уніатская церковь в пределах імперії воспрещает ся“. Чи ж не ліпше, замість таблички з ящуром, поставити й собі „временное правїло“, та ще й зрозумілою для о. Антонія волинського і ОО. Гудими й Сандовича мовою: „В віду соблазна для синов уніятской греко-католической церкви, так називаємое синодальноправославное вероїсповєданіє і синодальноправославная церковь в пределах Угро-Галїції воспрещает ся“. Вийде, правда, трохи по старозавітному, око за око, але-ж мова мовить ся про свіцьку державну владу, а вона, звичайна, отже грїшна; коли-ж враз по той бік Збруча вийде дозвіл на уніятську церкву, то й по сей бік негайно вийде дозвіл на синодоправославну. А тоді вже побачимо, хто кого подужає: чи ОО. Гудима й Сандович

свідомим холмських калакутів, чи ОО. Зерчанінов і Дейбнер (з Вол. Соловйовим!) спантеличених галицьких лемків. А тим часом („временно“, значить ся) „встрѣчает ся“ та й годі! І практично, й шляхетно, а найперше справедливо, так вже справедливо, що навіть сама істина в особі графа Бобринського знала би, мабуть, солодкої втіхи задоволення. Отже, на нашу думку так: заким в Києві, Холмі, Кам'янці і т. д. в недержавних, звичайно, каплицях і церквах, не залунає „Святїйшого Вселенського Архiereя Пія, папу Римського, да помянет Господь Бог...“ доти в каплицях та церквах Угро-Галичини нема „святїйшого вселенського патріарха Константина града“; заким знов на Біло й Україно-Русі не залунає „Преосвященного Архиепископа нашого, Митрополита кір-Андрея“, доти в Галичині нема „святїйшої правительствующій синод і господина високопреосвященнейшого екзарха архієпископа Антонія“. А тоді — не то що в Залуччі, а хоч на Кароля-Людвика: просимо.

Зазбруцький „Гудимасандович“.



Церковна літопись.



„Православна“ пропаганда в Галичині. Звільно і незаметно, але консеквентно і постійно впливи російського „православя“ в Галичині поширюють ся. Серед селянських мас — завдяки головно, хоч не всюди і все похвальним заходам політичних властей — „православе“ більших поступів не робить. Але ґрунт під нього приготовляють зовсім безкарно русофільські часописи. Зате чимраз маркантнійше зазначає свою прихильність до „православя“ русофільська інтелігенція. Процес проти Бендасюка і тов. є під сим зглядом характеристичний. З уст головного обжалованого, його оборони і свідків ми почули тверджене, що русофільська ідеологія опирає ся зовсім виразно не лише на єдності національній, але й релігійній. І сю єдність пропагують русофіли заповідливо. Вони їздять в Росію по „православних“ священників, вони старають ся о гроші на будову „православних“ церков, вони беруть з Росії рублі на удержане „православних“ агітаторів в священничій рясі, вони дістають від ґр. Бобрінського, голови „православної“ пропаганди на Галичину, полемічні книжки й часописи, які поширюють в своїх бурсах, вони основувають сі бурси за російські рублі і виховують тут молодіж не лише в чисто російським, але й в чисто „православним“ дусі, вони спронувають тут з Росії учительки до науки російської мови (в бурсі „Народного Дому“ учив сеї мови Бендасюк, а російської історії проф Свистун), вони — одним словом — ведуть в цілій Галичині не лиш пропаганду російську, але рівночасно й „православну“. Що ся молодіж є доволі понятливою, доказом хочби отсей свіжий факт, що вона замовила 9. марта с. р. панахиду по Шевченкови в „православній“ церкві у Львові.

Що від сеї „православної“ пропаганди не стоять далеко та кож русофільські священники, доказом сього те, що „Прикарпатська Русь“, орган видаваний за російські рублі в чисто „православним“ дусі, пренумерує крім всяких російських генералів, єпископів, ігуменів і висших військових та державних урядників, також около 100 наших русофільських священників впрост на свою адресу, а понад 50 на адресу своїх жінок або иньших підставлених осіб. До сього числа треба додати ще кільканайцять львівських священників, колишніх авторів звісного меморіялу, котрі „Прикарпатську Русь“ дістають без почти, то можемо прийняти загальне число русофільських священників (зі всіх трех єпархий), які пренумерують „православний“ орган „Прикарпатську Русь“ округло на 200. Стільки отже наших священників є симпатиками російського „православя“ в Галичині. (Щоби „Цер-

ковний Восток" не мав охоти перечити цього факту, заявляємо з гори, що маємо поіменний список всіх тих предплатників „Прикарпатської Русі“, які на жаль є рівночасно також предплатниками „Церковного Востока“ й членами „Общества св. Івана Золотоустого“).

Як доносить „Нове Слово“ (ч. 466) виховують ся в Росії на будучих „православних“ священників отсі добродії: в Холмі — Юл. Приступинський, Вас. Чорній і Жовнір; в Яблочині — П. Соловій, Гозда і Лярга; в Орлі — Качмар, Рудик, Рудко і Верхоняк; в Тулі — Марущак, Присудко, Семенюк, Курилас і Мидняк; в Житомирі — Борецький і Войцеховський. Всі отсі добродії се вихованки галицьких русофільських бурс. До духовних російських семинарів пішли вони не для того, як се люблять нераз таких оправдувати львівські автори звісного меморіялу, наче то не прийнято їх до наших галицьких, католицьких семинарів; се переважно самі ученики низшої гімназії.

З нагоди Велиградського з'їзду. Четв'єртий зїзд (конгрес) в Велиграді відбуде ся цього року в першій половині місяця серпня. На нїм відчитає Д-р. Дельпорт реферат про „скарб заслуг“ після науки св. Ап. Павла. Петербургський „Церковный Вѣстник“ повідомляючи про се в ч. 8. своїх читачів, взиває „православних“ богословів приготувати реферати на ту тему і представити їх на зїзді.

Німецькі єпископи проти неморальности. Пастирський лист німецьких єпископів, виданий на останнім зїзді в Фульдї, посвячений питанням про родину і виховане дітей. Факт поменшування з кожним роком числа народин в Німеччині звернув на себе увагу також представителів церкви. В р. 1876 в Німеччині на 1000 людей випадало 42 народин, а в р. 1911 уже лише 29. Головну причину того невідрадного факту добачують єпископи в ялій волі супрутів, які уживають супружества лише до заспокоєня похоти, а не бажають мати дітей. Єпископи підносять свій голос проти цього зла. Вони навчають, що головною ціллю супружества — основане родини та розмножене людського роду і закликають іменем Христовим всіх родичів і супрутів бути вірними свому супружому доови та не бояти ся журби про діти, поклавши всю надію на Бога. Тим що не пішли би за сим призивом, грозять відлученем від сьв. Причастия. Єпископи підносять свій голос також в обороні дітей. Перестерігають перед передвчасним осьвідомлюванем дітей що до полового жита, заохочуючи виробляти в них від малих літ стидливість і приводити як найчастійше до сьв. Причастия. Перестерігають також перед кінами і рекомендують основувати католицькі союзи молодих людей. Вкінці виступають проти деяких модних форм женської одежі. Проти женських туалет і модного аргентинського танцю „танго“ виступили також єпископи бельгійські, французькі і італійські.

Церква на гробі Ющинського. В Києві оснував ся комітет; який поставив собі за ціль вибудувати церкву на гробі вбитого хлопця Андрія Ющинського. Комітет збирає на ту ціль складки по цілій Росії. Головою комітету є чигиринський єпископ Никодим. Митрополит київський і петербургський Синод поперли діло комітету дуже горячо. Ось чим займає ся „православний“ єпископат.

Основає католицької партії у Франції. Дня 28. лютого с. р. відбулись в Парижі під предсідательством полковника Келлера скликані ним і Бельомевом збори католиків, представителів різних католицьких організацій; на зборах рішено оснувати католицьку партію. Ціль її сполучити всіх французьких католиків, без різниці політичних партій, до котрих вони належать, включно на релігійнім ґрунті для оборони свободи церкви від ворожої церкві держави. Нова партія задумує взяти участь в найновіших виборах до парляменту, які мають відбутися в сих місяцях. Програма партії така: старатись о законне признане прав церкві в Франції; о зворот церковного майна; о знесенє закона проти конгреґацій; о допущенє сестер милосердя до шпиталів; о реформу шкільництва в католицькім дусі; о знесенє закона про розводи. — Серед французьких католиків нова партія стрітила не однакове принятє. Многі уважають її зовсім злишньою, бо для переведеня виборів є вже одна католицька політична організація. Офіційального одобрєня з боку церковної власти нова партія поки-що не має. Богато єпископів, з париським архієпископом, кардиналом Аметтом на чолі, противні також сій партії.



О. Мих. Ладл.

З чужих журналів.

Korrespondenz-Blatt für den katholischen Klerus Österreich ч. 2, між иньшим містить статю Dr. Rob. Breitschopf'a O. S. B. „Gerechtigkeit und Liebe“, в котрій висказує гадку, що нині тяжко бути католиком, во виду того, що деякі люди дуже скоро відсуджують від католицького духа всіх тих, що не суть тої самої гадки, погляду і то не лиш в релігійних, але суспільних і політичних питаннях. „Більше любови“ кличе він, бо нею світ побідимо, позискаємо маси, розширимо церков по світі. Через холодне осуджене визначних людей, через підозріння неутимимо ділаючих священників, через горде відсуване людей, котрим ніхто не може відказати чесних намірів, підтинаємо самі собі гилю, на якій сидимо, викликуємо лиш знеохоту, а противникам пособлюємо в побіді. Отверте і щире слово ніхто не возьме за зле, але перо, що пише се слово не треба мачати в їд і жовч, уста, що єго говорять, не повинні глумитись; а католицький журналіст не повинен виступати яко непомильний судия, але пам'ятати на заповідь: „Люби ближнього твого як себе самого“.

В статі „Die Bilanz des französischen Trennungsgesetzes“ представляє E. Wetzel (париский дописувачель) матеріяльні і моральні страти, які понесла церков у Франції через розділ. Матеріяльні страти обчислює округло приблизно на 350 мільонів (церковні маєтки, єпископські добра, пансіони і доми для старих і хорих священників) — страту в бюджеті 35. мільонів.

Але ці страти менші во виду страт моральних. Перші можна скоро загоїти, бо „Plaie d'argent n'est pas mortelle“ (грошеві рани не суть смертельні) каже французська пословиця, гірше представляє моральна страта не так може в самім вже законі про розділ церкви, як в тих різних заборонах, що попередили остаточний закон. Розвід супружий, заборона научуваня релігії в школах, військова служба теологів, прогнане монахів, виліміноване молитви при отвореню нарад в парламенті, виліміноване Вога і хреста зі школи, армії, судів і публичних будинків, заборона релігійних практик і ознак в шпиталях, все те ластівки закона про розділ церкви від держави.

Сам закон має деякі §§., що значно обмежують свободу клира. Так приміром після 35. артикулу „за бесіду, в котрій завзиває ся до спротиву законам державним або їх виконанню, покараєсь винного в'язницею від 3. місяців до 2. літ“. Значить, коли проповідник виступить на амвої проти розводів, може стягнути послідовности сего артикулу.

Після 40. арт. через 8. літ від оголошення закону, се в від 9/XII 1905 р. не вільно було клирови займати публичних функцій.

Всякі непорозуміння в віроісповідних стоваришеннях — (які предвиджував закон про розділ, а яких не дозволив папа католікам завязувати — чого не предвидів і несподівався Cleman-seau) мав рішати „Conseil d'Etat“. Отже не папа, не єпископ в судивню ортодоксії сих або тамтих, але рада державна і то без рекурсу. Згляд на сю обставину головню причинив ся до спротиву св. Престола в творенню тих віроісповідних асоціацій, котрі могли єдино переняти (і утримувати) висше згадані страчені добра.

В законі сїм містилась укрита єще небезпека викликати коли не загальний розлам в церкві, так бодай льокальну схизму і спори. І дійсно в перших роках розділу появились такі розлами, яким само правительство через свої рішення в починї скрутило лоб. Однакож се ще не дав гарантії на будуче. Про користи, які вийшли з розділу для церкви обіцює E. Wetzel написати в слідуючїм числі.

Статя *Rekrutenfürsorge* накликає до збірної акції у всіх дивізіях в справі реколекцій і курсів для новобранців. До войска іде не раз релігійний молодець, а виходить рівнодушний або і ворожо настрований і зле впливає на своє оточенє. Рада громадська і шкільна місцева часто рекрутує ся з колишних вояків, які ділають в тїм духу, який винесли з войска. Тому перед підходом до війска треба їх утвердити в релігії і обичайности. На курсах, які для вигоди слуг і робітників можнаб вести пополюдни в неділі і свята або вечерами, по при практичні вправи в тих річах, які чекають жовніра додати все коротенький релігійний виклад на тему, для військового життя цікаву н. пр. Понятє і вага військової служби в християнськїм дусі; Вага релігії для сього і того віка; Як може жовнір свою релігію заховати? Збиванє закидів, що найчастійше мож почути в війську; небезпека необычайности, вага чистоти, послух і т. п.

Розумієсь, щоби був з того успіх, требаб усюди до сего звертатись, тим більше, що соціял-демократія кидаєсь що раз більше на війско, щоби в него вціпляти нерелігійного духа.

В пасторальнім додатку Hirtentasche заохочує G. Stegman до збирання жертв на місії, заохочування других до сего, передплачування місійних часописий, куповання книжочок і деволюціоналів в тих склепах, що дають зиск на місії, збирання марок, станіолі, старих пер і в сей спосіб причинятись до піднесення з рабства злого духа тих, що сидять в темі і смертній тіні.

В відомостях особистих може читач що два тижні довідатись, які зміни зайшли в німецьких дієцезіях, а в нас сего не довідаєсь навіть з „Відомостей“ єпархияльних.



Всячина.

Посесія або аренда ґрунтів ерекціональних не єсть в деяких селах получена з жадними клопотами, бо селяни заплатять відповідну ціну і справляють досить добре поле ерекціональне. В других селах, як сьвященик запропонує в читальни або в закристії своїм парохіянам аренду піль ерекціональних, то наради тривають так довго, аж двір або Жид або сусідні люди винаймають. А ззов як порадять ся і хочуть винаймати, то декотрі ставлять дивні услів'я нпр. що до навозу, котрого так мало обіцяють давати, що поле по такій селянській аренді винищене зістало би. А як обов'язуть ся давати навіз, то дають менше навозу або гірший. Безпідставно потім нарікають, як хтось „чужий“ взяв поле в аренду. Нераз трапляє ся, що селяни так довго отягають ся і тогда Жид возьме посесію і часть поли дасть тим селянам на „спілку“!! При контрактах з Жидами треба собі конечно застерегти: 1) що не буде жадної їзди і роботи і зв'язки в неділі і рускі сьвята, 2) що кождий пункт угоди єсть есенціональний, уповажняючий до розвизання угоди, 3) кілька буде сіяв конюшини, вики, кілька бараболі, а кілька озимини і білої ярини, 4) що в случаю розвизання угоди через суд або в случаю покинення аренди не буде мав жадних яких небудь претенсій нпр. за вклади, за тзв. вбогаченє ся его коштом і т. д.

Йос. Ганк.

Православний сьвященик на Поділю.

В Сороці близько вправді Хоросткова, однак повіта Скаладського і деканата Грималівського, замешкав від пів року в монастирци збудованім через б. п. Стефана Ольховецького православний сьвященик Савечка, літ 27 маючий, жонатий, родом

з Калагарівки над Збручом повіта Схаладкого а деканата Гри-
малівського. Скінчивши пару клас гімназійних в Тернополі,
зник потім на довші літа і яко священик з Росії тепер вернув.
Від р. 1901 єсть в Сороці сотрудник; єще около 1876 громада
Сорочанська старала ся о священика і навіть бл. п. о. Мих.
Чачковский парох Товстого дав був декларацію, що годить ся
на тоє, щоби сотрудник Товстецкий фунгував в Сороці. До р.
1844 була Сорока самостійною парохією; тзв. концентрація Йо-
сифинська ошадила Сороку, аж при другій концентрації около
1844 року прилучено Сороку до парохії Раштовецько-Дубковець-
кої, маючої вже 2 церкви; по концентрації Йосифинській зро-
блено Раштовецьку церков матерною, а Дубковецьку дочерною;
по концентрації около 1844 р. зроблено Дубковецьку матерною
а дочерними зістали Раштовецька і Сорочанська. Сорока має
тепер душ гр. кат. понад 1.100, Раштівці 800, Дубківці 500; всі
три села мають муровані церкви, а Раштівці тепер поставили
і костел яко філіяльний Товстецкого костела.

о. Йосиф Ганк.

В справі засновування нових посад душпастирських.

Прочитавши в чч. 22—23 „Ниви“ статтю „О потребі засно-
вування нових посад душп.“ — (за „Русланом“) — прийшов я до
переконаня, що її мусів писати не священик, або бодай такий,
що ніколи не був на меншій парохії, так зв. голодівці. Від
35 літ душпастирую по таких приходах — а від 25 літ на
однім місці, селі, що відлучилоє від матричної Церкви. Єсть
ту 60 м. поля підгірського, яке не даєть збіжа стільки, щоби
челядь вигодувати. Переважно сіножати о переважно кваснім
сїні, котрим жити можна худобу і конї, але не великий хосен
з того, тим більше, що пасовиска брак. Може бути що подільські
парохії о такій скількості ґрунту ерекц. дадуть якийсь дохід,
але зваживши удержанє дорогих нині слуг і робітника, не знаю,
чи стане на вегетацію і як каже дописуватель, щоби прилично
вижити і діти виховати!

Нарід хоче мати священика для своєї вигоди, щоби не
треба було блукати по селах за ним і готов понести татарі
з утворенєм сталої посади душпастирської, але зівсім або мало
інтересує ся тим, чи парох буде міг вижити; і не дивота, бо
він не може поняти того, як тяжким і дорогим єсть нині жи-
вотїне пароха з родиною. Правда, нераз і поможе священикови,
алеж ся поміч не є того рода, щоби в доходах чинила знач-
нійшу рубрику та від нужди охороняла. Маючи приміром 60 м.
поля, треба держати що найменше 4 слуг, щоби можна і дома
і в поли раду собі дати; бож і худобу, бодай 6 штук та пару
шкап держати треба. Що такий інвентар не є достаточний до-
гідної управи підгірського поля, кождий признаєть. Возьмім
тепер під увагу брак і дорожню робітника, який в тутешніх
околицях вже раннюю весною вибираєсь на заробітки до пізньої
осени, то можна собі представити той гаразд господарський
сільського пароха. А треба знати, що поле підгірське не дає
стільки зерна навіть, щоби можна було бодай челядь викор-

мити, а не то заплатити! Дві дівки і пастух готовими грішми 280 К; фірман 150 К, а декуди і 200 К; дочислім до того харч 4 слуг, так пересічно 380 К (хоч се сума не вистарчаюча), то будемо мали 810 К Квота, яка мало що менша від платні учительської на рік. А деж тепер удержане інвентаря в порядку і оброблене поля? А що знов потреба для вихованя і удержання родини, коли вона численніша? Не понимаю проте, як можна було таке висказати: „наколи народний учитель може якось жити зі скромної пенсії і виховати родину, то чейже не умре з голоду священик... хочби на пайгіршій парохії!“ Кождий чейже признасть, що суспільне становиско учителя є зовсім инакше, як священика. Він має також хату, опал, якого багато священиків не має, має і слугу, сторожа платного, а в додатку від учителя ніхто не вимагає чогось такого, що переходить його спроможність і не подивує ся його скромному домашньому житю! Не так дієсь зі священиком, що все і для многих мусить бути готовий чи словом чи ділом щедрим. Додаймож до того гаразду священика, один або більше літ невдатних, от приміром 1912 і 1913... та будемо мали наглядний доказ щастя і гаразду його, так вихвалюваного в дописи.

Якби не поміч Божа і віно жіноче, тобі хіба треба було мені 8 дітей наших між люди роздати. А часи давніші о половину дешевші були, ніж теперішні. Я знаю пароха старшого ще від мене, що удержує 2 дітей свояка експозита на 108 мор. поля і не на Підгір'ю! А єсть у нього звиш 10 дітей. Правда, можуть бути виїмки хіба на Поділю, тай то тоді може, коли родина священика не числить більше, як 3—4 душ. І таким священикам певно не в голові ві салюни ні повози! скорше подбав би священик, щоби було чим поле обробити, щоби, як каже дописуватель, був приневолений і з нього щось витягнути.. бо звичайно поля парох, запущені, бо не маючи достаточного числа челяди, не є в силі обробити поля. От бачите, найшлась аж тепер причина невідрадного положеня священика! Алеж сама челядь не обробить поля, котре треба справляти ще, инакше шкода роботи. Ну, а до того треба гроший чимало! От тут сук! Всюди гроший треба, инакше біда зі всіх боків загляне! Пояснити, хто розумів, злишно.

В кінці скажу ось що: хто не був ніколи душпастирем на малім приході, якими суть майже всі відлучені місцевости, той не може мати понятя о тих гараздах, які переходять всі священики живучи в них разом зі своїми родинами. І наколи жите в будучности ще дальше буде дорожати, то хіба кандидати стану духовного не будуть женити ся...

Та ще одно: мені не лучало ся бачити священика, щоби був ним лише „propter esum“ в стислім значіню того слова, але за те не одного енергія в праці інтензивній в винограді Христовім змаліла, наколи загостила до хати біда. Треба дуже твердого чоловіка, щоби в обіймах її не подав ся! о. М.

О дорожніи додатов,

Рік 1913 був для господарів так нещасливий, що тепер не мають насіяна на весняні засіви ані поживи для коней і худоби.

Тої долі зазнали і ми сільські парохі, що мусимо з konieczности провадити господарку. Селяни дістали бодай яку-таку підмогу від правительства, обшарники $3\frac{1}{2}$ мільона кор. а учителі додаток дорожничий, а про нас ніхто і не згадав, хотий ми дізнали еще і другого поражения материяльного, бо доходи епитрахильні цілком упали. Так сгоїмо на тім безвихіднім місци, що і поля чим засїяти і худоби чим отримати, ба і діти свої чим образувати не маєм. Тому треба нам конче розвинути як найскорше акцію в тім напрямі, щоби правительство домогло бодай в формі дорожничого додатку за 1913 р. Маємо той „пех“, що управильнене конґруи два рази зістало відложене; раз перед кількома роками через мобілізацію, а другий раз тепер через відрочене парламенту. Тож нїм знов воно прийде на порядок денний, домагаймо ся громадними петиціями о ратунок, а свої Пресвящені Ординарияти просїмо о поперте наших домагань.

Ті гадки подаю до прилюдної відомости і прошу над тим застановитись.

о. Юстин Гаврисевич.

Нові видавництва Товариства свв. Ап. Павла.

1) На припоручене ВПР. Митроп. Ординарияті Виділ розпочав нове видавництво для піддержання релігійно-морального життя емігрантів, під назвою: „Листки свв. Рафаїла“. Вже появив ся перший випуск: „Х. Заповідий Божих, пояснених для емігрантів“ в ціні 6. сот. Дуже надає ся до масового ширеня. Просимо о замовлення і о подане адрес емігрантів, котрим можливи вислати видавництва.

2) Вкортці появить ся друком V. часть „Оставьте дїтей приходити к мнѣ“. (о заповідях божих) в ціні 30. сот.

3) Виділ подає до відома, що слїдуючих книжочок нема на складї Товариства: 1) ч. показч: 2: О Службі Божій о. Левинського, 2) ч. показч: 5. Ворог людства, 3) ч. показч. 22: Розважання о терпїнях Іс. Христа 4) ч. показч: 25. Сім голосів вживаючих до покаяня, 5) ч. показч: 26. Істория катол. Церкви о. Гузара. Книжки під числом показчика 22 і 26 можна дістати в книгарни ім. Шевченка.

4) До організаторів кружків Товариства. Виділ дуже просить о прислане звіту за 1913 р. і о прислане зібраних вкладок.

5) Рівночасно просить ся о прислане чотирох (4) корон, які свого часу Виділ видав на стемилї до залучників подань при завязуваню кружків. — Виділ Товариства свв. Ап. Павла.

Продаю дуже пахуче кадило

по 5 корон за 1 кг.

о. Лев Сілінський

парох в Рожневі н. Заболотці коло Бродів

Видає і за редакцію відповідає

сввящ. Ярослав Левицкий.

В друкарні Ставропигійської під зарядом М. Рефця.

ПЕРШЕ І ОДИНОКЕ РУСКЕ ТОВАРИСТВО ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ
НА ЖИТТІ І РЕНТИ

„КАРПАТИЯ”

Почетний президент: Ексцелленція митрополит
Андрей граф Шептицький.

„Карпатія” вибудована на найсолідніших основах.

„Карпатія” приймає забезпечення на життє у всіх
найдогідніших комбінаціях при найкористніш-
ших умовинах: на дожиттє, посмертні капітали,
посаги і ренти.

„Карпатія” дає асезпеченим всякі користи які може
дати нинішній стан техніки забезпечення і солідне,
оглядне діловодство.

„Карпатія” оснований на взаємности і має на увазі
лиш хосен своїх членів. Чисті зиски вертають ся
яко дивіденда членам.

„Карпатія” видає поліси, які по трилітнім тривку
стають неоспорими і незападальними.

Нема жадного иншого руского асекураційного това-
риства на життє лиш одна однісінька „КАРПАТИЯ”.

Обовязком кожного щирого Русина є підпирати лиш своє
власне асекураційне товариство і обезпечатись лиш в
„КАРПАТИІ”.

„Карпатія” передає всюди спосібним і ретельним
людям по містах і селах свою агентуру.

Блісші інформації що до обезпечень і агенцій уді-
ляє дирекція товариства в Чернівцях, ул. Кохановского
ч. 12. Дирекція приймає також зголошення внесків на
дбезпечення на життє і ренти.



ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Бостону, Гальвестону, Куби, Аргентини, взагалі до всіх місцевостей північної і південної Америки, Австралії, Япану, Хін і т. д.

Білету залізничні до кожної місцевості північної і південної Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ

NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремї.

В Бремї се товариство удержує руского священника, котрий виконує душпастирські обовязки і опікує ся емігрантами.

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіф-карту до:

Генеральна Агента Північно-Німецького LLOYD'a
у ЛЬВОВІ, Городецька 93.

Асекуруйте своє майно від огню в „ДНІСТРІ”

Кожний Русин повинен асекуровати ся від огню, щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то добробит цілого народу.

Кожний Русин повинен асекуровати ся тільки в рускім товаристві взаїмних обезпечень

„ДНІСТЕР”

нема жадного иньшого Руского товариства асекураційного тільки один

„ДНІСТЕР”

- „Дністер” рахує **найтаньші** оплати за обезпечення **селянських будинків**
- „Дністер” звертає кождорічний **чистий зиск** своїм членам; на рік 1913 виносить зворот 10⁰/₀.
- „Дністер” оцінює та виплачує шкоди по огни **скоро і ретельно**, а на членів оцінкової комісії запрошує **все двох господарів**.
- „Дністер” дав підмоги **Руским школам і бурсам**, де виховують ся селянські діти.

Люди асекуровані в „Дністрі” можуть дістати **пожичку** у всіх великих банках і в Товаристві Взаїмного Кредиту „Дністер”.

Власні фонди „Дністра” виносять з кінцем 1913 року **4,473.790 корон**.

В „Дністрі” можна обезпечати від крадени з вломом **движимости** всякого рода, а Товариства Кредитові готіску, цінні папери і векслі за дешевою оплатою премії.

Адреса „ДНІСТРА”: Товариство взаїмних обезпечень „Дністер” у Львові, у власнім домі ул. Руска ч. 20.

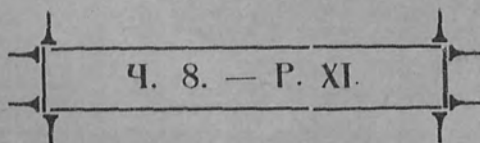
Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Кюперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звѣрина — о. Т. Лежогубський —	„	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	„	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	„	20
4) „Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лужницький — [ч. I і III. — 20 сот., часть IV. — 40		
5) Релігійно-просвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	„	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайи — о. І. Плянок	„	60
7) Теорія розвою а чоловік — о. Т. Лежогубський —	„	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогубський —	„	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогубський —	1	„
10) Життєві питання — Д-р. Й. Ключ ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.		
11) Теїстичний світогляд а наші часи — А. Стеньмах —	„	80
12) Дещо про суспільне питання — о. Яр. Лев. —	„	20
13) Про чернече життя — о. Н. Садовський —	„	4
14) Значінє праці в світлі віри — за о. Щекліком —	„	20
15) О частім св. Причастію — о. Н. Садовський —	„	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	„	1
17) Поезія в пророка Ісайї — Д-р. В. Щурат —	„	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	„	30
19) Із студій над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружного „Ne temere“ — о. Д-р. [Жук —	„	20
21) Аполюгетично-соціально діяльність руського дунаштира [в наших часах — о. О. Волянський	„	20
22) Розважання о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	„
23) Із днів Месії (поезії) — о. П. Штокалко —	„	60
24) Мати Марія, масві розважання — о. К. Курилло —	„	50
25) Сім голосів взиваючих грішника до каяня — Ф. Герцог — [о. П. Карпинський —	„	50
26) Історія кат. Церкви в короткім нарисі — о. Е. Гузар —	1	„
27) Шевченко з релігійно-етичного становища — Г. Костельник	„	20
28) Маріинський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	„	30
29) Організації церковних брацтв — о. А. Глодзінський —	„	30
30) Дисципліна гр. церкви в світлі полеміки Фотія — [о. Н. Будка —	„	60
31) Розум і наука у повітних філософів та вчених — Н. [Борецький —	„	10
32) Люди не нинішнього світа — о. Н. Садовський —	„	10
33) Нинішня молодіж або повітна культура а щастє людства — [о. Н. Садовський —	„	10

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.



ЛЬВІВ ⌘

З друкарні Ставропигіїського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⌘ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в об'ємі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 8.

З М І С Т:	Пл. Філяс, Ч. С. В. В.: На тему: православний чи правовірний.	193
	о. Ник. Гадовський: Деякі заміти проти частого сьв. Причастия.	209
	о. Мих. Лада: 3 чужих журналів.	216
	Церковна літопись:	218
Всячина	(Одисея Книжочки: І. Потія. — М. Чубатого, за границею і у нас. — Регуляція платні катихитів).	221



Церковна Торговля „ДОСТАВА“

сировадпла нові матерії на рязи і розширила значно їх робітню, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о різні різби (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різбярів
для виготовлення іконостасів і престолів, — і приймає замовлення на образи.

Позолоченя чаш і направи риз

просить висилати до Львова, де є їх робітня.

За гроші, складані на вкладкові книжки, дає 6⁰/₀,
уважаючи вкладчиків співниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові
ул. Смольки 1; в Перемишлі, Ринок 26.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домініканська 4.

Дивани, хідинки, портери килимові і т. п.
до церков і каплиць продають склади тов.

„ДОСТАВА“

у Львові, Перемишлі і Станіславові.

Склади приймають також замовлення на килими всілякого рода
і величини в народнім стилію.

Замовлення полагоджує ся скоро і точно.

Астму, кашель, хоробу легких

можна зовсім велічити домашніми средствами.

Інформаций уділяю кождому за дармо.

Вишліть лише на відповідь офранковану коверту.

Адресувати:

Frau MAŽIK.

**PILZEN (Chechy),
Koternowska, 36.**

Товариство взаїмного кредиту

"ДНІСТЕР"

у ЛЬВОВІ, ул. Руска ч 20,

Телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечень
„Дністер“ в р. 1895 на підставі закона о стова-
ришеннях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної ви-
соти уділу.

Цілею Товариства є уділюване кредиту своїм чле-
нам рільникам обезпеченим в „Дністрі“ від більше
т л.

Проценти від вкладок 4 „, без потручення податку
ренгового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекції То-
вариства в годинах урядових, від 8 до 2 год. в
полудне.

Кonto в Щадниці почтовій ч. 32 527.

Кonto жирове в банку австро-угор.

Щадничі вкладки	К. 4,120.000
-----------------	--------------

Власний маєток	К. 536.000
----------------	------------

Уділені позочки	К. 4,765 000
-----------------	--------------

канцелярії Товариства : отворені перед полуднем.



ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 8.

Львів, 15. цвітня 1914.

Рік XI.

Пл. Філяс, Ч. С. В. В.

На тему: православний чи правовірний.

В ч. 1—3 „Ниви“ з 25. лютого 1914 р. читаємо розвідку на тему, чи назву „православний“ треба би усунути з наших літургічних текстів, чи ні. — Розвідка доходить до відповіді, що ту назву треба задержати, як є.

Аргументація є така. З історично-правничого становища єдина католицька церква є по правді православною, (то значить, правосудячою в ділах віри), бо вона одинока має автентичне учительство в справах віри. А з того слідує, що єдино католицькій церкві та назва правно належить ся, і що про те усувати її або иньшою заступати, нема підстави.

Аргументація, на наш погляд, не є доказовою.

Ніхто з католиків не оспорує, що одиноко в католицькій церкві є автентичне учительство в справах віри, та що його нема в ніякій иньшій віроісповідній громаді від Риму відділеній, і що проте одинока католицька церква є правно православною, о скільки се слово значить: право судити в вірі. Не оспоруємо дальше і того заключення, що одинока католицька церква має право послугувати ся тою назвою чи то взагалі, чи навіть спеціально і в літургічних тексті. — А однак твердимо, що від тих преміс ще далеко до льогічного заключення розвідки, що назву „православний“ треба задержати в нашій Літургії. Аргументації бракує саме того льогічного середника, котрий-би вказував, що з теоретичного права, яке церкві до якоїсь назви прислугує, вона в практиці має тою назвою послугувати ся. А на сім як раз і виключно в нашій квестії залежить.

Ніхто прецінь не заперечить, що одинока католицька церква є і мала би повне право називати ся євангельською, або старокатолицькою, або старовірною, бо в ній одній зберегли ся і євангеліє, і віра старих католиків, та що вона тих назв не відступила ні схизматичким ні єретичним віроісповідним громадам, котрі собі їх поприсвоювали. Але так само ніхто не буде заключувати, що церква має обовязок в практиці тими назвами послугувати ся. Ніхто не перечить, що Богородиця є дійсно і Христородиця, а однак церква заказала того слова уживати. коли спостерігла, що єретики хотіли використати його для своїх безбожних цілей.

Отже в порішеню, чи якесь слово, само в собі і добре і красне, має ввійти в літургичний текст, або має в ній задержати ся, не вистане вказати, що з правно-історичного становища воно є теоретично оправдане, але мусить ся перейти до иньших зглядів, і то як раз до зглядів практичних. Годимо ся з п. Ішаком, автором розвідки, що ті згляди не можуть бути „вузко утилітарні“, або „партикулярні та особистими поглядами на справу“ диктовані, але поза вузким утилітаризмом є в церкві иньший утилітаризм, широкий і вічний, понад всі партикулярні і особисті погляди одиниць висший, утилітаризм віри і спасеня душ. І той утилітаризм, сьвятий, універсальний, і сказати-б вічний, був і є, на наш погляд, головно міродатним в устрою богослужень, в розвою обрядових форм, як також в аплікованю поодиноких слів до літургичного ужитку.

Бож усяке богослуженє та всяка його форма і богослужебні тексти мають характер середників, котрими церква і душі вірних послугують ся в службі Божій і осягненю вічного спасеня. Як того характеру яке богослуженє або яка його форма не мали-б, то вже тим самим стратили-би рацию свого бутя. А до есенції кожного середника, чи він природний чи надприродний, належить се, чи він придатний до своєї цілі, чи ні. Де нема придатности до цілі, там середник перестає бути середником. Ідучи за тою правдою, мусимо заключити, що найпершим і найважнішим зглядом в оціненю такого-то богослуженя, такої його форми, такого-то тексту був і завсїгди буде згляд на придатність для божої хвали та для спасеня душ. Тим-то, здає ся мені, що в нашім чисто літургичнім питаню, і то питаню тісно конкретнім (чи слово „православний“ задержати на великім вході в Літургії і в тих кількох текстах, де воно, як каже ся, є нагодою до баламученя вірних), можна дати розумну розвязку не з огляду на його первісне етимольогічне значінє, розважуване в абстракції, ані не з огляду на те тривке становище, в яким до його первісного етимольогічного значіня стоїть віра і церква Христова взагалі, але саме з огляду на його конкретну придатність для спасеня душ в тій віроісповідній громаді, котра його в своїм богослуженю хоче вживати, значить ся, з огляду виключно на наше русько-католицьке

богослуженє і з огляду на спасене душ виключно вірних нашої церкви.

Так здетермінувати наше питанє вважаю річню конечною і єдино льогічною, коли не маємо тратити на дармо слів, вдаючи ся в дискусії, котрі з нашим конкретним питанєм або ніякої не мають звязи, або лиш таку, що на його розвязку ніяк не можуть вплинути. Так прим. ніякої звязи з нашим питанєм не мало-б се, коли-б хтось зачав доказувати, що те слово уживав в своїх проповідях котрийсь там з отців церковних, або в своїх письмах котрийсь там з писателів церковних. А знов ніякого впливу на розвязку нашого питання не може по правді мати прим. вказанє, що рівнозначуче слово находить ся в коптійськїм язичі в коптійськїм акафисті, або рівнозначуче слово в латинськїй мові в якійсь там церковній антифоні в лат. обряді. Обряд обрядови не рівні, згляди одного обряду не покривають ся конечно такими-ж в другім обряді, а так само практичне значінє якогось слова в тексті одного обряду, може бути зовсім непрактичне в тексті другого обряду. „Filioque“ є зовсім практичне в символі віри, який приписано відмовляти в лат. церкві і в нашій, але для його непрактичности у Греків згодила ся церков там його не класти.

Думаю отже, що льогічно заключаємо, коли для розсьвітленя нашого питання жадаємо доказів не з чужих обрядів, а ще менш з не з голої аналізи мертвого слова, але передовсім зі зглядів, які дотикають безпосередно нашу церков, наших вірних, нашу літургію.

А з тих зглядів виходячи, годі відмовити слухности тим, що слово „православний“ хотіли би з літургії нашої усунути всюди, де воно дає нагоду вірним до баламуцтва в сьв. вірі.

Ту нашу гадку хочемо осьвітити низше, вперід однак хочемо докладнійше її границі зазначити.

Ми не маємо на гадці проscribeувати се слово в загалі зі скарбниці нашого церковного язика. І по звукови свому воно приличне і по значіню красне, отже вирікати ся його нема причини.

Не маємо на гадці нарушувати його супокою в тих богослужебних текстах, де воно нікому кривди не діє, по засаді *quieta non movere*; можуть його в иньших богослужебних мовах, як грецькій, латинській, в добрім католицькїм дусі інтерпретувати иньші обряди, чому-ж би і наш обряд мав бути від иньших нетолерантнійшим.

Не маємо на гадці заступати його иньшими словами, як: вірний, правовірний, благовірний, католицький, православно-католицький, або подібними.

Наша гадка є та, що в богослужебних текстах, де слово „православний“ дає схизматикам оруже до агітації за схизмою, а нашим вірним нагоду до баламуцтва в католицькїй вірі, можна і треба викинути, иньшим словом зовсім його не заступаючи. —

1) Так було в давнині

До кінця 16. віку ми його в славянських богослуженнях так як би не знаходили. На великім вході поминав єрей вірних простою молитвою „всіх вас да помянет Господь Бог в царствії своїм, амінь“. — Нї в одному рукописнім тексті наших літургій, зачавши від першого, який знаходиться в Московській Синодальній бібліотеці, до останніх знаних з віка 16., нї в одному знанім рукописнім тексті літургій сербських та болгарських а то і грецьких, иншого поминання не знаходимо. А навіть перші друки літургій, як Венецький з 1519, 1527 і 1554 р., Стратинський з 1604 р. иншого поминання не знають. —

Рівнож при ектенії сугубій по Євангелію не уживалося в давнині возгласу: „Єще молимося... і за вся православні християни“. Заступовано ту молитву простішою „єще молимося за всю братію і за вся християни“. (Порівняй „Літургія св. Вас. Вел.“ протоєрея Орлова, С.-Петербург 1909. стор. 101). А і в каноні, де днесь молимося за „всяке єпископство православних“, давні тексти того слова не мають. (Порівняй „Литургическіе труды патр. Е. Тернавскаго, П. Сырку т. II. С.-Петербургъ 1890). —

А прецінь слово — *oratio* — було знане і св. Кирилом і Методієм, що перші церковні книги переводили, і першим святителям нашої церкви, що богослужбні книги на Русі ширили, і архієпископи Кипріянови, що перший реформував старе наше богослуження на Русі в XIV. віці по взірцям патріарха Філотія, і єпископи Епіфанієви Тернавському, що ту саму роль реформатора обрядового відіграв у полудневих словян. Чому-ж вони не вводили його в прилюдні богослужбні возгласи? Може й вони вже були заражені духом „облатиненія“?!

Не виділи потреби — от що.

Шафване тим словом в богослуження зачалося аж з кінцем 16 го віку а головню в 17. і то з боку як раз не тої церкви, котра одинока має право текст літургічний наглядати, а з боку схизматиків. Із студії і порівняння літургіконів давніших з літургіконами тих то часів, де вплив католицької церкви зачав загрожувати схизмі, так і видно, що схизматичка церква назвою православля хотіла надати ціху своїй церкві в противенстві до католицької церкви. Отже взгяд „утилітаризму“ понятій на свій лад, зачав вводити назву „православний“ всюди в літургію, де лиш можна було його яко тако впхати, щоби схизматичкій церкві надати і на внї ціху відрубности від католицької церкви. Довершене того утилітаризму закінчив цар Микола I. указом з 1837, приказавши з державних актів усувати всякі инші назви для російської віри і церкви, а заступати їх одною: „православна віра, православна церква, православні християни, православне духовенство і т. д.“ —

І той утилітаризм вийшов справді в хосен — схизмі! —

Але як пояснити, що наші католицькі єпархії ту назву прийняли в свої літургічні видання?

Се пояснює дуже просто факт уживання в католицьких наших епархіях, особливо в перших початках Унії, літургичних книг печатаних в схизматичьких печатнях. Вважаючи однак на разі, що слово „православний“ дасть ся і в католицькім зміслі пояснити, а притім не стрічаючи еще з боку схизматиків такого використовування тої назви в хосен схизми як то стало ся пізнійше, бо в тих часах ще та назва не зліпила ся була так тісно з їх церквою, як в дальшій ході історії, а борба вела ся о поважнійші річи, католики могли якийсь час толерувати се слово і в своїм богослуженню. Але що вони не спускали з ока небезпеки, як, для їх церкви і супокою вірних причіплювала ся до того слова, показує той факт, що вони зараз зачали його вимітувати*) з уживання, як тільки спостерігли, що воно перекинулось на бік схизматиків, і в їх руках зачало ставати ся агітативним середником до туманення вірних. На Литві і Волині, і на цілій Білій Русі, з часом витиснено його цілковито з уживання. А і в нашій церковній провінції, хоч вона найпізнійше до кат. віри повернула, не мало воно багато приклонників. Аж коли вплив Росії зачав і на нашу церкву налягати, головнож від часу, як партия русофільська і схизмофільська в минушнім віщі, в добі так званої Св'ято-Юрщини заняла в нашій церкві домінуюче становище, дочекало ся і слово „православний“ в літургичнім прилюднім уживанню покровителів по духу Миколи І. —

Чи те одно не дає аж надто достаточного доказу, що не иньші згляди, а згляди „утилітаризму“ ту назву в літургичний наш текст (прилюдний) і впровадили, і піддержували і днес її піддержують, і то згляди не католицького, а як раз схизматичького утилітаризму?!!

Сини тьми є второпнійші в своїм роді від синів св'їта. Сини тьми сплодили ту назву для прилюдного баламучення вірних, а ми, сини св'їта, чинимо їх службу, та — ще й схлібляємо собі, що ось то за чистоту літургії дбаємо, за правничо-історичні „начала“ обстаємо!!

2) І коли-б в тім хоч трошечки була яка консеквенція. А то і сього не питай!!

Бо якби то мала бути доказна рация, що з правничо історичного становища та назва католикам прислугує, а ми є католики, — то вживати би її нам не тільки в звороті „всіх вас православних християн“, але і скрізь — де ходить о замарковане католицького характеру в церкві, отже і віру нашу звати-би православною, і клир православним, і єпископів православними, і з воїнством православним також цісаря православним, і т. д. То була би консеквенція по духови Миколи І-ого.

*) Так між иньшими Атаназій Шептицький приказав слово „православний“ всюди з книг церковних викинути.

Коли-ж нам ніяково звати сьв. Юр — православним Собором, а нашого Митрополита — православним владикою, ба — й соромно звати наш семинар — православною семинарією, а цїсаря звати православним імператором мабуть би і поліція наказала, — то в ім'я якої консеквенції звемо ми християн наших — „православними?“

В ім'я жадної консеквенції! —

Колиж так стоїть діло, то маймо крихітку відваги, і скажім і собі і всьому католицькому сьвітови, що того слова „православний“ уживаємо ми в літургії, по правді не з тої рачії, що ось-то нам ходить о історично-правниче становище, бо те становище тут як раз і найменше щасливо підтягнене і зовсім нічого не доказує, та — й не на церковній нашій традиції нам по правді залежить, бо вона до кінця 16. віка кпить собі здоровенька з наших аспірацій традиційних, та — й навіть не на пієтизмі для наших богослужебних книг і нашого богослуження нам залежить, бо і не наші то книги сего новородка вивели, і не дух нашого богослуження терпить його у себе, та — й не на хвалі нашої Унії нам залежить, бо вона нераз вже нам показала, як її млоїть від него, а головню не на супокою і спасеню душ нам залежить, бо той спокій і спасене душ ніколи не згодять ся з тим, що схизма зродила, схизма виплекала, і схизма підтримує.

Отже нема за задержанем того слова хиба жадної рачії?...

3) І то ні. Коли-б ми були щирі з собою, і щирі з правдою, то ми би її дуже скоро відпитали. Є „свого роду рация“, котрої придержують ся в діланю, і в неділаню люди нерішучі і боязкі, натури — рабські. Їх льогіка, — самостійно нічого або мало що думати і ділати, а вичікувати, аж скаже слово, або до діла нажене хто инший, кого раб боїть ся, або за ким невольничо поступає.

Наші предки сеї льогіки не знали і нею не руководили ся. Злучені з центром сьвітла і правди, свободи і життя, Апостольською Столицею, вони сьміло рвали пута, які вязнили їх жите церковне, і розвивали його самостійно, повні тої самосьвідомости, що правда і жите, сьвітло і свобода є по їх стороні. Тим вони були сильні в собі і здобували перевагу над схизмою, мимо тих страшних переслїдовань, котрі їх не опускали.

Але прийшли иньші часи, а з ними і иньша льогіка. Йосифинїзм прислонив нам Рим, Карпати спинили сталий приплив нового сьвітла і життя з полудня, а зате Московщина дихнула на нас північним вітром і мертвецькою формалістикою. І ми зачали вичікувати, як там з одного боку сподобить ся надвірній канцелярії назвати нас, католиками, чи лиш греко-католиками, які празники позволять нам задержати, а які знести, яке устрійство в церкві ба — й закристий треба уладити і т. п., а з другого боку, як там „благочестіє“ з півночі прикроїть фелон, намалює Богородицю, задекретує о наплечнику, о просфорах і т. п. —

І хоч католицькому духови вже удалося майже на цілій лівій поусувати пута першого типу, то однак опраправлене виїсною церковщиною, нав'язане на нас з півночі, сильно ще в нас пульсує. Те нав'язане підтягло було на довгі часи нашу самостійність і самодіяльність в розвою церковного нашого життя, а і тепер ще вязнить нашу правду і нашу свободу, держачи нас в рабськiм вичікуваню, що там на півночі і на сході кажеся, чи робить ся. І нехай в нас піднесе хто не знає яку спасенну гадку для церкви, для спасення душ, зараз уми нав'язані тою опраправленою церковщиною з півночі чи сходу, заклапають по всіх закутинах краю: „облатиненіє, ополяченіє“, як се мало місце прим. з нагоди переводу молитов на народну мову. Але нехай би там, *per impossibile*, усунули з літургії слово „православний“, не минулоби відай і місяця, а ті самі люди, що днесь гірким потом лице обливають, щоби винайти якісь рації для задержаня того слова, перші-б зачали його без дебати і скрупулу з літургії усувати. За подумом відтам вони би і календар скоренько направили, і всі трудности, які-б днесь підношувано, впали би як від чарів; за подумом відтам вони би і за ектеїєю оглашених не жалували, і молитву „Господи, іже пресвятого твого Духа“, нічим ні пришити, ні прилатану до канону в Службі Божій, усунули, і спосіб подаваня сьв. Причастия вірним приличнішим зділали, словом, стали би і розумні і практичні, але тільки за вітром — відтам. Самостійно годі, бо така є консеквенція рабів, а вони в предметі літургії і обряду їх льогіку собі присвоїли. —

Оттут по правді, (хоч сього голосно не говорить ся, бо встидає ся), належить шукати міродатної рації, чому в нас є люди, що волять жити в неконсеквенціях і неладі, ніж зробити порядок не з одним тільки словом „православний“. Інші аргументації, які тут і там дехто вряди-годи витягне, можуть бути і не злі, але в сути річі — то лиш балаканина, щоби брак самодіяльності чимсь затушувати. —

4) Або ж може не є таким то тушованем нашої інерції скрупул, який в нашiм предметі видвигають деякі боязкі натури, що, мовляв, коли-би ми усунули „православний“, готові повстати проти Унії ще гірші агітації, як є. („Нива“ стор. 5.).

Ох, горе! Лев на вулиці, не вийду з хати!

Але ж ні, добродію, то не лев, а звичайна собі домашня безрога.

Львівський Синод наказав уживати: „утверди Боже віру православну“ при закінчуваню Утрені і вечерні, і ми якось ні разу не чули, щоби се усунене заколибало підставами Унії в нашій церкві, або щоби викликало хочби і якісь лівині рики.

А чуємо також, що Преосьв. Єпископ Станіславівський вже давно покінчив в своїй дієцезії з уживанем: „всіх вас православних християн“ на вході, і знов не чували ми,

щоби сей поступок заколибав в дієцезії Станіславській католицьку віру або супокій вірних.

Та-й ще знаємо багато — багато парохій, де тоєж слово так само усунено з ужитку літургічного, і знов не чували ми, щоби кому хоч волос з голови злетів від „агітаций“ за тим словом. —

Нї — небезпеки по правді нї для віри нї для вірних, нї для церкви нашої не може бути ізза того, коли-б власть зарядила зробити в літургічнім богослуженню з позіставшими ще баламуцтвами православними те, що зарядила зробити з текстом: „утверди Боже віру православу“, або як зарядила Мирствованє, ношенє коллака, і иньші рубрикові зміни.

Сумно би дуже сьвідчило се про католицьку віру в нашій церковній області, колиб зарядженє церковної власти в хосєн католицької віри і супокою церковного, мало викликати аж небезпечєство для католицької церкви. —

Вірні „овци“ слухають голосу свого „пастиря“, і повитали-б з вдячностю таке зарядженє, котре би їх вже раз звільнило від того, чим вони і так соромлять ся. А пастирі — хіба би не були католицькими сьвященниками, коли би так само з повною вдячностю для церковної власти не прийняли такого зарядженя, котре вони вже й самі випереджують своєю душпастирською ревністю.

Навіть і „рянїйші обрядовци“ тїшили би ся таким зарядженєм, бо виділи би в нїм поворот до „дрєвного обичая“. —

А може милимо ся. Може не радість з повороту до „дрєвного обичая“ проговорила би з деякої душі, а страх перед тим, що ми зірвали-б з указом Миколи І. —

Нехай би і так! Знали би ми вже раз виразно, на кїм стоїмо і на чїм стоїмо. —

Справді — з боку католиків, не тільки тих, що вже є добре осьвідомлені в католицьких справах, яких, Богу дякувати, багато вже маємо в краю, але і тих простєньких, котрі хоч мало знають про католицькі ідеали, є однак послушними овечками Христовими, нема і тїни оправданої до якоїсь боязни, щоби так спасєннє зарядженє Єпископату, за яке уважаємо усунєнє слова „православний“ з літургії, а так само і всякі иньші, могло їх занепокоїти, а не то заворушити.

Можливо однак, що вороги католицької церкви піднесли би тут і там який крик з тої нагоди. Але-ж час нам вийти з того страху перед криком, який можуть піднести наші домашні, і не вязати ся ним в роботі, яку піднимаємо для хвали Божої і добра церкви. То не рик льва.

І коли-б збудив ся такий крик з жалю за „православним“, то він був би дуже на руку нашій церкві. Без крику в нас і так не є. Чують його і в Відни, і Петербурзі, і в Лондоні і в Америці. І якось той крик католицькій церкві не шкодить. Кому він шкодить, то власне тим, що хотять наш народ дальше в бала-

муцтві губити. Крик-же за словом „православний“ був би так характеристичним, що він один виказав би „помишлення сердець“. —

І ми мали би бояти ся того?!

5) Але чи таки не ліпше, щоби полишити то слово, а лиш пояснити вірним правдиве його значінє?!

Так міркує п. Ішак і так думає не він один.

Очевидно, що доки те слово ще є в нашій літургії, пояснювати його треба, і конечно треба. І в тій роботі помічні нам є і прикази і вказівки, які від часу до часу подають нам наші Преосвящені Епископи в своїх пастирських листах *).

Але рівночасно скажемо отверто, що ми не віримо в се, аби яке небудь поясненє слова „православний“ усунуло з нашої церкви те баламуцтво, яке з уживанєм того слова жите звязало.

Чей же так наївно не повинні ми думати, що ми перші впали на спасенний помисл розтолкувати те слово вірним, — від чого всему лихови мав би прийти кінець. Толкували те слово і пояснювали його значінє і перед нами і сьвященники і епископи, толкували і пояснювали і ревно і вміло, толкували і в нас і де інде — цілі сотки літ, — і який результат? Той, що всякі пояснюваня вірний наш християнин приймає, благополучно покивуючи головою, і благополучно на нього забуває, а слово „православний“ бере так, як його беруть в житю всі люди на сьвітї. І чого иньшого не буде від нього домагати ся ніхто, хто знає, що жите є сильнійше від всякої голої дистинкції. —

6) Таку саму вартість має ще й иньший закид, який деколи підносить ся, а се, що коли ми усунемо з літургії назву

*) Такий намір, думаємо, має книжка „Божа Сійба“, написана Експ. Митрополитом, на котру і п. Ішак покликає ся в розвідці, а з нагоди котрої пованив ся в „Sonntagsblatt“ артикул незнаного дописця, якого „Церковний Востокъ“ пошукав в мурах нашого Чина. Чинюви зовсім не відомо і ніхто не подав йому найменшого доказу, щоби який небудь з його членів був чи безпосередно, чи посередно автором тої дописи. Колиж „Церк. Востокъ“ має які на се докази, то чому з ними не йде туди, де би годило ся. Чи однак не знайшов би „Церк. Востокъ“ дописця згаданої статі далеко скорше і лекше такі межі своїми одномишленниками, як в мурах нашого Чина? Адже таких майстрів в лицеміртвованю на різні fronti спеціальної в кадженю Епископам в очи, при рівночаснім обкидуваню їх болотом поза плечі, не знайдеш віде мабуть на цілїм сьвітї так легко, як в рядах власне тих то одномишленників „Ц. В.“ — Порода сих людей не нинїшня. Вже їх діди кляли ся, буючись в груди, перед католицьким сьвітом, що вони, страх, великі католики, а рівночасно правдовавали в хосен Сьвятїйшого Синоду. Чогож батьки не довершили, то довершують внуки. — Може ні?!

„православний“, то ми відсунемо від себе тих восточних, що чейже колись схотять навернути ся до католицької церкви через нас Русинів: отже нам не випадає множити тих дрібниць, котрі нас мали би від себе відсувати, а радше їх уменшувати.

Закид приманчивий, коби не був ще більше обманчивим. Житє знов відповідає, що заки ми приманимо на той гачок одного восточного, сотки наших вірних на тімже гаку потягнє ся в схизму. Колиб наша церква складала ся з самих вірних, що як один муж стояли-б сьвідомо кріпко і неустрашимо при католицькій вірі, та коли-б ми і під иньшими зглядами мали перевагу над російськими схизматиками, як колись в Польщі, то ми б може і дальше могли толєрувати в літургії те слово, як його толєрували з початку Унії наші батьки. Але теперішнє положенє нашої церкви є зовсім иньше. Підтримуймо в душі нашої надію, що Боже милосердіє згляне ся і на заблудший восток і його наверне, та поки що ратуймо ті душі, котрі нам Бог вже дав і за котрі мусимо перед Богом здати рахунок. Якже Бог схоче ужити нашу церкву до навернення восточного, то дасть нашої перкві середники до навернення його, безумовно могучійші, ніж баламутне слово „православний“. Ми у себе не можемо собі дати з ним ради, а хочемо, щоби воно колись помогло нам до навернення иньших!! Не такими дорогами йде місія католицької церкви, і не такими баламутами навертає Господь Бог душу до своєї церкви.

І знов мимохіть приходять нам на думку давні часи батьків наших. Вони — вжеж не мали тої премудрости, яку принесли наші часи, тай — думали, що заблудших братів потягнуть до католицької правди вже то простою євангельською проповідію, вже то тим, що у себе в дома розвивали обряд і приновлювали його до потреб душевних, проте — й ввели читану Службу Божу, сповідальницю, проповідальницю, виставленє Сьвятих Тайн, пісні в народній мові і т. иньше..

Сердеги, милили ся! Вони повинні були все позіставити неприкосновенним так, як перед Берестейським Собором було, а лиш вдоволити ся тим, що узнали первенство папи і католицьку догму. А вони і волосє обстригли, і бороди з часом позголювали, і носити ся зачали, як римо-католицький клир, а в церкві призволили на читані Служби, новоженцям по звінчаню не дали шлюбу в церкві запити чашою вина, або хочби горівки, і таке иньше ввели в обряд, а все те хиба на відстрашенє несоединених від соєдинення!! Завели сьв. Причастіє вірних і поза Службою Божою, сідати в церкві призволили і т. і. А тепер ще і слово „православний“ мало-б ся усунути з літургії..

Згине соєдиненіє, а о навершеню несоединених нема вже що і мріяти!!!

Ось до якого самообману можуть дійти люди, і справді доходять.

В їх головах найважнішим середником до навернення востоку — се повна неприкосновенність „обряду“. За тим вже прийде й віра. А якого „обряду“? А вжеж того, що є на востоці, або того, що і у нас був, заки Унія його не іспортила.

Але-ж сей обряд, се витвір схизми, відповідаючий тим, що лежать в тіни смерті, а зовсім не вистарчаючий для тих, що хочать жити і розвивати ся. Не мертві учать живих, в що і як їм одягати ся, але живі самі собі вистарчать, щоби відповідну одіж придумати. Коли-ж ми живі, і не на дармо триста літ на свободі прожили, то сама честь і простий розум вказують, що не нам йти з поклоном до мертвих і від них запозичатись в обрядові форми, але їм, що хочать із смерті воскреснути до життя, належить вчити ся від нас, яких форм обрядових домагає ся жива віра.

Так водить ся на всім світі, що вертаючі до католицької церкви з якої будь ереси, приймають з вірою і ті обряди, які в католицькій церкві є в ужитю, а католики зі свого боку, коли мали-би яку обрядову форму у себе змінити, доповнити, уліпшити, не питають про се, чи таку то форму має котра з еретицьких або схизматицьких віроісповідних громад, але про се, чи вона до щли, о яку їм ходить, буде придатною, та що найбільше, яка її історія в католицькій традиції. Отсе було би і чесне і розумне і в нас. Хоче хто з заблудших до нас присоединити ся, нехайже з вірою, якої у нас шукає, прийме і ту форму внішню, в котрій наша церква душі спасає. Усі ті форми є святі, церквою похвалені, традицією випробовані. А хочемо ми, католики, яку форму змінити, гаразд, питаймо, о скільки вона нам має бути до спасеня душ придатна, та як про неї католицька наша традиція говорить, се-б то не спинюймо ся ані на тім, якою вона в теперішній схизмі чи в Росії чи на Орієнті, ані навіть на тім, якою вона була в 16. віці чи 15., чи хочби 13, але шукаймо за нею, чи вона була і якою була в часі, коли ми були католиками, в віці 12, 11, 10, та що про неї може сказати Восток з часів католицьких. —

А в нас і практика, ба і сама теорія иньша. Почув, чи побачив хтось, що десь там у несоединених кладе ся служебник не на престолі а на аналою з боку престола, і то вже встане, щоби заводити і у нас, в увіренню, що сього домагає ся чисто-та обряду. І в голові такому не є, попитати, яка рация такого звичаю, від коли і хто і де його вперве завів і т. д.

Ні, не тою дорогою ми будемо потягати заблудших братів наших до католицької церкви, що на спілку з схизматиками і еретиками будемо знеславлювати наш католицький руський обряд, за котрий не менше як і за саму св. віру батьки наші славно бороли ся, та в якім стільки міліонів душ вічно спасли ся, і не тою дорогою, що будемо затирати ріжницю, які триста-літня наша традиція витворила між нашим живим організмом а мертвою схизмою, а безумовно иньшою, — тою, що з пієтизмом до віри, оточимо рівно глибоким пієтизмом і нашу обря-

дову спадщину по католицьких наших предках, даючи пізнати заблудшим, що ми не дармо в кат. церкві жили і не дармо для віри так і для свого обряду трудили ся. Знеславлюючи наш обряд, ми лиш для схизми працюємо, а затираючи наші обрядові форми в цілі наближення їх до форм, в яких схизма погружена, ми наших вірних безумовно пхаємо в замішане і погибель, а навернене несоединеним радше утруднюємо, як облекшуємо. —

Ось ми чули, що гурток Росиян, навернувши ся до кат. церк. в Петербурзі, рішив ся за намовою своїх духовників затримати в цілости обряд „православних“ Росиян, і для того (?) назвав навіть себе: „православні — католики“. Католики — по вірі, а православні — по обрядови православних Росиян.

Таке становище — в дійсности треба назвати (як і придуману назву) баламутством.

Православні — по обрядови. Але-ж таке звужене назви „православний“ і перенесенє її на означенє самого тільки обряду, се новість, якої доси не знає слово „православний“, ні по свому етимологічному значінню, ні по значінню, яке йому виробила історія і жите. Воно перш всього відносить ся до віри, а обряду дотикає хиба побічно, *per concomitantiam*, о скільки та віра православна, яку воно означає, сплотила ся зі свого роду обрядом в одну інтегральну цілість в той спосіб, що не будь одного елементу, не стане і другого.

Допускаючись такої новости з назвою „православний“, петербурські католики станули і з самою католицькою вірою на непевній підставі, зводячи і себе і інших, будьто би можна було католикови задержати в цілості обряд, якого держать ся прочі православні в Росії. Тим часом, хто хоч трохи знає „православний обряд православної церкви“, той відразу скаже, що така проба є абсурдом. В обряді православної церкви є такі дивогляди, що католикови не то в Петербурзі, але і в найглибшій закутині Москви прийняти їх — не вільно. Кому з католиків дозволила би католицька церква, приміром, на обряд хрещення, який велить уживати форми: „крещает ся раб божий во імя Отца, Аминь і Сина, Аминь. І сьв. Духа, Аминь. Нині і присно і во віки віков. Аминь. Аминь“. — Кому дозволила би, приміром, на таку крематорію Тіла і Крови Господньої в Евхаристії, яку приписує обряд приготування причастия больним через даросудительницю, або на то, щоби еродиякони в часі окаджування престола в більші празники, несли на лівім плечи своїм „гробниці“*),

*) Гробница — ковчег, в котрім складають ся сьвяті дарн. Читай про ті обряди: Пособіє къ наученію Устава Богослуженія православной церкви, К. Никольского, изд. 7. С.-Петербургъ 1907. ст. 11. в приміч., стор. 669. і 694.

і такі інші. — Коли-ж не можна католикови в цілості задержати „православний обряд православної церкви“, і він мусить не в однім від його приписів відступити, то петербурзькі католики, назвавши себе католиками-православними з огляду на обряд, баламутять і себе і інших, що їх обряд зістав в цілості православним, або коли — він таким зістав, то ще хиба гірше баламутять себе і інших, що вони „католики“.

Се баламуцтво викликало в наслідках те, що і прочі католики з недовірем гляділи на них, питаючи, як докажуть вони штуки, щоби при католицькій вірі задержати в цілості літургічні приписи, що їх собі ересь і схизма створила, а знов і схизматики гляділи на них з насмішкою, закидаючи: які ви православні, коли ви від православних обичаїв відступили.

Православні католики Петербурські приспорили нам хиба нового доказу що католикам з назвою „православний“ нема чого брати ся, хочби для замаркованя тільки восточного обряду. —

Малий міль, а отсе він розточує і найціннішу одержу; мало квасу, а отсе він заквасить усе тісто; так і мала здає ся річ, причіпити просту назву православя до якоїсь общини, а отсе вона і заквасить і розточить все її жите *).

Ні, — справді; не православні наворачтають ся тою назвою до католицької церкви, а католики тою назвою або просто потягають ся до православя, або бодай мучать свою душу і совість в безустанних баламуцтвах.

б) Оставало-б ще хиба спростувати ті академічні дистинкції, якими п. Ішак в своїй розвідці хотів освітити деякі твердження о. М. Галушинського поставлені в „Ниві“ ще в 1910 р. ч. 11.

П. Ішак перечить, що слово „православний“ має схизматицьке понятє, хиба, коли його возьме ся в перекрученім і невластивім значіню. Скажемо, що таке освіченє є за дуже академічне. Ні; слово „православний“ має ціху схизматицьку, якраз в своїм актуальнім значіню простім, і властивім, зовсім не перекрученім. Актуальне його значінє просте і властиве означає лиш схизматицьку віру, лиш схизматицьку церкву, лиш схизматицькі достоянія. А противно, щоби його католицьке значінє осягнути, треба нам прибїгати аж до оригінального, первісного його значіня, треба його аж

*) В наших обставинах комбінація назв „православні-католики“ була би ще і з того згляду фатальним баламуцтвом народу, що почаївські агітатори і словом і друкованим письмом зачали в послїдних часах тою назвою звати себе, очевидно мають на цілі баламученє галицьких прочан, що до Почаєва стягають ся, а через них і інших вірних нашої церкви, вмовляючи в них, що православна віра і православна церква, є точно така сама, як і наша, лиш не ополучена і не облатинищена так як наша, але „православно-католическая“.

„пояснювати“. В словах — бо, що з природи своєї не суть натуральними знаками понять, а лиш арбітральними, не те значінє його зве ся властивим і неперекрученим, яке дасть ся викресати з розбору корінного звуку, або яке йому колись може й придавали, але те, в якім його говорячий і слухаючий просто і звичайно вживають. Тисячі слів маємо ми таких, що з етимологічного розбору значать що инше, але властиве значінє мають инше: раціоналізм, модернізм, ідеалізм, демократія і т. д. і т. д. А вжеж, куди лиш в світі обернеш ся, та де лиш слово „православний“ почуєш, чи прочитаєш, скрізь і виключно маєш його з ціхою схизматицькою. Може не так?

Тай п. Ішак зараз низше те саме сам признає: „Воно є впроваджене в Службі Божій в цілях схизматицької агітації — се правда“. — Перечить лиш, що воно ту ціль осягнуло.

Скажемо, чи осягнуло, чи не осягнуло, то скоро лиш признає ся, що воно є впроваджене в цілях схизматицької агітації, вже ціхи схизматицької з нього не здіймеш, так як напій не стратить ціхи отруї, чи смертний наслідок був, чи ні, скоро лиш стверджено, що се був напій в отруйних цілях приладжений.

Може не так?

Але і се годї заперечити, що то впровадженє слова в літургію не осягнуло наміреної ціли. Атже осягає її ще й нині.

„Народ гіршить ся тим словом“ сказав о. Гал. — П. Ішак каже: „перечу се твердженє“. Ба, але на початку своєї розвідки сам те написав, що „нагоду до православної агітації дає сама Служба Божа, де поминаєсь „всіх вас православних“, а се для народу є правдивий „камень претикання і камень соблазна“.

Гадаю, що се послїднє є правдиве, а попереднє „перечу“ — се лиш „академічне“.

Р. С.

В ч. 4—6 „Ниви“ стор. 151 і 152 поміщено декрет съв. Конгр. Розш. Віри, виданий в 1887 а дотикаючий уживаня „православний“ в літургічнм тексті. В декреті читаємо рішенє: „*vocabulum* (православний) *prorsus esse retinendum*“. Подаючи сей декрет, заключає нотатка „отжеж консеквенція є така, що „*Roma locuta, causa finita*... дискусія на ту тему є злишною“. —

Думаємо, що наведений декрет съв. Конгрегації ані не преюдикує становищу, яке ми в нашій розвідці що до слова „православний“ заняли, ані тим менше не робить злишною дискусію на ту тему.

1. Як се в нашій розвідці було наведено, а також наводить ся в зацитованім місци „Ниви“, рішив був Львівський Си-

нод в р. 1891 а на його рішення згодила ся і сьв. Конгреґация слова „утверди Боже православну віру“ (в отпустах утрені і вечірні) замінити на „католицеску віру“. —

Будь що будь, зділано сю зміну не силою декрету з 1887 р., але затвердженєм Львівського Синоду з 1891 р., отже актом пізнійшим. Тим самим мусимо заключити, що хоч в 1887 р. *Roma locuta est*, то однак її *locutio* в данім предметі не є такою, щоби її мусіло уважати ся за аподиктично незмінну, коли та сама *Roma* в 1891 р. *locuta est* інакше. Дало ся з повагою декрету погодити рішення Синоду з 1891 р., то не треба сумнівати ся, що дало би ся з повагою тогож декрету погодити аналогічне рішення Синоду, котре би прим. повзято в 1914 р.

2. Декрет сьв. Конгреґації дає спрецизовану відповідь на рівнож спрецизовану пропозицію: „*propositum fuit, e re S. Unionis esse, si vocabulum pravoslavnyj aboleretur, voca pravovirnyj — surrogata*“.

Ходило отже не тільки о усуненє слова „православний“, але також о заступленє його иньшим „правовірний“. —

На таку пропозицію сьв. Конгреґация не згодила ся і ми думаємо, що ніколи не згодить ся, та що проєктувати її, а тим паче, самовільно в уживанє літурґічне вводити слово „правовірний“, є цілком невимістне і інтенциям Апостольської Столиці противне.

Однак не годить ся нам розтягати декрету дальше, як на се дозволяє слово декрету і мисль декретуючого. Декрет сей не говорить нічого на пр. про те, чи не було би вказаним слово „православний“ усунути з літурґічних текстів там, де в давнині не було, де його схизма впровадила, і де воно душі вірних баламутить, не заміняючи його на „правовірний“, але просто давний текст наших літурґій привертаючи.

Через затвердженє рішення Львівського Синоду, пішла сьв. Конгреґация значно дальше, як ми проєктуємо, бо згодила ся на введенє нового слова „утверди Боже віру католицеску“. Через се, очевидно, не нарушила свого попередного декрету з 1887, бо там ходило о введенє слова „правовірний“, а не о слово „католицький“. Те саме треба сказати, що коли би церковні власти запроєктували сьв. Конгреґації опущенє слова „православний“ в текстах, де його колись не було, Ап. Столиця затверджуючи такий проєкт, не нарушила би свого декрету з 1887 р.

А і ті, що раді би вмісто „православний“, видіти скрізь слово „католицький“, можуть зовсім безпечно і сміло твердити, що і їх пропозиция не нарушує в нічім декрету з 1887 року. —

Отже місця до дискусії на нашу тему остає і по декреті — багато.

3. Автор дописки в наведеним місци „Ниви“ робить ще докори тим, що схизматиків звуть православними: „щож сказати

на се, коли в нас навіть і найревнійші католики схизматиків називають православними, чим очевидно признають, що або наша віра і схизма то одно, або схизматики є властиво православними, а ми разкольники, як нас називають схизматики“.

Уважаємо і сей докір „найревнійшим католикам“ зроблений, незаслуженим :

а) бо як всі католики на сьвітї мають свою питому, визначну назву, якою себе і свою віру і свою церкву називають звичайно і майже виключно „католицький“, так і рускі католики сю назву уважають і повинні уважати за свою питому і визначну і до ужитку звичайного найвідповіднійшу.

б) але як знов всі католики на сьвітї не цурають ся слова *orthodoxus*, і коли прийде потреба чи нагода, вміють його пояснити і своє право до нього заявити, то так само і рускі католики не цурають ся сього слова, і вміють його пояснити, і вміють своє право до нього заявити.

в) схизматиків-же звуть католики на всім сьвітї „схизматиками“, а єретиків „єретиками“, а коли вони самі себе звуть інакше, прим. православними, чи старокатоликами, чи єдино-мудрими і єдиносвятими, то се ні католикам не шкодить, ні їм не помагає, бо католики на сім маневрі добре розуміють ся.

г) коли ж проте і католики назвуть чи схизматиків чи єретиків назвою, якою *per abusum* ті схизматики чи єретики люблять себе називати, прим. православними, то ділають се католики не тому, щоб позабули, яка назва є питомою для ереси, а з інших льокальних, хвилевих, та принагідних причин, котрі для католиків є і зрозумілі і в данім случаю оправдані, так що з того для католицької віри ніякого замішання нема.

І тої тактики та практики уживають і уживати повинні також Русини-католики.



о. Ник. Садовський.

Деякі заміти проти частого сьв. Причастія.

Два папські декрети: *Sacra tridentina Synodus* і *Quam singulari*, як також Послання наших Преосвящених Владик накладають на кат. священника обов'язок пропагування частого сьв. Причастія. Однак є деякі священники, що підносять різні заміти проти частого і щоденного сьв. Причастія. І так. Одні думають, що часте і щоденне сьв. Причастіє „се легковажене Ісуса“, „профанація Ісуса в Евхаристії“; другі кажуть, що „се новий звичай“, „латинізація“, „се не наш східний обряд“, інші знова, що се не для нашого народу і т. п.

А позаяк такі і тим подібні закиди — коли виходять з уст священника, є великою перепорою в ширенню частого сьв. Причастія межи народом, для того ми їх розберемо.

1) Зачнемо від закиду, який роблять ті, що думають, що часте сьв. Причастіє не є для нашого народу, бо наш нарід не стоїть ще на таких степенях духового життя, щоби можна йому дозволити і заохочувати його до частого сьв. Причастія.

Сей закид є зівсім безпідставний!

Бо, щоби часто причащати ся, не треба нічого більше від того, чого треба, щоби раз в рік причащати ся, то є треба бути свобідним від тяжкого гріха, або иньшими словами, треба бути в стані освячаючої ласки. Так учить сьв. церква. Той може причащати ся, хто не має тяжкого гріха; а хто має тяжкий гріх, тому не вільно не часто, не раз в рік, а навіть раз на ціле життя причащати ся, хиба що щиро покає ся і висповідає ся, хиба що щиро покає ся і висповідає ся. Нічого більше не вимагає ся отже до частого, хотьби тижневого сьв. Причастія, як до сьв. Причастія раз в рік, то є освячаючої ласки та побожного і щирого наміру.

Дальше. Для усунення фалшивих в тім згляді скрупулів треба сказати, що ніхто з людей, хотьби найсвятійший і найдоскональший, не може сказати о собі, або о другім, що він є достойний частого сьв. Причастія. Бо тут не можна говорити о достоїнстві або недостойнстві приступаючого чоловіка, але радше о безконечній Божій ласці і доброті.

А ставити границю Божій ласці, се зневага Ісуса, якої допускають ся ті священники, що роблять такі заміти і перешкоди.

Єще треба і то додати, що половина наших парохіян по селах жиє зівсім побожно, праведно, стереже ся не тільки тяжкого, але і повсякденного гріха та стоїть на таких степенях до-

сконалості, що можна їм дозволити щоденно причащати ся. А наколи так, то яким правом можна їм заказувати? А коли хто думає, що його вірні не можуть часто причащати ся, то треба над релігійним двигненням вірних працювати, щоб були достойними. Се обов'язок кожного св'ященика.

2) Інші думають, що часте св. Причастіє може бути легковаженням Евхаристії!

А я думаю зівсім противно. Не то є нечесть і образа Ісуса, коли віруючий християнин, будучи в стані освячаючої ласки, причащає ся, але то, коли не причащає ся. Адже коли Ісус лишив ся під видами хліба і вина, наколи сказав на Тайній Вечері „Прийміть і споживайте“, наколи виразно сказав: „як не будете споживати Тіла Сина чоловічого і не будете пити Крови Його, то життя не будете мати“ . наколи і з інших слів Ісуса видно, що Ісус в Евхаристії лишив ся і бажає того, щоби вірні причащали ся — то не сей, що причащає ся хотьби і щоденно, легковажить Ісуса, але той легковажить Ісуса, що не приступає до Ісуса, або рідко коли. Він не дбає про Ісуса, не приступає до св. Причастія. І се є легковаженням Ісуса!

3) На своє оправдане декотрі св'ященики кажуть, що приймає св. Причастія без сповіди може бути св'ятокрадське.

Се правда! Злий християнин і по сповіди буде св'ятокрадськи причащати ся. Однак св. Причастіє не є для злих християн, але для добрих, для тих, що бажають любити Господа Ісуса. І я думаю, що більша є імовірність, що хтось прийме св. Причастіє св'ятокрадськи, як без сповіди. Бо без сповіди ніхто не є обов'язаний до св. Причастія — се є тільки бажане церкви; а до св. Причастія по сповіди є тепер після звичаю нашого народу якби з'обов'язаний; бо кождий, хто не хоче на себе звернути уваги других, мусить по сповіди причащати ся... Отже...

4) Богато думає, що часте св. Причастіє є тільки для монахів і монахинь і св'ятих, бо ті, живучи в монастири можуть провадити праведне і св'яте життя і часто прашати ся.

Правда, що монахи можуть причащати ся дуже часто і щодня, але для того, щоби з любови до Бога що раз висше в досконалості і св'ятості поступати; а для вірних християн, що ще не стоять на таких високих ступенях досконалості, є св. Причастіє конечно потрібне, щоби могли устерегти ся від гріхів, в які щоденно попадають мимоволі. Тож наколи часте св. Причастіє є для монахів вказане і потрібне, то для тих, що живуть посеред грішного світа, тисяч разів кончнійше, щоби могли побідити ті тисячні різні покуси і недосконалості, на які вони в життю щоденно наражені.

5) Дальші закиди. Часте св. Причастіє се „новий звичай“.

Позаяк сї закиди загально можна почути передівсім зі сторони москвофілів, проте треба нам над ними докладнійше застановити ся.

Часте і щоденне сьв. Причастіє не є „новий звичай“, бо історія церкви учить, що в перших віках християнства всі християни на цілїм Сходї що дня причащали ся. І так. Папа Анаклет (78—94) видав розпорядженє, щоби всі християни причащали ся на кожній Службі Божій. В декотрих провінциях церковних був сей приказ точно захований.

Апостольські конституції в 8. і 9. канонї оголошують кару церковні на тих, що будучи на Службі Божій, непричащали ся. На соборї в Антіохії за папи Юлія I. (339 - 352) ухвалено той самий припис що до щоденного сьв. Причастия.

В часах переслїдуваня християн в перших трох віках єпископи роздавали сьв. Причастіє вірним навіть до дому, щоби на випадок, коли возьмуть їх на муки, могли самі запричащати ся. Історик Евсевій (IV. в.) пише, що один сьвященик, не могучи сам занести сьв. Причастия мученикови Серапіонові, передав сьв. Причастіє дитині, щоби занесла умираючому мученикови. Се є доказ, як церква від найдавніших часів щоденне і часте сьв. Причастіє уважала за конечну потребу для душі.

Якжеж можна казати, що часте сьв. Причастіє се „новий звичай“, коли він походить з перших віків і є так давний, як католицька церква?!

б) Бачимо отже, що сей закид є безпідставний. Але ще більше безпідставний є закид, що часте сьв. Причастіє „є латинїзація“ і противить ся східному обряду...

Тому ми наведемо сьв. Отців самих східних і краї самі східні, щоби доказати, що часте сьв. Причастіє було на цілїм сходї.

І так. Собор Антіохійський — як висше сказали ми — в р. 341. постановив, щоби всі, що є присутні на Службі Божій причащали ся. Сьв. Василій († 379) пише, що за його часів в Єгипті, Кисарії, Александрії вірні три і чотири рази на тиждень причащали ся.

Сьв. Іван Золотоустий заохочує вірних до частого і щоденного сьв. Причастия. В семій гомілії (на лист до Євреїв) ганить сьв. Іван тих християн, що не приступають до сьв. Причастия і висловлює бажанє, щоби вірні до сьв. Причастия безнастанно приступали.

В Арабії, Палестині, Сирії, Мезопотамії причащали ся вірні що суботи і неділі.

Монахи сьв. Антонія йшли кілька миль, щоби що тиждня причащати ся.

Сьв. Пафнутий дев'ятьдесятьлітний старець далеку дорогу відбував, щоби в суботу і неділю прийняти сьв. Причастіє.

Сьв. Онуфрей причащав ся дуже часто; так само сьв. Симеон, котрому єпископ приносив сьв. Причастіє. Сьв. Теодор Студит († 824) приказав монахам що дня причащати ся.

І знов питаємо: як можна говорити, що часте сьв. Причастіє не є після нашого обряду, що воно противне східному обряду, що се є латинїзація?!

Хибаж сьв. Отці як : Василій, Іван Золотоустий, Антоній пустинник, Пафнутий, Онуфрей, Симеон, Теодор Студит не наші східні Отці?

Хибаж краї, як Греція, Палестина, Сирия, Мезопотамія, Єгипет; а міста як Антіохія, Царгород, Александрия... то не є східні краї і східні міста, а вірні, що там жили, чиж не були східного обряду?!

А чи можемо ми оминати дуже гарний, потішаючий об'яв віри що до частого сьв. Причастия, якого доказ знаходимо у наших предків?

Послухаймо, який був звичай у нас на Руси. В історії руської церкви Голубинського читаємо *) : „Київський Митрополит Георгій в р. 1068 пише: подобає достойному причащати ся у всі неділі поста, в великий четвер та велику суботу і на пасху, Вознесене Господне, на Сошествіє сьв. Духа і на Петрово говіне, на Петрів день, на сьв. мучеників Бориса і Гліба, на преображене Господне, на Успене Пресьв. Богородиці, на Воздвижене Чесного Хреста, на сьв. Димитрія, на Воведене, на сьв. О. Николая, на Рождество Христове, на Хрещене Господне“.

Число тих днів буде виносити 25—30 днів на рік.

Князь Ростислав Мстиславич причащав ся що неділі великого посту (Іпатська літопись 1168). Монах Кирик (XII. в.) пише, що дітий причащали зараз при хрещеню, відтак осьмого дня і на Пасху.

Се потверджують і наші Требники. — І так із висше сказаного ми видимо, що звичай частого сьв. Причастия як у цілій церкві східній і західній, так і у нас на Руси був майже загальний. Правда, що пізнійше звичай сей занепав і в такім занепадї лишивсь аж до послїдних часів.

Нинї треба нам відновити сей гарний і сьвятий звичай, та двигнути Евхаристийний культ на сей степень, на яким був давнійше. Може бути, що не всі сьвященники займають ся тою сьв. справою, але бодай хоть половина, або бодай третя частина. Може бути, що не в кождім селї дасть ся скоро запровадити щоденне сьв. Причастіє для всіх, то на початку бодай для якоїсь части вірних. Однак тиждєвне сьв. Причастіє т. є. в неділю, сьвято урочисте дасть ся легко запровадити, наколи день перед сьвятом або кождої суботи на вечерни дасть сьвященик вірним своїм нагоду до приступлення до сьв. сповіди, наколи сьвященик заохотить до сього і навчить, як треба стеречи ся гріху, щоби по сьв. сповіди можна частїйше приступити до сьв. Причастия, як жити так, щоби і без сьв. сповіди причащати ся...

*) Гляди: о. Ткачук: „О частім і щоденнім сьв. Причастію“.

Так робили наші попередники сьвященники на Руси, еще тому 850 літ.

Так приказав київський митрополит еще в р. 1068. словами: „Подобает“...

Такий був звичай на Руси!

Такий був звичай у давних християн.

Той самий звичай бажає відновити сьв. Отець Пій X.

До сього завзиває нас резолюция Евхаристийного конгресу.

І ми мусимо се учинити. Істория учить нас, що часте сьв. Причастие стоїть в тісній звязи і лучности з правдиво релігійним, богоугодним, сьвятим, досконалим житем. Доказом сього є праведність і сьвятість життя в початках християнства.

Тому в нинішних часах нехай буде першим нашим обовязком, наколи хочемо двигнути народ в духовнім житю, піднести та двигнути Евхаристийний культ! А піднесене сього культу від нікого так не залежить, як від нас сьвящеників, від нашої доброї волі. Наколи хочемо, то запровадимо в народі часте сьв. Причастие, двигнемо релігійне жите народу, сповнимо нашу задачу, яку маємо зглядом Ісуса і зглядом нашого народу; а наколи не схочемо, то зрадимо Божу справу і запропастимо народ.

Дивний факт представляє ся нашим очам. Ми видимо нині загальний поступ в народі, на поли просвітнім, політичним, економічним, та взагалі культурнім. В тім заслуга не тільки наша, але також сьвітської інтелігенції.

А задачею нашою яко сьвящеників є дбати передовсім про релігійне жите народу, щоб народ не відпадав від церкви, не тратив віри. Ми видимо, що не один з нас вже перестав у своїй парохії бути провідником своїх вірних. Се нас болить.. Чому ж не шукаємо способу, як відзискати народ для віри, для Церкви, для Христа?

А є дуже легкий, дуже певний спосіб, а то заведене в народі частого і щоденного сьв. Причастия! Мало! Ми скажемо, що се одинокий спосіб! Хто не вірить моїм словам, нехай спробує!!

Сьв. Франц Салезій каже так: Через 23 роки мого душпастированя можу доказати, як велика і благодатна сила сьв. Причастия! Евхаристия хоронить від злого, скріплює в добрім, потішає, підносить і Богу подібним творить.

Евхаристийний культ та часте сьв. Причастие се для нас сьвящеників і для нашого народу особливша ласка Божя. Ту ласку хоче Господь Наш Ісус дати народови через сьвящеників. Від нас залежить, якою дорогою пійде народ, яким житем жити буде душа народу.

Наколи ми схочемо сповнити наш сьвятий обов'язок і заняти ся ревно ширенєм щоденного сьв. Причастия, то задержимо народ при Ісусї, а навіть відзискаємо те, що на поли віри наші попередники і ми занедбали, занепастили і втратили.

Адже часте сьв. Причастіє се найгарнійший вицьвіт католицької віри, се „*conditio sine qua non*“ правливого християнського, сьвятого Божого житя, се обяв живої віри, се чудотворна, всемогуча Божа сила, котрою побідимо сучасне невірство.

Тому я осьміляю ся подати кілька способів, якби можна у нас завести сьв. Причастіє.

I. Часто, дуже часто проповідати про сьв. Причастіє. А що у нас до нинї нема еще відповідних проповідей, для того конечно є річню видати в як найкоротшїм часї Евхаристийні проповіді на слїдуючі теми:

1) Що є сьв. Причастіє? 2) На що є сьв. Причастіє? 3) О конечній потребі сьв. Причастия. 4) О частім сьв. Причастію. 5) О приготованю до сьв. Причастия. 6) О благодареню. 7) О духовнім сьв. Причастію. 8) О спасенних наслідках сьв. Причастия. 9) О ріжних замітах проти щоденного сьв. Причастия. 10) О почитаню Ісуса в Церкві. 11) О захованю в Церкві і т. д.

Хто з Впр. Отцїв проповідників має Евхаристийну проповідь, зволить ласкаво прислати її на руки підписаного, щоби випечатати.

II. Заохочувати народ до частого сьв. Причастия.

III. Видати для народу брошуру „Про часте сьв. Причастіє“ хоч в 100.000 примірниках до розкинення межи народ.

IV. Закладати Братства Найсьв. Тайн там, де еще нема; а є еще дуже багато церков, в котрих сього Братства нема. А де Братства такі є, оживити їх заховуючи статут.

V. Закладати Братства Апостольства молитви.

VI. Заняти ся ширенєм брошур і книжок видавництва ОО. Василян, а передовсїм тих, що відносять ся до сьв. Причастия та взагалї до Евхаристийного кульку а то: „Наука о Найсьв. Тайні Евхаристії“ Д-р. Кл. Сарницького; „Розважанє при посїщеню Найсьв. Тайн“; „Читанє о Найсьв. Тайні“; „Любіть Ісуса“; „Найсолодше Серце Христове“; „О частім і щоденнім сьв. Причастію“, а найбільше ширенєм „Місіонаря“.

Та робота має вийти від духовенства. Духовенство мусить бути одушевлене для сеї справи, для того конечно є річню, щоби сьвященники пішли за зазивом Впреосьв. наших Владик і вписували ся в члени Товариства сьвященників почитателїв Найсьв. Евхаристії, котрого один однісенький обов'язок є розважати одну годину тижнево перед Найсьв. Евхаристією.

Так само і питомці духовної семинарії повинні в особливий спосіб посьвятити ся пропагованю частого приймає сьв.

Причастія. Від них залежати буде в будучині поступ і розвиток духовного життя народу.

В багато духовних семинариях є вже Товариства Евхаристійні; питомці відправляють розважання і години Богочитання що тижня після статуту Брацтва сьвящиків Евхаристинів.

Тому і в наших семинариях є коне о потрібно те сам завести.

Кінчу. Нинішній сьвіт ненавидить Христа, працює над тим, щоби знищити віру в Христа, жиє під кличем: „Проч з Христом“! А нашим католицьким кличем нехай буде нині: „Тільки з Христом“. „Все з Христом в Евхаристії утаємним“!



О. Мих. Лада.

З чужих журналів.

В лютневім випуску „Przegląd'u Powszechn'ogo“ в першій статті розправляєсь Д-р. Леопольд Каро з політикою Бобжинського закидаючи йому і його партійним товаришам брак етики, недоцнювання релігії. Прикметою „Dziejów Polski“ після рецензії Калінки є індиферентизм релігійний і моральний. Твір Бобжинського визнає „одну лиш релігію, релігію держави, одноі держить ся засади в політиці: сили і побіди, а мимо ненависти до Прусе голосить один культ — культ бісмарківський“. Та сама ідея, каже Каро, присвячувала не лиш „Dziejom Polski“ але і кількітному правлінню в краю їх автори.

Закидає Prawdę pogodowi'й союз зі Стапінським, а вслід за сим посрамленіє через вияву перекупства, та взиває до борби з того рода політикою, до борби безпощадної.

А. Baudrillart подає дальше історію католицьких університетів в Америці і Азії.

В Канаді є католицький університет Laval в Quebec — Montréal, що існує від 1878 р., а повстав з великого семинара заложеного Mgr. de Laval'ем в Quebec, роздвоївшись на два паралельні семінари і школи спеціальні, що не можуть йти в порівнянє з нашими факультетами. В р. 1910/11 було слухачів в Montréal 1063, а в Quebec 421. Хоч школи ці не стоять на вишині урєвня університетів, всеж таки ту культуру, яку бачимо в Канаді єдино приписати належить сій інституції і духовенству, з якого виключно складались її професори. В послїдних часах займають ту деякі катедри і сьвідкі професори, що побіч сего мають єще обовязок що два тижні мати виклади для ширшої публики.

В Сполучених Державах є три університети в Georgetown, Вашингтоні і Місурі. Перший одержав назву університету 1815 р. хоч яко заклад о середнім урєвни науковім існував від 1784 р. Остає під проводом ОО. Єзуїтів і числив в 1913 р. 1375 слухачів. Професорів було 158, що викладали медицину, право, астрономію, філософію і теологію.

Університет в Місурі рівнож під управою Єзуїтів має і професорів сьвідких. Заложений в 1818 р. як школа літератури і науки, з часом розвинув ся прибравши в 1899 р. виділ теологічний, в 1903. медичний, 1908. правничий, а 1910. школу промислову і фінансову. В 1911/12 було слухачів 1283, а профе-

сорів 83 крім різних управителів клівик і лабораторий, а разом асистентів.

Третій університет в Вашингтоні відповідає вповні типови європейських університетів. Отворено его 1886 р. Завдяки фундаціям пані Mary Quendoline Caldwell з Newpost (300.000 дол.), о. James'a Mac. Mahona з Ньюорку (400.000 дол.) і інших університет сей складаючий ся з виділу теолог., медичного і правничого та бюра технольоґічного (інжинери, електротехніки і механіки) є випосажений у всі потрібні наукові середники, так уряджений, що не один європейський правительственный заклад того роду з завистю може на него глядіти, а мимо того фреквенция на ньому дуже слабонька. В 1910 р. числив 245 слухачів: на теології 70, філософії 55, праві 15, літературі 30, стислих науках 75. Професорів було 35, а інструкторів 12.

Причиною так слабкої фреквенції з одної сторони були початкові непорозуміння між самими професорами ірландськими а німецькими, котрі опісля перенесли ся і між слухачів, з другої сторони сама вдача Американців, які мало мають потягу до наук висших, о скільки они не провадять до означеної кар'єри. Ба що більше молоді люди, що через своє уроджене вже займають певне становище в товаристві американським, боять ся подібно як їх родичі вийти зі своєї сфери, зі свого середовища, виречи ся в будучности милих і позиточних зносин, одним словом не хотять творити якогось особного стану і жити в віддаленю від інших. Полуднева Америка має два новоутворені університети в Сантяґі в Чілі і Buenos-Ayres в Аргентині.

Перший повстав в 1889 р. за старанем архієпископа Mgt. Casanova і складав ся з двох виділів: правничого і наук математичних. В р. 1902 дістав ще медицину і фармацію, літературу, архитектуру і красні штуки. Степені наукові надає правительство, іспити відбувають ся в католицьким університеті під тими сами условиями, що і на рядовім. В 1913 р. слухачів було 650.

Другий університет існує від 1910 р. і містить три виділи: права, наук стислих і медицини. (не введена в повні вжитє). Дипльоми роздає лиш само правительство.

(Дальше буде).



Церковна літопись.



Русофільська клевета. На розправі проти Бендасюка і тов. о державну зраду і військову шпіднажу зізнавав між иньшими як свідок син русофільського священика Д-р. Качмарчик, кандидат адвокатури. Сей свідок, за присяжений, кинув без якогонебудь протесту з боку трибуналу або прокураторії, низку клевету на українських священиків американських, кажучи, будьтоби вони були приневолені втікати до Америки перед криміналом, будьто би вони були самим „Ausschus-ом“ і т. д. Маємо надію, що покликані чинники упімнуть ся за честю так погано сповіряного нашого американського духовенства і що Д-р. Качмарчикови не увійде безкарно отся його нечесна клевета на наших заморських місіонарів-заточенців.

3 Франції. Діяльність католицького священика Леміра вже від довшого часу непокоїла уми і серця католицької французької суспільности. Дійшло до того, що аж церковна власть мусіла положити край шкідливій роботі сього члена радикального блоку в французькій парламенті. Свящ. Лемір був послом з католицького округу Нарцебрук в французькій Фляндрії і послушав вже щось від двадцяти літ без перерви. Енергійний, меткий і краснорічливий зеднав собі своєю суспільною працею зичливість свого округу, котрий хотів мати його послом до парламенту, а відважними на початку виступами в парламенті в обороні католицизму, знайшов також признане широкої католицької суспільности в Франції. Та від 1906 року почала ся в Лемірі дивна зміна, він став щораз більше залицати ся до лівих партій та щораз яркїйше перехилиювати ся в їх бік. Появили ся бесіди просто неможливі в устах католицького священика, заяви, котрі оплескували фанатична лівця, а котрі згіршене та обурене викликували в рядах католицьких послів. Серед завзятих борб о католицькі монаші чини, церкви і школи, свщ. Лемір забирав часто голос і признавав рацию.. фанатичним сектантам. Були ріжні заходи, щоби забуваючого ся посла привести до опам'ятання, але все було на дармо, противно, Лемір ставав з кождим днем радикальнійшим. Один католицький фляндрийський дневник, котрого Лемір був акціонарем і душею, ставав завжди в його обороні і враз з ним перемінив ся в чисто радикальну часопись так, що єпископ кілька разів видавив заборону його читання. Вже від р. 1910 закріпив свщ. Лемір, що його довіре у католиків маліє, що при будучих виборах може легко перепасти проти кандидата з правіці. Щоби ратувати ся, став в своїм виборчій окру-

зі уряджувати конференції, котрі мали йому приготувати ґрунт до виборчої агітації. До помочи в тих конференціях вибрав собі Лемір самих звисних радикалів. В той спосіб в чисто католицьким окрузі провадив виборчу кампанію священник в найтіснійшій злуді з особами екскомунікованими і явними ворогами церкви. Терпеливість єпископа скінчила ся. Пастирським листом оголосив єпископ в цілій дієцезії, що на кандидатуру священ. Леміра не дозволяє. Коли помимо сього Лемір не заперестав своєї агітації, єпископ засуспендував його. І се не опамятало священ. Леміра. На відомість о карі, яка його стрінула, зробили йому радикали в парляменті демонстрацію, вибираючи його віцепрезидентом палати. Та Лемір не прийняв сього достоїнства. В листі до президента дякує йому за „честь і довіре“, яке його стрінули з боку „добре думаючих“ товаришів, але заявляє, що супроти подій, які переживає, його почуте не дозволяє йому прийняти жертвованого достоїнства, як се „нижні совісти“ легко зрозуміють.

З англійканської церкви. В червни минушого року відбув ся в Кікую в східній Африці з'їзд протестантських місіонерів, що працюють в тих сторонах Африки. Його скликали два англійканські єпископи з Уганди і Момбази. Єпископи вислали запрошене не лише до підчинених собі духовників, але також до представителів всіх інших сект протестантських, як баптистів, методистів, пресвітеріянців і т. д. І справді візване не осталось без наслідку і з'їзд відбув ся, порозумінє між всіми наступило так дуже, що не лише згоджено ся на спільні основи свого з'єднання, але навіть єпископ з Момбази в асистенції єпископа з Уганди увійшли до збору пресвітеріянського, відправили там богослуженє і всіх присутних, без виїмку, запричащали. Ціла справа з'їзду звернула на себе увагу цілої англійканської церкви. Її підніс вперед в публичнім листі єпископ англійканський Занзибару др. Вестон, котрому те поступованє обох його товаришів з Момбази і Уганди не подобало ся. Сей поставив домаганє, аби англійські єпископи, передсвєм архієпископ і єпископи з Кантербури вглянули в справу і усунули згіршенє. Лист Д-ра Вестона наробив великого шуму в англійканській церкві. Почала ся оживлена полеміка, в якій беруть участь також деякі католики. Авхієпископ з Кантербури, до котрого апелював єпископ з Занзибару, ухилив ся дипломатично від цілої справи, віддаючи її до порішення церковній комісії, зложеній з єпископів-знавців англійканської церкви. Щоби можна зорентувати ся в веденій ще доси полеміці, слід знати, що англійканська церква розпадає ся на три часті, на церкву висшу, низшу і широку. Церква висша представляє тенденції прихильні для католицизму, а передовсім в обрядах зближає ся до католицизму. Церква низша репрезентує напрям протестантський, неґативний, який відкидає не лише католицькі практики, але також щораз більше християнських догм. Церква широка тоне в цілковитім раціоналізмі і обіймає собою навіть

такі особи, що вже давно покінчили з самими основними правдами християнськими. — Єпископи з Момбази і Уганди се представителі церкви низшої, Д-р. Вестон се представитель церкви висшої. Подія в Кікую дала отже почин до живої полеміки між церквою висшою а низшою. З її нагоди висвітлює ся докладно основні правди християнської віри, як також з другого боку правдиве лице англіканського протестантизму, котрий веде просто до раціоналізму, а наслідком сього всього може бути лише одно: численнійші і загальнійші, чим доси, навернення представителів церкви висшої на католицизм.



Всячина.

Одисея Книжочки: І. Потія. — М. Чубатого, за границею і у нас.

При висилці книжочки під заголовком, як висше, одна брошура чотко і виразно адресована до місцевости брідського повіту, завдяки відомим порядкам на наших почтах дістала ся до Росії і попала ся під строгу цензуру „Временного комитета по дѣламъ печати въ Кіевѣ“. Книжочка переходила потрібну цензуру, як се слідно з ріжнородних зачеркнень на многих місцях тексту.

Узнано її „запрещенною“ і з потрібним зазначенем „retour — обратно за границу“ відослано до Товариства св. Ап. Павла. Книжочку, яко видимий знак „любви“, котрою так вихвалює ся „православна“ російська церква, переходує ся в актах.

— Через помилку знова вислано в горі згадану книжочку до одного пароха москвофільського табору. Сей прочитав її, та також „обратно“ завернув до Товариства з ось якою заміткою: „Въ книжцѣ мнѣ надѣславѣй Всѣхъ авторъ заедно говорить: „Русь, руський нарід, руська церква“; коли тымчасомъ мы є „Україна, український нарід, українська церква“. Книжка нехтує насъку самостѣйнось, тому єи звертаю“. — *Є. М.*

Регуляція платні катихитів.

В 42. ч. „Діла“ і 68. „Руслава“ порушена була справа платні катихитів. В виду заяви редакції в останнім ч. „Ниви“ порушую сю справу еще раз в становім органі сьвященничім в тій надії, що стаття викличе дискусію і причинить ся до заініціювання акції в тій справі.

Коли катихит хоче дійсно задосить учинити вимогам педагогії, мусить себе в цілости посвятити своєму завданю.

Катехит має цілю не лише вивчити біблійної історії і правд віри, але має учеників навчити по християнськи жити, вести ся морально, а щоби се останнє міг осягнути, повинен своїх учеників близше пізнати, довший час з ними приставати, на них впливати і поза школою, тай по укінченю о скільки можливо не спускати з ока. А се все можливо, колиб сей катехит міг пробувати не рік, два чи пять, але довший протяг часу.

А чи ж можливо рішити ся в нинішних обставинах остати ся катехитови в місточках на тій мізерній платі довший час. Ні і ще раз ні!

Говорено, що при регуляції платні учителів узгляднить ся платню катехитів, яким зі згляду на їх студії університетські чейже се належало ся, що признають навіть самі учителі!

Та тимчасом прийшло велике розчарованя (маю на оці головню місточка). Платня катехитів доси була:

	народні школи		виділові школи	
	основна помеш-		основна помеш-	
	платня	кане	платня	кане
місточка	1700	300	—	—
міста	2100	400	2300	400
Львів-Краків	2300	500	2500	500
після теперішньої регуляції буде:				
місточка	1700	400		*)
міста	2100	600	2500	600
Львів-Краків	2500	800	2700	800

[*) нема шкіл виділових лиш одна в Радехові].

Деж ту є справедливість в розділеню сеї платні катехитів. Ціла класова схема учительської платні в засаді є уложена хіба для протекційних цілій, а від сеї загальної системи не завсїгди і виключені ОО. катехити.

Коли про те сказано в соймі, що ОО. катехити мають становити окремий status, повинні були якось троха і погадати, як то має виглядати екзистенція тих катехитів в тім їх статуті.

Ніхто не промовив в тій справі ні слова. Усіх очарував той магічний висказ „катехити становлять окремий статус і побирають найвищі побори дотичної місцевини“. Але які то є ті побори і кілько їм підвищено, над сим подумати нікому і на гадку не прийшло.

Правда що вина ту самих катехитів (є навіть і товариство катехитів!), котрі не подбали о попєрте зглядно представленє своєї справи, як слід там, де треба. Хто хоче щось дістати, повинен домагати ся, инакше перейдуть над ним до дневного порядку. Хто дбає, той має, а за свою працю не стид і домагати ся. Ми бачимо, що справедливі домагання катехитів в инших краях, а недавно в Чехах, попєрти Впреосвящєними єпископами зістали узгляднені і їх материяльне положєне поліпшенє.

Длятого при найближшій соймовій сесії ми повинні порушити справу регуляції платні катехитів, упросити попєрта в тій справі всіх Високопреосвящєних галицьких Єпископів, а справою тою повинні займити ся товариства катехитів (українське і польське), які повинні направити се, що занедбали зробити.

В тій справі повинні би відбути ся збори катехитів (обох народностей), на яких порушено би справу платні самої (основної) ремунєрації за надчисельні години, скількість обовязкових годин, та службові додатки. В Сольногороді обовязкових годин має катехит 21, ремунєрація за надчисельні години майже всюди по 60 К. зглядно 70, 90 і 100 К. Службові додатки в Чехах є трилітні і то девять а в нас пятилітні (шість).

Справа для нас незвичайно важна, длятого не занедбати справи, а гадаю, що можна єе перевести в тім соймі, як лиш буде сєсія.

Caveant consules!

o. Мих. Лада.

ВАЖНЕ!

о. А. Бачинский: Богослове догматичне брош. 3.00 пер. 4.00

"	"	моральне	"	3:00	"	4:00
"	"	пастирське	"	4:00	"	5:00
"		право церковне	"	3:00	"	4:00
"		Практичний провідник	"	4:00	"	5:00
Свв. Письмо Ст. і Н. Завіта з поясненнями ч. I.			"	4:00	"	5:00
"	"	ч. II.	"	4:00	"	5:00
"	"	ч. III.	"	4:00	"	5:00
"	"	ч. IV.	"	2:50	"	3:50
"	"	ч. V.	"	3:00	"	4:00
"	"	ч. VI.	"	4:00	"	5:00
"	"	ч. VII.	"	3:00	"	4:00
Новий Завіт в язиді церковно-словянським			"	3:00	"	4:00
Псалтир з перекладом на язык народно-руський			"	1:00	"	1:60

Анафистник (збір акафистів) відповідно до переплету по 6:00, 8:00 і 9:20.

Анафисти Сладчайшому Ісусу Христу, Благов. Пр. Богородиці
і св. Николаю — перепл. 1:50.

Анафист до св. Йосифа — 0'28.

о усопших — 0,16.

Апостоли і євангелія в переплеті — 0.64.

Богогласник під ноти ірмольогійні — перепл. — 3'00.

малый	без нот	1:50.
-------	---------	-------

Гласопісець або Напівник церковний о Ізидора Дольницького
(перепл. 4:00)

Напівник церковний Ігнатія Полотяюка брош. 4,00

перепл. 5*50

Піснопіня Богосланика Холмського народно-церковного — Е.
Вітошинський — 1:35.

Ізборник благопотребних чинов і служб (5. видане) — в друку.

Ірмольогіон — в переплеті — нове виданє — 23.00

Осьмогласник — " " — 15'00

Службеник велик.	"	"	— 60.00
------------------	---	---	---------

Євангеліє в переплеті, мале по : 60, 160, 180, 240, 300 кор.

Євангеліє в перецлеті, велике по : 80, 180, 200, 280, 325 кор.

Требник, підручний, в перепл. 5.00.

Єрейський молитвослов " малий 6 к., великий 18-00 к.

Мінея місячна меншого формату в 12 книгах 120 к.

меншого	160 к.
більшого	160 к.

"	"		"	6	180	к.
"	"	"	"		140	к.

Мінея празнична, перепл. — 20 к. — 24,00

„обща“ — 16 к. — 20:00

Літургія св. Івана Золотоустого, перепл. 5:00

" " " " брошур. 3:00

Октоїх в скірянім переплеті — 36:00

Чин парастаса з Єванг. по 80, 1 к., 1 40 і 2:50

Псалтир велика перепл. по 7 20 і 8:80

" мала " 2:00

" розширена о. Слюсарчука брош. 3:00 к. перепл. 4:00 к.

Типик вид. Подолинського по 3:00 і 4:00

" " Дольницького 6:00

Тріод постна в скірянім переплеті 22:00 к.

" цвітінна " " 34:00 к.

Часослов " " 20:00 к.

Молитвослови :

Для дітей по 20, 40, 50, 60, 70 і 1:20

Для старших по 80, 1 к., 1:50, 4:00 і 4:50

"Бог надежда" по 1:60, 1:90, 2:40, 3:00, 4:00, 6:00 і 7:00

"Корм душі" по 2:20, 2:80, 3:60, 4:00, 6:00 і 7:00

"Повний молитвослов" по 2:70, 4:00, 4:50, 5:00 і 7:00

"Господу помолим ся" по 2:00, 2:60, 4:00, 5:00, 7:00 і 8:00

Житя святих на кожний день в році в скороченю перепл. 3:20

" " на кожний день в році обширні 14:00

Історія біблійна в скороченю 1:30, обширна 12:00 к.

Празничні картини 14:00

Проповіді :

о. Д-ра Бартошевського, знижена ціна о 50% коштували 6 томів 18:00, тепер лиш 11 40

о. Вілинського 5 томів 16:00 к.

о. Савойки недільні, друге видане 6:00

" святиотні 5:00 к.

о. Криницького страстні 1:40, місійні 3:00

о. Н. Теодоровича 6:00.

о. Добрянського недільні в 2 томах 8:00.

" празничні 3:60

" на деякі празники і случаї 3:20.

Маємо ще також проповіді о. Целевича, Величка, Сабатовича, Витвицького, Лозинського і пр. і пр.

Цінник на жадане даром і франко.

Книгарня Ставропігійського Інститута
Львів, ул. Руська № 3.

Видає і за редакцію відповідає

св.ящ. Ярослав Левицький.

Здрукарні Ставропігійської під зарядом М. Рефця.

ПЕРШЕ І ОДИНОКЕ РУСЬКЕ ТОВАРИСТВО ВЗАЇМНИХ ОБЕЗПЕЧЕНЬ
НА ЖИТТЄ І РЕНТИ

„КАРПАТИЯ“

Почетний президент: Ексцеленція митрополит
Андрей граф Шептицький.

„Карпатія“ вибудована на найсолідніших основах.

„Карпатія“ приймає обезпечення на життє у всіх
найдогідніших комбінаціях при найкористній-
ших умовинах: на дожиттє, помертні капітали,
посаги і ренти.

„Карпатія“ дає обезпеченим всякі користи які може
дати вивісний стан техніки обезпечення і солідне,
оглядне діловодство.

„Карпатія“ основана на взаємності і має на увазі
лиш хосен своїх членів. Чисті зиски вертають ся
яко дивіденда членам.

„Карпатія“ видає поліси, які по трілітнім тривку
стають неоспорими і незападальними.

Нема жадного лишого руського асекураційного това-
риства на життє лиш одна однісінька „КАРПАТИЯ“.

Обовязком кожного широго Русина є підпирати лиш своє
власне асекураційне товариство і обезпечатись лиш в
„КАРПАТИЯ“.

„Карпатія“ передає всюди способом і ретельним
людям по містах і селах свою агентуру.

Блисші інформації що до обезпечень і агенцій уді-
ляє дирекція товариства в Чернівцях, ул. Кохановського
ч. 12 Дирекція приймає також зголошення внесків на
дбезпечення на життя і ренти.



ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Бостону, Гальвестону, Куби, Аргентини, взагалі до всіх місцевостей північної і південної Америки, Австралії, Япану, Хін і т. д.

Білету жезлїзничї до кожної мїсцевостї пївнїчної і пїлудневої Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ
NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремї.

В Бремї се товариство удержує руского сьвященника, котрий виконує душпастирські обовязки і опїкує ся емігрантами.

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шїф-карту до:

Генеральна Агентау Північно-Нїмеццого LLoyd'a
у ЛЬВОВІ, Городечна 93.

Асекуруйте своє майно від огню в „ДНІСТРІ”

Кождий Русин повинен асекуровати ся від огню, щоби на
случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то
добробит цілого народу.

Кождий Русин повинен асекуровати ся тільки в рускім
товаристві взаїмних обезпечень

„ДНІСТЕР”

нема жадного иньшого Руского товариства асекураційного
тільки один

„ДНІСТЕР”

„Дністер” рахує найтаньші оплати за обезпечєня селяньских
будинків

„Дністер” звертає кождорічний чистий зиск своїм членам;
на рік 1913 виносить зворот 100%.

„Дністер” оцінює та виплачує шкоди по огни скоро і ре-
тельно, а на членів оцінкової комісії запрошує
і се двох господарів.

„Дністер” дав підмоги Руским школам і бурсам, де вихову-
ють ся селяньські діти.

Люди асекуровані в „Дністрі” можуть дістати
пожичку у всіх великих банках і в Товаристві Взаїм-
ного Кредиту „Дністер”.

Власні фонди „Дністра” виносять з кінцем 1913 року
4,473.790 корон.

В „Дністрі” можна обезпечати від крадежи з вломом движи-
мости всякого рода, а Товариства Кредитові готівку, цінні папери
і векслі за дешевою оплатою премії.

Адреса „ДНІСТРА”: Товариство взаїмних обезпечень
„Дністер” у Львові, у власнім домі ул. Руска ч. 20.

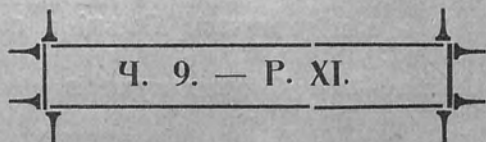
Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Кооперника 36.

	ціна кор.	сорт.
1) Чоловік а звірина — о. Т. Лежогоубський —	„	30
2) Наука о Службі Вожій — о. А. Левинський —	„	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	„	20
4) „Оставьте дѣтей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лукицький — [ч. I. і III. — 20 сот., часть IV. — 40		
5) Релігійно-просвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	„	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катраїн — о. І. Плавук	„	60
7) Теорія розвою а чоловік — о. Т. Лежогоубський —	„	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогоубський —	„	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогоубський —	1	„
10) Житєві питання — Д-р. Й. Кляч ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.		
11) Теїстичний світогляд а наші часи — А. Стельмах —	„	80
12) Децо про суспільне питање — о. Яр. Лев. —	„	20
13) Про чернече жите — о. Н. Садовський —	„	4
14) Значіне праці в світлі віри — за о. Щекліком —	„	20
15) О частім св. Причастію — о. Н. Садовський —	„	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	„	10
17) Поезії в пророка Ісаїї — Д-р. В. Щурат —	„	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	„	30
19) Із студій над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружного „Ne temere“ — о. Д-р. [Жук —	„	20
21) Аполюгетично-соціална діяльність руського дунаштира в наших часах — о. О. Волянський	„	20
22) Розважання о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	„
23) Із днів Месії (поезії) — о. П. Штокалко —	„	60
24) Мати Марія, масві розважання — о. К. Курило —	„	50
25) Сім голосів визнающих грішника до каїня — Ф. Герцог — [о. П. Карпинський —	„	50
26) Історія кат. Церкви в коротім нарисі — о. Е. Гузар —	1	„
27) Шевченко з релігійно-етичного становища — Г. Костельник	„	20
28) Маріявський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	„	30
29) Організація церковних брацтв — о. А. Глодзінський —	„	30
30) Дисципліна гр. церкви в світлі полеміки Фетія — [о. Н. Будка —	„	60
31) Розум і наука у повітних філософів та вчених — Н. [Борецький —	„	10
32) Люди не нинішнього світа — о. Н. Садовський —	„	10
33) Нинішня молодіж або повітна культура а щастє людства — [о. Н. Садовський —	„	10

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.



ЛЬВІВ ⌘

З друкарні Ставропігійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⌘ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в об'ємі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 9.

З М І С Т:	<i>о. О. Гнатишак</i> : В справі Захоронок СС. Служебниця Пр. Діви Марії.	225
	<i>о. Евстахий Цурковський</i> : Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького яко ілюстрація до унії з останніх часів Польщі а початкових Австрії.	232
	<i>о. Мих. Лада</i> : З чужих журналів.	240
	Церковна літопись:	245
Нові книжки:		248
Всячина	(Подяка. — <i>Meminisse iuvabit.</i> — Український „інтегральний“ католик. — Анкета в польсько-руській справі. — З дяківської організації. Перший український шкільний конгрес і вистава У. П. Т. — З кругів катехитів).	249



Церковна Торговля „ДОСТАВА“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх роботу, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о різні різби (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різбярів
для виготовлення іконостасів і престолів, — і приймає замовлення на образи.

Позопоченя чаш і направи риз

просить висилати до Львова, де є їх робітня.

За гроші, складані на вкладковій книжці, дає 6%,
уважаючи вкладчиків співниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові
ул. Смольки 1; в Перемишлі, Ринок 26.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домініканська 4.

Дивани, хідники, портери килимові і т. п.
до церков і каплиць продають склади тов.

„ДОСТАВА“

у Львові, Перемишлі і Станіславові.

Склади приймають також замовлення на килими всілякого рода і величини в народнім стилію.

Замовлення полагоджувє ся скоро і точно.

Астму, кашель, хорубу легких

можна зовсім велічити домашніми средствами.

Інформаций уділяю кождому за дармо.

Вишліть лише на відповідь офранковану коверту.

Адресувати:

Frau MAŽIK,

**PILZEN (Chechy),
Koternowska, 36.**

Подасмо до паскавої відомости, що появил ся в
розпродажи нового виданя

ИЗБОРНИКЪ

благодотребныхъ чиновъ и Службъ изъ Часослова,
Октоиха, Тріудей, Минеи и Литургикона

пята видане перероблене, справлене і доповнене Високопов.

о. Д-р. М. Мишкобським.

Нове видане побільшене через поміщене в нїм: Послїдованя Літургїї преждеосв. Дарів, Ектенїй (Паремїй) на всі празники, стихир на Вечерних із Минеї на всі празники неподвижні, Етевий на Часах царських двійних Псалмів на 3, 6 і 9 час Часів царських в великий Пяток (після давного виданя Изборника і нового львівського виданя Тріоди), Повної Утрени (Єрусалимської) в велику Суботу, Благословеня бранок в Неділю Пасхи, Молитов колїноприклонних на Вечірї в неділю Пятьдесятницї, Торжественної Ектенїї при воздвиженю чесного Хреста 14. сентембрі, Прержньої Служби Непорочному Зачатю Пресв. Дїви (кромі нової Служби), Великого Йорданського водосвятя, Малого (августового) освяченя води; всього того з Минеї общої, що бере ся в неділю на Утрени, Молитов свїтєльничних (вечерних), Молитов утрених, Послїдованя Часа 1-го, Шісні Тебе Бога хвалим, Місяцеслова на весь рік і Пасхалїї зрячої до кінця 14-ого Індиктіона.

Помимо збільшеного змісту о кілька аркушів ціна в майже та сама — Брошур. 7. кор., а в найліпшій шкірі переплет. та з закладкою з стяжок — 10 кор.

Книгарня Ставролигійського Інститута у Львові, ул Руська № 3.

Продаю дуже пахуче кадило
по 5. корон за 1. кг.

о. ЛЕВ СІЛІНСЬКИЙ

парох в Рожневі, п. Заболотці к. Бродів



НИВА



ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 9.

Львів, 1. мая 1914.

Рік XI.

о. Б. Гнатишак.

В справі Захоронок СС. Служебниць Пр. Діви Марії.



Інформуюча стаття про новопобудовану церкву в Сурохіві знайшла, видко, заінтересоване ВП. читачів „Ниви“, коли опісля приходило ся мені устно і письменно відповідати на питання в справі будови церкви. Приміром пише мені один брат в Христі А. Еп. Львівської: „... а що Отець якби з Провидіння Божого написали статю в „Ниви“, якби спеціально для мене, осьміляю ся просити о раду і вказівки...“

І воно є впрочім зовсім зрозуміле; нема теми симпатичнішої, як тема про церков. Таж церков то криниця ласк Божих, то місце житя духового, дороге місце тихої потіхи-розради та спокою-забутя оподалік всіх житейських турбот; тому то кожда вірна душа почитає дім Божий, тому то і наш нарід уважає свою церков найбільшим добром, своїми гордощами, своїм тихим прийомом духовим: тому то церков у нас, а з окрема наша сільська церковця, то вислів всіх найкращих даровань душі народа, котрі він складає в глибокій побожності Богу в жертву, — тому то церков наша, то між иншим такий ширий, такий інтересний вислів народної естетики.

А уже для нас сьвящеників справді нема інтереснішої теми, як церков. Церков гарна, величава, що будить настрій побожності і духа підносить до Бога; церков простора, вигідна, чиста, суха, гігієнічна, акустична і пр. се ідеал, се горяче бажанє кожного душпастиря; бо брак якої небудь зі згаданих прикмет церкви буває причиною великих трудностей в душпа-

стирській праці. Поминувши факт, що церков низенька, лихо провітрювана, тісна, де на однім метрі простору мусить нераз і 8 осіб тиснути ся, — єсть під зглядом фізичним прямо тортурою як для сьвященника, так вірних; а видержати кілька годин серед невиносимого горяча, задухи, копоту сьвітла (лямп з маслом), туманів пороху та воздуха з'ужитого віддихами соток вірних, се і для нашого народу, знаного з терпеливості, героїчна чеснота, а з окрема фізична спроможність лише нашого відпорного селянина, котрий цілий в потах, в тяжкім кожусі видержить вірно до кінця; для хоровитих, старших осіб та дїтй, се прямо неможливість. А для сьвященника залитого потом, задушеного з'ужитим воздухом, що концентруєть коло великого престола, — з промученими грудьми, браком всякої акустики, прошитого протягами, зданого на наглі зміни температури.. се найближша случайність підкопаня здоровля і найсильнішого організму, се зарід всяких недуг, які послідовно ведуть до могили перед часом.

Але що найважнійше, вірні не відносять майже жадної користи з відвідування такої церкви, бо ані молитва, ані скуплене духа серед загального стиску та поштуркування неможливе, ані користувати ся словом Божим не можна, бо тяжкий воздух наводить сонність, оспалість, особливо на вірного спрацьованого в тижни, — та хотай би дух бодр, плоть немічна улягає якомусь ошоломленю та півсьвідомості, серед якої увага вельми утруднена. А кілько то з тої притоки буває згіршення серед натовпу, кілько непотрібних бесід, кілько перешкод, як тяжко о надзір над молодежию, то і не згадувати.

Се і є частою причиною, що нарід відтягає ся від своєї церкви, або іде до поблизких міст, де привикає де сьвяточного ярмаркування та улягає всякому згіршеню а то і латинізації. Тай для сьвященника, що повнить обовязки душпастиря в таких обставинах, лишаєсь хиба то пригноблююче переконанє, що много його праці іде на марно. Отсей опис не видасть ся ні крихітку пересадним тому, хто досьвідчив подібних відносин; а о се цілком не трудно, бо все ще єсть досить по наших селах упадаючих домів Божих, тих сьвідків „патримоніяльної опіки“ коляторів — латинників з перед 1848 року; а то тим більше, що і серед нових, облекшених обставин, побудувати церков буває нераз доволі трудно якраз завдяки тим, що прилюдно люблять чванити ся: „ми побудували вам церкви!“ Про славні виїмки тут очевидно не згадує.

Тому то многі сьвященники, нечуючись на силах, лякають ся парохій, де церкви плохенькі, — а многі всіх сил докладають, аби чим скорше побудувати нову, простору, гарну сьвятиню, навіть коштом найбільшої жертви, бо лише в такій можна успішно працювати, лиш таку можна естетично прикрасити та чисто удержати, а тим самим учинити її милою та вигідною для вірних, яких часто манить-притягає якраз костел сею приметою чистоти, порядку та вигоди.

Стрічаємо цікаву поговорку у народу. Часто коли готовимо ся до будови церкви, можемо ось що почути від наших людей: „ой незачинайте будувати церкви, бо підете землю гризти“. І коли тут не виступає на яв хитрий Малорос, що лякаєсь датків на будову, — в тих словах містить ся мабуть не одна сума на правду, заобсервована через нарід, що клопоту з всіми, без виїмку, чинниками, які лиш інгерують при будові церкви, часто заганняють сьвященника неопитного... в могилу. Та незважаючи на се, кождий сьвященик рад положити основу під нову сьвятиню, яка і є основою його душпастирської діяльності, та подає велике вдоволене тому, хто хоть по тернистій дорозі, таки дійшов до гарної мети, а не менше гарантує певність, що уже лекше і успішнійше зможе потрудити ся серед обовязків свого дорогого покликаня.

Ось чому кождий сьвященик уважає за свій перворядний обовязок дбалість про добрий стан церкви; чому, заки візьмесь будувати дім для читальні, чи шпіхлїр громадський, чи приходство, — найперше погляне на свою церкву і коли тільки може, цілий віддає ся тій своїй сьвятій подрузі.

Ось чому церкву се для нас тема наймилїйша та найбільше интересна.

Тільки на сїм душпастир не може спочати. Коли повстане храм Господен, сей образ живої церкви Христової, якраз всі мисли душпастиря линуць до того малого стада Христового, що має збиратись коло свого пастиря в новім храмі; а вся праця душпастиря стремить до того, аби перебудувати, себто обновити серце вірних, отсей живий храм св. Духа. Бо справді нема нич сумнійшого, як величавий храм, та... порожний; нема нич більше трагічного, як коли від степенів гарного престолу не маєте кого благословити! — бо вірні відчужили ся, з'обоятніли для своєї сьвятині, та не дбають про неї, або шукають собі иншого храму та покидають місце молитви своїх батьків-дідів, а з тим і свій прадідний обряд...

Часто лучаєсь почути від наших „приятелїв“ ось який закид: „нащо такі великі, коштовні будови ставити, коли вони і так колись, в силу історичної конечности, будуть... порожні!“ Годї сказати що небудь на такий аргумент з спокоєм духа, але коли днесь, Богу дякувати, храми наші єще по береги повні вірних, поглянути мусимо і в нашу будучність і всім проясняєсь наше переважне, дальше завдане, наша вельми відповідальна місія.

Коли вороги нашої церкви і народу числять ся з будучністю і то недалекою, і нам приходиться ся глянути тій будучности в лице, иншим словом, подбати, аби та будучність в нічїм не принесла ущербку для нашої церкви і народу. І тому то всю нашу увагу мусимо звернути на підставу нашої будучно-

сти, наш цвіт — молодіж. Покласти в серці молодіжки трівкі підвалини віри, моральности та привязаня до св. католицької церкви і свого рідного обряду, аби того скарбу не вицерпали жадні житеві невзгоди, аби з цілою свідомістю сили та певности себе можна якому небудь ворогові душ вказати границю, поза котру ні кроком несьміє ступити, поза котру даремні його зусилля, — се наше превелике завдане, днесь якраз вельми актуальне!

Торгують душею ваших вірних: одні хочуть її позискати для царату через потайне ширене симпатий для російської схизми — а другі хочуть її учинити придбанем польської нації через... латинізацію. А молодіж, то предмет експериментів всіх „приятелів“. О якже усердно треба вам потрудити ся, з яким жаром підняти переважне завдане, аби не дати, аби здобути серце молодіжи!

Скажеш, школа повинна б в сьому ділі подати нам дружню руку, таж ту ходить о добро душі і серця молодіжки! Певне що так, тільки... не унас. У нас завдане народної школи цілком инше, а характеризує її висказ, який вихопив ся необережно одному панкові: на стверджене, що в парохії дуже маленьке число латинників, бо по бесіді та звичаях вони Українці, — вихопило ся запитане повне наївного здивованя: „а хтож там є учителем, щож там школа робить?“

Місію, яку підняти мусить священник, пастир і сторож свого стада, улекшує вельми одна інституція, якою хочу тут хвилюк заняті ся, а то: Захоронка СС. Служебниць.

Чим же суть для нас та наших парохіян СС. Служебниці?

Скажу без пересади, що дім СС. Служебниць в парохії, то передовсім найвірнійший сотрудник душпастиря. Одним з найважнійших та найсвятійших обовязків душпастиря то опіка над молодіжкою; бо молодіж то підстава, на котрій будуємо нашу надію, всю нашу будучність. І знана правда, висловлена в твердженю: „чия молодіж, того — будучність“, ніколи не стратить сили та строгости. А неодно, глибоко вкорінене зло, можна взагалі викоринити основно доперва в другім поколіню, через відповідне виховане молодіжки. Але якже та наша надія, то молоденьке покоління іноді занедбане по наших селах! Коли поглянемо на нашу дівчорю, як вона марнує ся, нидіє, вяне; як вона, неначе той бурян росте без опіки та надзору, — страшно нам стане, коли спогадаєм, що з неї буде? О якісь вихованю, о добрім примірі, о тім, аби дитина почула щось шляхотного, гарного, Божого, аби навчила ся побожно і розумно Бога хвалити та любити і хоть трохи розуміти свій прадідний обряд; аби хтось охарену запровадив до Дому Божого та навчив там страху Господнього та побожного захованя, — то вельми рідко случаеться. Отець — мати в тяжкій праці заняті, а діти уганяють від рана до вечера по улиці босі, на пів голі, голодні, замарані, неподобаючі на сотворіне Боже, та викрикують,

пустують і тільки й продумують, якби то залізти в чужий садок, якби то роздобути дещо смачного попоїсти, а то й добути тютюну в сільським крамику; а вернувши вечером домів, наслухають ся проклонів, прізвиск, котрі відтак з задивляючою памятию повторюють.

І якіж наслідки того фізичного і морального занедбаня? Що з тої дівчини може вирости? Чиж не найкращий материял для всякої деморалізації, пригожий якраз на відступників від св. католицької церкви та свого обряду і народности?

А відтак, яке то тяжко приходить ся опанувати той згіршений, дикий елемент, нагнути, придавити злі склонности, що так розбуяли ся в занедбанім серці! бо звісно, що перші вражіння у дітей є найсильніші, через що і викоринити найранше зіпсуте приходить вельми тяжко.

А таки вирвати дітей з тої атмосфери мусите; — подати поміч — зараду недостаткови вихованя, загартувати морально, аби їх пізнійше лиха доля чи Пруси, чи Америка, чи яка небудь случайність, не чинила так легко відступниками від св. католицької віри та рідного обряду, аби їх не так легко міг зіпсувати злий примір широкого світа, аби відтак не стали ся, як буває, такою здеморалізованою, такою трудною до опанованя масою, котру кождий надужие до найгіршої ціли, кождий обаламутить, кождий визискає, що справді, нераз не знати, як в ту бідну душу влити хоть трошечки світла, — се много-важне, та ніде правди діти, незвичайно трудне завданє душпастиря.

Справа отся набирає тим більшого значіння, коли погадаємо, що небезпека покинення обряду у нас все актуальна, — а агенти правительства російського також не спять!

І в тім переважнім ділі несе вам поміч і великий тягар знімає з плечий якраз Захоронка. Вона то підготовляє наймолодше покоління для справи Божої, отвирає ті, ще дрімучі сили душі для св. віри, для любви Бога; учить побожної розмови з Богом, учить Бога хвалити піснями, тою мовою серця людського; викоринює злі склонности серця, ублагородняє ту природну дичку, що її злі впливи старших з усіх сторін так псують, так зводять, — одним словом подає перші основи вихованя християнського, чого пересічні родичі на селі дати або не уміють або не можуть; а все те чинить з витривалостию, терпеливостию, самовідреченєм; на що хіба тільки людина, яка Богу виключно посвятила ся, задля великої ідеї світа відреклася ся, — годна спромочи ся; чого тільки ніжне, любяче серце матери може доконати. А отся чинність захоронки єсть для душпастиря такою помічю, таким улекшенєм праці, що для сеї справи жадна жертва, жадна ціна не єсть за великою.

Дальше вплив моральний захоронки на підростаючу жіночу молодіж та приєднуванє її для чесного житя через сходини недільні, чи в буддень по роботах (зимові, бездільні вечери), де

крім лектури, спільних молитов, побожних пісень, розпожичування добрих книжочок, — лучить ся і користна, практична наука робіт жіночих, — і так відтягаєсь її від сьвяточного дармованя, або небезпечних розривок-забав, се одна з переважних підойм поступу етичного парохіян, се zarazом є великим улешенем праці душпастиря.

Спільне з старшими читане жия сьвятих і інших побожних книжок в неділі і сьвята, спільні молитви перед престолом Богоматери, будующий примір горячого богопочитаня, — се найкраща школа побожности вірних. — Дальше поміч при організованю та оживленю брацтв; при введеню в жите побожних практик релігійних; при урядженю відповідного памятного торжества першого св. Причастия молоденьких каянників; при поширеню доброї лектури між вірними; при виученю і спопуляризованю нових, гарних пісень набожних; поміч задля побожного розположеня душі умираючого і приготоване до християнської смерти; поміч при викоріненю неодоного налогу; уморальняющий вплив на невісти, а через них на християнські родини; поміч в удержаню чистоти та порядку в церкві, в украшеню престолів, праню та шитю біля церковного, направи риз церковних, виконуваню штучних цвітів, украшаню престола Богоматери на Майські Богослуженя — одним словом там, де ніжною рукою людини кермує щире бажане служити Богу, — а найпаче живий, будующий примір християнських чеснот і жия трудолюбивого через заховане обітів, — се все такі преможні гарантії поступу духового жия в парохії, така певність додатних результатів, що се аж надто вистарчить, аби всіми силами старатись о сотворенє сеї інституції, де лиш тільки можна.

Згадати тут мушу крім того о місії, яку мають СС. Служебницї з окрема серед наших незавидних обставин. Наш нарід точать немов червак дві погубні течії. Вороги нашого роду добре орієнтують ся в ситуації, коли основою нашого жия та охороною перед народною смертию вважають його лучність з св. католицькою церквою та привязанє до греко-католицького обряду. І тому то хотячи наш нарід змести з лиця землі, одні намагають ся відірвати його від пня св. католицької церкви, аби усох, занидів та став ся тим лекшою добычею північного ненаситного молоха, — другі хочуть його позбавити рідного обряду, аби через латинізацію, тим лекше спольонізувати. І ся робота гарних душ, що є наругою над етикою Христа, що є ганьбою ХХ-ого столітя, іде тепер при помочи всіх середників, якими лиш старий Махіявель розпоряджав, — інтензивнійше, чим коли иноді. І нам треба великих зусиль, аби уратувати молоде покоління і забезпечити його супроти ворожих затій, що несуть смерть-загладу нашій церкві і народности, що втискають ся з великим напором живим та друкованим словом до кожної хати, до кожного серця.

І тут якраз тиха, муравлина праця СС. Служebníць стає при вас, як вірний друг а то: через освідомлюване живим словом при всякій нагоді навіть там, де се душпастиреви неможливо; через поширюване відповідної лектури та поглиблюване тої великої обов'язуючої сили, якою є почуте етичне всіх добрих католиків.

І коли наші вороги навіть не роблять з сього тайни, що народні школи і — „mateczki“, якими ущасливляють наші села, се найперше орудие польонізації, — сим признають згаданим інституціям велике педагогічне значінє супроти мас народу, а нам вкладають сьвятий обов'язок: здобути наші школи та закладати скрізь, найпаче а загрожених позиціях, — Захоронки СС. Служebníць. І се все являєсь найчільнішою вимогою нашого народного житя, нашим першим завданєм, важнішим, чим много інших „ефектовних здобутків“, коли не хочемо утратити теперішнього нашого покоління по наших селах і містах.

Та на сім чинності СС. Служebníць не кінчать ся. Вдячність за хліб поданий оказують Сестри понадто неодною помічю, вирукою, порадою і в насущних потребах, з якою спішать радо до своїх ближних.

(Конець буде).



о. Євстахий Цурковський.

Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького як ілюстрація до унії з послідних часів Польщі а початкових Австрії.

(Д а л ь ш е).

Подавши Пастирський Лист, беру ся під сьвіжим вражінем*) що йно відбувшого ся 300 літнього ювілею смерти головного подвижника унії Іпатія Потія уложити на основі того Листу образ, який представив би нам перебіг розвитку сеї унії, іменно, виказав обставини, які ділали на розвиток її погубно, а які корисно, щоби, маючи сей образ перед очима, прийшли ми в висновку до розв'язання питання, для чого не здійснились надії Папи Клімента VIII привязані до Русинів, а висказані в памятных нам словах: „O, mei Rutheni, per vos, spero, Orientem convertendum esse“.

Переходжу відразу до доби сьвітлійшої для унії, якою Пастирський Лист уважає час, коли Галичина перейшла під панованє Австрії і наводить подрібно усі ті розпорядження, що видало їх австрійське правительство в користь нашої Церкви, для котрих Автор П. Л. називає панованє Австрії в Галичині сьвітлою для нашої Церкви добою.

Хоч так поступлю собі, то тим не спроневірю ся повисше згаданому мною плянови, позаяк цілість не стратить на тім нічо, бо plus-и з сторони Австрії осьвітять нам зараз minus-и з сторони Польщі, які заглядити — почувалось до обов'язку австрійське правительство з титулу правової держави.

Щоби осягнути те осьвітленє, ужию на разі методи парафрастичної, переходячи з поясненнями від точки до точки.

Котреж єсть найперше розпорядженє, що відносить ся до унормованя відносин межи Церквою обр. грек. і Церквою рим. кат., що наводить його Пастирський Лист, як Галичина прийшла під Австрію?

Першим таким розпорядженєм єсть надворний декрет Цісарєвої Марії Тереси з дня 15. лютого 1777, який видала вона в справі переходу з нашого обряду на латинський, приказуючи ним тримати ся строго виданих в тім згляді декретів пап римських.

*) Дощеь прислана з початком січня с. р. *Ред.*

Пасгирський Лист наводячи сей декрет каже що цілюю сього декрету було поставити ним таму на зусилля тих, котрим видавалось, що в тім згляді вільно їм поводитись чисто по своєму уподобанню.

З сього видимо, що за часів польських наш обряд не мав ніякої державної безпеки і залежав цілком від довільности можних.

Одинокою обороною, яку знаходила наша Церков за часів польських, був Рим, сьвятійший Престол, але ті часті декрети, які потребували видавати Папи, сьвідчать, що оборона та була за слаба, позаяк, як видимо, не промовляли вони ні раз до польського клира, котрий на ті декрети був глухий.

Декрети видані Папами Римськими, які наводить П. Л., суть: Декрет папи Льва X з дня 18. мая 1521; — Климента VII з дня 26. марта 1556; — Павла V з дня 19 грудня 1615. — Урбана VIII з дня 7 лютого і 7 червня 1624. — Венедикта XIV з дня 24 грудня 1743; 11 мая 1744 і 29 марта 1781 і 18 вересня 1781; — Пія VII з дня 13 червня 1802.

Коли зважимо обставини, в яких видавались ті декрети, що Поляки мали добре обсажені місця при римським престолі і що Папи з огляду на тодішні турецькі війни потребували Поляків, та мимо того чулись приневоленими видавати тільки декретів, а інкони і більше разів на рік, як то було за часів Папи Урбана VIII, Венедикта XIV, то можемо уявити собі ту страшну самоволю, яка діялась в Польщі супротив Русинів уніятів і як задивлялись Поляки на унію, що не дивились вони на унію як на акт ідейний, який мав послужити на користь цілої вселенської церкви, але яко акт, який мав послужити Полякам виключно до їх цілий політичних, до будованя Польщі від *morza do morza*, позаяк з латинізацією лучила ся польонізация, тож унію уважали яко ятку для себе, що мала доставити їм бажаний жир. На унію дивились вони як на тую браму, яка отворила їм приступ до нас, якою моглиб легко добратись до нас, до нас віхати, на нас віхати і переїхатись по нас. Що діялось в ті часи, яркий образ того подає нам книжка близша тих часів під заг. „*Widok przemocy*“, котра подає нам в спосіб хронікарський факт за фактом історію самоволі, через що не тратить вона у нас ніколи на актуальности і не буде застарілою.

Коли прийшла Галичина під Австрію, річ зрозуміла, що Русини не мали переднійшого бажання як те, щоби австрійське правительство взяло їх в оборону і видало розпоряджене, яким забороняло би ловлю на Русинів та забезпечалоб їм в сей спосіб право на ествоване.

З огляду на те вийшов повисше згаданий надворний декрет Цісареві Марії Тереси, яко перше розпоряджене, що наводить його П. Л.

Що мимо повисшого декрету Поляки не запереставали дальше своєї практики, свідчить декрет, який видав в тім згляді Папа Пій VII дня 13 червня 1802 до польського духовенства.

Що латинізоване Русинів не перестало бути точкою засадничою політики Поляків супротив Русинів і по упадку Польщі, видимо се з факту, який наводить в своїм ювілейнім рефераті др Шурат, а то, що такий герой за свободу, як Тадей Косьцюшко (таким бодай хотять представити його Поляки), ставив до еп. Важинського жаданє златинізовання руського обряду, що не значить нічо иньшого, як поручати управляти на руським народі насильство.

Досаднійше представляє то „Голос“ чи то проєкт, який р. 1786 видав в польськім язичі якийсь безіменний автор, котрий явно предкладає нічо иньшого, як уніятів викоренити в Польщі і Литві і перевести на латинство. Проєкт сей був розісланий по всіх воєводствах і повітах, на соймики і на скоро потім зібравшийся сойм. Проєкт той предкладав ось таке: 1) уніятських єпископів піддати під власть лат. архієпископа; 2) покасувати школи уніятські; 3) зобов'язати дідичів—панів віднимати у уніятів церковні майна і 4) розвести сильно польські місії.*)

Р. 1775 вніс львівський архієпископ лат. Сіраковський прошенє до правительства у Відни о дозвіл в переходах з обряду нашого на латинський, але австрійське правительство відповіло на се повисше згаданим декретом.

Друга річ, якою занялось ревно австрійське правительство, була справа що до образования і виховання нашого духовенства.

Як подає П. Л. утворила уже Цісарева Марія Тереса для нашої молодіжи, що хотіла віддати ся станови духовному, місця в цісарськім генеральнім духовнім семінарі віденьськім (Barbareum), щоби могли слухати богослов'я і філософії на університеті віденьськім. Місць тих було для 6 питомців єпархії львівської, для перемишльської 6 і галицких монахів Чина св. Василія В. 2.

Заряджене се мало для нас велике значінє, але на загал пожитку не приносило много. Велике значінє мало воно тому, що тим чином давало нам розсадник кандидатів на будучих єрархів та професорських катедр і якби інституцію для наших штабовців, яка, як побачимо се пізнійше, мала для нас значінє далекосягле і творила справу для нас основну. Пожитку на загал не приносило нам багато тому, що число питомців було мале і, казати-б, був сей семінар призначений іно на приют вибранців і не мав характеру загального.

Основно занялись тою справою доперва найблизші наслідники Цісарєвої Марії Тереси, цісар Йосиф II і цісар Франц I.

*) Петрушевич: Сводная летопись 1786 р. стр. 238.

Цісар Йосиф II хочаби, щоби все духовенство мало рівне образование в загалі, а хочаби прийти в поміч бідноті руського народа і видвинути з тяжкого просвітного занепаду руське духовенство і причинитись тим до піднесення поваги русько-уніятської Церкви, оснував у Львові з окрема генеральний семінар на прийняте кандидатів до стану духовного, як в єпархії Львівській, так і перемишльській, щоби дістали там відповідне до стану духовного виховане і ходили з відтам на виклади науки богослов'я до львівського університету.

По смерті цісаря Йосифа II р. 1790, коли настала реакція против його реформ, стали польські єпископи домагатись закриття генерального семінара у Львові, в наслідок чого Цісар Леопольд II рішенем з дня 20. мая 1790 семінар сей закрив. Колиж удала ся до цісаря руська депутация з єпископами на чолі о затримане на дальше того семінара з огляду на його великі заслуги, які він для русько-уніятської Церкви приносить, та просили еще о зрівнане в правах Церкви нашої з латинською, цісар полишив Русинам на дальше семінар і потвердив рівноправність обох обрядів.

Цісар Франц I. побільшив семінар львівський і семінар віденьський.

Старане правительства около образования руського духовенства йшло рівнобіжно в двох напрямках для клиру звичайного і клиру висшого.

Дотичні розпорядження наводять П. Л. під чч.: 26), 28 і 29).

Згадати ту еще належить, що р. 1845 переказало австрійське правительство грецькій колегії в Римі часть доходів із звиненої григоріянської колегії у Львові з застереженем 6 місць в ній для руських питомців з австрійських єпархій обр. грек. катол.*)

Колегія та основана булею: „In apostolicae sedis“ з дня 13 січня 1577 Папи Григорія XIII для виображення грек. кат. духовних в Римі з задачею місійною межі своїми.

Як з сього видимо, австрійське правительство подбало також о виображення нашого клиру в напрямі місійнім.

Повисше доказує нам доволі, що австрійське правительство займало ся ревню справою образования нашого клиру і що справа та належала до найбільше пекучих у нас, що з тою справою стояло у нас зле, а коли схочемо приглянути ся дійсности, навіть дуже зле. Як представляло ся образование нашого клиру за польских часів? Вимоги для наших кандидатів до духовного стану були аж надто примітивні. Вистарчало звичайно уміти кепсько читати, не все писати, та знати від біди ритуал. О спосібности до стану духовного орікала панська во-

*) Die katholische Kirche in Wort u. Bild I. Том стр. 587.

ля — кого поручив пан, того висвятив єпископ. Поки настав у нас образований клир, практика така тягнула ся еще за часів австрійських. Я сам пізнав такий забиток свячення в Луцку і видів на свої очі те, що сказав о вимогах повисше, хоч знав і таких, що були добрі ритуалісти і таких, що вийшли з панських офіціалістів на сьвящеників.

Правда, пише нам П. Л. о папських школах, які Пани римські позаводили по деяких місцях для виобразованя нашого духовенства, межи иньшими у Львові під дозором оо: Театинів, — але ті школи не мали для нас ширшого значіння, бо не мали характеру загального, а служили іно до виобразованя сьвящеників, які були потрібні до заспокоєня конечних потреб, для достарченя в обсаді висших степенів духовних, виднійших душ-пастирських посад та урядів яко органів потрібних до провадження єпархіяльних агенд.

Тим чином Польща стан духовний нашої Церкви якби знесла, бо позбавивши його просьвіти, зробила його не спосібним до сповнюваня місії, яку заложив йому Христос і обезсиливши той стан, який єсть стовпом Церкви, звела нашу Церков іно до позору, до тіни, бо Церкви лишеної відповідних своїх слуг. Роблячи з нашого духовенства лиш карикатуру духовного стану, позбавила нас заступників Христових, які мали заопікуватись нами і показувати нам пути Господні, о яких сказав Христос: слухай вас, мене слухаєт; — відіймила нам сіль, яка єсть так потрібна до регулюваня смаку життя суспільного, якою має бути духовенство по словам Спасителя: „ви єсьте соль“; — згасила нам се сьвітло, яке по словам Спасителя має стояти на верху, присьвічувати другим, розганяти тьму; — уймила нам то квасне тісто, яке мало послужити на розчин до нашого насущного хліба; роздерла той привилей, який дав Христос Апостолам висилаючи їх в сьвіт кажучи: шедше в мір, проповідіте євангеліє всеї твари.

Погружуючи наше духовенство в темноту, тим ставала нам Польща в дорогу до діланя на нас ласки божої, запирала нам небо і спричиняла, що сьвітогляд поганський не опускав нашого народа, що хвалив Бога більше по поганськи, невільничо, зверхно, що не міг здвигнути ся до вижини правдивої любови, в якій видів би у Бозі все і міг сказати: „Бог мій і всьо. Боже! надівсе люблю Тебе“ — і з тою любовию вибитись в чоловіка свободного після слів св Павла, котрий як найвиразнійше голосить: де дух Божий, там свобода.

Польща утримуючи клир русько уніятський в темноті, руководилась політикою в каламутній воді ловити риби, щоби щось висше значив її клир, костел мав більшу приману і в сей спосіб поглибляла над нами своє панованє.

Вся наука перед висьвяченєм кінчилася іно на найконечнійшій, казати б, „абрихтунку“. В Луцку, каже ся, єпископ Силь-

вестер Любинецький—Рудницький (1751—1777) утримував рід семинара, де кандидати перебували на свій кошт один рік. В Холмі і у Львові тримали кандидатів при єпископі якийсь час. Найлучше підготовляли ще єпископи перемишльські, котрі мали єпархіяльний семинар.

З огляду на такий стан річий, справа просвітна піднята Австрією для нашого духовенства була великої для нас далекосягlosti.

Як не прихильні були для нас умовини в точці образования клира, нехай послужить ось який факт, який наводить Добрянський в своїй історії єпископів трех зєдинених єпархій (стр. 52), де стоїть таке: „Перемишльський єпископ Юрій Винницький наміряв заложити семинар в Перемишлі і призначив на ту ціль в р. 1712 фонд 400.000 золотих; но за чимсь впливом відступив той фонд латинському чинowi Театинів у Львові з призначенєм, щоби вони за ту суму виховували певне число руських питомців. Той фонд побільшив потому єпископ Устрицький. Театини зразу тримали 6 уніятських питомців, але потому не приймали ніяких руських питомців, вимовляючись браком середників.

Трета справа, якою заняло ся австрійське правительство, єсть, як наводить П. Л., справа дотикаюча утримання русько-уніятського клиру.

Як полагодило правительство сю справу, П. Л. того не пише, яко о справі всім звісній. Іно з наглядною радістю говорить Автор П. Л. до духовенства таке: ті додатки, які побираєте яко недостаючу квoгу до визначеної вам платні (конгруу) — пенсію, яку побирають вислужені і знемічнілі (дефіцієнти), що виплачує ся вам з фонду релігійного, се добродійство наших найяснійших монархів. Автор П. Л. підносячи ці моменти неначе до свого духовенства мовить: Дивіть! чого ви дочекалися! І платні і признання степеня в єрархії суспільній! Се каже нам, що за панованя польського держава о утриманє руського духовенства не дбала, що було воно обмежене виключно на місцеві жерела і не признавала йому ніякого степеня в суспільности, що було воно обовязане до панщини, яку мусіло відбувати на рівні за своїми прохіянами і рівнож з ними відсуджене було від всякого почесного трактованя. Австрійське правительство признаючи для пароха платню 300 злр. забезпечало тим не іно мінімум його екзистенції, але признавало і єрархічний стєпень суспільний. Підставою виміру платні служила тодішня платня комісаря циркулярного, отже платнею рівнав ся рандзі комісаря окружного. Понадто ся платня була признана однако і духовенству польському і тим самим признане зрівнанє з духовенством обр. лат. В очах духовенства польського факт сей був грубим нарушенєм стану посіданя, бо, як наводить то д-р Щурат в своїм ювілейнім викладі, бурилось

воно на се і перемишльський єпископ Корчинський робив навіть старання, щоби руське духовенство відсунути від фонду релігійного.

Як з одної сторони бачимо скрегіт на таке заряджене австрійського правительства, так знов з другої єсть нам зовсім зрозуміле, чому Автор П. Л. називає час, від якого дісталась Галичина під Австрію, часом блаженним для нашої Церкви.

Видячи нужденне положенє русько-уніятського духовенства, правительсво дозволило в 1836 р., щоби інколи бідним і заслуженим парохам дотацію підвисшити до 400 злр. а місцевим капелянам до 300 злр., але та мірка була рідко приложена до руського духовенства, бо в краєвім правительстві рішали елемента краєві.

Як безвідрадным було положенє руського духовенства за часів польських, змалював його здебільша Митрополит Володкович в своїм письмі з дня 4 марта 1772 р., яке вислав до Папи Климентія XIV, описуючи гнет уніятів. О письмі тім згадує *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae Romae 1864.* стр. 417 нр. CXXXVII.

Яко характеристику до відносин межи польським і руським духовенством хочу навести єще письмо, яке видала Цісарева Марія Тереса під днем 28. липня 1774 до польських єпископів, котрим приказує, щоби вони склонили підвладне собі духовенство жити в мирі і згоді з руським духовенством, губернії же львівській поручила вона, щоби синам руських дворян і священників в міру їх уздібненія отворити приступ до всіх урядів і звань.*)

Повисше письмо Цісареві Марії Тереси вийшло яко рішенє на зажаленє львівського єпископа Льва Шептицького з дня 17. липня 1774 р., що латинські сьвященники, навіть і каноніки в Галичині називають Русинів — собаками, а їх уніятське віроісповіданє — собачим; уніятських сьвящеників — схизматиками; церкви—синагогами; священників—попами. Мерців, яким уділили уніятські сьвященники тайну напутню, латинські ксьондзи не хотять ховати. З синами уніятських сьвящеників обходять ся як найгірше, їх силують на панщину, а всіх ісповідників сього обряду не допускають ні до урядів, ні цехів ремісничих, ні промислових.**)

В попереднім мали ми прибіку, як відносило ся лат. духовенство до руського клира низшого, а тепер хочу подати прибіку, як відносило ся воно до наших єрархів. Ось як виглядає ся прибіка. Історик о. Петрушевич (*Свод. літ. 1772—1800* стр. 124) по-

*) M. Malinowski Kirchen u. Staatssatzungen bezüglich des griech. kath. Ritus der Ruthenen in Galizien. Lemberg 1871 стр. 304—306.

**) Тамже.

дає нам такий факт: „Коли Лев Шептицький по смерті Володковича (1778 р.) був вибраний на митрополита і торжественно візджав у Львів, катедральні латинські вікарії кинулись на свиту Митрополита і хотіли їдучому на переді на кони священикові Протанському вирвати з рук архієрейський хрест. Протанський відогнав їх гарапником“. Погадаймо, що було се уже за часів австрійських, де знали, що в місті єсть уже австрійське військѳ і австрійська сторожа безпеченства!

Дальшою справою, якою заняло ся австрійське правительсво для нашої Церкви, було відновленє давно упалої галицької Митрополії і основанє капітул у Львові і в Перемишлі.

Датичні розпорядження наводить П.Л. під чч. 31); 32); 33) і 34).
(Дальше буде).



О. Мих. Ладл.

З чужих журналів.

(Д а л ь ш е).

В Азії існує один католицький університет в Байруті, два інші в Шангаї і Токіо, сі два остатні властиво школи, що мають підготувати основу під будучі університети.

Університет в Байруті носить офіційну назву від р. 1875, а повстав з духовного семинара перенесеного з Газір. Побіч факультету богословського і філософічного повстає в 1894 р. медичний, а іспит відбуває ся при комісії зложеної з делегата французької міністрії просвіти і турецького правительства.

Треба ту зазначити, що університет сей се твір чисто французький і до 1906 р. був субвенціонований французьким правительством. В 1905 р. утворено виділ східних мов, де арабський займає передове місце. Бібліотека, що числить 100.000 томів друкованих, а до того 3.000 арабських манускриптів, дає змогу до глибокого пізнання сієї мови. В 1913 р. отворено факультет права і школи інженерів.

Франція має п'ять католицьких університетів, котрі основано по оголошенню права з дня 12/7 1875. (Париж, Анжє, Ліль, Ліон і Тулуза). Найкрасше з усіх представляє ся університет в Ліль.

Всі они однак що до числа учеників стоять дуже низько, бо разом числять всего до 2.000. Число дуже маленьке в порівнянню до числа студентів правительственных факультетів. (Париж сам має до 17.000). Якаж сьому причина? Автор вчисляє.

1) Се борба виповіджена католикам. Початки університетів католицьких зійшли ся разом з захопленем власти тих, що не хотіли бачити їх на очі.

2) Закон з 1880 р. звів комісію екзаменац. мішану і відмовив урядовій назви університету. Вслід за сим почалось стороненє, щоби не стягнути неласки властї імущих через маркованє свого католицького духа і безпідставне недовірюванє і недоцінюванє тих професорів супроти рядових.

3) Брак єдности в діланю, брак порозуміння між свѣцкими і духовними, як се бачимо в Бельгії і Німеччинї — не дав розвинути ся належито студенцьким стоваришеням. Взагалі бракувало їм того духа ініціативи і організації, яку бачимо в Льованїюм.

О. Й. Сигальський подає біографію Якова Вупка з чина Т. І. на підставі нововідкритої кореспонденції.

В дальшій тягу розбирає о. Лінке погляди суспільні Еускен'а, в котрих є три домінуючі ідеї стремлячі до перебудови життя і відносин: ідея демократична, економічна і політична. Точка тяжести життя суспільного пересувається що раз більше на широкі маси і в свідомості загалу закорінюється що раз глибше всенівелююча ідея рівності.

Побіч товариської нівеляції економія опанувала суспільне життя і витиснула на ній матеріялістичне пятно.

Третій вкінці напрям полягає на перецінюванню значіння держави. В розумінню нинішньої держави всяка праця духовна має бути лише середником в службі для державних цілей, кождою область життя має ся запрягти до державної служби.

Цілий сей рух замикає ся виключно в рамках культури приземної і культури виключно гуманістичної. Годі проте сподіватись, щоби з сего руху розвинув ся могутий рух релігійний. Хоч ті рухи в більшій часті рухи негативні, всеж таки містять і коріне позитивне, до якого зачислити треба ті проблеми культурні, економічні і політичні загальної натури, які чекають еще своєї розв'язки. Справа поширення культури на широкі маси народні, розділ дібр матеріяльних після справедливости, ширша і інтензивніша участь одиниць в духовім життю се ті річі, що довго еще будуть непокоїти суспільність і державу. Якжеж ставить ся до того руху Еускен? „Ми відкидаємо — каже він — з цілою рішучістю приземну культуру людську. А робимо се тому, бо в чоловіці стрічаються два світи і лише плекане світла висшого надає життю нашому сенс і вартість і потрафить виводити его в належитий рух. Демократизм опираєсь на фалшивий ідеалізацій чоловіка змислового і скорий є до підпорядковання світла духа приземному чоловіцтву“.

Економізм застряг в світі зовнішнім і негує проблеми життя внутрішнього.

„Він гадає, що витворенє стану без журби запевнить чоловікові повне щастє“.

Політизм знов гамує і вбиває тим самим творчість духову і нищить її первісність та скорий до посвятити дібр духових для опортуністичних цілей. (*Geistige Strömungen* стор. 317).

Згармонізувати свободу з життям і порядком державним, погодити привату з добром загалу то тільки, що усунути найголовнішу причину усіх революційних потрясень в людськості.

Треба образувати свою душу, треба унормувати її відносини до світла і річий. Великим після Еускена є той, котрого діяльність є оживлена одною гадкою захоплюючою ціле его

ество. Наколи праця має бути плодоносна, мусить бути оживлена життям душі і бути висловом его індивідуальности.

Przegląd powszechny за січень 1914. містить слідуєчі статі:

Zwiastuny nowej ery w kraju. Przez ks. Jana Pewelskiego T. J. стор. 1—6. (Паденє Стапінського і розклад в его стороництві вказує на сей новий чинник на селі, що зачинає творити здорову оцінку люду).

Z dawnych dziejów. Przez H. Sienkiéwicza стор. 7—10. (Змалювано горячу любов Месеньців до рідної землі, про яку незабули на далекій чужині і до якої вернули назад по віках скроплюючи її слезами радості. — Тенденція новельки заохотити земляків своїх до повороту з за Океану).

Uniwersytety katolickie. A. Bandrillart. стор. 1—20. Подає історію кат. універ. в Львованіум 1834 р.

Слухачів в р. шк. 1911/12 було 2.735; спеціальні школи числили їх 635, стислі науки 314, філософія і літер. 422, медицина 599, право 675, теологія 90.

Нині число слухачів досягає 3000.

Університет в Фрибурзі заложений 1889 р. є мішаниною різних народностей так що до складу професорів як і слухачів. В 1911/12 було слухачів 679. University-College в Дубліні існує від 1908 р. Слухачів в 1912 р. було 770.

W sprawie lektury młodzieży szkolnej. Przez Mikołaja Mazanowskiego стор. 21—37.

(Реферат виголошений на конференції директорів середніх шкіл дуже актуальний і незвичайно важний своєю темою. В нім звертає увагу на шкідливий вплив брукової літератури, яка дуже часто дістає ся в руки молодежа, чи то через публичні вишачальні, чи — що еще гірше — через шкільні бібліотеки, якіб треба старанно вести. До сего повинно ся заложити спеціальний каталог книжок для молодежи — відповідних)

Filozofia Euckena. Przez ks. Leonarda Lipkego стор. 37—59.

Автор на підставі Euckena творів: Die Einheit des Geisteslebens in Bewusstsein und Tat der Menschheit, Leipzig 1898; Der Kampf um einen geistigen Lebensinhalt, Leipzig 1896; Die Lebensanschauungen der grossen Denker, Leipzig 1902; Der Wahrheitsgehalt der Religion, Leipzig 1905; Grundlinien einer neuen Lebensanschauung Leipzig 1908; Der Sinn und Wert des Lebens, Leipzig, 1908; Geistige Strömungen der Gegenwart, Leipzig 1909; Können wir noch Christen sein? Leipzig 1911. представляє погляд сего великого мислителя на життя.

Przełom w duszy młodego pokolenia Francyi. (Agathon, Les jeunes gens d'aujourd'hui 1913).

Статя ся се скорочене више наведеного твору, в яким Аґатон на підставі зібраної анкети доводить, що молоде покоління

Франції покидає гуманітарний космополітизм, а переймаєсь вірою патріотизму і надією в будучність Франції. Причина сего ренесансу народних чувств є страх перед пруськими багнетами. Треба проте завести в хаті лад, а борбу о сей лад рішились вести два стороництва неомонархістів і неodemократів. Що раз то більший зворот і кличі до моральности, новим і частим явищем вчасні супружества, La ligue nouvelle союз медиків і правників в Quartier Latin стремять „поза всякою релігією“ до чистого етично життя. Знаменні суть слова голосного посла соціяліста Марцеля Seribat'a: „Суть періоди, коли прихильний віє вітер церкві, здаєсь що ми близькі такого часу. Вільна гадка вже не збуджує запалу молодих образованих людей, насупроти є серед них багато, котрих разить нерелігійний чоловік. Кожний мислячий знає консеквенції такого стану умів. Коли якась ідея перестав ентузіязмовати молодих, зближає ся до смерті“. А сей погляд не є лиш одиночний.

Що раз то більше молодежи і професорів, практикуючих католиків, що без застережень приймають католицькі догмати.

Таким дихом зачинає овіватись образована верства, в супереч до струй антиклерикалізму, який щораз то ширші круги заточує серед міщанства і люду. Можна проте мати надію — як каже Витолд Навратіль, рецензент Аґатона, що будучність Франції лежить в руках як раз сеї молодежи образованої.

Religia i poznanie. Przez ks. F. Klimkego T. J. 78—94.

Z cyklu: „Opowieści Chrystusowe“ Jesus i Jan. Przez Maryę Czeską. 94 - 106.

Цікавим буде і співроздає з чотиродневного курсу катихитичного, що відбув ся в Кракові при участі около 300 людей.

По офіційальних промовах предсідника комітету о. проф. М. Єжа, князя єпископа, віцепрезидента Р. ш. кр. Дембовського і містопредсідника міста Кракова розпочав ся курс під президентією проф. всеучилища ягайлонського о. пралата Хотковського. На заступників покликано: оо. Пехніка, Маковчика, Прондзиньського, пароха Гнезна, Вл. Ясінського з королівства і проф. Вонторка.

Праці курсу — як читаємо в звіті — ішли в трох напрямках: рефератах, дискусіях над ними і практичних лекціях в школах.

Короткий час, а на се множество рефератів був причиною неможливости вичерпання порушених тем і переведення основної дискусії. Рівнож і лекції „на загал не дали найважнішої річі, бо не виказали, що катихит методично може уняти в одній шкільній годині і кілька молодіж є встані з того віднести користи“. Крім сеї хибі лекції були старанно приготовлені, особливо ОО. Респонди і Масного.

На курсі прочитано слідуючі реферати: „Критичний погляд на нинішнє вихованє“ о. проф. Кволька і проф. Мазазовський.

„Научуване катихизму в сер. школі є перворядним ділом“ о. Налена з Божні, Методика уділюваня науки віри в сер. школах о. Д-р. Шульц зі Львова, Наука історії церкви в висших класах о. Криса Т. І. (найліпший реферат), Реформа в преподаваню етики о. Д-р. Ратушни.

Плани науки релігії в народних школах і виділових о. Слєпівський (проект науки релігії з узглядненем взаїмного відношеня Біблії і Катихизму).

Метод напроваджуючий при науці релігії незнайшов переконаня в більшості прихильників егзегетичного методу.

Наука релігії в однокласовій школі о. Котербського, н. р. на доповняючій науці о. Шевчика, н. р. в ремісничій школі о. Каліціньского, про образ психіки нинішнього гімназиста на поли читаня говорив проф. Вольчак. Розбуджене житя релігійного серед молодежи о. проф. Вонторек, о поборюваню алькоголізму серед молодежи о. Цємєневскі, про пласт д-р. Воймір, фахове образованє катихитів о. Масни.

Про релігійне вихованє в иньших заборах реферували о. Прендзонський, Вонєковскій і Ясїньскій.

Курс закінчено вічем з родичами, на якім марковано коначність співділаня родичів школи і церкви, як се також зазначив в пращальній мові Впр. архієпископ Симон.

(Дальше буде).



Церковна літопись.



З нашої мартирології. Під заголовком „Львівські гакатисти“ помістило „Діло“ в ч. 8596 знамениту статтю п. Дра С. Барана, з котрої виймаємо кілька уступів. П. Д-р. С. Баран пише:

...Від довшого часу ведеться у львівським ратуши систематичне перетягане нашої української служби і підурядників, зайнятих в магістраті і міських заведеннях. Се перетягане діється при помочи терору і корупції, колідуючих навіть з постановами карного закона. Що більше, магістрат послугується терором і корупцією навіть що до осіб, незвязаних безпосередними відносинами службовими з магістратом, о скільки вони хочби хвилювали зависими від магістратських властей — пр. при нагоді просьби о надане концесії. Одним словом, львівський ратуш є видовищем таких подій, які не мають місця ніде инде на світі, які цілковито бліднуть перед національним терором на шкоду Поляків в інших заборгах. Теперішній гнет української автохтонної людности у Львові нагадує живо часи польської річипосполитої — коли Українцям у Львові зборонено доступу до всяких міських урядів, коли польське духовенство з оружжем в руці нападало на наші церкви, коли українських мерців вільно було вивозити з міста тільки в ночі і тою брамою, куда вивозили кал, сміте і здохлих псів. Вправді теперішні львівські магістратники завдяки австрійським законам на такий явний канібалізм не можуть собі дозволити, внішня форма їх поступовання мусіла змінитися, але суть, крайня нетерпимість супроти українського елементу, остала та сама, яка була в трьох послідних століттях польської держави.

Що наші слова не є голословні, доказує міський статистичний бюлетин з відносно кольосальними цифрами переходу греко-католиків на римо-католицизм. Річно покидає у Львові наш рідний обряд около 400 осіб, себто на 40,000 греко-католицького (українського) населення майже цілий річний природний приріст, який в Галичині виносить 1⁰/₁₀ загалу людности і коли би не приплив нашого населення із вні то невдовзі не стало би і сліду з українського населення в давній столиці самостійної українсько-галицької держави.

Перехід з греко-католицького віроісповідання на римо-кат. не є добровільний, не є природним впливом атракції „висшої“ польської культури, є з правила тільки впливом звичайного вимушення зі сторони львівського магістрату і польських службодавців, накликуваних раз ураз до терору української служби голловно зі сторінок Slow-a Polsko-ro. Нагінка вінчала ся успіхом навіть супроти такого відпорного елементу, як синевідські Бойки, торговці овочів, яких від давна львівський магістрат старається усеунути зі Львова. Многим з поміж синевідських Бойків відмо-

вив магістрат концесії на кіоски з овочами і надає їм доперва, коли в магістраті зголосять перехід на римо-католицизм. Примір з многих: Федько Мозіль, роджений в Синевідську нижнім повіт Стрий 22 мая 1872, син Прокопа і Марії Босяк, замешкалий у Львові при ул. Пильникарській ч. 8А, його жінка Анна Мозіль, уроджена в Синевідську нижнім 30 січня 1872, донька Андрія Ценка і Євки Баран, замешкала при мужу, зголосили дня 11, грудня 1913 до протоколу в магістраті свій перехід на римо-кат. Разом з ними покинули свій обряд по думці постанови артикулу VI. закона з дня 25-ого мая 1868 В. з. д. ч. 49 їх неплітні діти Марія Мозіль, роджена в Синевідську нижнім 3. лютого 1909 і Михайло Мозіль, роджений в Синевідську нижнім 24. марта 1912. Причина, що Бойко Мозіль став чисто-кровним Поляком лежить в тім, що він старався о концесію на торгівлю овочами, але не міг її одержати, аж хтось в магістраті порадив йому, щоби перейшов на латинський обряд, а дістане концесій скільки схоче. Так справді і сталося і нині Федько Мозіль одержав аж три концесії на продаж овочів в кіосках (недавно згубив їх, як се доносило *Slowo Polskie*) і як знаємо з певного жерела, має їх одержати ще кілька!

Та не тільки департаменти промисловий і торговий допускають ся злочину вимушення і злочину надужиття урядової влади в напрямі насильного польщення українського населення, але і бюро персональне і президіяльне в магістраті поступають не инакше. Нині ні один греко-кат. не одержить посади провізоричного возного, навіть не дістане посади слуги того, що збирає до магістратського візка сьміте по улицах, зі старших ніхто не вістане стабілізований чи то в магістраті, чи при міській сторожі огневій, міським трамваєм і т. д., доки не покине греко-кат. обряду. Терористами є ту всі, почавши від Наймана а скінчивши на посвіднім магістратським драбі в рогатій шапці, а що їх „чесна“ праця вінчається успіхом, доказом сего низше поданий ряд осіб з поміж магістратської служби, які недавно під загрозою утрати служби прийняли *prawdziwą wiarę*. Ось доказ магістратської „*przyczynności*“ до нас, про яку говорив в соймі п. Найман (се лиш частинний материял, який нам удалось роздобути):

Змінили греко-кат. обряд з поміж магістратської служби: 1) Іван Довбенко, 2) Михайло Минейлюк, 3) А. Мицишин, 4) Михайло Сіглович, 5) Ілія Синок, 6) Василь Музика, 7) Антін Ключник, 8) Іван Січинський, 9) Михайло Кукурудза, 10) Іван Павлюк, 11) Кирило Скорій, 12) Микола Сьвірський, 13) Микита Дорош, 14) Іван Трач, 15) Іван Задорожний, 16) Василь Кізлик, 17) Андрій Тимчишин, 18) Іван Шербан, 19) Осип Кісїл, 20) Федько Баран, 21) Андрій Дорош, 22) Михайло Майба, 23) М. Леміг, 24) Яків Порожний, 25) Луць Лоза, 26) Стефан Лоза, 27) Луць Козак, 28) Михайло Паславський, 29) Стефан Михалюк, 30) Іван Бальцар, 31) Федько Король, 32) Ілія Кинаш, 33) Василь Киваш, 34) Іван Гембарський, 35) Адам Марущак, 36) Пилип Степура, 37) Микола Боднар, 38) Гриць Климак, 39) Микола Лісовський,

40) Михайло Лисаманка (протеже Наймана), 41) Михайло Приступа, 42) Іван Шеремета, 43) Осип Шеремета (урядник), 44) Іван Коваль, 45) Петро Кармазин, 46) Іван Осиховський, 47) Гаврило Маланчук, 48) Петро Салінд, 49) Іван Серба, 50) Петро Шурта, 51) Василь Пістун, 52) Осип Бик (тепер Новіковський), 53) Петро Кіріца, 54) Микола Бац, 55) Микола Петрук, 56) Антін Петришин, 57) Іван Шапайко (урядник), 58) Едмунд Чайковський (урядник). Зазначаємо, що це є тільки частина зі служби і урядників магістратських, яких змушено до переміни обряду.

Викинене греко-кат. зі служби в міських заведеннях у Львові стало вже нагродом пружуказанієм. Ось знова факт з посліdnих днів: Русин Василь Вовчак старався о принятє до міської електровні, але йому інжинір Дидушинський заявив отверто, що нікого з греко-кат. не приймають ані до міської електровні ані до міського трамваю, бо там можуть служити тільки римо-кат.

Ми навели лише жмінку фактів насильного перетягання греко-католиків на латинський обряд; зазначаємо, що більшість з „навернених“ магістратом відчуває болючо факт покинення прадідно-го обряду і проклинає п. Наймана і його помічників, які брутально мішають ся до справ їх совісти. Польська „культура“ не може — звісно — рівнати ся з пруською культурою, — бо пруським Німцям протестантам і не снить ся навіть силою на-вертати Поляків на протестантизм і дорогою протестантської церкви скріпляти ряди німецької нації. І коли би пруські Німці схотіли германізувати Поляків в Познанщині, західній Пруссії і на Шлеску тими всіми методами, яких уживають Поляки в Галичині — з окрема львівський магістрат — в польщеню українського населення, то треба би їм піти на довгу науку до галицьких Поляків...

Опираючи ся на австрійських законах маємо повне право домагати ся від намісництва як безпосередно верховної власти над львівським магістратом як політичною власттю I-шої інстанції, щоби вглянуло в львівські магістратські відносини і положило кінець національному теророви львівських магістратників. Що більше маємо повне право домагати ся, щоби засуспендувало і усунуло п. Наймана і його політиків, розв'язуючи рівночасно львівську міську раду і установляючи в ратуші правительственного комісаря з поміж фахових ц к. політичних урядників. На репрезентантах австрійської державної власти лежить конечний обов'язок пеложити як найскорше кінець національному розбоеви нинішніх ратушевих властей у Львові, яких жельтвою падуть що місяця цілі десятки українського біднішого і зависимого населення і виконати в практиці постанови основного державного австрійського закона про свободу віроісповідання і совісти і про доступ австрійських горожан без огляду на віроісповіданє і народність до всіх публичних урядів. Наша посольська репрезентация — сподіємо ся — пригадає львівському магістратові — де треба — про існуванє Австрії і її законів!

Ще слів кілька про *domo nostra*. Наша львівська політична організація повинна все точно слідити справу покидування греко-католицького обряду у Львові в кождім конкретнім случаю і відносити ся найменше раз на місяць до всіх львівських греко-кат. парохіяльних урядів о заподане дат що до переходу; настоятелі львівських греко-католицьких парохій (хочби і москвофіли) не відмовлять чейже подання потрібних в тім напрямі інформацій. Такий матеріал є нам безуслiвно конечний для параліжованя магістратського національного терору супроти нас.



НОВІ КНИЖКИ.

За всіх молиши ся Благая. 31. Наук на місяць май уложив *святиц. Юліян Дзерович*, катехит ц. к. гімназії в Острию. Жовква. Накладом автора. 1914. ст. 267, ціна 4 кор. (з пересилкою 4 30 кор.) (Замовляти у Автора, Львів, муж. учительський семинар).

Після 1) вступної науки іде **I. часть**: За когo молить ся Благая? Отже: 2) за жінок, 3) муштин, 4) дітий, 5) молодіж, 6) родини, 7) вдів і сиріт, 8) старих людей, 9) умираючих, 10) працюючий народ, 11) святичеників, 12) грішників, 13) за кого найпаче? — **II. часть**: Для чого Марію називаємо „Благою“? Бо вона: 14) Непорочна Зачата, 15) Мати Господа Нашого, 16) Мати наша, 17) Краса сотворіня всего, 18) бо нас потішає, 19) нам помагає, 20) нам радить, 21) наша надія, 22) радість, 23) покров, 24) співчутє з нами, 25) миротворцем нашим, 26) приступна для всіх, 27) не богато вимагаюча, 28) хотілаб виключно сама нас посідати, 29) тужить за нашим серцем, 30) хоч нас не все вислухає, 31) працальна наука: користи з посіщення майських Богослужень.

Видавництво Чина св. Василя В. в Жовкві. Книжка СХ. — *о. Франц Шпіраго* — **Католицький Народний Катехизм**. За дозволом автора переклав і до нашого обряду примінив *о. Ярослав Левницький*. **Часть друга: Наука обичаїв**. Жовква, печатня ОО. Василян, 1913, ст. 420, ціна оправл в полотно 3. кор. з почтою 3 55 кор. брошур. 2 30 кор., з почтою 2 85 кор.

В сій другій части говорить ся про Заповіди Божі, заповіди церковні, про діла милосердя, християнську праведність, головні чесноти й головні гріхи та про христ. совершенство.

Видавництво Товариства св. Ап. Павла. ч. XV. *о. Л. Лужицький*. „**Оставьте дѣтей приходити ко мѣ**“, **Поясненя до науки катихизму**. ч. V. **О Заповідях Божих**. II. — Львів, Накладом Тов. св. Ап. Павла, 1914, ст. 90, ціна 30. сот.

Всячина.

Подяка.

Недавно повідомлено нас, що Високе ц. к. Міністерство віроісповідань і Просвіти рескриптом з дня 19. падолиста 1913 Ч. 54694 полагодило користо наше подане з дня 14. марця 1912 Ч. 23 і признало в дорозі ласки одноразову запомогу на будову гр. кат. церкви в Сурохові в квоті 5000 Корон і вставило її до бюджету на рік 1914/15. Нехай нам буде вільно сею дорогою зложити глибоку подяку Високому ц. к. Міністерству, як не менше світлим кравчим Властям за сей королівський дар, що припав нам якраз в пору, коли спершу гроза війни, відтак катастрофа елементарна через вилив двох рік як і безустанну слоту позбавила многих наших парохіян найконечніших середників до житя так, що ніяк не могли зложити навіть половини коштів будови церкви. Сей факт нехай буде заразом заохотою братії, аби вподібних случаях користати з помочи Високого ц. к. Міністерства, котре проявляє зрозумінє для дійсних потреб населєня, а з окрема для будови кращих Церков. — За Комітет парохіяльний гр. кат. в Сурохові о. О. Гнатюшак парох.

Meminisse iuvabit. З немалим здивованєм читаєм в 14. числі віденського тижневника „Sonntagsblatt“ ось що: Aufsehen erregte ihre (бесіда про 5 думских депутатів присутних на процесі у Львові (Anwesenheit) beim feierlichem Gottesdienste, der in der griechisch-katholischen St. Georgskathedrale vom schismatischen Metropolitē Andrae Szeptycki zelebriert wurde. (ст. 4) Такі і подібні слова є найбільшою обидою для кожного католицького єпископа, а тим більше для Ёксц. Митрополита Шептицького, котрого православні борбіфакси з „Нового Времени“ постійно обкидають згірдливою назвою „перебравий єзуїт на галицько-руським престолі“. Подібно як сї московські калюмніатори, знеславлює свого власного Митрополита український таки дописуватель католицького „Sonntagsblatt-y“ обидливою назвою „схизматичького митрополита“. Не дивуємо ся тупоумности редакторів „Sonntagsblatt у, які редагуючи католицький тижневник, зраджують таку ігноранцію. Однак не знаходимо слів на напятизованє сеї безличности українського дописувача і заїлого ворога Ёксц. Митрополита, що не перший вже раз позволяє собі на такі високі.

Український „інтегральний“ католик, що пише справоздана з львівського процесу в „Österreichs kath. Sonntagsblatt“, пустив в 16-тім числі сього віденського тижневника свою фарбу. Його від давна вже сверблячий язик сим разом не витримав, іменно тому, що в противнім разі допись булаби за коротка. Отже по-

хвалив ся український дописуватель, що самотніми вірними державі і церкві суть у Русинів „Руслан“ і „Місіонар“, потім пішов „со дрекольми“ на Шевченка, те, що він „навіть“ не є монархістом, ба що більше і не християнином та богохульником, дальше получив дуже „геніяльно“ ревеляції Лашкевича про симпатії до штунди українських парламентарних послів з небезпекою протестантизму в Галичині і патетичним „abyssus invocatur abyssum“ закінчив свої мудрі виводи. Приходить ся лише плечима здвинути над тою „геніяльністю“ українського деуніціанта, що одним махом нищить і Шевченка і український нарід і штуку і протестантизм. Що Шевченко не був християнином після рецепти дописувателя т. зв. християнським-суспільником з „Руслана“, се правда, що український дописуватель „Sonntagsblatt-y“ є не поправний, се людська хибка, про яку каже ся: горбатого і могила не випростує. Але нехай вільно буде про одно запитати: чи бо не пише все те український „інтегральний католик в німецькій часописи мимо виразної заборони зі сторони свого настоятельства?

Анкета в польсько-руській справі.

Цвітнєве число краківського місячника Przegląd powszechny привносить на переднім місці таке оповіщення:

„Ми зважили ся на розписане анкети в польсько-руській kwestії. Сей крок наступив по неодній годні розгляданя справи, по неодній розмові з представниками обох народів.

„Везсумніву, так відповідної хвалі до такої анкети досі не було і може не скоро буде. По таким зближенню як ухваленє виборчої реформи, по кількох обосторонних заявах з нагоди сеї ухвали, заявах коли не приязних, то і не ворожих, настала хвиля зглядної тиші, котра як не обіцює, то принайменше не виключає можливости якогось взаємного зближення. Крім сього не треба забувати, що теперішня хвиля — се вступ до нового відношення обох народів, опертого на новім правнім устрою. Полишити все на божу волю, кермувати ся проминаючими обставинами найліпшої хвилі і доривочними партійними кличами, а не подумати в теперішнім стані про основний напрям, — таке становище свідчило би не тільки про недостачу глибшої ідеї по обох сторонах, але було би також доказом недостачі почуття власного добра зрозумілого інтересу.

„Очевидно, годі і не вільно дурити себе, щоби одна хвиля змогла вичерпати море, котре називаєть ся польсько-руським питанням. Помпнаючи вже спадщину віків, що тяжить на доперішнім ході справ, само нивішне положенє є того рода, що оминенє взаємного тертя — не можливе; стихійний розвій одної нації, котра будить ся до повнійшого житя, стрінеть ся на своїй дорозі нераз з історичним станом посіданя і розвоєвими стремліннями другої нації. Ніхто з тих, що знають житє, не буде журити ся ані розчаровувати супроти подібних конфліктів.

„Одначе поза сим обсягом, в котрім не анкети, але жите само мусить визначувати стежки, а ще й інші поля, і то нераз такі, де найбільш егоїстичний інтерес одної нації домагаєть ся співділання другої. На економічнім поли могли-би бути такими справами: здобуте більших вкладів правительства, деякі сторони еміграції, справа вирвання краю з під залежности від чужого промислу, управильнене жидівського питання і багато інших. А кілько спільних моментів дало би ся найти на наших полях, на поли культурно-цивілізаційнім, в обсязі релігійних справ. А навіть спільні звязи, що плявуть з історії обох націй, зі спільної традиції і крові, що внаслідок ходу історичних подій стали кровавими кайданами, від котрих ятрыть ся рани, — чи не могли-б вони, під впливом інших ідей, стати золотим лучником! Щире відчуте таких моментів, вказане відповідних засобів, способів здійснення тих вказань хоча-б в найскромніших на разі межах, все те принесло би безсумніву велику поміч тим справам, до котрих вони безпосередно відносили би ся, а посередно причинили би ся до повільного зближування обох націй і злагіднювало би вістре питання там, де се вістре не дасть ся поминути.

„Збираємо все висше сказане в отсі короткі питання: які, поза спірним тереном польсько-руського питання, існують справи для обох націй спільні? Якими засобами можна би обосторонне співділане в тих справах здійснити?

„Отсю анкету уладжуємо як католицький орган, стоячий понад політикою. Сам характер нашого органу свідчить найліпше, що не політичні пляни кермують нами, але глибша журба про злагіднене національної боротьби, бажане поглиблення христової ідеї в життю обох націй.

„В отсім дусі звертаємо ся з вашою анкетною до представників обох народів, з чого виходить, що може вона вести ся в двох мовах: польській і українській.

„Речинець до надсилання до нашої редакції відповідий з підписом автора, кінчить ся з днем 1 червня (н. ст.) сього року“.

З дяківської організації. Стрийська організація дяків оголошує ось таку відозву до дяків церковних всіх епархій:

В теперішніх тяжких літах економічного упадку і дорожнечі, коли всі стани організують ся, щоби виробити собі можливість екзистенції, пора і нам дякам підняти знов голос о поліпшене нашої незавидної долі. Положене наше далеко критичніше від положеня інших станів. Доходи наші службові улажують з року на рік, платня не урегульована, вимоги до нас дуже великі.

Для того відзиваємо ся до всіх півців церк., котрим лежить на серці добро власне і добро нашого стану, щоби знов поставили на порядок дня питання хліба і екзистенції дяків.

Є до того нагода, котру не використати було би з нашої сторони не прощеним гріхом

В маю с. р. відбуде ся у Львові Єпархіяльний Собор, де як зауважимо, на порядку нарад буде справа дяків. Та не годить ся, щоби там рішали про нас — без нас.

Отже конечно потреба скликати на день Собору дяківське віче, котре увійшло б в контакт з собором і предложило йому резолюції.

Щоби однак діло се успішно ввести в житє, відзиваємо ся до всіх організацій дяківських, щоби вже скликали тепер наради і приготувляли материял на велике віче дяків в день собору у Львові. Про день віча буде оголошено в всіх руських часописах. Пропонуємо до дискусії дяківським організаціям таку програму:

1. Зміна статутів дяківського товариства.

2. Заложене дяківського банку у Львові.

3. Поміщуванє в шематизмах єпарх. назвиска і платню дяка.

4. Видаванє газети дяківської через тов-о дяківське.

5. Домаганє від краєвого правительства пенсії для дяків з фондів краєвих.

6. Заложене товариства асекураційного на житє, щоби в разі утраченя голосу дяк мав відшкодованє.

Вкінці взиваємо всіх діяльніших дяків, котрі би хотіли зайняти ся і помочи в устроєню великого віча дяківського у Львові зголосити ся письменно до низше підписаного і долучити марку за 10 сот. на відповідь.

За стрийську організацію дяків: *Теодор Глушевський*, дяк в Конюхові біля Стрия.

Перший український шкільний конгрес і вистава У. П. Т.

Рік 1914, ювілейний рік Шевченківський, розбудив на цілім просторі нашої землі високий підєм духа і дав почин до нових великих діл, що мають увіковічити тріvkим пам'ятником імя Пророка України. І Українське Педагогічне Товариство вирішило звеличати гідно імя Того, що рідне слово поставив на сторожі національного розвитку, те слово, яке нині дає нам змогу на основі рідного шкільництва поступати вперед, розвивати ся духово, кріпшати політично.

Щоби і в історії нашого Товариства рік 1914 не проминув безслідно, устроює У. П. Т. в сїм році в початках надоліста перший український шкільний конгрес, який має дати нашій суспільности суцільний образ розвитку українського шкільництва від його починів, представити нашій здобутки для рідної школи, вказати шляхи, якими ся робота повинна поступати в будучности. З огляду на короткий час треваня конгресу (2 дні), а важні, актуальні справи, які треба обговорити, всі

засідання конгресу будуть пленарні, всі реферати такі, що їх кождий учасник повинен вислухати, передискутувати, передумати. Тим то й теми, які вибрали ми до зреферования на сім першій конгресі, не гублять ся в деталях, а обнимають цілість наших шкільних потреб і завдань. Ось вони :

1. З історії розвитку нашого шкільництва від найдавніш-ших часів до нині (реф. проф. Михайло Грушевський).
2. Бство задачі і середники образования і школи (д-р. Іван Копач).
3. Нинішній стан українського шкільництва на цілім просторі нашої землі і його найблизші і найпекучіші завдання (реферат збірний, назвиска референтів подамо пізнійше).
4. Горожанське виховане молодіжи (о. Т. Лежогубський).
5. Дім і школа (Конст. Малицька).
6. Праця і школа і праця в школі (проф. Іван Боберський).
7. Образоване учителів (реферат ще не обсаджений).
8. Наша педагогічна література і її найпекучіші потреби (д-р. Остап Макарушка)
9. Найновіші способи і середники виховання і образования (дир. Андрій Алиськевич).

З конгресом буде сполучена шкільна вистава, яка ілюструвати-ме виголошувані реферати, доповняти живим оказом живе слово. Експонати сеї вистави стануть рівночасно засновком шкільного музея ім. Тараса Шевченка, який містити ся буде при Українськiм Педагогічнiм Товариствi.

На виставу увійдуть :

I. Шкільні підручники: а) усі українські шкільні підручники для шкіл народних, середних чи фахових, які коли-небудь появили ся у нас в Галичині, на Буковині, на Угорській Русі, на Україні, в Америці; б) неофіціальні підручники видав товариств чи приватних осіб для шкіл чи курсів; в) замітніші заграничні шкільні підручники.

II. Педагогічні видавництва: а) методичні підручники для учителів різної категорії; б) педагогічні часописи і видавництва для учительства; в) взірцева учительська бібліотека.

III. Видавництва для дітей і молодіжи: а) книжки для дітей; б) часописи; в) малюнки і забави; г) взірцева українська бібліотека діточа.

IV. Наукові середники: а) взірцева збірка природнича і фізикальна для шкіл народних; а) шкільні знаряди і прилади, унагляднюючі науки, помислу самих учителів або виробу учеників; в) мапи, образи, рисунки до науки літератури, географії і історії Русі-України; г) вибір лектури для молодіжи в доповненню до науки рідної літератури; д) взори до ручних робіт жіночих в народнім стилі.

V. Праці дітей: а) вироби слейду; б) модельоване; в) ажурні роботи; г) рисунки дітей; д) витинанки; е) вишивки; ж) рукодільні вироби (кошикарство, переплетництво і т. п.)

VI. Праці учителів: а) педагогічні розвідки; б) літературні праці; в) малюнки, рисунки; г) музичні композиції; д) твори з обсягу інших штук.

VII. Тілесне вихованє: а) статистика розвитку руханки у нас; б) фотографії візерцевих саль і площ руханкових; в) фотографії вправ і забав руханкових хлопців і дівчат; г) моделі руханкових строїв для хлопців і дівчат; д) прилади руханкові.

VIII. Статистика: а) статистика розвитку наших педагогічних організацій (в мапах і картограмах); б) статистика розвитку приватних українських шкіл народних, середних і фахових; в) статистика розвитку наших бурс і інститутів вихованих; г) статистика нашої української молодіжи в краєвих чи державних школах.

IX. Фотографії і пляни: а) фотографії наших шкіл, бурс, інститутів; б) фотографії учеників при науці, ручній роботі, руханці, забавах; в) фотографії з діточих представлень і концертів; г) фотографії наших визначних діячів-педагогів, основателів і добродіїв шкіл; д) архітектурні пляни візерцевих шкіл, бурс, інститутів в укр. стилі; е) пляни шкільних городів і площ руханкових; ж) проекти в українському стилі прикрашеної шкільної салі.

X. Друки шкільні, формулярі до ведення шкільного діловодства.

XI. Прибори шкільні у виданю українським: а) візерцеві національні шпитки, ब्लюки і записники з портретами наших письменників чи історичних постатей; б) торби на книжки; в) українські пера, лінійки і олівці, каламарі, витискачі; г) в українському стилі скриньочки на прибори; д) поділи годин; е) студентські календарики і т. п.

Головна Управа У. П. Т. подавши оттак образ проєктованого шкільного конгресу і сполученої з ним вистави, звертаєть ся тепер до загалу нашого громадянства на цілім просторі української землі з горячим зазивом о підмогу в задуманому ділі. Запрошуємо усі наші просвітні і педагогічні організації, взяти участь в конгресі і виставі; звертаємо ся до нашого учительства усіх категорій з прошенем, прислати на виставу праці свої і своїх учеників-(ниць), фотографії, пляни, проекти; просимо усі наші редакції і авторів прислати нам по одному примірникови своїх видавництв, о скільки вони стоять в звязи зі шкільним конгресом і виставою. Наконець відкликуємо ся до всіх членів нашої суспільности прийти нам в поміч, надсилаючи старі шкільні підручники та другі експонати, що відносять ся до минушости нашого шкільництва. В неодній українській

хаті найдуться такі цінні нині пам'ятки. З щирою вдячністю приймемо і всякі замітки, які могли би доповнити чи усовершити предложений нами плян конгресу і вистави.

Зголошення до участі в виставі і експонати (з докладним подавем назвиска посилаючого, автора, місцевости чи школи) просимо слати на адресу Українського Педагогічного Товариства (Львів, уліця Мохнацького ч. 12) з допискою: Для шкільного конгресу.

Головна Управа У. П. Т. вірить, що наше громадянство, яке послідними часами так живо заінтересувалося справами рідної школи, зрозуміє потребу, вагу і далекоюсягле значіння сего першого у нас шкільного конгресу і з цілим пожертвованем і патріотизмом підіпре наші змагання.

(Просимо усі українські часописи повторити сю відозву).

За головну управу:

А. Гладушовський,
голова

А. Дутчак,
секретар.

З кругів катехитів *).

Наближається хвиля, коли то Союм наш займеться дефіцитивною регуляцією платні народних учителів і катехитів. З тої нагоди підносять ОО. катехити горячу просьбу до своїх Вп. послів і Властей церковних, щоби вони подбали о усунення кінцевого уступу §. 3. Устави з 1. грудня 1889 р., де говориться що: „Посаду окремого учителя релігії не можна рівночасно займати з посадою душпастирською“, — зглядно змодифікована його в той спосіб, що окремий катехит може займати за дозволом свого Ординарнату помічну посаду душпастирську, без обмеження його поборів яко катехита, коли задосить чинить своїм обовязкам в школах. — Після теперішніх норм окремих катехит не міг бути занятий в душпастирстві, а коли був іменованний пр. сотрудником, то мусів зречи ся 40% поборів катехитичних, хотайби він сповняв свої обовязки в школах як найточнійше.

Мотиви: Цитований §., що походить ще з 1889. 1) кривдить в найвисший спосіб самих катехитів, що працюють рівночасно в душпастирстві, бо обтинає їм 40% їх платні катехитичної.

Сама справедливість домагається сього, щоби тому, що працює за двох і двигав на своїх раменах подвійний тягар, була признана належна йому з обох тих титулів відповідна платня; тимчасом §. цитований признає катехиті в тім случаю лиш на побір 60% належної йому платні катехитичної. Найсам примір послужить на доказ наведеної правди. Окремий катехит шкільний

*) Отсю допись, прислану нам вже давнійше, не могли ми з приводу друкарського стрейку помістити в відповіднім часі. Робимо се тепер, думаючи, що справа ще не зовсім передавнена. — Ред.

народних в повітовім місті ІІІ. кл. платні (а таких єсть найбільше) побирає річну платню 1700 кор. + 170 кор. на мешкане. По оплаченю мешканя на рік в квоті 500—600 кор. полишаєть ся йому на житє 1270—1370 кор; за много отже — як то кажуть — щоби вмерти, а за мало щоби жити. В тих невідрадаих відносинах, щоби ратувати ся перед своєю і родинною нуждою, мусить шукати якогось иншого жерела доходу, а таким занятєм одиницим майже і найвідповіднійшим занятєм може бути для него посада помічного душпастиря (т. є. сотрудника). Та ба! Сій самопомочи катехита стоїть на перешкоді §. 3. цитованої устави, котрий без милосердя відбирає йому 40% його учительської пенсії. В практиці сей примір буде так виглядати. Катехит отримає справді від фонду релігійного 600 корон як платню за сотрудничество, но наведений §. 3. обкріють йому з його платні катехитичної 40%, полишаючи йому лиш 1.100 кор. + 110 = 1.210. Коли додамо обі ті платні разом 600 + 1.210, то винесуть вони квоту 1.810, менше отже, ніж виносила сама платня його як катехита. Коли додамо до того, що катехит-сотрудник не може стабілізувати ся, а тим самим тратить право до побираня додатків п'ятилітних з титулу учителя науки релігії в школах, то окаже ся, як страшно кривдить наведений §. катехитів, занятих в школах і душпастирстві.

2) Сей §. наносить велику шкоду самому шкільництву і виховуваню молодих поколінь, бо катехит, хотийби був замилований в своїм фаху, не могучи вижити, мусить покидати стан учительський, а на таких частих змінах терпить дуже правильна наука релігії.

3) Добро церкви много зискало би на тім, наколиб катехити окремі могли побирати винагороджене з фонду релігійного, бо тоді радо згодив би ся катехит поза обовязками шкільними працювати в парохії для добра церкви і свого народа. Не раз парох задля надміру праці або немочи неможе сам собі дати ради в парохії; чиж катехит, колиб йому можна було бути рівночасно занятим в душпастирстві, не бувби пожаданим помічником в душпастированю?

4) Вкінці, колиб катехити мали конечні средства удержання і ліпшу екзистенцію, вишло би то на користь народу, бо тоді поплило би живійшою струєю житє і робота народна по містах, де праці много — а ділателів наших мало!

Кінчу зазивом до Всеч. ОО. Катехитів і Товариства катехитів, щоби не занедбали в тій справі поробити дальших енергійних заходів в ціли поліпшення нашої долі. — Шкільний бюджет краєвий на тім не потерпить, бо платня сотрудников пливе з фонду релігійного. — *Катехит з провінції.*

Видз і за редакцію відповідає
св'ящ. Ярослав Левицкий.
З друкарні Ставропигійської під зарядом М. Рефця.



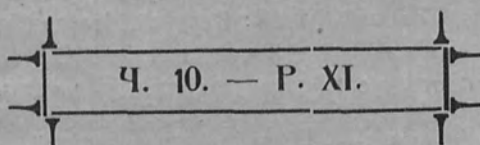
Видавництва Товариства св. Ап. Павла.

Львів, ул. Коперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звірина — о. Т. Лежогубський —	„	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	„	20
3/ Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	„	20
4) „Оставьте дітей приходити ко мнѣ“ — о. Л. Лузинський —		
[ч. I. і III. — 2J сот., часть IV. — 40		
5) Релігійно-просвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	„	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайв — о. І. Плавук	„	60
7) Теория розвою а чоловік — о. Т. Лежогубський —	„	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогубський —	„	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогубський —	1	„
10) Життєві питання — Д-р. Й. Ключ ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.		
11) Теїстичний світогляд а наші часи — А. Стельмах —	„	80
12) Депо про суспільне питанє — о. Яр. Лев. —	„	20
13) Про чернече житє — о. Н. Садовський —	„	4
14) Значінє праці в світлі віри — за о. Щекліком —	„	20
15) О частім св. Причастію — о. Н. Садовський —	„	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	„	10
17) Поезия в пророка Ісай — Д-р. В. Щурат —	„	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	„	30
19) Із студий над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —		50
20) Поясненя до нового декрету супружного „Ne temere“ — о. Д-р.		
[Жук —	„	20
21) Аполбогетично-социальна діяльність руського душпастиря		
в наших часах — о. О. Волянський	„	20
22) Розважання о терпінях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	1	„
23) Із днів Месії (поезії) — о. П. Штокалко —	„	60
24) Мати Марія, масві розважання — о. К. Курилло —	„	50
25) Сім голосів зиваючих грішника до каєня — Ф. Герцог —		
[о. П. Карпинський —	„	50
26) Істория кат. Церкви в короткім нарисі — о. Е. Гузар —	1	„
27) Шевченко з релігійно-етичного становища — Г. Костельник	„	20
28) Маріанський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	„	30
29) Організація церковних брацтв — о. А. Глодзінський —	„	30
30) Дисципліна гр. церкви в світлі полеміки Фотія —		
[о. Н. Будка —	„	60
31) Розум і наука у новітніх філософів та вчених — Н.		
[Борецький —	„	10
32) Люди не нинішнього світа — о. Н. Садовський —	„	10
33) Нинішня молодіж або новітна культура а щастє людства —		
[о. Н. Садовський —	„	10

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.



ЛІВВІВ ⌘

З друкарні Ставропигійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⌘ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в обемі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. 10.

З М І С Т:	<i>о. Іван Сендецький</i> : Назви місцевостей в українській часті Галичини.	257
	<i>о. О. Гнатишак</i> : В справі Захоронок СС. Служебниць Пр. Діви Марії.	263
	<i>о. Теодозий Кудрик</i> : Поступ в релігії.	270
	<i>о. Теодозий Кудрик</i> : Справа „Малого Катехизму“.	273
	<i>о. Мих. Лада</i> : З чужих журналів.	279
Всячина	(Нова російська католицька часопись. — В альбом „Обществу св. І. Золотоустого. — Пояснене. — Примірні реколекції. — Антицерковна струя в „Руслані“. — Нові видавництва для масового ширеня між емігрантів).	284
Від Адміністрації.		288





ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 10.

Львів, 15. мая 1914.

Рік XI.

Назви місцевостей в українській часті Галичини.

Сьогорічний місячник „Przegląd Powszechny“, видаваний в Кракові, помістив в мартовій книжці дуже займалу розвідку з під пера ширше звісного польського етнографа п. Шимона Матусяка під заголовком: Wyrazy kościelne w naszych nazwach miejscowych. Автор викаже в ній, що слова „церков“ і „піп“ були первісно одиницями назвами у Поляків на означенє домів божих і латинського духовенства і що вирази „kościół“ і „ksiądz“ є далеко пізнішого походження. Що так єсть, посвідчують документи і дипломи; приміром в толкованю прав Казимира В. і Ягайла з р. 1449 стоїть з початку; *My Jarosław, Bożym przezwaniem świętej gnieźnieńskiej cyrkwie arcybiskup*. Писали і вимовляли Поляки *cyrkwie*, *cerekiew* по грецьким *κρηκίον* і хоч пізнійше *Długosz* згадуючи про село *Cerekiew* в бохенським повіті пише *Cerkiew*, люд по нині задержує прастару форму вимови. Вираз „kościół“ повстав з того, що у важніших місцевостях будовано замки „castella“, в котрих зовсім певно були вже і „cerekwie“. З уваги, що „castellum“ було осідком влади — старости, там зосереджувала ся торгівля і т. д. тому їхати до „castellum — kasztelu — kościoła“ значило: їхати до уряду, їхати на торг і їхати до церкви — помолити ся. Вираз „kościół“ випер згодом назву „церков“, від коли Польща зіткнула ся з Русію, тоді схизматицькою, котра східні доми молитви називала церквами. Поляки проте назву церкви полишили для східного обряду, хоч не цілковито зразу, помало, бо називано їх і „синагогами“, а назву „kościół“ прибирають для означеня церков римо католицьких.

Що вираз „церков“ був у Польщі в загальнім та почеснім уживаню, свідчать про се і доси доховані назви місцевостей, що походять від слова „церков“ і то всі в межах етнографічної

Польщі; одно йно село, в бохенськiм повіті, в Галичині а прочі в польських землях в Німеччині. Є 2 села з назвою: Cerekiew; 5 сіл Cerekwica.

Подібно мала ся річ і з виразом „піп“ — pop — *pater* — отець. Вираз „ksiądz“ перенятий Поляками з німецького, котрий звучить „könig“ і значить тільки, що „пан“ і подібно, як ще нині говорять Німці „Herr Pfarrer“, ми „пан отець“, Словаки „pan prebýbný“, так і Поляки говорили зовсім певно: ksiądz pop, що означало: „пан поп“; аж з 15. віком почавши „ksiądz proboszcz“ (оба вирази німецько-латинські). Вираз „піп“ став ся згідною назвою за почином німецького „Pfaffe“ і в зіткненю з Русію, що на означене своїх духовників постійно уживала виразу — піп.

Що назва „піп“ була у Поляків в загальнім уживаню та і дуже почеснім, свідчить велике число місцевостей похідних від „pop“, як: Porowo, Porówek, Porowko, Porówka, Porowice, Porowiczki. Таких назв вичисляє розвідка на означене сіл 52, а на означене озер, острова, гори щось 8—разом 60. Є і назви похідні від kościół і ksiądz, але тих є менше, приміром від „ksiądz“ є 39.

Дальшого змісту розвідки, хоч доволі интересного, не подаю а раджу її прочитати особливо нашим історикам з просьбою, щоби вони застановили ся над назвами осель в нашій українській землі та іншими топографічними іменами. В отсих назвах відслонить ся може не одно з нашої церковної та народної бувальщини і життя побутового, що доси задля недостачі відносних документів позістає а може і позістане тому закритим.

Беручи примір з шановного автора розвідки, хоч я йому не рівня, бо Мікросіча, Ключа, Ягіча заледви з імен та занять знаю, словаря географічного в селі дасть Біг, розкрив я наші Шематизми, та почав уважно читати і дочитав ся у них річий дуже цікавих, о скільки такі річі були мені доступні. По при деякі не критичні а гіпотетичні внески знайдуть ся і зерна здорові — я так бодай думаю.

I.

Характеристичною чертою нашого українського народу є його релігійність та побожність, хоч і не мав він, — після проф. Грушівського — релігійної творчости, себ то — в теоморфізмі — не дійшов до чисельної потенції Греків чи Римлян в справі числа богів та і нині до новинок релігійних взагалі не є самостійно склінний. Будучи в поганстві вірував він в єдиного бога, а що той об'являв ся по його думці в явищах в природі, то по явищам тим ріжно його називав. Признавав він і поменші боги, сили—першим підрядні. Виселюючи ся з первісної садиби, коли тісно стало, виборов собі місце на нову оселю, відзначував „храм“ (хором), деб мав свому богови честь віддавати та його о що просити, тай після його імени і нову оселю називав. І так

знаходимо у нас села, що взяли свою назву від „бога“ взагалі як 1) Божиків, пов. підгаєцького, 2) Богутин, пов. зборівського, 3) Біще Боще, пов. бережанського — може і 4) Буск, пов. камінецького і 5) Бужок, пов. золочівського, хоч вони похідні від Буг-Бужеск а Буг-Бог — ріка, 6) Богуша, пов. грибівського, 7) Хвалибога, пов. коломийського, 8) Пробіжна стара і нова, пов. гусятинського, 9) Білобожниця, пов. чортківського. Можливо, що сі чотири послідні села взяли назви в часах вже християнських від єдиного християнського Бога, бо що до перших чотирох видає ся мені, що є походження ще поганського. Бог поганський оруднуючий блискавкою звав ся Перуном, від котрого-б могло взяти село 1) Перунка, пов. грибівського свою назву або і 2) Ператин, пов. камінецького (від слова — порати — метати, кидати, від котрого і назва Перуна походить). Лїпше припадав до вподоби нашим предкам Хорс-Даждбог, з Сворогом майже ідентичний, тому і білше місцевостей заховало назви від нього взяті і так: 1) Хоростків (Хорс-тек, щось якби місце путництва до бога Хорса) пов. гусятинського, 2) Х., пов. станіславівського, 3) Хоростець, пов. бережанського, 4) Хоросниця, пов. мостиського, 5) Хоросно, пов. львівського, 6) Корсів (Хорсів), пов. брідського, 7) Коросно, пов. перемишлянського, 8) Коростів, пов. стрийського, 9) Коростно, пов. добромільського, 10) Коростовичі пов. рогатинського, 11) Коросноятин, пов. бучацького, 12) Коршів, пов. коломийського, 13) Коржова, пов. підгаєцького; — від Сворога — Сварожича — скорочене Сварича було-б одно село: Сваричів, пов. долиньського. Від Велеса похідні назви сіл булиб отсі: 1) Велеснів, пов. бучацького, 2) Велесниця, пов. надвірнянського, і 3) пов. товмацького, 4) Волосів, пов. надвірнянського, 5) Волостків, пов. мостиського, 6) Волосівка, пов. зборівського, 7) Волосянка, пов. стрийського і 8) пов. турчанського, 9) Волосате, пов. ліського. Сіл, щоб могли взяти свої назви від підрядних богам сил є також більше число особливо від пня „баб“ — баби, бабаяби, котрих є 14. І по „бісах“ лишили ся назви, як Беско (Босько) пов. сяніцького, хоч Партицький зачисляє сю назву яко похідну від племені, що загинуло а зглядно до поганських жерців, що їх Бессами — бісами звано, та від них Бескиди взяли також свою назву. Українці вірили також в „рожаниці“ та чи не зачислитиб ту: Рожанки, 2. Рожанівки, 2. Рожни, 1. Рожнів, що від них назви свої взяли? Ще малому мені оповідола бабуса про „Полоза“, що двигає землю на собі та чи не віднестиб сюди Болозова. Від „чорта“ моглиб взяти свої назви 3. Чорткови 2. Чорторії, хоч се послідне моглоб походити й від „Керт — рити“ (кертиця рие); від дїдька, дїтька похідне можливо Дитьківці, Дидятичі, Дитятин; від Лади — Ладанці, пов. перемишлянського. Щоб була наша славянська мітольоґія повна, то і не бракне назви села, що взяло зовсім певно свою назву від служителя богів „волхва“: Волвин, пов. сокальського. Коли наші предки прийняли віру християн-

янську, то тую віру відзначили вони також в назвах місцевої сільської. Сі місця мусить ся уважати яко пізнійше повсталі а то сим способом, що виселюючи ся з давних садиб ставили церкви під якимсь титулом, що собі вибрали або найчастійше з первісної своєї оселі перебрали; або приміщували ся попри монастирях. І так маємо в Галичині села: 5 Трійця; 3 Спас; 2 Іспас; 2 Воскресінці; 2 Знесіне (Вознесене); 3 Богородчани; 2 Пятничани; 1 Ілинці; 1 Церковна; 1 Крещатик (або місце загального крещення або від Богоявлення); 25 назв сіл похідних від виразу „монастир“ і 3 назви з назвою загальною, що дане місце є сьвяте, як: Сьвятоє, Сьвяткова, Сьвятковичі. Бувало, що монахи — Калугери осідали десь в місцях віддалених на уединену молитву. Згодом приходили до них люди і селили ся по при них і звідси маємо назви сіл: Кологури, Калагурівка; маємо одну оселю: Пустельник, де певно якийсь побожний отшельник спасав ся. На обшарах, що колись належали на удержане священства „попів“ осіли люди і повстали 2 села Попівці; бувало, що люди, обов'язані на роботу, в маєтках на удержане священства призначених, брали займанщину або може бути потомки „попа“ йшли на займанщину тож заложили село: Поповичі. Вплив польський зглядно латинської церкви відбив ся у нас в Галичині також в назвах сіл, бо маємо Клебанівку і Плебанівку та 2 села Костельники і 1 Ксєндзівку.

Звістною є річню, що колись то наші Владики мали дуже значні обшари землі, полишені на удержане їм самим і для церкви взагалі, та опісля тими самими землями, зрабованими на наших Владиках, наділяли королі польські латинських біскупів. Мусіли також і пристоятелі Владик — сьвященники мати яке таке удержане, як тоді, зовсім природно — в землі.

Тому лишили ся назви осель на одно і друге: Ладичин (Владичин) і Крилос. — Предки наші, релігійні і побожні, знали, що жите їх тільки дочасне, тож дбали і о душі свої, щоб молитва о них церкви до суду віку діяла ся, тому визначували паї землі і осаджували на них людий, а села від призначення, що мали вони служити доходом своїм, яко заплата молитов за душі названо: Дусанів, Подусільна, Подусів (нині власність АЕп. лат.), Дошниця, Дошно, Дусівці.

Слідно з отсього, що релігійність а за тим побожність нашого народа в самих назвах осель вирізьбила собі памятник неаби який, що його не в силі секрушити ні свої носителі культури без Бога, ні кисло-солодкі други, що одні пруть нас в латинство, мовляв „to wszystko jedno“, а знов другі на нещасте ще більше, в схізму, бо і то „все равно“!

II.

З назв осель по Шематизмам виходить ясно, що так, як історики твердять, взагалі наша українсько-руська людність

не є племенем одноцільним, а тим більше в Галичині. Галичина — бодай чи не була прибіжищем нещасливців всіх народів; здається, як би кликала вона словами Спасителя: Прийдіте до мене всі обременені і аз упокою ви. Назви майже всіх загибших племен українсько-руських тут відживають; здається читаєм нашого старого Нестора. Є тут і Деревляни, Кривичі, Лучане, Уличі, Улючичі, Дуліби і Поляне, імовірно і Радимичі (місто Радимно і с. Радимичі — „н“ можливо описка у вимові); є нащадки загинулих, можливо славянських племен (після Партицького) Корпи, Трибулі — є і свої Побужане, Піддністрияни, Подільці та може останки предків, що дали всім Слав'янам назву: Слав'яне (Слав'ятин, Славско, Славна). Хоронились сюди і Поморці і Пруси — Чехи і найблизші сусіди Поляки, що під іменем Ляхів або Мазурів у нас осідали та імена оселям надали. Побратими наші з Києва в якійсь негоді та заверусі в нас знайшли охорону, (Киї, Кієвець, Кийків), з Почаєва (Почаєвичі) а може з такої самої причини сусіди Ляхи з Кракова (Краковець) і подальші „Накло“ тай і Москалі колись забігли (Москалівка), ба і ще дальші, бо „Мерв“ (с. Мервичі) з під Урала і Черкеси (с. Черкаси) з під Кавказа. Повно у нас Угрів з їх соплеменниками Берендичами (с. Берендовичі), Молдаван, Волоші, Турків — з ними є і Курди (с. Курдибанівка) — і Татари й степові люди, що колись до знаходу Татарів так нас ослабили, що ми пізніше самостійним державним життям жити перестали як: Торки, Хозари, Половці, Печеніги, Кумане, хоч самі загинули в заверухах та у нас захист знайшли і переказали своє існування колишнє в назвах осель. Є у нас рештки загинулих Ятв'яг тай і Литву оселяли ми у себе, хоч пізніше вона нас звоювала. Якесь розбита Орда (Ордів) впала у нас, як капля в море, подібно як і загін страшного Батия (Батіїв) лишився у нас, рівнож і звісного Кончака. Германський „Drang nach Osten“ зазначився у нас назвами як Німці, Голендри, Сасіви. Бракувало ще йно Циганів — а і тіє (Цигани). Було таке, що не памятаючи свого роду забігали і оселялися у нас (Бігалі) або і ми полонеників осаджували на землях св. їх (Полонне). Чи не сліди се Обрів (Обертин, Оброшин) або і Гунів (Угнів, Унів)? Се надто гіпотетично, але і не — неможливо. І се дивно, що серед „Руси“ знаходять ся села „Русин, Русилів, Русятичі“. Чи не осіли вони ще тоді, як ми „Хорватами“ звали ся, або Антами або жили життям партикулярним — Галичан? Літописи згадують про Болохівських князів та на певно меж їх областей означити не дасть ся. Рештка їх підданців, чи може утікачів з під них лишили знаки свого існування в назвах осель: Болехів, Болохівці. Ось що можна вчитати з назв осель Галичини при дуже побіжнім і поверховнім пересмотрі. Найпоглянуть, переглянуть та потрудяться над сим люди свідущі, маючи до таких річий попереднє об'язування, снагу, спосібність

тай і жерела, котрі мені і другим охочим до діла неприступні. Варто потрудитись, бо таких назв є до півтора сотки!

III.

Тай культура і побут предків на нашій землі відбиває ся в назвах осель як в зеркалі. Таких місцевостей начислив я звиж дві сотки та щоби не продовжувати отсеї статейки яко інформаційної не розводжу ся над сим, як рівнож поминаю і се, що в назвах осель слідний також політичний устрій українсько-руських земель в Галичині, анальогічно і інших земель українських.

Кінчаючи, прошу не судити мене за історичні промахи а може і смілі висновки, бо я не експерт, не знаток, а прошу прийняти се за добру волю і охоту служити Богу, церкві і своєму народови.

о. Іван Сендецький.



о. О. Гнатишак.

В справі Захоронок СС. Служebníць Пр. Діви Марії.



(Конець).

Не хочу над сим довго застановляти ся, але піднести тут мушу ті користи Домів С. С. Служebníць, які передовсім на селі мають переважне значінє, як: вирука материй при надзорі над дітьми підчас пільних робіт, а через те охорона не лише самих дітей, але найчастійше і майна людського; фахова поміч в наглих случаях занедужаня, а через то уратованє не лиш здоровля, але дуже часто і житя хорого; плеканє хорих, чого не в силі перевести хвилева лікарська ординация; поширенє елементарних засад гігієни; підручна антика, — що все супроти незвичайно високих вимог нинішних лікарів єсть справжнім добродійством та при тім викорінює много шкідних практик та забобонів, — се все річи, котрих годі поминути, а які є тою першою наглядною атракцією для захоронки, що з'єднує їй симпатії та zarazом дає можливість додатного впливу на населенє.

І я переконаний, що нема тямучої людини, якаб не добавчува ла значних користий, які спливають з сеї хосенної інституції для добра вірних передовсім по наших селах *).

Тільки саме розумінє тих користий не вистарчить, але те глибоке переконанє повинно стати ся підоймою до невсипучої праці в тім напрямі, аби неспочати доти, доки коло церкви не стане її сестриця — Дім СС. Служebníць.

Коли говорю, що не знайдесь ніхто, хтоби не бачив великого значіня Захоронки в парохії, сим єще не виключене, що може найти ся людина, яка схоче підняти заміти проти сеї інституції. Бо се є уже, сказати би, недугою психічною деяких одиниць не уміти добачити в нічім хоч дрібки ідейности, вишукувати ві всім лиш темні сторони та задля плямки на сонци воліти.. темну ніч. (Воно впрочім часом і вигіднійше, та про гарні мотиви деякої ходячої „негациї“ радше замовчу).

*) В місті, де праця, яку переймають на себе сільські СС. Служebníцї єсть поділена та виконуєсь через многі місцеві чинники, напрям праці сестер мусить бути більше спеціальний, — та зате і хосєн Дому СС. Служebníць більше односторонній.

Безперечно нема ніч досконалого на сім світі; так і при сій інституції можна стрічати деякі недомагання; потреба трохи жертволюбности; потреба поконати деякі перешкоди, — тільки се все не є трудности непоборимі, а супроти великої користи, цілком незначні

Можна би собі задати тут важке питанє: чи наші Доми СС. Служebníць справді ідеально сповняють свою місію? Чи пр. розпоряджають достаточним числом вишколених інтелігентніших сил, — чи може лише при отвореню захоронки висилає ся ліпші сили на кілька місяців, аби їх відтак скоро заступити одиницями менше спосібними, менше вишколеними, менше ідейними, та полишити тільки прикре чувство розчарованя? Чи важніші позиції все обсажені найчільнійшими силами? Чи пр. жите контемплативне не надто абсорбує сестер передовсім тоді, коли би більше їх зовнішня діяльність була потрібною? Чи рівнож високоетичне чувство народного патріотизму огріває всі діла і пожертвованя Сестер, чи під сим зглядом не стрічає ся рівнодушности? Чи симпатичний тип „Сестри Юлії“, що так далекий від всякого егоїзму, жертвує свою красу, багатство, своє жите, щоби яко С. Служebníця нести в сільські хати Божу науку і пільгу для народу, — чи той тип, що нас потягає самопожертвованєм та ідеалом чеснот все свіжий, все так гарний в нинішній інституції? Чи все заховує ся той конечний контакт з місцевим душпастирем в всіх справах духовних? Одним словом, чи великі зусилля, які потрібні задля сього спасенного діла, ідуть все в парі з великим хісном та зрозумінєм надій основателів інституції, яко довг вдячности супроти тих, що мусять поконувати великі трудности та поносити великі жертви?

Тільки отсі міркуваня, хочаб навіть і були подекуди отвертим питанєм, належалиб до категорії тих трудностей, які можуть бути легко усунені, які можуть мати хвилеве, чи льокальне, чи особисте значінє, — та в нічим не уймають значіню та хосенности інституції передовсім, коли узгляднить ся превеликі трудности, з якими молодий чин мусить серед наших обставин бороти ся.

Тільки тут скаже дехто, впрочім не без рації: гарно то все в теорії, але на жаль кожда і найважніша справа має свою матеріяльну сторону, — а о ту скалу розбивають ся часто і найідейніші змагання.

І справді оснувати Захоронку, придбати відповідну реальність на Дім СС. Служebníць, постарати ся о повне внішнє і внутрішнє урядженє закладу, забезпечити удержанє для Сестер, — се як на наші обставини оріх справді дуже твердий.

Не маємо магнатів-богатирів, як наші сусіди, котрим ввести в жите Захоронку, то дрібниця; у нас ся інституція мусить

повстати завдяки лептам вдовиним, завдяки журбі побожних сердець та жертволюбности тих, ще спочувають її великій хосенности.

Тож загляньмо наперед отсій материяльній стороні в лице, та спитаймо, яких фондів потреба, на які кошти треба бути приготованим, заміряючи оснувати Дім СС. Служebníць?

Огже перш усього потреба постарати ся о дім, хоть трохи відповідаючий призначеню; дім той мусить мати крім спальної кімнати і (по можности) рефектара для Сестер, гостинної кімнати чи розмовниці, — кімнати ждальної, чи ординаційної для хорих і прочих звичайних приналежностей (як: кухні, комори, пивниці, криниці і пр —) передовсім простору салю на науку дітей.

Певно, що положене сього дому близко церкви, приходства, в центрі села, при гарнім доступі, — є вельми пожадане. Що дім той мусить бути разом з подвірем, задля забави дітей на огвертім воздусі, старанно опарканений, — розуміє ся само собою. При сім домі мусить бути уже найменше $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ гектара опарканого огороу яринного. Рівнож ціле уряджене внутрішнє дому належить до фонду закладового, бо СС. Служebníці прибувають лише з найконечнішою постелию, а все проче повинні застати в закладі*). Кошт удержання дому, як всякі репарациї, сбезпечене від огню і пр. поносить очевидно фонд закладовий.

Крім придбання та урядження льокалю на Захоронку, що становить одноразовий, значнійший видаток, — потреба рівнож постарати ся о запевненє удержання найменше для трех Сестер. На удержанє мусять мати три Сестри забезпечених найменше 50 корон місячно (600 К. річно); крім того опад та поміч при виконаню тяжших робіт, як рубанє сягів, двиганє тягарів і пр. Се нормальні вимоги при основаню і урядженю найскромнішого Дому СС. Служebníць, а зійти понизше тих вимог уже справді годі; хотяй бувають случаї, де, особливо в початках, потреба задовольнити ся єще скромнішими условинами, особливо що до кількості кімнат та вивінованя закладу в тій надії, що коли інституція розвине ся, найдуть ся середники на ліпше урядженє інституції.

Коли приймем, що реальність, про яку тут згадано, буде коштувати на селі пересічно 4—5 тисяч корон, а найскромніше урядженє 400—500 корон, то ті суми при сталім річнім обтяженю до висоти 600 корон, могли би декого знеохотити, ба навіть на добре занепокоїти так, що дальше нехотївби навіть нічого і чути про Дім СС. Служebníць. Однак так страшною річ не є, як впрочім побачимо низше.

*) До найпотребнійших річий для 3 осіб тут належить: 3 ліжка, 4 шафи, 6 крісел, 8 столі, образ до Захоронки, лавочки шкільні, збанов на воду для дітей, вішала на одїж та найконечнійше начинє кухонне.

Тут згадаю наперед, що наша суспільність мабуть недоцінює значіння Домів СС. Службениць; бо про якусь гуртову поміч, якусь організацію, котраб поставила собі за ціль спомогати основане Захоронки передовсім в позиціях загрожених — нечувати. Але коли погадаємо, що одна захоронка добре веде на всилі видерти нераз цілу околицю ворогам та двигнути на рід з занепаду морального і народного, мусимо признати, що Домам СС. Службениць присвячуємо за мало уваги. І тому то весь тягар основаня та удержаня Захоронки мусить спочивати переважно на місцевих чинниках. О запомогах краєвих чи повітових навіть годі згадувати, бо над руською Захоронкою переходить ся найчастійше до дневного порядку. Всякі відклики до жертволюбности перетяженої ріжними датками суспільности, до наших, зі всіх сторін оскубуваних іституцій, сказав бим, навіть невмістні, бо моя гадка, що така вічна жебранина хіба скорше деморалізує людей, чим їх ратує. Тут треба оперти ся на власних силах; а прийти в поміч мусять ті місцеві чинники, яким на успіваню населеня найбільше залежить, які тут найбільше інтересовані, — отже найперше церков і її настоятель парох, рада громадска, місцеві інституції просвітні і економічні та вкінці місцеві маєтніші одиниці через жертви та записи. А по неже Захоронка несе поміч нераз і найближшій околиці, то безперечно і околиця повинна підперти Захоронку. І справді, коли погадаєм о тім влізливім квестованю чужих нам чинів монаших і о їх сприті, з яким уміють прямо видерти у нашого народу для себе удержане, і то зовсім вигідне, — хотай для того народу не знають жадної жертви, помочи, а нераз мають для нього лише погорду, — мимоволі насуваєсь тут питанє, чому би не використати ту спроможність народу на своє добро, в свій хосен, а в першій мірі на удержане 2—3 Захоронки в кождім, а принайменше пограничнім деканаті?

В жертволюбности та датках на Захоронку мусить бути заохочуючим приміром таки місцевий сьвященик. І хотай правда, від того сьвященика, при його тяжких відносинах, жадає ся звичайно дуже много, нераз понад сили, то таки даток на Захоронку повинен бути перший чим інші жертви на подальші цілі, в тім переконаню, що захоронка то інституція, яка має превелику вагу для нашої церкви та в прочім загально-народне значінє.

Крім того, як я згадував, — СС. Службениці то найідеальніший сотрудник душпастиря. Тільки сотрудникови признає звичаєве право часть доходів з парохії. Чиж проте не буде, до певної міри, вимогою справедливости — подати Захоронці поміч материяльну? І коли згадаємо на нашу превелику відповідальність перед Богом і людьми за стан душ нашого стада; коли погадаємо, що добро творити єсть нашим обовязком в висшій мірі, чим кого иншого; коли подумаємо, як Захоронка ділить з нами труди душпастирські і улекшує нам нашу працю, — тож прийти в поміч здійсненю так важного діла,

в цілій свідомості про велику місію, яку мають СС. Службениці серед нашого народу, — не повинно бути нікому надто важко.

Зазначу тутки ще одну річ: наш нарід пізнавши СС. Службениці і їх спасенну діяльність, звичайно полюбить їх так щиро, що з ними опісля ніяк не хоче розстати ся. Але заки їх пізнає, нераз кидає колоди під ноги при основаню захоронки. І чи то з власної ініціативи (звичайний дух опозиції мало об'язованої а часто злобної людини), чи яко орудие іншої руки, що бажалаб здавити в самім почині собі немилу інституцію (одні лякають ся поважної перешкоди в польонізованю, другі ненавидять мазепинської інституції, що осьвідомляє туманений нарід), підбунтовує людей проти Захоронки. І хто не знає, як легко темнійші верстви нашого народу можна спровокувати тому, хто пізнав хоч трохи „психе“ народну, той взагалі не може поняти, чому пр. нарід наш такий податливий для заходів зруч них пропагаторів російської політики. Так і в сім ділі може легко вистарчити ось яке мудрованє: „а що то ми ще дармоїдів будем годувати! чи ми не маєм своїх дідів?!“ а в браку аргументів, то і така сентиментальна сентенція: „гей гей, наші батьки-діди жили, хліб їли, хоч про Захоронки не чували, аж на нас нова біда іде!“ І в многих селах знайдуть ся темняки, що підуть за підбунтованєм переворотних одиниць. Тільки се не повинно нікого бентежити. А лагідне переконуванє — про потребу вихованя дітей; що найкраще приданє полишене дітям — то заціпленє в їх серцю побожності і боязни Божої; про велику відповідальність перед Богом за занедбанє моральне дітей; про горендальні нинішні відносини між родичами і дітьми, про хрест з лихими дітьми — мусить зробити вражінє. Можна при тім згадати, що наш нарід і так часто допомагає обоятні для себе чини чужі, коли ліпше було би подбати перш усього про себе, — що багато наших людей тратить здоров'є, а то остає і каліками через брак розумної помочи а се все і тим подібне людей доброї волі переконає, тим більше, що введена в жите Захоронка всі надії найчастійше в повні оправдує; а над людьми злої волі можна перейти безпечно до дневного порядку.

Що дома СС. Службениць є для наших сіл незвичайної ваги, се думаю стане кождому доволі ясно; але що справа захоронок єсть для нас як раз вельми актуальною в нинішній добі, коли вороги з усіх сторін заставляють сіти на наш нарід, коли конечно еміграція зарібкова наражає наш нарід на всяку деморалізацію — то се уже спонукує нас рішити ся на висказ, що днесь взагалі нема для нашого народу більше хосенної інституції, чим дома СС. Службениць, а то тим більше, що наша школа в ярмі. І се якраз спонукує мене розповісти на закінченє отсей статі вкоротці історію основаня та вивінованя

Захоронки в Сухорові, що для ширшого використання справи може мати деяке значінє.

Отже заки приступлено до оснoваня Захоронки, перш усього треба було подумати, аби захоронка мала ґрунт під ногами, аби мала сталого опікуна, котрий би без згляду на евенуальний напрям настроїв та різнородних упереджень, — стало удержував, боргив, допомагав сю інституцію.

Таким природним опікуном — то брацтво церковне; а що-би се брацтво справді почувало себе до обовязку опікувати ся Захоронкою, треба було йому дати відповідний статут, очевидно затверджений через Пр. Ординарият, та згідно з уставою о стоваришеннях, — зголошений до світської власти. Через се стало ся брацтво особою правною, на котру відтак можна було заінтабулювати реальність призначену на Захоронку *).

Дотичні §§. статута звучать:

„До осягнення ціли брацтва (піднесене слави Божої, піддержанє духа релігійного, укріпленє честот християнських, удержанє порядку та украшенє церкви і пр.) служать: а) молитви і богослуження б) духовні вправи і практики релігійні в) оснoване в парохії Захоронки для дітий під зарядом СС. Служебниць. До вповнення цілий брацтва служать слідуєчі фонди: а) вкладки членські б) жертви і записи; фонди ті ділять ся на два відділи: а) фонд на закупно світла для брацтва, на духовні вправи і прочі потреби церковні б) фонд на оснoване і утримуванє Захоронки“.

Маючи уже відповідний статут, треба було подумати о закупні реальности; і се переведено в слідуєчий спосіб. Часто лучаєсь, що хтось з села емігрує на стало і через те змушений продати свою реальність. Се і є причиною, що багато нашої землі переходить поštenно, хоть незаметно в чужі руки; а се знов є очевидною шкодою для парохії та має уємне значінє загальнонародне, бо така тиха кольонізація наших сіл (хоть вона має всі признаки зручної організації) є рівнозначною з ослабленєм нашої народної сили; а що много наших сіл пограничних майже цілком спольонізовало ся, то се стало ся передовсім завдяки кольонізації; бо пізнійше через звязи супружї, через що раз то більші знакомства з родиною „прийдів“, через штучне підпиране чужого елементу можними світa того, — робота іде очевидно доволї скоро.

Воноб і належало більше, ніж іншими справами, занятись сим основним обявом нашого житя.

Подібно лучилось і у нас; новий дім з огородом коло церкви міг легко перейти в чужі руки, а до того в руки коваля,

*) Заінтабульованє реальности на Церков мало би ту недогоду, що тоді власть політична вляже руки через заінвентаризованє сього майна на Церков, ч рез що евенуальна заміна реальности на догiдаївшу, продаж і пр. ставєсь задля формальних перешкод вельми утяжливюю.

котрий, як показало ся, давав всі гарантії, що руських съвят не буде заховувати. Треба було дім купити і то з двох причин. Брацтво мало на „задаток“. Задаткувавши і так закупивши реальність розпарцелювали ми ґрунт між місцеве населенє, а дім з огородом остав за доплатою нашою власностию. Перестроєне та урядженє дому, опарканєне реальности і пр. то уже було річию тих „птиць небесних“, що не орють ні сїють а таки живуть.

Але тепер прийшла річ найконечнійшм, а то запевнити удержанє Сестер. 600 – 700 корон се уже значнійше обтяженє, як на наші обставини. І ту ратує нас згаданий статут, що позволяє на сю ціль обернути половину біжучих доходів брацтва; а коли се не вистарчає, тоді ратує нас крамниця церковна, жертва місцевої Райфайзенки в формі чиншу за льокаль, та призначене всеї дівіденди від уділів на сю ціль.

Дальшим старанєм, аби запевнити єствованє Захоронки тим основнійше, буде регрес до трех рад громадських, що становлять парохію, о сталу запомогу, як не менше праця в тім напрямі, аби через богоугодні записи та жертви сотворити фонд зелізний, запевняючий домови СС. Службниць трівке удержанє. Засадою в сїм згляді було і остане, аби Захоронка була удержувана місцевими середниками та не оставала на непевність ласці жебранини у чужих.

Осьтак повстала скромна, але далекосягаюча інституційка; молоде то ще, та слабеньке дитя, але дасть Г. Бог, виросте та укріпить ся задля праці над добром душ сеї частинки нашого народу, що ось тут на пограничу становить неначе наш форт оборонний.

Сим кінчу нинішну статю та маю іскорку надії, що вона ободрить братию для великої ідеї, якій служать Доми СС. Службниць; а колиб їй удало ся спонукати основанє хоть одної Захоронки, якоуж милою сатисфакцією вважав би я сей додатний результат!



о. Теодозий Кудрик.

Поступ в релігії.



В XIX. ст. почали мірити поступ в релігії. Нїм однак зрозуміли понятє поступу в релігії, треба було перше винайти мірило, після якого би міг сей поступ відбуватися ся.

Мірилом була як раз тоді на часі теорія еволюції. Тимто всяка доктрина, всяка гіпотеза, коли не відповідала вже витиченій дорозі еволюцією, не могла бути науковою. Так осліпила теорія еволюції декотрих людей, що без сеї теорії ані кроку! З гори вже можна догадати ся, що та теорія мусить приноровити ся до релігії. І дійсно деякі історики та соціологи пробують сього. Сей то так званий релігійний еволюціонїзм станув на чисто раціоналістичнім становищі, бо інакше годі було би мірити релігійний поступ. Тому об'явленої релігії нема і не сміє бути. Яко основну точку беруть твердження: різні релігійні вірування дадуть ся поділити на такі історичні форми, з котрих кожда є виразом душевного та громадянського життя. Інакше: релігія зависима від життя народа. Пішли отже „досліди“ на тім полі тай дали цікаві результати! Релігія розвинула ся із звірячих інстинктів прачоловіка, релігія повстала на основі фантазії, яка шукала в явищах природи висших сил або зі страху перед смертю та умершими. Релігія се продукт пошукування за щастем і т. д. і т. д. — Коротко кажучи: релігія розвинула ся з магії (чарівництва), шаманізму (віра в духи), тотемізму (віра в споріднене та тісні відносини з певними звірями, рослинами, камінями — і їх образи почитає ся як святі), фетишизму (почитане змислових предметів і персоніфікація їх ізза незрозуміння природи), анімізму (віра в відділені душі) в політеїзм а зглядно в генотеїзм (почитане поодиноких божеств), а вкінці перейшла в монотеїзм в своїх низших або висших етичних формах. — Так сказати було легко, але не легко доказати ту дорогу еволюції тим більше, що солідні дослідні показали, що ось що йно вичислені форми не є поступеним розвитком, лише упадком з давного монотеїзму. Впрочім (коли не хотіли всі бачити давного монотеїзму) натрапили дослідувачі на трудности иньшого роду а се: віра якої небудь релігії була незмінна і то протягом цілих тисячлїть. Сього факту мовчки поминути не можна було! І гадки розбили ся. Одні поставили тезу цлковитої стагнації релігії а зміна її то можлива хиба в зовнішніх формах (Vernes).

Другі таки конечно бажають доказати еволюцію в релігії мимо незмінности чи інакше пережитків, бо повідають такі, пе-

режитки всюди існують. „Так як говір народний не може піддати в сумнів еволюції мов; так як привязанє сільського народу до різних знахорських ліків не повздержує поступу медицини — так незмінна віра навіть з забобоном не є свідомством цілковитої стагнації релігії“ каже Рейнах. А поступу релігії треба шукати в чім иньшій, а іменно він полягає на тім, що релігія приносивляє ся до загального поступу всіх областей людського ума. Застій або незмінність в релігії се отже є застій життя інтелектуального даної суспільности. Де однак всі здобутки науки популяризує ся, там релігія в відношеню до життя зміняє ся а та зміна се релігійний поступ. Иньшими словами можна се виразити так: Чим більше науки в релігії, тим красший і сліднійший поступ. Конечна консеквенция сього: модерністи се правдиві поступовці в релігії. — Ось так менче більше виглядає поступ в релігії після релігійних еволюціоністів. Наукова критика однак повздержала тих панів та запряте-стувала проти сього, щоби там, де не можна дати наукових доказів, ставило ся фантастичні комбінації.

Коли би так конечно шукати еволюції в релігії, то вона є, але не після понятя матеріялістів. Іменно слідна еволюция та в розвитку (роз. монотейзму) від понятя неясних і антропоморфістичних до чимраз яснійших і духових. Правда, застій і упадок в культурі, соціальні відносини та моральний упадок лишали свій вплив на прарелігію та довели її до depravaції, а саме до згаданої магії, шаманізму і т. д. і т. д.

Еволюция слідна також у нутрі об'явленої релігії. Вистарчить перепровадити паралелю між первісним, патріархальним, мойсеевим і християнським об'явленем. Мусимо однак і на се уважати, що властивим поступом не є ще се, що відповідає еволюції, але поступ залежить також і від усталеня ціли поступу. І се є властиво критерією поступу. Каже Вайг — що поступ можна віднести або до трансцендентального, універсального добра релігійно оправданого або до добра світсько-людського і історичного. Значить: інакше міряємо поступ в релігії, а інакше в природі. Цілію християнської релігії спасти чоловіка або усовершити його так, щоби міг бути спасеним. Коли цілію християнської релігії є усовершувати то зн., що сама християнська релігія є совершенна. Тому то наука, право, культ, харитативне жите і одиниця християнської релігії мусять поступати вперед. Чому? бо совершенство християнської релігії є найвисше, а вичислені чинники йдуть, що так скажу, від „а“, покоління їх продовжають та ведуть все вперед. Про поступ в науці (як спекулятивній, так емпіричній), праві, культі, харитативности легко переконати ся першому ліпшому лякові хочби з історії. Впрочім воно цілком зрозуміле, що тут поступ мусить бути, бо ті чинники мають формальний характер поступу. Іменно чи в науці чи в праві, чи в культі то все йде від звичайних до скомплікованих форм, від рубашних до ніжних висловів, від зверхного до внутрішнього, від материяльного до духового.

Колиж возьмемо на увагу підметовий поступ т. зн. одиницю (християнина) то видимий сей поступ перше в тім, що одиниця присвоює собі в кождім часі то, що даний час (з релігії) дає (догма, символ, пояснення).

Більше однак буде нас обходити душевно-моральний поступ християнина. Не є він природним законом, як сього хочуть релігійні еволюціоністи, але зависить від свобідного обороту духово-моральної енергії, від ініціативи, рухливости, нахлону з одної сторони а ласки божої з другої сторони. Мотором поступу одиниці є туга за ідеалом а дійсністю. Чим отже християнин більше пізнає і розуміє свій ідеал — Бога і чим більше старає ся стати подібним тому ідеалови (або злі відносини направили), тим більший у нього поступ.

Для еволюціоністів не вистарчить висше сказане. „Коли релігія, повідають, була дана людям дорогою обявлення (отже догми) то поступ в ній неможливий, бо тут нічо не дасть ся змінити“ — Що в самім розвою догми є поступ, евентуально еволюция, се цілком ясне, бо були правди основні, висказані в обявленню по простому — але правди глибокі, котрі крили в своїм лоні цілі розправи пізнійшої теології. Ті перли догматичних думок рука св. Вітців і теологів мала поволи зібрати (і дійсно зібрала), угрупувати а церков проголосити вірним. Прим-ром нехай буде тут догма Непор. Зачатя Пр. Діви оголошена 1854 р.

Що до змісту обявлених правд чи догм то признаємо рацию, що тут вже поступу нема і не може бути. Бо чи та догма була ще не здефіньована, чи вона вже здефіньована і оголошена — всьо одно, досить, що зміст її був і лишає ся незміненим (хиба поясненим). З сього не виходить, щоби через сам зміст правд не було поступу в релігії! Тут мусимо спитати: чи є безконечний поступ? Ні, такого нема! Поступ зависимий від людства, а людство повстало в часі і в часі прийде йому кінець. Поступ прецінь має свої границі відповідно до ціли або може цілком вичерпати ся (як пр. незмінні наукові результати) або поступ є обмежений зі згляду на обмежений спосіб пізнання. Додаймо ще до того хибну ціль або самоволлю, то наглядно побачимо, що поступ зависимий від людини. Зміст отже догми не може тамувати поступу в релігії, бо зміст є зависимий не від чоловіка, а від Вічного, незмінного абсолюту і має абсолютне значіне. Зміст догми є або тим ідеалом, до якого чоловік повинен стреміти, поступати, або той зміст є лише определеном певного факту, який так само як науковий результат, не може стати чоловікови на поперек.



о. Теодозий Жудрик.

Справа „Малого Катехизму“.

Говорити буду про катехизм для трох найнижших клас народної школи. Нагоду до сього дає мені реферат о. В. Лиска (катех. зі Львова), виголошений на послідних заг. зборах Тов. Катехитів дня 2/I. 1914. В рефераті тім висказано браки і хиби „малого катехизму“ одобреного австрійським єпископатом. А що такі браки є, та що згаданий катехизм не відповідає своїй задачі, нема двох гадок. Як приватно, так і публично при ріжних нагодах обговорює ся тоті браки та — о скільки мені відомо — носять ся люди з гадкою уложити новий. Впрочім гадка та була піднесена і на послідних зборах в тім дусі, щоби вибрана комісія уложила новий, відповідний начерк малого катехизму. Самозрозуміле, що збори такого проєкту одобрити не могли тому, бо такий офіційально зложений варстат ледви чи мігби дати щось лучшого. Слушна отже замітка одного з учасників зборів, що добрий катехизм се дар неба, се творить людина натхнена Богом. І так воно є. Добрі катехизми маємо тільки від одиниць. Заки однак вискажу трохи яснійше свій погляд в тій справі, пригадаю перш усього історію повстання теперішнього катехизму загально званого австрійським. Історія ся потвердить що йно сказане.

Року 1885. відбувала ся конференція австрійського єпископату і на 10. засіданню (2/III) виринула гадка уложити новий катехизм. Вибрано до сього „єпископський комітет“, вказано йому докладно дорогу, на яку треба тямити при праці. За основу і вихідну точку взято катехизм Канізія. Року 1888. предложено перший начерк нового катехизму, 1889. його видруковано та розіслано Прш. єпископатам до оцінки. Року 1890. появляє ся друге оброблене сього катехизму. В рік по тім (1891) появляє ся в Інсбруці катехизм цілком самостійно оброблений. Поява сього катехизму спричинила, що видані попередні начерки переглянено, порівнано, справлено і вкінці 1894 р. предложено австрійському єпископатови до одобрения. Дня 9. цвітня 1894 р. на 9. засіданню апробовано одноголосно сей начерк і того самого року книжка появила ся вже з апробатою п. н.: „Катехизм католицької релігії, одобрений цілим Пр. австрійським єпископатом 9/IV. 1904“. Той сам катехизм появил ся ще в 1897 р. в трох виданнях рівночасно яко: більший, се-

редний, малий катехизм. Потрійний сей поділ мав узгляднити степені науки; висший, середний і низший*).

Сама отже історія повстання австрійського катехизму вказує, що праця то не легка. Хотяй як залежало авторам на доброті підручника, та мимо того таки невдало ся. Слушно замічає знаний писатель I Eising з Сольногороду на катехитичнім курсі 1906 р. в тім самім місті, що коли сей катехизм держить ся ще в школах, то не задля практичности, але по причині авторитету. Н Stieglitz з Мінхен тішить ся прямо, що у них чогось такого нема: „Богу дякувати, що не потребуємо працювати при помочи такого знаряду (Werkzeug!“**). Богато й інших фахових личностей осудило наш катехизм. Точно його блуди, недостачі, надмір предмету, спосіб вислову і т. д. і т. д. виказав віденський катехит Вільгельм Pichler***). Справа катехизму і дальше не перестає бути актуальною і то не тільки у нас. Ідеального катехизму однак ніде нема і певно що не буде, бо жаданя є так різнородні, що всіх нараз вдоволити не годен. Тим то мусимо вдоволити ся зглядно добрим катехизмом і в тім напрямі дальше працювати, щоби такий досягнути. Яким же способом? „Щоби дати добрий катехизм не потреба теологічного знання, не потреба педагогічної і дидактичної орієнтації, але передовсім багато досвіду“ — повідає Stieglitz****). І се правда, а доказ як раз на обговорюванім катехизмі, котрий є радше подібний до т. зв. „compendium“ догматики і етики.

Однак вже з початку я поставив собі за ціль говорити про катехизм в трох найнижших клясах (1. 2. 3. рік науки) і вертаю до сього. Річ зовсім ясна, чому полишаю на боці прочі висші кляси від четвертої в гору, бо тут нема жадної неясної квестії. Почавши від середного степеня, катехизм, яко систематична цілість має своє місце і оправдане, бо діти до нього є вже підготовані. А що катехизм не відповідає своїй цілі, се знова инша справа, тому — як висше згадано — треба працювати над усовершенем його. Що до низшого степеня (1. 2. 3. рік науки) то справа представляє ся инакше. Фаховці-практики, на основі досвіду, прийшли до переконання, що для низшого степеня хотяй би як добрий катехизм, все таки за трудний. В практиці звернули на се увару мужі такої міри як: Іван Baptist Hirsch, проф. теології в Тібінген в своїй катехитиї з 1831 р., архієпископ Д-р. Августин Gruber в Praktisches Handbuch der Katechetik für Katholiken. Salzburg 1832.; і напox Іустав Mey у

*) Wiener Diözesanblatt 1898. ст. 20.

**) Katechetische Blätter з 1907. ст. 168.

***) Unser Religionsunterricht. Wien 1907. (1. Der Katechismus стр. 2—35.)

****) Grundsätze zur Katechismusfrage. Katech. Blätter, 1. том. 1914. стр. 3.

Vollständige Katechesen für die untere Klasse der kathol. Schule 1871. За ними пішло ціле покоління катехитів і признали, що для низшого степеня нема іншого виходу, як тільки історична форма науки і то в історичнім порядку подій. Докази сього в незвичайнім ціненю катехиз Грубера а особливо Меу-а, які від сорок років в ужиттю та діждали ся вже 14. видання. Дальші докази се чимраз частійше укладані помічничі підручники в історичній формі. Докладно можна запізнати ся з поглядами і аргументами авторів що до сього предмету в праці В. Піхлера: Ein einheitliches Religionsbüchlein für die Unterstufe der Volksschule *).

В практиці йдемо ми або не тою дорогою, якою повинні (т. є. виходимо від катехизму) або трафляємо властивий спосіб катехизованя (т. зн. доходимо до катехизму при помочи якогось, звичайно біблійного оповіданя). З подвійного поступованя мусить бути і подвійний наслідок. В першім случаю майже кожде питанє мусить дитина вивчити на память звичайним тарабаненєм; в другім случаю сього не потрібно, бо правди випливають самі з оповіданя. Другий спосіб катехизи не має права горожанства у нас, хиба о стільки, о скільки хто держить ся „Практичного провідника“ о. Е. Гузара ч. I. і то доперва від 10. сторони (видане з 1901 р.), бо попередні лекції за трудні, за абстрактні для того віку. Тим самим і книжочка Л. Лужицького: „Оставьте дѣтей приходить ко мнѣ“ ч. I. дає також другий спосіб катехизи, бо за основу має біблійні оповіданя. Другий і третій рік науки одержує в руки малий катехизм. Яка то наука, то ми знаємо з практики. „Діти не учать ся“ — жалує ся дехто. Цілком слушно! Бо коли ще катехиза така сама, як катехизм, то дитина не пійме і не знайде інтересу до сеї науки. Додаймо до того, що у нас велике завзяте до катехизму та до його абстрактности а біблійної історії не доцінює ся, то якже і чим ілюструвати та оживити катехизм? Доказів на се шукаймо якраз у власнім невдоволеню із поступів дїтвори. А що се за знак, що нераз більшість першої гімназійної класи, особливо ті, котрі не ходили до міських шкіл, о біблії не мають жадного понятя? Натомість декотрі потрафлять сказати на память катехизмові відповіді, але практично, перевести на примірі... не піде! Звідки такий стан, з занедбаня? Вивчені відповіді вказують як раз на працю. І дійсно, праця в перших трох роках є дуже трудна при таких підручничови, котрий сухий, неначе кістяк, а мимо того має так велике право горожанства. Але не дивуємо ся сьому, бо мало годин науки релігії а до того брак іншого, красивого підручника, тай вже ціла розвязка. А тепер зберім трохи сказане. Дітям низшого степеня відповідає лише історична форма науки, бо „діти є неспосібні до десятого року

*) Referate des Kongresses für Katechetik. Wien 1912. 1. зом. стр. 62 — 76.

життя оперувати абстрактними поняттями“ *). Хоть би й найкрасший катехизм, все таки остане кістяком. Може катехиза оживить? Не перечу, але не забуваймо, що й діти мають мати підручник у своїх руках та при повтореню найти точно се, що було сказане, пояснене. Прецінь і в інших предметах не зачинає ніхто першої науки системою, а мал. катехизм є вже системою. Закривати ся тим, що ось то є і „мала біблія“ до помочи, не змінєє стану річи. В тім случаю т. зн. коли дитина має два підручники до того самого предмету, є се перекиданє дїтвори з одної форми на другу: з історичної на систематичну і на відворот. Впрочім давати дитині на тім степені два підручники до того самого предмету се непедagogічно. Що иншого вже на середнім степені, де дитина має певні вироблені погляди.

Справа одного підручника для низшого степеня не є новою. На віденськїм катехитичнїм конгресі поставлено її яко коначний дезідерат практики. Були проби вже й перед тим і деякі по части вдавали ся. До найкрасших підручників в тій області належать: 1. B. Huss und J. Mayer: Das erste Religionsbuch für die Unterstufe Katholischer Schulen des Elsasses **). Від року 1903—1907. діждало ся діло двайцять другого накладу! 2. Joseph Schiffels: Der gesamte erste Religionsunterricht. Ein Lernbüchlein für die drei untern Schuljahre der Volksschule. Mit Bildern. Маю шестий наклад. Найдємо й тут хиби, але подибаємо в тих підручниках то, чого не найдємо в катехизмі. Щоби не бути голословним, наведу один уступ з одного автора, а один з другого. Уступи беру без вибору, на ослїп, де книжка отворить ся.

Буря на морю ***).

1. Проповідь Ісуса. Одного дня був Ісус з своїми учениками на Генезаретськїм морю. Довкола Нього зібрало ся тьма народу. Ісус вступив в корабель і учив. — 2. Їзда. — Вечером їхав Ісус з учениками через море. Їхали за Ним і инші кораблі. В часі їзди Христос уснув. В тім зірвала ся буря. Филі ударили о корабель. — 3. Поміч Спасителя. — Ученики, повні тривоги, збудили Ісуса і кликали: „Учителю, поможи нам, бо топимо ся“. Ісус однак відповів: „Ви маловіри, чого боїте ся“. Відтак встав Ісус та приказав бурі і вітрови успокоїти ся. Сейчас запанувала тишина на морю. Люди однак дивували ся і говорили: „Що то за чоловік? Навіть вітер і вода слухають Його“.

*) P. Linden: Der zweite pädag. Kat. Kurs in Wien стр. 178.

**) Перший титул: Das erste Religionsbuch für Katholische Kinder von 6—9 Jahren.

**) B. Huss u. J. Meyer: Das erste R.... з 1907 р. стр. 50.

Катехизм: 2. часть сѣмвола віри: І во єдинаго Г... О молитві і її прикметах.

Пословиці: Без Бога ані до порога.

Де біда найбільша

Там поміч Бога найблизша.

А тепер ще 41. уступ з цитованого висше підручника Schiffelsa п. н.: Як Ісус на Оливній горі заливав ся кровавим потом та увязнене Ісуса. Самого історичного уступу не переводжу, бо оповіджений він є доволі точно після св. Письма, а кінчить ся словами: „Вставай, і ходімо, бо мій зрадник зближає ся“. І ось прийшов Юда з товпою жовнїрів і слуг. Ті звязали Ісуса.

1. Ісус є Богом і чоловіком. Яко Бог знав свої терпіння наперед, яко чоловік заливав ся кровавим потом.

2. Христос научив нас, що ми повинні молити ся побожно, в покорі, з довірем, з відданем ся на божу волю та витривало.

3. Чи Ісус мусїв понести смерть? Христос поніс смерть цілком добровільно (з великої любови до нас). „Його жертвовано, бо сам того бажав“.

4. Христос терпів і за мої гріхи. Тому бажаю ненавидіти своїх гріхів, а мого Спасителя любити.

Порівнаймо тепер се з катехизмом. Що за величезна різниця між двома книжками призначеними для дитини в віці до 10. літ! І одна і друга містить ті самі правди, але в одній впливають правди цілком природно, на основі оповідання, а в другій ті правди стоять готові, в певній системі. Впрочім практика навчить багато! Звичайно найбільше праці є з другою і третьою клясою (нар. школи). І катехизми мають і небогато задано і катехизи приготовані, а все воно так не є, як чоловік бажав би собі. Правда, що подекуди материял дїтвори не аби який! Батьки посилають дїтий тому, бо кара висить. „Прочитай ти хоть раз в дома задане?“ — питає. „Ні, татуньо казали робити — або — мамуня дали дитину бавити“. Роби що хочеш, а поступати таки належить. Але попали ся мені підручники Huss-a і Schiffelsa і ті повели мене іншою дорогою. Дуже велику різницю побачив у тих дїтий, котрі в дома не могли нічого робити. Один рік трета кляса не мала жадного підручника (ані катехизму, ані біблії), а відповіді і знанє учеників були вдовольючі. А щож доперва був би за інтерес та зацікавленє, коли би у їх руках був невеличкий підручник, а ще до того з відповідним образочком на кожній стороні? Зрештою видимо докладно, що за різницю роблять самі ученики третьої народної між катехизмом а біблією. Яка єванливість, що сей або той вже знає половину або й цілу біблію! Впрочім нема жадного страху, що один і той сам підручник є призначений аж для трох років науки, бо кожний рік має свою пайку, котра поступенно збільшає ся.

Возмім же на увагу одноклясові і двоклясові школи. Наш „плян науки релїгії“ каже учити ся релїгійних правд без під-

ручника. Третий і четвертий степень вже мають носити ся з двома підручниками! Тому не дивно, що дехто вдоволяє ся малим катехизмом, бо се офіціяльний підручник науки релігії. Але що завелика, неоцінена шкода полишати на боці біблійні події! Коли навіть дехто втягає біблійні події до ілюстрації катехизму, то все не є то саме, коли ми будемо виходити з біблійної події.

З черги річи випадало би сказати про згадані два підручники в нашій катехитичній літературі (т. є. о. Гузара: Практичний провідник ч. I. і Л. Лужницького: Оставьте дігий.... ч. I.). На жаль згадка та мусить бути о стільки, о скільки. Чому? Бо згадані підручники є підручниками для учителя (катехита), а не для дітей. А йде нам тут лише про підручник для дітей. Всеж таки подають вони правди історичною формою, але тільки для першого року науки, а згідно і для другого (Прак. провідник).

Конець кінців малий катехизм і мала біблія таки колись уступлять з низшого степеня науки. На їх місце прийде один підручник, котрий злучить оба давні. Причина сього тільки педагогічно-методична.

Вже й появил ся у нас (в Австрії) такий підручник: Wilhelm Pichler: Katholisches Religionsbüchlein für die unteren Klassen der Volksschule. Wien 1913. Ціна 1. корона. Вже рік як впроваджено сю книжку в багатьох школах (роз німецьких), поки що для перестудіювання та спрактиковання її здалости або браків. Обговорюване сього підручника саме на часі. Нема зборів, нема сходин, нема фахового письма, де не було би бесіди про згадану книжку. Про неї не буду говорити тут, бо вона вартує особного розгляду. Будь що будь є се діло великої вартости, хотяй де не де мало свої предтечі, але про се иншим разом.

В тих кількох стрічках бажав я тільки (хоч і не до ладу) кинути трохи сьвітла на справу підручника для низшого степеня науки. Цікавих на сей предмет відсилаю до найновіших розправ на ту тему. Перше місце займає тут згадана конгресова публікація: Referate des K. f. K. Wien 1912, 1. зошит і Bericht über die Verhandlungen des Kongresses für Katechetik. Wien 1913. I. часть. В Мінхенських „Katechetische Blätter“ заслугують на увагу: Biblische Geschichte für das erste Schuljahr M. Weber-a з 1912. 8. зош.; Ist das Problem eines Katechismus für die Kleinen durch das „Katholische Religionsbüchlein gelöst?“ Dr. H. Mayer 1913, 8. зош. і дуже цінна: Die Stellung der Biblischen Geschichte auf der Unterstufe“ P. Bergmann 1913. 11 зош.



О. Мих. Ладл.

З чужих журналів.

В ч. 3. *Korrespondenzblatt*'у находимо скарги на брак німецьких священників в Чехах, а за причину сего можнаб навести — каже автор — то саме, що подав на початку XIX. в. лінцкй Ординарй: Причиною браку духовенства дух часу, за мало релігійного змислу і маловажене духовного стану. Сему зарадити малоб: а) строге приміненє існуючих законів, б) чуйність вад приватним вихованєм і спрямованє єго на ліпші тори, в) усуненє від молодежи грозячих їй вікови розвеселєнь, г) поважне поведєнє властей супроти духовного стану.

Як дальшу причину — уважав Ординарй — брак средств до студій і слабї вигляди на відповідне заосмотрєнє духовного стану.

Чи уживати „*Argumentum baculinum*“? Так, каже автор, а на попертє свого висказу покликуюєь на св. Венедикта, котрого малують з різгою, а якому ніхто не може відмовити, щоби він не був добрим і великим педагогом. Розумієсь можна уживати різги *suo tempore*, а при тім бути повним любови.

Катихит І. Перо висказує гадку, чи не ліпше булоб на третім степені лиш приготовити до св. Сповіді, а доперва на четвєртім до св. Причастія, бо материял, який має переробитись на трох степенях, переходить силу понимания тих дітй.

В „*Kongrua-Misstöne*“ атакує якийсь душпастир остро правительство, що вічно зволікає з полагодженєм конгруї для парохів.

Молись за них.

Хорошу молитву за священників читаємо в „*The Sacred Heart Review*“. Там пишєсь: Чи ти відмовив молитву за свого священника? Він заслугує на се і він бажає собі того. Як ти гадаєш, що він не потребує її, є комплементом, але не корєктым. Витни собі слїдуючу молитву і вложи до свого молитво-слова, щоб змовити по Сл. В. або на улици, коли єго побачиш: О Ісусе, вічний священнику, заховай сего слугу в опіці свого

святиого Серця, де ніхто не всилї єму зашкодити. Заховай чисто єго намащенї руки, що дотикають ся що дня Твого св. Тїла. Заховай несплямленї уста, що зачервонїлись Твоею св. Кровю. Заховай чистим і неземским єго серце, котре назнаменоване незлим знаком Твого славного святицтва. Осїни єго Своєю святиою любовю, і бережи єго перед заразою свїта. Благослови єго працю богатими овочами, щоби ті, котрим він служив, були ту єго радостію і потїхою, а в небї красною і вічною короною. Амінь.

В літературнім додатку „Augustinus“ находимо перегляд появиливших ся книжок: Зміст деяких журналів м. и. „Die Schöpfung“ Populäre naturwissenschaftliche philosophische Zeitschrift für die Katholiken, Elberfeld (Wuppertaler — Actien — Druckerei) чверть річно 1. М.

„Ein Pionier der christlichen Kunst“ ілюстр. місячник, ціна 3. М. видає Die Gesellschaft für christliche Kunst, München (Karls rasse 6).

Christlich pädagogische Blätter ч. 1. „Der Monismus vom pädagogischen Standpunkte“. Dr. Schmögler звертає увагу, що монїсти невластиво називають Текля праотцем монїзму, бо сей не є нічим новим, але якраз великим антиком. Пригадує гадки деяких філософів і мислителів старинних на походженє свїта Анаксагора, Платона, відтак Мойсея, Ісуса і євангелиста Івана, котрий говорить докладно про λόγος, о котрім Платон лиш передчував і доводить, що монїзм є антиком лиш з новою напїсїю.

Якїж консеквенції впливають з монїзму? Відповідь находимо в словах радного Пенціґа з Шарльотенбурґу, який говорив на тему: „Монїзм і вихованє молодежи“. „Головна задача вихованя се плеканє особовости; ціль: опанованє культури; середники: борба проти деспотизму учителів, самоуправа школярів“.

Якжеж дасть ся погодити сей погляд з шкільним законом державним, де говорить ся, що учитель має завданє виховувати „морально і релїґійно“! Як можна собі представити релїґію, де Бог і чоловік після свого єства є одно і те само?

Як можна собі уявити обичайність, коли після монїзму усе, що дієсь в свїті є лиш праця, діланє і рух одної всесвїтної матерії і одної всесвїтної сили, а де нема морали, нема властивої вини і кари.

А вкінци, чи є вихованє без авторитету? Коли уся матерія є сущно „одна“ тогди учитель і ученик є гумором рівного вічного „одного“. І якжеж ту радний Пенціґ може охоронити учеників перед деспотизмом учителів?

Ту требаб боронити учеників перед деспотизмом властиво вічного „о дного“.

Пилип Гофер в статі „Übung und Religionsunterricht“ звертає увагу, що інтегральною частию релігійної шкільної науки є вправа.

Через часто повторювану вправу повстає при звичаєне. Вправа є найліпшим сполучником між пізнанем і діланем. Наука релігії є наука і вправи, для того Ісус не лише казав Апостолам: „Научите вся языки“, але також: „учаще ихъ блюсти вся, елика заповѣдахъ вамъ“.

Пильно проте треба при звичаювати дітий до молитви, слухання Сл. Б., прийняти св. Тайн, заховування заповідий, та плекання діточих чеснот: послуху, любови ближного, чистоти серця, ретельности, правдомовности, жертволюбивости і покори.

При науці заповідий особливо треба звертати увагу на се, щоби та наука була для дітий практична, то значить звертати увагу на блуди відповідно до їх теперішнього віку, але і не за недбувати сказати за се, що може мати місце доперва по виході зі школи.

Рівнож треба ясно висвітлювати мотиви, ізза яких належить ті заповіді заховувати.

В 2. ч. паходимо між иньшими еґзегетивні пояснення Dr. Innitzera з Відня до слів св. Луки 2, 49 і Івана 2, 4.

В відповіді: „Что яко скасте мене? не вѣсте ли, яко вѣтъхъ, яке Отца моего достоятъ быти ми“, виступає Спаситель не як дитина, але як учитель, як Син Божий і поясняє, що він є виключно на услуги Отця, котрого волі она не повинна зі своєї сторони мішати і тимсамим нагадує їй на обовязок послуху зглядом вищої волі Отця.

Чому якраз та відповідь в стрій формі сказана, зрозумієм — каже автор — коли узгляднимо, що Марія перед своїм виспненем мала перейти *status viae* і перенести всі допусти. Через благовіщенє Архангела зістала втаємничена взагалі в плян Божого спасеня, в діло відкупленя, але конкретне переведенє сего мала пізнати, научитись від самого Спасителя і її Учи-теля.

Рівнож в другій відповіді: „Что вѣтъ миѣ и тебѣ жено? не оу приде часъ мой“: видить автор знов лиш поученє матери, що в своїй месійній діяльности міродайною для Него є постанова Бога і що не може робити виїмку і для Марії, бо є звязаний точно означеною „годиною“. Ми мусимо тямити, що ту не розходило ся лиш о звичайну поміч в заклопотаню молодят, але о велике чудо Ісуса, о обявленє єго яко Месії. Марія не могла сеї години приспішити, а сим для послу-

ху матери не міг свого першого чуда зробити (Kerpler). Для того Ісус справляє її погляд на свою месіянську діяльність і жадає в позірно острих словах покоритись суверенній волі Бога Отця і принести жертву послуху.

Всеж таки Марія являєсь ту нашою доброю заступницею, хоч її просьба не була причиною чуда.

В статі „Der Kirchengeschichtliche Unterricht an der Bürgerschule“ узаasadнює Ф. Linke висказ провізоричного наукового плану оломуницької дияцезії для 3-ої кл.; „Die wichtigsten Partien aus dem Katechismus zum Zwecke der Festigung im Glauben und im christlichen Leben im Anschlusse an die Kirchengeschichte, welche die Grundlage des Unterrichtes bildet“. Без науки історії позістане наука релігії лиш чимсь уривочним. Св. Августин при катехизованю катехуменів вимагав історії відкуплення від початку до „теперішних часів церкви“ *summam generatimque*. В середних віках Fleury в катехизмі подає сім церковних оповідань. (Смерть Апостолів, навернене поган, заложене і уряджене церков, збурене Єрусалиму, переслідуване християн, собори і жите монаше).

Фельбігер відділює історію церкви зовсім від катихизму. Дегарб подає в додатку до катихизму найважніші події з історії як „Огляд історії релігії“, а по його приміру видано для Риму і римської церковної провінції приписаний папою Пієм X. підручник християнської науки.

Як зрозуміють діти слова: „И врата адова не одолѣють ей“, коли їм не розповість ся, як то сила пекла бе з лютостію 1900 літ о скалу Петрову і т. д. Друга причина для начування історії церкви се наука всесвітної історії. Діти в трох класах мали нагоду там почути про неодну подію, що вяжеться тісно з церквою, але почули се може в формі і духу не конче католицизмови прихильному зі згляду, що підручник призначений і для Жидів і Протестантів.

Катихит отже має завдане при нагоді спитатись учеників про деякі річи (Карло вел., хрестоносні походи, Гус, Лютер, Йосиф II.) і евентуально справити їх погляди вивчені чи то з підручника, чи піддані умисно учителем. Що до питання, як належить брати історію, уважає за найумістнійше упорядковане представлене найважніших подій в поодиноких періодах, причім все якась знана особа чи подія становить середовище. (За тим методом в Jaksch, Perkmann, Keller, Bergmann). Які особи і події висунути наперед се залежить від часу, народа і краю.

Дальше подає зразки, які річи з катихизму требаб лучити з історичними подіями. Так прим. переслідоване дає нагоду повторити о вірі, її прикмети, конечність і гріхи проти віри, дальше почитавє сьвятих образів і мощів. При науці о ката-

комбах наука о Службі Божій і о св. Тайнах. Беручи про Гуса і его часи згадає катихит про Тайну Покаяння і Евхаристію, при Лютрі згадає за вагу переводу св. Письма, церковний хор, за гріх первородний, відкуплене ласки, хрещене, покаянне, взагалі про св. Тайни і т. д. і т. д.

Коли в сей спосіб буде поступатись при науді історії, то тогди та молодіж утвердить ся в католицьких переконаннях і по своїм виході зі школи не буде така податна в фабриці, чи варстаті для ріжних соціалістичних поглядів.

О. Яков Linden S. J. обговорює *Simplex*'e, *Katholischer Katechismus für Kinder. Entwurf für die Religionslehrer, als Manuskript gedruckt. Wien 1913 H. Kirsch 8^o VII u. 246 S. k. 1.50.*, і неприхильно висказуєсь про него і з за его поділу (*Simplex* ділить на 5 частий: 1) о вірі, 2) о молитві і хр. надії, 3) о заповідях і обов'язках, 4) о св. Тайнах, 5) о Службі Божій, наука о процесиях, відпустах, обрядах. В додатку в образ сповіди для дітей і латинські молитви до Служби для служачих) методичної будови (*Simplex* уживає усе розвиваючої аналізи, хоч катихит. Конгрес з 1912 р. поручає для висшого степеня якраз протилежно-Вільманівську синтезу, яка сходить від загального до поєдинчого, від абстрактного до конкретного)

коротких змістів при кінці довгих уступів, які Лінден уважає зовсім злишними, і „зв'язлого“ шкідливого викладу, який є перед питаннями на початку кожного уступу. Сей шкідливий вказує на конкретні приміри, з котрих має розвинути ся наука і дає їй короткий огляд. Того рода „*Vortragsskizze*“ не є нічого нового, се вже бачимо в славнім історичнім катихизмі *Fleury*'я з 1679 р. з тою різницею, що F. наводить докладно ціле оповіданє біблійне, не як S. лиш „зв'язлий натяк“, який через свою „сухість“ не становить притягаючої сили для дитини.

Взагалі не бачимо ту — як каже Лінден — тої поєдинчости, яку за ціль поклав собі *Simplex*.

В минувшім році о. декан Griesser висказав ся, що найлегше і найскорше можна завести поважний і перемінний спів в церкві через шкільну молодіж. До сеї справи навіязує свою статтю Франц Ranscher „*Aesthetik beim Chorgebet*“ і каже, що тогди буде спільна молитва в наших церквах добра і поважна, коли катихит вже в школі зверне увагу на правильне темпо, наголос властивий і докладну та повну вимову слів.

Крім иньших статей поміщений звіт про рух в катехитичних кружках, подана катехитична література і белетристика для молодіжи.

Грубими черенками зазначено, що Катехитичний музей у Відні (IX. d' Orsyagasse 8) можна оглянути кожної середи між 5—7 год. вечером, і в четвер від 10—12 год. перед полуднем, а 2—6 год. по полудні. Згадую нарочно про час оглядин, щоби ОО. Катихити при нагоді побуту у Відні не занедбали зайти і до сего музею. Як я сам наочно переконався, варто жертвувати на се троха часу, щоби познакомити ся з тими всіми середниками до науки релігії.



Всячина.

В альбом „Обществу св. І. Золотоустого“. „Пикарпатская Русь“ в ч. 1331 написала так: „Православіе не „праздная забава“ интеллигенціи, а средство самосохраненія гал.-рус. народныхъ массъ. Эти массы подъ ловкимъ руководствомъ гр. Шептицкаго подъ предлогомъ утвержденія уніи и католицизма все болѣе теряютъ не только національную, но и этнографическую самобытность. Ростъ православія — одинъ способенъ поставитъ неодолимую преграду латинизаціи и полонизаціи гал.-рус. народныхъ массъ. Вотъ почему въ вопросѣ православія поляки являются столь усердными исполнителями правительственнаго выбиванія русскаго клина изъ австрійскаго мяса“.

При сій нагоді висловлюю своє горяче бажанє довідатись, чи голосні з розправи Вендасюка священики: ОО. Винницький, Юракевич і Дуркот, а також ті священики, що з одним каноніком на чолі взяли участь в зборах Дудикевичівської ватаги — зістали вже іменовані по чотних членами Общества? — І.

Поясненє. В своїй дописи: „Річні збори Тов. Катехитів“ (гл. ч. 1 з сього року, ст. 75—7) написав и такє: ...„Були ще деякі несподіванки на зборах та нехай більше вже не вертають. Не дивно отже, що член контрольної комісії найшов ся в дуже прикрім положеню“... Щоби усунути всякі можливі непорозуміння з нагоди отсих слів, заявляю, що я під ними розумів ось що: Член контрольної комісії ставить внесене на вибір виділу, але ставить його тому, що „власть веліла“ (розумій: ста-

рий виділ). Той сам член контрольної комісії ставить і від себе яко звичайного члена товариства друге чи додаткове внесення. Воно ще нічого не булоби, бо кожному вільно мати свій суд. Але в кождім разі колізія є і то навіть неприсутний на зборах може із слів „власть веліла“ дійти до сього закінчення. Під словом „несподіванка“ розумію пояснене на зборах, чому свіджий (нишій) член не може бути в виділі Товариства.

Катехит.

Примірні реколекції. Від Вп. о. Б. Мацевича Т. І. дістали ми лист, в котрім він між иншим пише: „Прочитавши уваги „Ниви“ (ч. 1) про „примірні реколекції“, мушу заявити, що редакція впала жертвою непорозуміння... Коли я виразно застеріг ся, що в реколекціях не мішаюся аві до політики, аві до жадних партійних спорів, то якжеж одним і виключним змістом виголошених наук могло бути огиджене і безчещене цілого українського дорібку. Про Пашкевича була згадка, але така, що в нічім не нарушувала народного українського письменства. Коли говорить ся про яку похибку поета в його понятю що до любови, то се думаю благородного чоловіка не обурить... Франка, думаю, не схоче боронити ніякий католицький священик. А поза тим не було аві згадки про якогось иншого діяча чи письменника. Неправдою є також, будьтоби я руководив ся в реколекціях ненавистю до українського народа або впливав на якісь обяви обурення проти Преосвящених...“ — До спростовання Вп. о. Б. Мацевича додамо тільки отсе: Лист написаний в таким тоні і таких уживає висловів (нами пропущених), що сильно підкопує вірогідність його автора.

Антицерковна струя в „Руслані“. З своєї великої католицької ревности ставсь тепер „Руслан“ найбільш антицерковною часописю на галицькій Україні. В жадній иншій часописи не стрінеш таких нападів на християнське духовенство, як в сім органі християнсько-суспільної партії Навіть „Громадський Голос“ рідше тепер коле „попів“. Зате теперішній „Руслан“ систематично накидуєсь на наше духовенство і його оклеветує. Ми вже мали нагоду нераз реєструвати ті напасти. Найчисленніше сипались вони на наших священиків, а з окрема на наш орган з нагоди полеміки в справі станіславівського касина, а відтак в справі брошури „В ім'я правди“. Опісля появилась допись (винята наче з „Monitora“) на всіх львівських катехитів. Від часу до часу ішли або загальні лайання нашого духовенства з націонал-демократичної партії, або спеціальні штовханці виднійших його членів (оо. Фолиса, Ганицького, крил. Чапельського і т. д.). В новітших часах аж роїть ся від таких нападів. В чч. 83 і 84 в статі: „Замітки про релігійне виховане в школах“ нападує знов деяких львівських катехитів, в статі „Cui bono“ (ч. 84) лає редакторів „Ниви“ і львівських докторів богослов'я, в новинці „Нива“... (ч. 97) лає знов священиків з „Ниви“, вкінці до того самого предмету повертає в статі „In usum

„Ниви“ і „Церковного Востока“ (ч. 100). Пригляньмось коротенько сим напастям. Автор статі „Замітки про релігійне виховане в школах“ витикає аранжерам сьогорічних катехитичних зборів і реколекцій, що вибрали до одного й другого невідповідний час, а саме в часі шкільної науки. „На нас чинить воно таке вражінє, — пише автор — що тут ходить більше в гру особиста вигода аранжерів: щоби не втратили для себе ніякого вільного дня. Най терпить школа і молодіж, тільки не ми! Але чи достоїть воно поважним людям в такий спосіб поступати?“ Далше говорить ся про виїзд наших священників на місію до Прус і робить ся таку увагу; „За парохіяльними священниками потягнули ся в Німеччину і два руські катехити з середних шкіл у Львові... Вони виїхавши на Великдень продовжали своє діло через весь місяць май!... Як то, серед року лишати на так довгий час науку, школу, перші свої обовязки?... Коли докінчити і вичерпати науку свого предмету?... А що вже говорити, коли дехто сповняв вже і в попереднім часі свої обовязки не дуже ревно... Дехто був.. тої гадки, що то робило ся не так для ідеї, а більше для материяльної користи (!!!)... Давні патріоти переміняли вже ідею на гроші“ (!!!). Вкінци напастує ще автор лично катехита з німецької гімназії. — Як бачимо, автором дописи руководила одна злоба. Критикувати діяльність Товариства Катехитів йому вільно (се й „Нива“ робила), але підсувати аранжерам зборів та реколекцій, без найменшої підстави, так низкі інтенції, на се треба бути самому на дуже низкім моральнім уровені. Що до напастий і безсоромних клевет на двох наших вельми заслужених і поважаних та загальнолюблених катехитів, будьто вони цілий місяць претяжкої праці місійної підняли ся тільки задля материяльної користи (!*) і будьто вони не дуже ревно сповняють свої катехитичні обовязки — ми уважаємо низше чести і згаданих ОО. катехитів і редакції „Ниви“ на такі підлі калюмнії хочби словом відповідати. Хто знає, про котрих се ОО. катехитів бесіда, сей сам належно оцінить моральну вартість і дописувателя і редакторів (не тих, що підписують!) „Руслана“.

В статі „Cui bono“ (ч. 84) накидаєсь о. Михайло Стефанів на „Ниву“ за поміщенє нею дописи „До мармарошського процесу“. Автор о. Стефанів добачує в ній нарушенє тайни сповіди, радить редакції „Ниви“ перестудіювати трактат з морального богослов'я De Sacramento poenitentiae, кпить собі з цілковито непричастних тут докторів богослов'я та взиває „Ниву“, щоби була більше католицькою... Ми вельми вдячні о. М. Ст-ви за всі його ради і тішимось, що він, заледво кількамисячний сьвя-

*) Ст. „материяльні користи“ були такі, що кождий з них доложив до місії около сто корон. — Я. Л.

щеник, а вже адужав набути стільки відомостей з богослов'я, що може вже давати науки „трохи“ старшим від себе редакторам „Ниви“ та тим докторам, що ще може перед роком були його настоятелями і учителями. Одну лиш просьбу маємо до о. Стефанова, а саме: розгорніть — будьте ласка — ту моральну, до котрої нас відсилає (Нольдін, *De Sacramentis*, видане четверте з р. 1903) на стор. 475 і звольте прочитати отсі слова: *Qui dicit in aliquo loco grassari tale crimen, quod ex confessione cognovit, laedit sigillum, nisi crimen sit publicum aut locus valde amplius (saltem 3000 incolarum): ex eusmodi enim revelatione redundat infamia in singulos incolas, si locus parvus est et crimen occultum.* Так стоїть справа з порушенням тайни сповіді. А тепер кілька слів під розвагу о. Ст. і редакції „Руслана“: Припустім, що „Нива“ допустила би ся справді такого злочину, який їй закидує о. Ст. Чи мігби хто в такім випадку приписати їй злу волю? Чи випадало би священникови використовувати такий промах в щоденній пресі і подавати його до відома нефаховим людям та тим чином гіршити їх? А що ж дотерпа, коли такий закид безпідставний? Чи застановив ся о. Ст. над своїм поступком? Чи відкличе після отсього вияснення клевету кинену на автора дописи і на нас? Чи „Руслан“ свідомий великого злочину, якого допускає ся, містячи такі безосновні клевети одних священників проти других? Чи се християнська робота?

Стало ся, що в 9. ч. „Ниви“ помістили ми надіслану нам нотатку про дописи якогось Українця в „*Sonntagsblatt*“ і там перепустили отсі нікого не обиджаючі слова: „Шевченко не був християнським суспільником з „Руслана“. За те удостоїлись ми в 97. ч. „Руслана“ такої відповіді: „За сей штовхалець дякуємо редакції „Ниви“ та додамо, що на те, щоби когось кокнути, не треба ані католика, ані чоловіка — се зуміє зробити навіть... осел“. — Ми з свого знов боку дякуємо редакції „Руслана“ за таку університетську відповідь та додамо, що аби назвати когось ослом, на те не треба бути одним з керманців „Руслана“ та його принагідним новинкарем, а се зуміє зробити звичайний... уличник.

Вкінці в ч. 100 помістив „Руслан“ допис підписану рукою „М.“ під заг. „*In usum „Ниви“ і „Церковного Востока“.* В сій дописи ставить автор „Ниву“ на рівні з „Церковним Востоком“ і закидає їй, що вона не займає ся православною агітацією в Галичині а стає на блуднім ґрунті і боронить більше схизматичських практик, як заховання віри католицької. Дальше автор повторює за о. М. Ст., що „Нива“ зраджує тайну сповіді і сим ширить деморалізацію та відстрашує від сповіді! Вкінці радить автор редакції „Ниви“ запросити до співробітництва наших поважних і досвідних богословів, щоби, розуміє ся, не було такої компромітації, як доси...

Чи ми займаємося православною агітацією, чи лишаємо її лиш одному „Русланови“ та „Місіонарови“, як се говорить автор М., се лишаємо до осуду самим читачам „Ниви“. Чи статі хочби Впр. ОО. Сендецького і протоігумена Філіяса є похвалюванем схизматичьких обрядів, нехай осудять також самі читачі „Ниви“. Що до закиду зломання тайни сповіди, відсилаємо д. М. до того, що ми сказали в горі. За щирю раду, аби ми запросили до співробітництва поважних богословів, яких досі не маємо, ми д. М. дуже вдячні і на місці переводимо її в діло: Просимо отже уклінно в першій мірі самого д. М., відтак о. Михайла Стефанова, протекторів „Руслана“ і взагалі всіх, котрі від трьох літ уділяють нам вселаскаво в „Руслані“ всяких богословських наук та наставлень — щоби всі вони зволили стати поважними богословами і співробітниками „Ниви“. Ремунація запевнена — в найгіршій разі удостоятъся від котрогось з „учених“ професорів чемного й культурного прізвища: о с е л. Я. Л.

Нові видавництва для масового ширеня між емігрантів.

В Товаристві сьв. Ап. Павла у Львові, ул. Коперника ч. 36 можна набути отсі книжки: „Листки сьв. Рафаїла“, випуск І. „Десять заповідей Божих“ по 6. сот., випуск ІІ. „Як жити на чужині“ по 4. сот. —

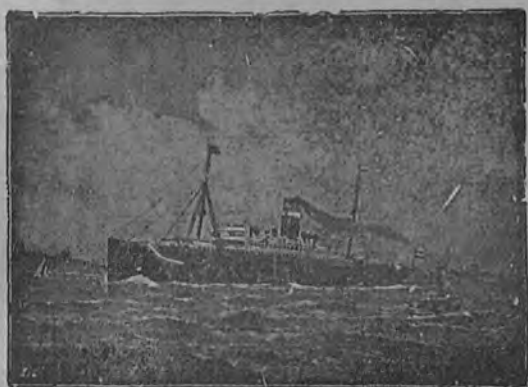


Від Адміністрації.

Помимо частих просьб і упімнень доси не прислало нам ще багато Вп. Огців залеглої посліплати за послідні літа. Через те заганяють вони нас в довги, не дозволяють розвинути та розширити нашої часописи, змушують для шадження коштів видавати по два числа разом і не дають спромоги вивязати ся нам нераз з даних приречень (що до додатків). Просимо еще отсею дорогою всіх наших Посліплатників сповнити затягнене супроти нас зобовязанє і надіслати ласкаво свої довги якнайскорше в нашу Редакцію.

Видає і за редакцію відповідає
св'ящ. Ярослав Левицкий.

В друкарні Ставропільській під зарядом М. Рефця.



ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Бостону, Гальвестону, Куби, Аргентини, взагалі до всіх місцевостей північної і південної Америки, Австралії, Япану, Хін і т. д.

Білету залізничні до кожної місцевості північної і південної Америки.

З Галичини і Буковини

найдешевше перевозить

ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ

NORDDEUTSCHER LLOYD

в Бремї.

В Бремї се товариство удержує руского сьвященника, котрий виконує душпастирські обовязки і опікує ся емігрантами.

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шїф-карту до:

Генеральна Агентау Північно-Нїмецького LLOYD'a
у ЛЬВОВІ, Городеця 93.

Товариство взаїмного кредит

„ДНІСТЕР“

у ЛЬВОВІ, ул. Руска ч. 20,

Телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечень „Дністер“ в р. 1895 на підставі закона о стоваришеннях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної висоти уділу.

Цілею Товариства є уділюване кредиту своїм членам рільникам обезпеченим в „Дністрі“ від більше т л.

Проценти від вкладов 4%, без потручення податку рентового.

Вклади приймає і виплачує Каса Дирекції Товариства в годинах урядових, від 8. до 2 год. в полудне.

Конто в Щадниці поштової ч. 32 527.

Конто жирове в банку австро-угор.

Щадничі вклади	К. 4,120.000
----------------	--------------

Власний маєток	К. 536.000
----------------	------------

Удільні позочки	К. 4,765.000
-----------------	--------------

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.

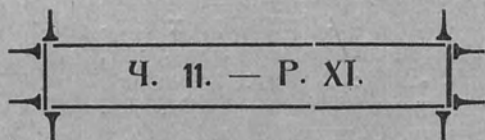
Видавництва Товариства св. Ап. Павла

Львів, ул. Коперника 36.

	ціна кор.	сот.
1) Чоловік а звірина — о. Т. Лежогоубський —	"	30
2) Наука о Службі Божій — о. А. Левинський —	"	20
3) Боротьба Дрепера з вірою — за о. Ф. Щепковичом —	"	20
4) „Оставьте дѣтей приходить ко мнѣ“ — о. Л. Лужнявський — [ч. I. і III. — 2 сот., часть IV. — 40	"	40
5) Релігійно-просвітна бібліотека для народу ч. I. II. і III. по	"	4
6) Від атеїзму до анархізму — о. В. Катрайн — о. І. Плавюк	"	60
7) Теорія розвою а чоловік — о. Т. Лежогоубський —	"	20
8) Христос між нами — о. Т. Лежогоубський —	"	40
9) Де знайти правду? — о. Т. Лежогоубський —	1	"
10) Життєві питання — Д-р. Й. Клюк ч. I. — 80 с., ч. II. — 70 с.	"	80
11) Теїстичний світогляд а наші часи — А. Стельмах —	"	20
12) Дещо про суспільне питання — о. Яр. Лев. —	"	4
13) Про чернече життя — о. Н. Садовський —	"	20
14) Значіня праці в світлі віри — за о. Шекіком —	"	10
15) О частім св. Причастію — о. Н. Садовський —	"	10
16) Тарас Шевченко — Я. Л. —	"	30
17) Поезія в пророка Ісаї — Д-р. В. Щурат —	"	30
18) св. Іван Золотоустий на Руси — Д-р. В. Щурат —	"	50
19) Із студій над почаївським Богогласником — Д-р. В. Щурат —	"	20
20) Пояснення до нового декрету супружного „Ne tenere“ — о. Д-р. [Жук —	"	20
21) Апологетично-соціяльна діяльність руського душіпастиря [в наших часах — о. О. Волянський	"	1
22) Розважання о терпіннях Ісуса Христа — о. Е. Гузар —	"	60
23) Із днів Месії (поезії) — о. П. Штокало —	"	50
24) Мати Марія, мави розважання — о. К. Курило —	"	50
25) Сім голосів взиваючих грішника до покаяня — Ф. Герцог — [о. П. Карпинський —	"	1
26) Історія кат. Церкви в короткім нарисі — о. Е. Гузар —	"	20
27) Шевченко з релігійно-етичного становища — Г. Костельник	"	30
28) Маріявський культ на укр. землях... — Д-р. В. Щурат —	"	30
29) Організація церковних брадтв — о. А. Глодаїнський —	"	60
30) Дисципліна гр. церкви в світлі полеміки Фотія — [о. Н. Будка —	"	10
31) Розум і наука у новітніх філософів та вчєнях — Н. [Борецький —	"	10
32) Люди не нинішнього світа — о. Н. Садовський —	"	10
33) Нинішня молодіж або новітня культура а цїста людства — [о. Н. Садовський —	"	10

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.



ЛЬВІВ ⌘

З друкарні Ставропігійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⌘ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в обемі двох аркушів друку.

Предплата вносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Шептицьких ч. 41.

Ч. II.

З М І С Т:	о. Йосиф Проць: Пишім більше про себе	294
	о. Евстахий Цурковський: Пастирський лист Митр. Мих. Левицького яко ілюстрація до унії з послідних часів Польщі а початкових Австрії	311
	о. І. Новосад: Дещо про хрест	314
	Церковна літопись	318
	о. М. Лада: З чужих журналів	322
	Нові книжки	326
	Всячина (О щож їм властиво ходить?)	328



Церковна Торговля „ДОСТАВА“

спровадила нові матерії на ризи і розширила значно їх роботу, постарала ся о всякі металеві вироби (чаші, монстранції, ліхтарі, крести і др.) і о різні різби (кивоти, процес. олтарі і др.)

Поручає церквам певних і випробованих різьбярів
для виготовлення іконостасів і престолів, — і приймає замовлення на образи.

Позолочення чаш і направи риз

просить висилати до Львова, де є їх робітня.

■ За гроші, складані на вкладкові книжки, дає 6⁰/о,
уважаючи вкладчиків спільниками свого інтересу.

Склади: у Львові, ул. Руска 20; в Станіславові
ул. Смольки 1; в Перемишлі, Ринок 26.

Канцелярії дирекції: у Львові, ул. Домініканська 4.

Дивани, хідники, портери килимові і т. п.
до церков і каплиць продають склади тов.

„ДОСТАВА“

у Львові, Перемишлі і Станіславові.

Склади приймають також замовлення на килими всілякого рода і величини в народнім стилю.

Замовлення полагоджує ся скоро і точно.

Астму, кашель, хворобу легких

можна зовсім велічити домашніми средствами.

Інформаций уділяю кождому за дармо.

Вишліть лише на відповідь офранковану коверту.

Адресувати:

Frau MAŽIK,

**PILZEN (Chechy),
Koternowska. 36.**

ЦЕРКОВНІ СВІЧІ.

Перша, найбільша, чеська витвірня свіч

J. Vladyka a Syn

^{vv} Litoměřice (^vČechy.)

[Доставники Впр. гр. кат. сьвященства в Галичині]
порукає :

церковні сьвічі з воску, церезину і стеарину, здоблені йорданські (трираменні) стовпці на сточки воскові, столові і господарські сьвічки зі стеарину і парафіну і иньші.

Єгипетський ладан та запашне миро (myrrhae), кноти до вічного сьвітла, вугіє до кадильніці.

Достава франко, на річний рахунок.

Прошу зажадати цінника.

Продаю дуже пахуче кадило

по 5. корон за 1. кг.

о. ЛЕВ СІЛІНСЬКИЙ

парох в Рожневі, п. Заболотці к. Бродів



ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 11.

Львів, 1 червня 1914.

Рік XI.

о Іосифі Проць.

Пишім більше про себе.

Вже давніше многі сьвященики звертали увагу при різних нагодах на факт, що деякі круги нашої української суспільности змагають до того, щоби усунути сьвященство від всякої особливо впливової участі в народній праці.

Свою гадку стверджували вони даними з свого власного життя або з життя собратів.

На се звертав увагу також станиславівський Преосьвященний Григорій на реколекциях уряджуваних для сьвящеників.

Я належав до тих, що довгий час не міг згодитись на сей погляд. Твердження Преосьвященого як і собратів видавались мені занадто песимістичні як не односторонні. Тож від часу, як перший раз я молодий сьвященик стрівув ся з таким поглядом, я все слїдив за тим, чи правда се, що нас сьвящеників усувають від народної роботи чи ні?

На такий обсервації минуло кілька літ. За той час приходилось мені працювати серед різних людий і та кількालітна праця переконала мене, що так воно є дійсно.

Є у нас людїї, очевидно здекларовані вороги всякої релїгії, які нерадо дивлять ся на кожду роботу не лиш поза церквою, але навіть в церкві. Навіть живійшу і ревнійшу роботу в церкві, яка має на меті скріпити релїгійні чувства вірних, уважають вони біготерією або непотрібним релїгійним фанатизмом. А вже змаганє сьвященика працювати в релїгійнім дусі і поза церквою викликає у них обуренє, якого вони не старають ся навіть укрити.

Та таких людей — Богу дякувати — в нашій суспільності не багато, але і не так мало, щоб не можна не звертати на них уваги. Зате чим раз більше у нас людей, які дозволяють ще працювати священикови в церкві, але поза церквою — борони Боже! Поза церквою дозволяють ще працювати священикови там десь на селі, де просто нема кому священика заступити або де праця замкнена, де не видно її на вні — іншими словами сказати то: де тою працею священик не може виробити собі впливу на ширший загаль.

До сеї категорії патріотів зачислюби я цілу фалангу інтелігентів і пів інтелігентів, скритих і явних сторонників радикальної партії.

Допущене же священика на якесь становиско, що приносить якусь материяльну користь (або вплив пр. політичний а навіть культурний на ширший загаль) нині майже виключене не тільки по містах, але навіть по селах заражених радикалізмом при рівночаснім домаганю ся від священика датків на всі можливі, навіть його переконанням противні цілі.

Ціль того усування духовенства в праці очевидна, а здаєсь та сама, що і отвертих ворогів всякої релігії: усувати сьвященство від всякого впливу на народне публичне жите, підкопати його повагу і становиско в очах народа а потім надати народній роботі в всіх її напрямках ціху чисто земську без тіни релігійного впливу.

Та саме усуване духовенства від народної роботи і поза церквою — не булоби ще таким грізним і страшним, якби не факт, що то примусове усуване духовенства використовують ті самі люди, що його спричиняють, впрост проти духовенства а дальше проти церкви і віри.

О тім мав я нагоду переконатись аж надто часто. Жиючи тепер в зрадикалізованій околиці виджу се на всіх майже зборах і вічах.

Кождий справоздавець чи то о політичний, чи просьвітний, чи економічний роботі в повіті буде говорити стереотипно, що лише учителі і академіки працюють, а духовенство не бере ніякої участі в роботі.

Най священик угинає ся під тягаром душпастирської праці в церкві, в школі, най працює в читальни в своїм селі а най не поїде на радикальне вче, чи якийсь обхід, збори скликані на неділю, як священик в церкві має роботу, най не прийде на відчит виголошений делегатом о річах для слухачів байдужних — а вже він не патріот, вже є готовий закид, що нічого не робить. Урядили патріоти ювілейний обхід Шевченка в неділю о 11-ій год., поминули в складі комітету всіх сьвящеників, надали самому обходови чисто вічеву і партийну марку радикальну, унеможливили тим участь духовенству — а мимо того мали лице говорити перед сотками простих людей,

що „попи погордили нами“. І за що питаю? За те, що священники не покинули правити Службу Божу і не поїхали послухати рефератів про значінє Шевченка, а в дійсности славословя радикалізму і кандидатських промов кандидатів на послів.

Такі тенденційні і в більшій часті несправедливі закиди підношені все і всюди не можуть лишитись без лихих наслідків. Наслухавшись таких явних а ще більше позаочних обвинувачень простолудин, ба й не один інтелігент відвертаєсь вкінці від священника, дивить ся на нього вовком і з часом піде скорше за голосом першого ліпшого демагога навіть в особі священничого сина, або першої ліпшої лихої часописи, як за голосом нераз найширїйшого брата-священника. А як таке юджене проти духовенства підкопує його повагу і відбиваєсь шкідливо на відношеню вірних до самої науки віри голошеної священником, а самого священника і найдїяльнїйшого знеохочує до праці — не треба й доказувати. Сього вже досвідчив не один собрат на собі, се вже не одному підтяло крила.

Ті самі обвинувачення про байдужність, інертність духовенства можна вичитати також по ріжних друкованих справозданнях і по часописях видаваних або інспірованих тимиж нашими приятелями. Ті ще більше утверджують в переконаню про нашу байдужність нарід, який видить тільки, що нас там а там нема, а не думає про се, чому нас там не було?

Чи нам мовчати на ті обвинувачення оголошувані друком і словом?

Тїж часописи, тїж справоздання будуть для будущности жерелом, з якого вона черпати буде відомости про нас і після них буде нас судити! Чи нам лишати будучим поколінням таке сумне свідощтво о собі, як совість каже, що загал крім одиниць на таке свідощтво не заслугує? Чи наші діти мають з „Громадського Голосу“ вичитувати, що ми їх батьки робили?

А на таке заносить ся. З нашої сторони не видко реакції на ті несправедливі і тенденційні закиди. Ми до тепер не здохулись на власний орган, деби ми могли боронити своєї честі. Урядові „Епархіальні Вістники“ сього не роблять і сумніваю ся, чи се булоби вказаним робити се так офіціяльно. „Нива“ більше научного напряду не може сього робити так, якби повинна.*) А з дневників хіба один „Руслан“ бере від часу до часу в оборону духовенство. А і з тих двох часописий ми не користуємо. Якась дивна байдужність і несмілість супроти закидів ворога, на які кількома стрічками можна нераз успішно відповісти, каже нам збувати їх мовчанкою. Кілько то пише ся в „Громадськїм Голосі“ про ті сотики, які в де-

*) „Нива“ дуже радо містити-ме того рода всякі дописи та статї, даючи їм першенство перед якиминьбудь науковими розвідками. Не робить сього доси тільки задля недостатчі відповідного матеріалу. — Редакція.

яких парохіях складають вірні при великодній сповіді за „картку“! Чому ж заціплені сьвященники не пояснять справі, що ті сотики за „картку“ се звичайний в многих парохіях даток, який вірні при нагоді великодній сповіді складають раз в рік „дякови чи паламарови“?! В інших знов парохіях складає кожний господар, голова родини, ті сотики з нагоди великодній сповіді „на вино і проскурне“, а за те не бересь на се гроший з скарбони церковної після звичаю і права.

Видячи, яка з того сьвідомого чи несьвідомого мовчання виходить шкода для нас і для справи Божої — рішив ся я порушити сю справу публично і звернутись до сьвященства з зазивом: пишім про себе більше!

Проти несправедливих закидів боронім себе сейчас, як їх почуємо. В случаях же, де шкода би було виступати з такою обороною з огляду на слухачів наперед ворожо супроти нас настроєних, послугуймо ся письмом, чи друком. В той спосіб боронім себе і тоді, як роблять нам закиди позаочно, а ми не маємо можности сейчас відповісти.

Пишім також більше про свою роботу, про се, що робимо для добра і щастя вірних в церкві і поза церквою.

Пишім не тому, щоби хвалитись роботою, але щоби люди знали про неї, щоби історія могла сказати про нас, що ми не тільки брали від вірних приноси і корони, але й відплачувались за них працею для вічного і дочасного добра народа.

Миж з спокійною совістю можемо сказати, що не тільки релігійне і моральне вихованє народа в цілости, але й просьвітне та політичне осьвідомленє народа на галицькій Україні се в великій мірі праця нашого духовенства. Більшість читальнь, загоронок, бурс, много кас, Народних домів повстало з ініціативи і удержуєсь при помочи духовенства. Кілько то сільської молодіжи вислали сьвященники до шкіл — аби вже поминути факт, що половина нашої світської інтелігенції се сьвященничі діти, виховані працею і трудом своїх батьків.

Про се всьо мало будуть знати будучі покоління тому, що ми мало про се пишемо. У нас умирають найкрасші сьвященники, найревнійші робітники на народній ниві, а що переказуємо ми про них, про їх працю історії? Кілька дат з їх життя, кілька фраз про їх талант, де і на що умерли і на тім конець. Для приміру згадаю про пок. о. Бариша. Один з найкрасших сьвященників, нестружений робітник на кождім поли народної праці. З його проповідий голошених з жаром по церквах, по місіях, з його промов по читальнях, по вічах, всяких зборах можна би зложити цілі томи. Про позитивну його роботу в українських товариствах станиславщини моглиби багато сказати ті, що з покійним разом працювали. А багато було згадки про того чоловіка по його нешасній смерті на чужині?!

Або другий случай: Недавно помер парох Надвірної, пок. о. Мандичевський Корнило. Примірний, благородного серця

священик, чоловік не без заслуг хочби лише для своєї партії і повіту, булоби що про нього доброго і похвали гідного сказати. Та печаль наша обмежилась лише до подання вістки про його смерть. Чому? Тому думаю, що покійний яко посол не належав до гурту офіціальних політиків. За се одно забула наша печать піднести і зазначити то, що небіщик добре зробив за свого життя¹⁾.

Таких діяльних, для церкви і народа заслужених священиків умирає рік-річно більше. Память про їх діяльність удержуєсь так довго, як довго живуть ще ті, що на них дивились. Не стане їх — тай всьо піде в забуте. Історія не буде мала що про них згадувати, бо вони хоть не мало і то серед неприхильних обставин робили — та мало про се будучности переказали.

Таке писанє про свою роботу буде певного рода іспитом, буде контролею сповнюваня своїх обовязків, що для самого священика і для справи Божої корисне буде. Вірний слуга Божий буде мати вдоволенє, що має що доброго про свою працю написати а „длінивий раб“ може завстидаєсь та возьме ся до роботи, аби занедбанє направити.

Навіть історія душпастирства такого священика, що задля неприхильних і непоборимих відносин не буде міг виказати богатих плодів своєї праці не буде без значіння. Висвітленє і справедливе представленє обставин, серед яких приходиться нині в многих парохіях душпастирювати, оправдає неодного священика перед історією. В тих обставинах знайдемо відповідь на се, чому то той або другий священик, що замолоду рвав ся до роботи, пізнійше опускає руки і стаєсь на око байдужним або таки гнилою колодою. Справедливий дослідувач минувшини пізнавши перепони, на які натрапляє нині праця священика, що хоче бути патріотом і ревним священиком, не буде нас в будучности так остро судити, як судять нас нині політичні „ревуни“.

Ніхто не заперечить, що такі історії діяльності одиниць хочби лише в однім селі чи місті, можуть мати історичне значінє для пізнаня духа часу, стремлєнь певної доби в церковнім і національнім житю. Вони вірнійше і докладнійше представляли би се, що випадково і не без личної та партійної тенденції подає від часу до часу печать.

1) Ми не виняємо тут преси, а хіба лиш самих священиків. Нам відомо, що по смерті нашого одного чільнішого священика „Діло“ бажало конечно помістити довгий некролог, а не було де роздобути йому потрібних інформацій. Ніхто з священиків, що знали ближше покійника, не зволив і словечка написати про свого заслуженого товариша. Також „Нива“ містилаби радо обширїйші посмертні згадки про наших заслужених священиків, як би їх редакції надсилено. Доси, приміром, годі нам було уприсити когось до написаня житєписи таких покійників, як Др. Мільницький і о. Шях! В дразь до пера — аж сором!

На історичне значінє таких писаних образів діяльності поодиноких людей чи родин вказував перед кількома літами один з наших письменників — о скілько пригадую собі Др. Зобків — в особній статі друкованій в „Ділі“.

Для успішної праці наслідника пароха, що мавби в історії — чи хроніці свого попередника вірний образ минувшини парохії і її людей, булоби се також дуже пожиточне. Новий парох легко з'орентувавби ся, на що в своїй праці має головню звернути увагу.

Про що писати треба?

Личні справи оминаймо а пишім про се, що для слави Божої і для добра вірних служить. В кождім разі пишім про се, що робимо яко душпастирі, аби скріпити віру в серцях вірних, аби відвести нарід від п'яньства, від манії процесованя і інших блудів, що мора ьно і материяльно нищать нарід. По друге зазначуймо і се, що робимо для поліпшеня долі своїх вірних тут на землі. Не стидаймо ся признати і до похибок, які робимо нераз в своїй праці.

Пишім про себе. Пишім і про других, про приятелів і ворогів. Вони нас не жалують. Кожрий наш блуд навіть чисто людський, кожду нашу похибку роздувають вони до великих розмірів, аби лише підкопати нашу повагу в очах народа а самі нераз о много більші гріхи творять супроти народа.

Розумієсь, що як то писанє має мати вартість — то мусить бути щире і предметово правдиве.

На можливий закид, що з таких писань не буде великої користи, або що з браку фондів не буде можна їх друком оголосити і половина з них пропаде з часом, таке відповім: О тім, щоби з них не було користи, сумніваюсь. Таж з хронік таких — з літописий наших попередників, які видко не були такі байдужні до писаня, як ми нині — творять історики історію нашої церкви і народа. Сумніваюсь також, щоби всі такі хроніки загинули. Миж маємо нині інституції, які радо возьмуть такі писаня — хроніки в перехованє, як тільки будуть вони річево і інтересно писані. А найби і половина з них пропала — то все лишить ся друга половина. З них будуть могли будучі покоління довідатись і навчитись щось пожиточного і похвали гідного про нашу участь в народній роботі. Даними з тих хронік можна буде успішно поборювати закид ворогів, що сьвященство то ворог народа, ворог просьвіти і щастя народа. А такі закиди підносять наші противники не лиш перед простолюдином. Такий закид робив в часі виборчої агітації навіть сьвященничий син на зборах пів сотки учителів в Станиславові. (Академик Йосиф Охримович).

Підаючи сю гадку під дискусію — радо хотівбим почути погляд на ту справу старших, більше досвідчених сьвященників



о. Євстахій Цурковський.

Пастирський лист Митрополита Мих. Левицького як ілюстрація до унії з поспідних часів Польщі а початкових Австрії.

(Д а л ь ш е).

Скоро Галичина прийшла під панованє Австрії, справа нашої митрополії стала справою австрійської політики державної через факт, що митрополит уніятський мешкав поза межою австрійської держави. На разі оставало як було передше, наші єпископи відносили ся службово до уніятського митрополита київського, хоч таке положенє не могло бути корисне для нашої церкви і ми в нашій державі не представляли цілости в нашій організації церковній. З огляду на се, уже р. 1774 поставили угорські Русини до нашого правительства домаганє, щоби утворило митрополию в Мункачи для цілої Австрії. Опісля р. 1779 львівська губернія предкладала віденському правительству, щоби львівського єпископа винести на митрополита для Галичини, Угорщини і Семигороду. Правительство хоч і одобрило сей проєкт, але відложило його на пізнійше, на його полагдженє не приходив єще час, мабуть плянований був третій розбір Польщі. Справа стала серйознішою, коли прийшло уже до третього поділу Польщі і р. 1795 російське правительство уніятську митрополию знесло, усунувши митрополита Теодозія Ростоцького. Супротив того, що діялось в Росії, наші Русини галицькі не забирали в тій справі ніякого голосу боячись, щоби не піддано їх під власть лат. архієпископа львівського, уважаючи і дальше своїм митрополитом Теодозія Ростоцького. Для запобіженя обаві недалекої смерти митрополита, скликав львівський єпископ Николай Скородинський р. 1803 єпархіальний синод, котрий рішив просити правительство і папу о відновленє галицької Митрополії і то діло поручив канонікови Гарасевичови. Справа прийшла на порядок денний і сталась актуальною. як умер митрополит Теодозий Ростоцький, що наступило 1805 р. 25. січня. По смерти митрополита приступило правительство до справи утвореня уніятської митрополії, полагджуючи її вдоволяючо по мисли рішеня єпархіального синода. Дипльомом з дня 11. серпня 1808 відновило воно давню митрополию, що основана була р. 1303 єще руським князем Юрієм I., та упала 1355 і була мабуть призначеною уже на похоронєнє для затертя характеру руського краю. З пізнійшої

історії сеї митрополії подає нам наш „Шематизм клиру“ один лиш певний факт, а то: „Під р. 1458 згадує ся, що туторію над крилоським монастиром і столовими добрами владик одержав сьвітський чоловік Станислав з Ходеча, котрий продав її Романови з Осталович. Стилізация: Станислав з Ходеча і Романови з Осталович виглядає на стилізацию як Юда з Каріоту на то фігове листе прикриваюче сором. Нову митрополию вивинувало правительство в сей спосіб, що для побільшення її доходів відступило їй державне добро Унів (давнійшу архимандрію). Що до дати відновлення галицької митрополії заходить наглядно якась ошібка. Автор П. Л. цитує дату 11. серпня 1808, наш Шематизм клиру 1807, а деякі історіографи 11 липня 1806.

Так виглядає справа з основанєм галицької Митрополії і на око видавалоб ся, річ зовсім природна і нема в ній нічого особлившого, шоби Автор П. Л. аж виносив її перед духовенством яко якусь особлившу ласку цісаря і кликав: дивіть, якого маємо доброго цісаря! В очах поступовців таке вихвалюване виглядалоб на раболіпе, тимчасом, як придивим ся історичним обставинам, мусимо сказати, що єсть воно зовсім справедливе і що було би грубою похибкою культурною, якби його не було.

Якіж то є ті обставини? Обставини ті може виказати іно порівнанє, як в таким самім положеню роблено де інде в тім случаю, в Росії. Як зробила Росія? Як сказав я уже висше, Росія знесла уніятську митрополію, а тепер приходить ся додати, що хоч не формально, але *de facto* віддала нас Полякам в руки, формально ні, бо указом з 26. лютого 1797 р. цар Павло І установив окремиий департамент юстиц колегії зі сьвітських личностей для рим. кат. і уніятського віроісповідання, але не позволив уніятським епархіям мати своїх представителів або членів в тім департаменті, хоч бувший митрополит Теод. Ростockий о тоє допоминав ся і свої представлення предкладав. Як з сього бачим, формально не були ми віддані під власть Поляків, але були *de facto*, позаяк в департаменті не мали ми нікого і Поляки робили з нами, що хотіли. Читаєм, як приміром лат. митрополит Сестренцевич предкладав папі безпосередно від себе кандидатів на уніятських єпископів, на що з правного боку не мав ніякого титулу. Що стало ся в Росії, се могло стати ся і у нас або що стало ся дійсно і у нас на Угорщині, де руські епархії віддано під власть угорського примама острогранського. Події в Росії занепокоїли галицьких і дають нам толк на епархіяльний синод скликаний р. 1802 львівським єпископом Николаєм Скородинським.

Обава була не аби яка. Бачили в той час то спустошене яке діялось в Росії при таким уложеню наших церковних відносин. Картина була дуже страшна. Нас просто на всі боки рвали-розривали. Москалі собі, а Поляки собі. Як нотує історія, перейшло тоді на православє іно в одній брацлавській губернії

около 1,295.471 душ з 1442 церквами. А о Поляках пише нам історія за сей час так: Латинське духовенство захопивши в свої руки управу, переводить уніятів без найменших короводів відразу на латинство а римсько католицька колегія віддавала уніятські монастирі латинським монахам*). Як бачимо, була се поспільна асекурація.

Супротив того бачимо, як поражаюче становище заняли Поляки супротив з'єдиненої церкви, бож в колегії була їх рука. З ідеї зробили гандель. Чим був Андрусівський договір під зглядом політичним для нас, тим еще страшнійше єсть то порозуміне, яке уложили собі Поляки з Москалями в акції против нас під зглядом релігійним по третім розборі Польщі. Тут дадуть ся примінити слова Шевченка, де каже, що Польща впала через нас, але і каже: і нас роздавила.

До гандлю приложили мірку егоїстичну, казали Росіянам дивитись на унію так, як задивлялись вони. Поляки не хотіли в нас видіти католиків, хоч противилась тому наука церкви, і споглядати так научили Москалів. Так споглядати диктував їм власний інтерес, щоби виправдувати тим свою грабіж і насильство на нас. Після що йно поданих мною істориків оповідає ся нам, що цар Павло І. говорив часто з могилівським лаг. архієпископом Сестринцевичем о уніятах: „Я не люблю їх, вони ні то, ні се, ні риба, ні масло“. А раз в р. 1799 сказав він йому еще яснійше а іменно: „Я не терплю уніятів, ви хорошо понимаєте мене“. Чиж треба еще що більше додавати до того?!

Річ певна, що їх мужі державні по розборі не подбали о нас, якби то були повинні зробити, ані не поперли домагань митрополита Теодозия Ростоцького, що відбиває тім яркійше, що той митрополит відказав присяги російському правительству.

Зваживши йно сю одну обставину, зрозумієм, для чого Автор П. Л. виносить так високо сю хвилю відновлення галицької митрополії.

Але єсть ще більше причин дивитись з одушевленням на сю хвилю; а єсть нею і спосіб обсади митрополії і єпископських престолів в загалі, в наших случаю чи то личностями з духовенства так званого білого, се є свьітського, чи чорного, се є монашого. Нормально беручи, казатиб, що то має до річи? Нормально, певно не має то нічо до річи, але при наших обставинах, які не були нормальні, мало то до річи і навіть грубо. Як наводить д. р. Щурат в своїм ювілейнім рефераті випечатанім в „Ниві“ з р. 1913 стр. 718, за часів польських в справі

*) Толстой: Римський католицизм в Росії. II. 146—355, Коялович: „Історія возсоединенія западно русских уніатов старих времен“.

обсади місць митрополичих і єпископських річ мала ся так: р. 1635 постановив сойм, що всі висші місця при русько-унїятській церкві можуть бути обсажені виключно лиш черцями Чина сьв. Василя Вел., а в Люблинській унїї поставлене було услїве, що займати їх можуть іно визначні шляхтичі. Того тримала ся Польща строго і наслідки того були для нашої церкви страшні. Сполюнїзував ся наш монастир і зійшла нінашо наша церков. На иньшій місци свого реферату („Нива“ 717) каже д-р. Шурат: р. 1683 самі Василяни зажадали від Риму заведеня латинської літургії замість славянської — зійшли на то, що руського богослуженя не було де відправити, бо не стало книг, як не стало й руської проповіді. Сама унїятська єрархія зрікала ся свого обряду і своєї мови, а р. 1643 латинська єрархія користаючи з неладу сьміливо могла домагати ся в Римі скасованя унїятської єрархії. Як далеко відступили Василяни від дисципліни унїятської церкви, сьвідчить те, що наводить в своїй історії згаданий Толстой (II. стр. 375) кажучи: Коли уступив архієп. Сестренцевич в падолистї 1800 р. і на його місце прийшов його вікарій Бениславський, був уложений і оповіщений (11 грудня 1800 р.) новий плян в управі лат. церкви, на основі котрого Василяни не тільки що звільнили ся від всякої підвласности єпархіяльним єпископам, але дістали навіть від архієп. Бениславського позволенє скликати генеральний зїзд і вибрати собі генерала ордена. А. О. Петрушевич в своїй Сводній літописи під р. 1796 стр. 387 каже: многі з Василян прийняли латинський обряд для „больше свободной жизни вні монастиря“ і відправляли Богослуженє по латинському обрядови.

Як з повисшого видимо, відносини чорного клира до нашої церкви були мало сказати не нормальні, але впрост ворожі, де сей клир виломав ся з під нашої дисципліни, перейшов в табор наших противників, і заняв становище противне нашій церкві і нашому народови, та став ся гальмою унїї взагалї. Затираючи обряд і ступаючи проти нього, тим самим відстрашували від унїї належних до церкви дисунїятської і впливали грубо на відступство від неї на своїх. Кому була мила церков і народність, видячи ображуванє одного і другого через свій клир, а монаший в особенности, відступав, бо нарід приймаючи унїю, приймав її не на те, щоби вона його понижала і убивала, але навпаки, щоби вона була для нього зеленіючим жезлом Ароновим, обіцюючим житє, почув ся вщепленим до католицької церкви, почув її добродїйства, не видїв в нїй привилєю пятої заповіді Божої для нікого, а підойму, що мала послужити до подвигнення його і показаня перед сьвітом дисунїятської церкви!

Якже поступило собі австрійське правительство при обсаді митрополії і решта єпископських престолів? Ось П. Л. наводить нам поіменно цілу листу єпископів і митрополитів

в Галичині, іменованих за Австрії. Ними є: Петро Білянський, Николай Скородинський, Антін Ангелович, Іван Снігурський, Григорій Яхимович. На що наводить нам се Автор П. Л. і підносить сю обставину яко річ до завдячення австрійському Монархови? Тими словами Автор П. Л. наче так говорить до свого духовенства: Дивіть, що ми маєм від австрійських цїсарів? Маєм митрополію, а з нею цілість в нашій організації церковній, а наводячи, що митрополія і всі єпископські престולי обсажені личностями з білого духовенства, наче каже: дивіть, зломані є постанови соймів польських, церков наша звільнена від пут, ціла організація спочиває в руках наших, наша церков віддана нам в наші руки! Говорячи, що митрополія єсть відновлена, тими словами наче каже: відновленем галицької митрополії маєм відновлені наші історичні памятники і ними вводить ся нас назад в нашу хату і ми під Австрією почуваєм ся у себе дома, зачинаєм належати до себе, бути господарями у своїй хаті!

Якої досяглости єсть для нас сей факт, а з окрема відновлене митрополії, найкраще оцінив се сам Автор П. Л. кажучи, що настала тим для нашої церкви доба кращих днів. І коли застановимо ся над тими словами, мусимо признати їм повну правду. Коли поза такою організацією видимо деінде упадок нашої церкви, як в Холмщині, або заниканє, як на Угорщині, видимо, як у нас церков значно подвигла ся і скріпла і набрала такої сили, що каже „я є“ і показує перед сьвітом, що значить автономія націоналістична. Наші критики в роді Єфремова і позуючі на учених не добачують в тім факті високого для нас значіння політичного, називаючи се клерикальною справою. Жаль, що таке кинене слово може надавати їм якогось авторитету, але колиб хотіли застановити ся над справою, і дійсно щось уміти, мусілиб признати, що не єсть се справа клерикальна, а в цілім того слова значіню народна. Сеж дало почин до нашого піємонту в Галичині, коли в Холмщині і на Угорщині видимо щось иньшого.

Коли возьмемо ще на увагу обставину, яку підносить Автор листу, що всі личности, якими обсажені були наші єпархічні місця були вихованцями віденського Інститута, тож і сей Інститут набере для нас властивого значіння, що наводячи Автор П. Л. хотів осягнути, іменно дати нам пізнати, що був він для нас Інститутом, який давав і приют на кандидатів єпархічних, тож уможливлєв нам тримати свою церков в своїх руках і давав потрібну кваліфікацію і тому був великим атутом для нас, за що підносить і підчеркує Автор П. Л. сю обставину і зачисляє її до австрійських добродійств, гідних винесеня.

В звязи з попереднім наводить Автор П. Л. найвисший диплом і найвисшу резолюцію, якими остали з'організовані капітули і соборний клир у Львові і Перемишли, підносячи їх яко добродійства Австрії зглядно її пануючих.

З огляду на се придивим ся, як виглядало в тім згляді за часів польських? За основу возьмім собі сей стан, як подає нам Його Автор в своїм П. Л. Стан сей змалював нам Автор П. Л. в сей спосіб, що говорячи о достойниках, які повиходили з папських шкіл, каже („Нива“ 1914 стр. 90) о достойниках і офіціялах троє епархій: львівської, галицької і каменецької, котрі підлягали вправді єпископови у Львові. але на той час мали свої окремі соборні храми і капітули. З сього пізнаємо, що були у нас капітули без голови, без єпископа, проваджені самими офіціялами і як би для іронії називали ся капітулами, будучи *sine capite*, представляли лиш кадовб. Коли приглянемо ся сьому кадовбови, то побачимо, що і сей кадовб не представляє відтинку з якоїсь одностайної організації, а єсть видовищем мішанини, що складає ся з членів сталих і не сталих, се єсть ще з таких членів, яких членство капітульне було їх занятєм побічним, а сталим занятєм був інший уряд, як то бачимо приміром на капітулі каменецькій, до якої належав як член схолястик капітульний о. Николай Римбала, а властиво був парохом теребовельським, другим був Григорий Шушальський, парох в Городенці, при капітулі примицерієм, навіть при капітулі перемиській, читаємо, належали до капітули Николай Насчочин, парох самбірський і бісковицький, Іван Лавровський, парох в Мшані і декан дукальський, Іван Манастирський, парох і декан ярославський. Можна собі діяльність таких капітул і їх вплив на справи епархіяльні уявити, де члени капітул не були звязані головою, а опирали ся на самих лиш сказатиб невідвічальних референтах, а і межі тими референтами були члени з поза осідка капітули, котрі приїзджали лиш на сесії, а справи впливали що дня, а коли зважить ся ще ті польські дороги, яких ужиточність в руху комунікаційнім досвідчаєм єще тепер, коли ніколи і при найлучшій волі прибути вони не могли, а тим самим і справі їх реферату мусіли відпадати, тож річ ясна, капітули такі не можна називати якимсь тілом органічним, середовищем управи, а лиш його позорищем.

Пригляньмо ся складови тих капітул єще з боку національного, то хоч не маю певности, бо на се требаби мати під рукою акта, але на стільки з назвиск може мені видавати ся, гадаю, були межі ними і члени польської народности. Такими видають ся мені бути: Николай Римбала, Теодор Краснопольський (при капітулі перемиській), Ник. Насчочин. При таких обставинах представляла капітула ще вид з байки о орлі, рибі і раку, тіло, як вносити можем, о силах роспираючих.

Пригляньмо ся тепер капітулі, де був єпископ. Здавалоб ся, що о такій нема що росписуватись, бо мусіла відповідати вимогам канонічним та творити в організації епархіяльній органічну цілість. Здавалоб ся, бож церковні канони є всюди однаково обовязуючими в цілій католицькій церкві, — однакж

не так мала ся річ в польськiм „крульованю“ що до нашої церкви. У нас представляла ся організація extra faciem відокремлене (wyodrębnienie) в загальнiм законодавствi церковнiм і творила спеціальність корони польської, яку прото приходить ся пізнавати з окрема. Так, як наводить нам Автор львівську капітулу в Пастирськiм Листі, не представляє вона нам нічо особлившого і єсть як кожда инша при храмі катедральнiм в католицькій Церкві — але знати треба, що ся капітула була сьвіжим плодом єпископа Льва Шептицького, котру тойже утворив що йно р. 1769, отже уже під koniecь польского панованя по зведеню борби з Василями. Якжеж виглядала у нас капітула з єпископом на чолі перед тим? Яка була причина, що визвала єпископа до борби з Василями? Якраз в тім лежить характеристика згаданого відокремленя, яку приходить ся нам пізнати і зрозуміти борбу єпископа з Василями. Капітула переднійша складала ся з Василян. Сам факт не представляє собою до замітунічого, але замітити було се, що Василяни були приділені єпископови до правленя і осполу з ним, через що єпископ переставав бути самостійним головою управи і єпархії, бо управнених до управи було більше голов, серед яких єпископ був як би в курателі, лиш головою так сказатиб мальованою, якому вільно було лиш писатись на все, а не заряджати; дальше замітним єсть се, що ті Василяни від р. 1739 остали звільнені від підвладности єпископови, тож представляли чинник єпископови не під а рівнорядний, якби державу в державі, не чинник з голосом до радним а з голосом повним, розпоряджаючим, словом займаючи становище противне понятю права єпископа в управі і взагалі пониманю його яко голови єпархіяльної церкви, що мало для нас значене не лиш з боку формального, в якім виділи ся ми винятими, але ще більше з боку практичного, в якім укривала ся наша пропасть. Під тим зглядом важне єсть становище, яке занимали тодішні Василяни до нашої Церкви і нашого народа. Яке становище занимали до нашої Церкви і нашого народа, чули ми о тім висше, як не менше і для чого, і знаємо, що становище їх до нашої Церкви і нашого народа було вороже і що при такім стані річи вони діставши ся до управи були тим гомерівським іліонським конем, від якого грозила нам загибда, що мав збурити наше вітцівське гніздо, мали управляти так, щоби йшов упадок нашої Церкви і нашого народа, що і дійсно так було, бо як подають історіографи*) в роках 1758—1765 в львівській єпархії перейшло на латинський обряд 1200 виднійших личностей. З огляду на то Василяни були чинником, який робив різницю в пастированю і в представленю єпископа в історії перед очами свого стада.

Як на наших капітулах без єпископів і з єпископом бачи-

*) „Прикарпатська Русь“, Ф. Свистун, Том I. стр. 46.

ли ми, польське правительство виступало против нашої з'єднаної Церкви „со узами і дрекольми“, нас розбивало і обмотувало. Системою польської політики против нас було спричиняти розстрій, вводити і угримувати безголове і культивувати анархізм, щоби в сей спосіб нас убезвладнати і убивати. Се єсть історія, яка поясняє нам повід до борби єпископа Льва Шептицького з Василями. Єпископ не міг погодити ся з даним положенням. Будучи єпископом, хотів бути дійсно головою своєї церкви з усіма прислугуючими йому правами і дійсно пастирем свого стада, що має положити душу свою за своє стадо, а не покришкою, під якого покровою мало докочуватись гублене свого стада. До осягнення сеї цілі не полишало ся єпископови нічого иншого, як усунути теперішню його перешкоду в тому чи то виточити необхідно борбу Василям, усунути їх з їх становиск, а володіючи з ними близько літ 20 і пізнавши їх духа, в інтересі своїх вірних відіймати їм право до всіх львівських церков. Борбу тую звів єпископ з успіхом, утворивши собі капітулу і консисторію з білого духовенства, якої склад читали ми в Пастирським Листі на стрій, як то було при катедрі лат. і за давніших наших княжих часів, і тогож року, се єсть 1769 р., позвав Василян перед суд і відняв у них право до львівських церков. Зламавши владу Василян, змінив тим єпископ картину в історії нашої Церкви, надаючи їй властивий напрям — і зважаючи обставину, що ратувати Церков значило то само, що ратувати вітчину, тим чином єпископ Лев Шептицький стає в ряди наших лицарів-борців за свободу, як Хмельницький, Виговський, Дорошенко, іно з щасливішим успіхом від них, і єсть гідний того, щоби був поставлений яко лицар-борець побіч лицарів борців тих і ім'я його стало голосніше і популярніше, як було се на жаль доси. Єпископ вистарав ся в Римі о затверджене утвореної ним капітули, але коли була уже готова, постарав ся польський архієпископ Сіраковський, що була була втримана і капітула не остала затверджена. З сього видно, що така капітула була для Поляків тим нагнітком, який раді були вони з'оперувати, коби не та невідпирта обставина, що Провидіне Боже чуваючи над своїм ділом, не привело нас під жезл габсбурської династії, під якою, коли єпископ Шептицький представив необхідним фонди на удержане капітул, були капітули затверджені Йосифом II 5 жовтня 1786 для Львова, а 1787 для Перемишля. Мабуть чи не ті самі впливи поділяли, що правительством сю постанову свою змінило, однак кінець кінців, як то знаєм з П. Л., остали таки за пановання цїсаря Франца I затверджені.

І обави Поляків не були марні — оправдала їх житєва дійсність. Капітули ті, як з'організовав їх єпископ Лев Шептицький, показались для нас тим оборонним валом, о який відпирались всі їх на нас наїзди через латинізоване і уратували нас від знищення, від нашої загиби. Чим були для нас

капітули і чого доказали вони, свідчить найкраще поклик, який видало Міністерство просвіти і віроісповідань під днем 18 мая 1852 до єпископів обох обрядів з завізванем їх на конференцію, на якій малиб обдумати спосіб, в який духовенство одного і другого обряду могло жити з собою в згоді. Як з сього бачимо, Поляки мимо заказів з сторони австрійського правительства в своїх нападах на нас не уставали, але через зорганізоване капітул, ми були против тим нападам зорганізовані... Капітули, зглядно консисторії робили своє, доносили о надужитях і правительству, яке правительство держави правою, не могло бути рівнодушним на самоволлю польського духовенства. О дотичних наказах правительства знаємо з попередного, але не завадить навести ще деякі пізнійші запорядження, які під тим зглядом видало австрійське правительство, а ними є: розпоряджене надворної канцелярії з 25. січня 1818, розпоряджене львівської губернії з д. 2. вересня 1810, 2. серпня 1816, 27. цвітня 1839, 30. цвітня 1860. Тепер правительство держави, в якій границях була толеранція віроісповідань, не могло стерпіти, щоби в її нутрі горів огонь ненависти і відбувалося душегубство горожан з приводу їх віроісповідань, постановило поставити край такому нездоровому стану і спросити єпископів обох обрядів на конференцію, щоби для осягнення цієї цілі ухвалили границі своєї компетенції і для утримання ладу постановили поодинокі точки. І справді відбулася та конференція р. 1855 і ухвалено на ній дійсно границі компетенції властивих духовних обох обрядів і поодинокі точки, які мали послужити за основу до згідного пожиття межі клиром обох обрядів і признання тим рівноправности обох церковей. Рішення з тої конференції відіслано до Риму і Папа письмом своїм з дня 17. марця 1856 р., висланим до австрійських єпископів, зібраних у Відні, поручив духовенству лат. обр. шанувати уніятський обряд і завізвав духовенство обох обрядів жити з собою в мирі і згоді. Акт сей мав тоді велике значіння державне і церковне, бо Папа признав нашу Церков перед всіма єпископами австрійськими як сестру церкви лат., якій належить ся рівна пошана, як Церкві рим. кат., не може ніяк уважати ся за гіршу і не сміє бути виданою на поталу єрархії польській. Акт сей ломив нахабність польської єрархії і польського клиру. І в сей час, коли обставини клонили ся на нашу сторону, і треба було сильної руки, щоби попровести нашу Церков до належної її мети, Провидіння Боже знайшло собі орудіє, котре задачу тую славно звершило. Орудієм тим був Митрополит Спиридон Литвинович, котрий в не довгий час потім унаслідив єпископський престол по смерті єп. бар. Григорія Яхимоича р. 1863. Сей духом, енергією, спритом і вірністю Церкві був наслідник єп. Льва Шептицького. Хоч і як цинив собі повисший акт, але знаючи з історії і досвіду, як клир польський був не певним в послуху Папі супротив Русинів, обіймивши престол мав собі за найпереднійшу річ повисші гваранції за-

безпечити і мир своєї Церкви усталити. Його то заходами прийшло до голосного акту, яким була так звана „конкордия“, що її видав Папа під днем 24. жовтня 1863 р.; сей акт відповідно до свого звуку здавав ся забезпечувати межі духовенством обох обрядів вічний спокій і згоду. Маючи такий акт, думав, що має ціль осягнену, забезпечений бит своєї Церкви і ідею торжествуючу, за яку віддав себе на муки наш святий Іосафат Кунцевич. Видячи в тім явно руку божу, що Бог прославляє тих, що за його хвалу своє жите віддають і що кров мученича на марно не лиє ся, вставив ся у святийшого Престола, щоби Тойже проголосив канонізацію Його, яка відбула ся р. 1866.

Котрим залежало на піднесенню нашої Церкви, ті радувались і виносили високо і величали Митрополита Литвиновича-когож смутило піднесенє нашої Церкви, ті судили инакше, на; зиваючи його „сибаритом“, щоби його понизити і відмовити йому і ідейности, яку так сьвітло задокументував і назвали його „сибаритом“, щоби затьмити ту сьвітлу хвилю на нашій Русі, яку витворив Митрополит своїм власним особистим впливом, допровадивши тоді святоюрську гору до Руського Сіона, на котру звертали тоді очі всі, до котрої прибували всілякі достойники з найвисших кругів, супротив котрих старав ся утримати свою палату на тій висоті, яку дійсно представляв, представляючи тоді в собі не іно князя Церкви, але і голову цілої Русі, — а сибаритизм приписують йому тому, що був вірним сином своїй Церкві, своему народови, стоячи на ґрунті народнім, признаючись отверто Українцем і був дійсно тим великим духом, що потрафив вибити ся з посеред окружуючої його атмосфери, за що ті круги хотіли здискредитовати його в очах історії і оправдати ту демонстрацію, яку урядили йому по смерті, устроюючи йому вельми смирний похорон. Щоби імпонувати і домінувати іно сибаритизмом, се належить до наївности. Митрополит Литвинович належить у нас до мужів, котрі утворили картину в нашій історії, а картина історична себаритизмом не пише ся і належить до тих, що в нашій історії сияють як Іпатий Потій, Лев Шептицький. Що Митрополит Спиридїон стояв на ґрунті народно-українським, сьвідчить пісня, яку по собі полишив, котрої єсть автором, а зачинає ся від слів:

„Я шасний руську матір маю
І ревний Русин мій отець,
Я ся тим величаю,
Щом широко руський молодець,
Щом широко руський молодець“.

За його то володіння прийшло, що наші капітули остали р. 1864 затверджені Папою римським і тим остаточно справа капітул у нас формально полагоджена.

З огляду на сказане, чиж не зрозуміємо, що Автор П. Л. наводячи нам розпорядження австрійського правительства дотичачі заснованя капітул і вчисляючи їх до добродійств Австрії, немов так каже до духовенства: дивіть! через засноване капітул правительство розв'язує нам руки і дає нам свободу в пастированю, бо ж капітула зглядно консисторія се наші руки, як без рук, так без належитої консисторії нічо вдіяти не можемо, дістаючи з рук австрійського правительства капітули, значить тільки, що дістаємо забезпечене успіхів в нашім пастированю, що і дійсно пізнійша історія показала. Через належиті капітули стали єпископи правдивими пастирями, а з тим в'язав ся успіх розвитку нашої Церкви.

Показалось, що належиті капітули були не даром солию в оці противникам нашої Церкви, що не даром вносили в р. 1775 проти установа капітул свої представлення до Відня латинський львівський архієпископ Сіраковський і орден Василян через свого протоігумена Онуфрія Братковського. Чого бояли ся, се стало ся, церков уніяська затримувалася!

Дальші розпорядження, які наводить Автор П. Л., дотичать забезпеченя єпископам уніятським і капітулам в горожанськім життю тих прав, які через своє достоїнство мали єпископи і депутати капітул латинського обряду.

Які то розпорядження? Найвисшим рескриптом з дня 13. цвітня 1817, як також декретом надворної канцелярії з дня 30. мая а галицького правительства краєвого з дня 6. червня 1817 ч. 2214 признане остало русько уніятським єпископам і депутатам капітул право засідання і голосованя в соймах Галичини, як його мають єпископи і депутовані капітул обр. лат. враз з однаким правом бути вибираними до станового виділу.

Коли таке розпоряджене видало австрійське правительство для руських єпископів і капітул, видно з того, що вони такого права разом з єпископами польськими і їх капітулами не мали.

Як ми виділи висше, низший клир не мав в польській державі ніяких признаних собі прав горожанських, був відсуджений від усяких прав і враз з мужиками зданий на ласку і неласку панську, засуджений на відроблюване панщини і на панські буки. Відповідно до того і єрархія уніятська, чи то висший клир відсуджений був від тих привилеїв в горожанськім життю, які мала єрархія обр. лат. з титулу свого достоїнства. Знаєм уже з життя самого Потія, як будучи в стані світськім, був сенатором і стратив тоє право, коли остав уніятським єпископом. Та не йно, що єпископи уніятські не мали в польській державі тих привилеїв, які мали з титулу свого достоїнства єпископи польські, але счеркали їм еще ті привилеї, які прислугували їм з права канонічного, хоча в своїй державі ігнорувати церковний кодекс. Як з реферату д-ра Щурата знаєм, р. 1623 рішав аж Папа Григорій XV, хто має право прецеденції, чи київський митрополит тоді Рутський, так високо заслужений, чи

виленський суфраган латинського єпископа. В тім рефераті наводить др. Шурат, що Папа Урбан VIII писав в сій справі упімененє до короля Жигмонта III. такого змісту: *Nec episcopalis sacerdotii dignitas in iis minori cultu, quam in coeteris praesulibus colatur.*

Автор П. Л. наводячи своєму духовенству розпорядження австрійського правительства і підносячи їх до заслуг тогож для унійтської Церкви, хоче немов так промовити до свого духовенства: Дивіть, австрійське правительство признало в особі наших єпископів — наслідників апостольських і тим способом нічим нижших від єпископів обр. лат.

А що польські єпископи несли ся все висше по над руських і хотіли вічно патронізувати їх, нехай посвідчить факт, як уже під правительством австрійським р. 1779 старав ся архієпископ львівський Сіраковський на Богоявленє заказати митрополитови Льву Шептицькому водосвяте на ринку. Єпископ Шептицький не уміючи ходити в ярмі, чув ся діткненим таким поведенєм і запротестував у правительства проти нього. І як на протест еп. Льва Шептицького р. 1777 правительство наказало по раз другий, щоби не гнати руських священників на панщину, так по настояню губернії р. 1780 архієпископ Сіраковський мусів примирити ся з Митрополитом Львом Шептицьким, котрому зложив візиту разом з своєю капітулою, чим мусів публично задокументувати, що уважає його за собі рівного, узнаючи в нім наслідника апостольського, якого понижати йому не слід. Як умів зберігати свою честь, так не залишав ніколи постояти за честь підвладного собі духовенства.

Зрівнанє в правах наших єпископів з єпископами польськими, як бачимо, наступило доперва під правительством австрійським.

В кінці наводить Автор П. Л. надворний декрет з дня 29. січня, а губерніяльний з д. 28. лютого 1817 р. Ч. 9195, силою котрих постановлені остали для нашої Церкви місця почетних крилошан, а іменно для львівської архієпархії 12, а для перемиської єпархії 10.

Автор П. Л. зачисляє і се межі добродійства австрійського правительства. На око моглоб видати ся се марною річю, щоби вчисляти її аж межі добродійства. Коли однак зважить ся давніші обставини, як виглядало у нас і під тим зглядом за тих славлених добрих часів польських, то побачимо, що і та на око марна річ має своє знаменне значінє. Іменно коли зважимо ту цілу повінь титулятур і відзнак, якими прикрашувало ся духовенство польське, а з другої сторони цілковитий брак таких почетних достоїнств у клира руського, а деколи, що заваджала у руського духовенства і приписана одежа священника, як читаєм, здирали з наших священників в білий день на улицах обойчики, і що такі відзнаки були могутним середником до вивисшеня польського духовенства, а брак тихже до

пониження нашого, а тим і помітання нашої Церкви, тож в тім освітленю зрозумієм, що повисше креоване правительством почетних місць не була для нас річ марна, а видимо в ній явне задокументоване правительства, що воно рівним стрихульцем міримо обряд один як другий і в браках старалось вирівнати ті пропасти, які знаходились в відносинах духовенства одного і другого обряду і тим причинитись до піднесеня нашої Церкви. З огляду на ту обставину видимо, що Автор П. Л. оцінює її справедливо, представляючи її перед своїм духовенством яко добродійство Австрії, бо немов хоче сказати тими словами: Дивіть ся, минуло ся наше упосліджене, ми перестали бути предметом чогось гіршого.

Знаменне в повисших розпорядженнях єсть то, що правительство заманіфестувало ними, що відносить ся з рівною пошаною до духовенства одного, як другого обряду.

Дальші розпорядження, які наводить Автор П. Л. відносять ся до нашого релігійного культу.

Одно розпоряджене, яке знаходиться в П. Л. під 38 відносить ся до святкування наших сьвят, а друге під 39) до будови наших домів Божих.

Що до першого, то запоряджає, щоби сьвята русько-унїятської Церкви сьвяткувались так само, як сьвяткують ся сьвята обр. лат., се єсть не відбували ся ярмарки і торги, щоби богослуження не терпіли на тім якої перешкоди.

З сього бачимо, що сьвята руські за часів польських не мали в публичнім житю з державної сторони ніякої пошани. Мало того, що в дні святочні, коли відправлялась Служба Божа, відбував ся по-за церквою найбільший гамір ярмарочний, але як знаєм з історії, переданя і інших письм, дні недільні і святочні навіть не були вільні від панщини, а коли нарід хотів дістатись до дому божого, мусів уперед постарати ся о дозвіл від жида-арендаря, котрим винаймлені були церкви. Та не іно, що нарід не міг святкувати святочних днів, але навіть священник не міг відправити в тім дни Служби Божої, бо відривали його від престола і гонили на панщину, як стало ся се р. 1792 в селі Яленковатім, де на саме Воскресене слуга Божий мусів з своїми парохіянами іти на панщину. Памятник сьому виставив др. Іван Франко в своїй поемі під заг. „Панські жарти“, який перейде на спомин тих днів от рода в род. Та не іно сей письменний памятник, але кілька то живих споминів переходить єще з уст до уст. Для приміру наведу ось який переказ, який переходить в моїй околиці о фільварку в Луці великій, повіта тернопільського. Фільварок стояв переднійше на іншій місци, на яке кождий єще показує. Фільварок переставлений єсть ось по якій нагоді. Оповідать: За часів панщизняних на свято Преображення Господнього знаного під назвою „Спаса“ вигнали нарід на панщину. День був парний і дуже красний. На полудне полягали усі на спочинок і обтираючи піт і слюзи, та

не могучи хліба проковтнути з жалю, що свято приходить ся їм опроваджати при роботі на лані, — в тім глянувши на небо, побачили малу хмарку, з якої загреміло і в тій хвили показав ся на фільварку огонь, який обняв весь фільварок і в не довгий час обернув його в попіл. Дивлячись на се кождий з осібна і усі разом кликнули: кара божа! кара! І як всі говорили то тоді, так оповідаючи про се, повторяють тепер. І відбудовуючи фільварок, переставили на інше місце.

Як з сього видимо, за часів польських не мали для Русинів в Польщі санкції 3. заповідь Божа і перших дві церковних, день Господень був знесений, а заведений і обовязуючий лиш день панський!

Читаючи се приходить мимоволі на гадку колишний Валтазар, що то обертаючи посуду призначені на службу Господню на угоджене своїй гордині і хоч усі вихилуючі ті чаші з ним, доказували сим свою висшість і не мали від нікого в тім згляді догани,—однак побачив против себе на стінї слова написані незримою рукою: *mane, tekeli, fares* — на котрі зблід і задрожав.

Бог упімнув ся о свою зневагу і укарав!

Mane значить ся почислив, *tekeli* відважив і *fares* поділив твоє царство Бог, витолкував так Валтазару муж божий, пророк Данило.

Поведенем своїм відважив себе нарід польський сам, і на осуджене того не потребує тратити часу.

Колиж Автор П. Л. наводить повисше згадане рішене правительства яко добродійство Австрії, то наче так промовляє до свого духовенства: Радуйте ся і паки реку радуйте ся! Се кажу вам: уступив для нас панський, а настав день Господень і дасть Бог не будемо рабами панськими, а раби Господні, і гляньте: хто яко Бог?! Ото коли не сподівали ся ми Бога хвалити на стрій наших сусідів, нині маємо свободу для хвали Божої, як вони. Трета заповідь Божа і обі перші церковні остали признані нам правительством Австрійським. Слава і хвала йому!

Розпоряджене під 39 дотичить будови наших домів Божих, котрим каже ся, що нам вільно ставити собі наші доми божі після нашого обряду, се єсть після пляну, як домагає ся його наш обряд.

З сього видно, що за часів польських не могли ми ставити собі наших домів божих по нашій воли по вимогам нашого обряду, а лиш так, як хотів і казав будувати пан. Будова церквей залежала на стільки від панів, на стільки були вони патронами церквей і з тим титулом вязав ся обовязок їх дбати про церкви. За часів польських і єще наших панщизняних був закон, де пани давали материал, а люди ставили саї. Материял був звичайно такий, що пани давали дерево з ліса, позаяк ліси і земля були їх власністю, а в руках людей уважали

ся лиш дані до їх ужиткованя. З огляду на то мали ми у себе звичайно деревляні дома божі позбивані з брусів, а де було брак ліса, чи може з іншої якої причини, то ставило ся церков як кожний інший будинок, іно дещо просторнійший, ліпняку з стелею і під стріхою. Послідний рід будови бачив я еще на свої очи в роках 186.. в селі Медині повіта Збаражського. Як у всім так і в справі будови дому божого була одна провідна гадка у панів коляторів а то, щоби наша Церков мала вид пониження і упростіження, представляла все щось гіршого і тим причинялась до піднесеня костелів. Церкви наші давали привід лат. духовенству до відступчуваня від них людий, малюючи їм їх з амвона так: *co będziecie chodzić do cerkwi to chlewy*. Були то дійсно тісні будинки з примітивним строєм технічним, поставленим як за панщину для панщизняників від найконечнійшої потреби, які вихвалюють тепер по під небеса і хотілиб їх консервувати такими на Руси до віку, якби панщизняну хлопську ношу.

Хоч внутрішнє урядженє не належало уже до патрона, але від чого колятори називає ся „*wielmożni*“, щоби що можна було зробити без них. Внутрішнє уладженє належало чи не до найбільшої печальности патронів, але о стілько, щоби служило воно до латинізації се єсть урядженє було на стрій латинський, і тому з правила стояли престоли все при стінї, хоч і як йшло то на переріз нашому обрядови. Впрочім хто видав давнійшу апаратуру і церковні прибори по селах, той має понятє, що печальність патронів розтягає ся на зовнійшній культ богослужбний на стільки, щоби не рівнали ся вони до таких річий в костелі і тому були все дивоглядні. Ліхтарі були деревляні, точені і малювані, а інколи таки тесані. Для сміху довгі еще часи то все, що мало вигляд дивоглядний, некрасний, небалий, запущений, називало ся згрідливиим виразом „*griechisch katholisch*“. Та назва нагадувала Русинам усе польську корону.

З огляду на то Автор П. Л. оповіщаючи своєму духовенству в горі згадане розпорядженє, яке зачисляє межи добродійства австрійського правительства, наче так каже до свого духовенства: Слуги престола Христового! се оповіщаю Вам, будемо в недалекій будучности правити по наших храмах наші богослуженя по нашому обрядови, бо дозволено нам ставити собі наші храми по вимогам нашого святого обряду і як заporučив нам його Святійший Отець.

Повисше розпорядженє як згодом з одної сторони спричинило, що ми стали наші богослуженя відправляти по вимогам нашого обряду і тішили ся свободою відправляти наші богослуженя в наших церквах по приписам нашого обряду, — так з другої сторони разом з тим викликало се у наших противників протест будьто нарушеня стану посіданя і стали обвиняти нас о схизму навіть у святійшого Престола. А ігаче звідти, що ми могучи правити наші богослуженя по нашому, заявили

тим дійсно наш сепаратизм від Поляків і віддалили ся від латинізації. Се доводило аж до люти, яку улагодив аж Митрополит Спиридiон Литвиневич, як бачили ми то висше, а вина всему сталось так невинне висше згадане розпоряджене австрійського правительства признаюче свободу культу.

На тiм кiнчать ся тi розпорядження, якi дотичили публичного житя нашої Церкви i її становища в суспiльностi зглядно у свого народа, щоби була вона живою iнституцією, божою, вносячою спасенє i в тiй ціли змагали до наданя їй тих прав, якi мала Церков обр. лат.

Тепер наводить Автор П. Л. розпорядженє iменно рескрипт ц. к. генеральної галицької губернії з дня 22. липня 1840 Ч. 1112, який дотичить обезпеченя унійтським священикам горожанського права поза церквою, приказуючий, щоби не заподiвлялась унійтським сьвященикам нї звiдки нiяка кривда.

Так мало говорить то розпорядженє, а zarazом так богато! Вiдносить ся воно не iнакше, як до обезпеченя унійтському духовенству його пересьвiдчень релiгійних i нацiональних. Спогадаймо тi часи, де то з одного боку наше духовенство маючи свободу релiгійну змагало до усамостiйненя свого обряду, а з другого пiднявшись культурно i живучи в атмосферi нацiонального руху, прокидалось i собi до житя нацiонального, чим поставилось в положенє мiсійне i ступило на дорогу терневу. Користаючи з свободи релiгійної, старалось духовенство зробити свiй обряд пануючим в своїй церкві i з огляду на то усувати усе, що вiд нього вiддавалось або стояло йому на перешкодi — се, рiч зрозумiла, викликало у тих, що як раз працювали над затертем нашого обряду протести будь то з powodu нарушеня стану посiданя. Вiддаляючи ся вiд латинiзації, вiддалялось разом з тим i вiд польонiзації, i прилягаючи до свого обряду, прилягало до свого народа. Обяв сей затревожив i занепокоїв не мало творцiв ягайлонської iдеї, яка на їх погляд мала представляти *jedność*, але не державну, але iндивiдуальну, будь то *Polak a Rusin wszystko jedno*, але тоє „*jedno*“ мало так розумiти ся, що Русин не сьмiв бути нiколи Русином iно Поляком i хрaнь Боже нiколи на вiдворот, а *Pan Bóg zawsze jeden*, але iно годї, коли Русин переходив на латинське, а нiколи, щоби Поляк переходив на грек. кат., тимчасом побачили, що з набутєм свободи, хоч єще не конституційної в Австрiї, Русини не хотiли виречи ся себе i хотiли бути Русинами, любити свiй нарiд i свою Церков, не хотiли бути латинниками, а греко католиками. Се в очах їх була риса в будинку *jedności*, який заложили собi i дотичнi Русини були злочинцями винними *zdrady stanu* i яко такi виннi розпятя, шибеницi, укаменованя. В перераженю бито на алярм, що се „шизматикi“, небезпечнi державi i яко таких треба для забезпеченя вiддати їх в руки Поляків, а поки що виточили против них цiлий незлiчимий запас своїх знарядiв мученичих, щоби ними розбивати їх славу, добуток i всi звязи екзистенцiї, значить ся було все добре, що

іно служило до збезчещена, зруйнованя і зломаня екзистенції і тим дискредитованя їх роботи! Схизма була справді, але не схизма від католицької Церкви, іно схизма від ягайлонської ідеї, — тай була і зрада стану, але не відорваня ся від австрійської держави, бо се не представляло змислу, але від царствования польського. Що ті всілякі щоденні шпильки, пакости і доскулюваня мусіли бути невиносимі і волючі, можна вносити як раз по тім розпорядженню, яке цитує нам Автор П. Л. Коли зважить ся, що краєва власть виділась спонуканою вмішатись в ті відносини аж з окремим розпорядженням, то кращого по над се свідощтва правди бути не може.

Коли би ми хотіли зважити положенє тих перших наших піонерів руської культури в тім закутку нашої вітчизни, то можна справді назвати його безвідрадным, і тих наших мучеників назвати велико-мучениками. Зважмо то положенє: З одного боку безпомічне духовенство, котре не мало нікого до помочи, бо тодішня руська інтелігенция губила ся, проти себе могутних патронів-коляторів з цілим підвладним собі персоналом двірських офіціялістів і служби, та знатними єще впливами на внї — і своє стадо парохіян, для яких святив своє жите, котрі затьмані панщиною, чужі були якійсь ідеї і яко раби готові були до услуг і своїм гнобителям і на вказанє панів могли ідучому до них духовенству іти на зустрічу часто копією і губкою з жовчею. Мартирольоґія тим безвідрадніша, що не було на неї свідків іно всі ті сльози, смутки і болї видів один Бог. У людий, хоч потомність віддає їм честь, а у нас є партия радикальна, котра осьмішує мучеництво, називаючи подвиги ті „клерикалізмом“ і всі називають то єще поступом. На муки і кров має звір єще чувство, а як назвати такий поступ, не знаю.

З огляду на то Автор П. Л. оповіщаючи з вдячністю повисше згадане розпорядженє немовби так відзивав ся до свого духовенства: Се голошу вам, що можете бути ревнителями за свій обряд святий і бути Русинами, не бійте ся ніяких кар ні наслідків, можете в ревнованю о хвалу божу робити усе, як се робить клир об. лат., а коли приходилоб ся вам потерпіти що за то, удайте ся до властий, а ті забезпечают вам в вашім діланю свободу. Горі імійте серця! Минулась для вас година чужої опіки, ви рівнорядні з клиром обр. лат., настає для нас день, остаєє під правительством однако справедливым для всіх. Щастє вам Боже!

(Дальше буде).

Дещо про Хрест.

Хрест як звамя нашого спасеня від найдавніших часів був в великім почитаню у християн. А Василій В. у творі „О сьв дусі“ каже, що початок почитаня хреста треба віднести до часів апостольських.

Як виглядав хрест, на котрім був розпятий Ісус Христос? Певних звісток про се не маєм. Археологія також нічого певного подати не може. Бо хрест, на яким розпінано злочинців в тих часах мав різні форми. І так була форма Х, або звичайний стовп, без жадної поперечки; або з поперечкою в формі букви Т, або з вистаючим горішнім кінцем стовпа, отже форма нині уживаного хреста †. Чи Ісуса хрест був в формі Т чи з вистаючим кінцем (*crux immissa*) на певно рішити тяжко, бо знамен хрестних з апостольських часів не маєм, а найдавніші церковні писателі одні подають одну форму, другі форму нинішнього хреста. Тертуліян († 220) каже: грецька буква тау а паша (латинська) Т, то форма хреста. А найде-на в руїнах цісарської палати на Палатині в Сімі карикатура з половини III. в. представляє людську стать в одязі з осличою головою розп'яту на хресті в формі Т. Се би промовляло за тим, що Ісуса хрест мав вид букви Т. Однак більшість сьв. Отців і писателів є за формою хреста в нинішнім нашім виді. Пр. сьв. Єронім порівнує хрест з літаючим птахом а сьв. Августин виразно каже, що горішний кінець виставав поза поперечку. Євангелісти оповідають, що над Ісусом повішено табличку з надписю в трох языках Ісус Назорянин, Цар Юдейський. А знова певна річ, що прибиті на хрест опирали ноги на підніжжє з малої дощинки. І таке підніжжє мав Ісус Христос, як о тім згадують Тертуліян, Іриней, Юстин філософ. Однак, чи ті дві дощини, то є надпись і відніжжє, виставали поза прямо-вісний стовп, чи ні, о сім згадані писателі нічого не кажуть. Значить припустивши, що ті дощинки виставали поза стовп, мали би ми форму трираменного хреста. Що до величини хреста Ісуса, то можна догадуватись, що він був великий в двое як зріст чоловіка. Вправді бували хрести високі, (прим. згадка в книзі Естир про Амана, що побудував на 50. ліктів високу „шибеницю“), але Ісус хрест сам ніс; а на Голгофті подано Ісусови губку на тростині. Значить, з землі не можна було сягнути, а з величини тростини (іссоп), що нині ще росте, заключають, що хрест не був висший понад півчверта метра. А, як церковне переданє голосить, цісар Константин Вел. і Олена мали віднайти три однакові хрести. З того виходило би, що хрест Ісуса нічим не різнив ся від хрестів обох тих розбійників.

Цікава річ, що хрест у давніх поганських народів, особливо у Єгиптян, мав бути символом щастя. Отже дуже можливо, що в перших початках християнства хрест був символом щасливого позагробового життя. Так бодай можна толкувати собі значіння хреста на християнських гробах.

Що християни вже в найдавніших часах почитали хрест, не улягає жадному сумнівови. А погани насмішливо називали християн „сусеіcolae“ тай то хрестопоклонники, розумів ся в тім значінню, немов би вони почитали хрест як який фетиш. То почитання хреста в перших трьох віках відносилось в область т. зв. *disciplinae arcanae*, се є в круг тих вірувань, які береглись в тайні перед поганами. Тому то, загалом беручи, аж до 313. р. т. є. до едикту медіолянського, не зображувано хреста, як такого, хіба лиш алегоричні фігури, пр. Мойсей молить ся з розпростертими руками. Стрічають ся і символи хреста, прим. котвиця. Так само треба брати і хрест в виді букви Х. не яко хрест, а як символ хреста. Десь коло другої половини II. віку вставляє ся в середину сего знака Х пряму черту в виді букви І. Таким чином маєм монограм Ісуса Христа Ж. Трохи пізнійше вставляють в Х другу букву імени Христа, се є Р. Такий монограм стрічаємо часто на пам'ятниках з III. в. Такий знак Ж мав Константин Вел. умістити над хоругвою з хрестом і з надписом: в тім побідив. По першій нікейській соборі (325. р.), на котрім осуджено єресь Арія, для зазначення „єдиносущности Отцу“ почали давати коло сього монограму зложеного з Х і Р. грецькі букви α і ω. Відтак той монограм вписують в коло; а в коротці потім почали в той монограм давати поперечну черту. На жаль задля браку відповідних черенок не можемо тут подати, як виглядав сей знак, але кождий собі може легко сам нарисувати. Іменно, букву Х треба в половині перечеркнути поземою чертою; отже буде „зв'яздка“ ✕ Через Х прямовісно перетягнути букву Р, так що головка букви р сягає понад Х. Такий монограм появляє ся на пам'ятниках в 350. р. а вже п'ять літ пізнійше почали опускати з того монограму букву Х, так що лишив ся хрест з буквою Р. (Р) Пізнійше викидають букви Р, так що остає сам хрест рівнораменний, т. зв. грецький хрест. На Україні називано його корсунським, мабуть тому, що через Корсунь прийшов з Греції на Україну.

Отже хрест в нинішній виді появляє ся доперва при кінці IV. в. І в віці є вже хрест вибитий на монетах Валентиніана і Проба. В V. в. знаходить ся хрест на коронах цісарів; його пишуть на правних документах, перед підписаним іменем, або і три хрестики замість імени. Той старинний звичай остав і до нині в письмах єпископських, де то перед іменем пише ся знак хреста. Навіть лікарі на рецептах писали хрест. Однак до тепер на різблених чи мальованих хрестах не зображувано розп'ятого, лиш побіч хреста або під хрестом зображувано ягня

як символ Ісуса. Ба навіть представляювано ягня немов би було розп'яте на хресті. Але проти такого символічного представлення Розп'ятого рішучо виступив трульський собор 692 р., а каже змальовувати Ісуса в людській постаті.

Від тепер спосіб зображування Розп'ятого витворюєсь инший на сході а инший на заході. Найдавніша памятка розп'ятого (круцифікс) походить з року 586. Є се малюнок в старинній сирійській рукописи, де намальований Ісус розп'ятий на хресті, але в туніці, що сягає від шиї до стіп. Власне такий звичай мальовання розп'ятого на заході триває аж до кінця XIII. віка. Ісуса представляє ся вправді прибитим руками до хреста, але в одію живий, з вітвертими очима, молодий, без бороди, без тернового вінця, з ясним лицем часом з короною. Змисл такого представлення не історичного був такий, щоби представити Ісуса торжествуючого, прославленого, що своєю смертю на хресті побідив смерть та став жерелом вічного життя. Инший знова спосіб розвинувсь в Візантії. Там переміг реалізм і Ісуса представлено нагим, з опояскою, конуючим або мертвим. На заході того рода образи викликували згіршенє. (Св. Григорій з Турс († 594), оповідає, що в Нарбонні такий образ викликавав таке згіршенє, що єпископ велів образ заслонити густим серпанком.) Той власне спосіб зображення розп'ятого належить також до того комплексу закидів, які підносив захід проти сходу. В р. 1050 каже кардинал Гумбер говорити римлянинови до греків в однім дияльорі так: *...Nominis mortui imaginem offigistis crucifixae imagini Christi, ita ut quidem Antichristus in cruce sedeat ostendens se adorandum tamquam rit Deus.* (Hefele: Conciliengeschichte). Той закид римлян проти Греків обговорює патріярх Мих. Керуларій на соборі і каже: „Навіть то нам Римлянам за зло беруть, що Ісуса на хресті в природній поставі зображаєм, а не як вони проти природи...“ Однак з часом грецький спосіб представлення розп'ятого приймив ся на заході і нині став загальним.

Що до трираменного хреста, то генетично дасть ся він впровадити з таблиці з надписю і з „підніжка“ на якій розп'ятий опирав ноги, однак він повстає значно пізвійше. На монеті грецького дісаря Константина Мономаха (886—912. р.) бачим двораменний хрест. Трохи пізвійше бачим його вже і на заході. Але на руських монетах Володимира В. є однораменний хрест. Отже здає ся, трираменний хрест є специфічним втвором пізвійшої схизми.

Подав. о. І. Новасад.



Церковна літопись.

Нерівна міра в справах обрядових. Ц. к. Староство в Ж. вівало мене до надіслання *ex offio* 134 метрик уродин. Як зачуваю подібне візване дістали і мої сусіди. Мимоволі насувався питанє, до якого вжитку можуть бути призначені ці метрики? Відповідь легка: вони потрібні для латинського експозита в Д., що кидаєсь на всі боки та ревіндує собі право до многих душ, охрещених моїми попередниками і мною тай записаних до українських метрик зовсім легально. Почав сей духовник борбу з українським духовенством сусідним на два фронти: вніс жалобу до Консисторії гр. к. о зворот своїх (!) душ а рівночасно почав кампанію через ц. к. Староство. Був і в мене особисто та закликав майже зі сльозами: „Ojczy, trzymajmy się Concordyi.“ Я зрадів на таку пропозицію. Колиж я побачив, що йому Конкордія аві в голові і він, як і деякі попередники його, хватає українських парохіян як моїх, так сусідних всякими способами на підставі закона з 25/5 1868 (В з. д. Ч. 49) будьто сам будьто через ц. к. Староство, зачав і я з konieczności, в обороні своїй і свого стада послугуватись Арт. I тогоже закона в тім пересвідченню, що закон сей не є чейже привилеем тільки лат. духовенства. Однакож швидко показалося, що я був мильного погляду а з закона віроісповідного може користати тільки лат. духовенство — для нас же закон тільки на папери. Лат. експозит заскаржив мене до ц. к. Староства. Тут виказав я на підставі Арт. I згаданого закона, що українському парохови вільно хрестити і вписувати до своїх метрик такі діти, яких родичі постановили через угоду, аби вони (діти) були хрещені і виховані в обряді гр. к. (Vide „Право церк. О. Прал. Ал. Бачинського ст. 418 і „Правотар Д-ра Фил. Евина“ ст. 700). Щоби-ж мати доказ, що родичі справді так постановили, постарався я в тих-же о відповідні заяви, які переходують в актах. Вправді п. староста заявив, що належалоб на його думку для правосильності такі заяви легалізувати а самі угоди повинні би бути заключені перед або сей час по вінчанню, однакож я відповів, що після пояснення адвоката Д-ра К. в С. закон з 25/5 1868 о легалізованню зовсім не згадує. По сім інциденті я був певен, що буду мати спокій — але деж там! Бо ось недавно, як згадано на початку, дістаю візване, надіслати *ex offio* 134 метрик. Місто візвати родичів і прослідити, чи вони справді угодилися діти свої виховати в гр. к. обряді, ц. к. Староство жадає 134 метрик. Сідай же бідний український духовнику за стіл та пиши метрики хоч би і цілий рік! А церков, школу, господарку і всео проче хіба покидай. Не напишеш метрик, то дістанеш післанця карного — а як не будеш мати чим його оплатити, то заберуть тобі корову, яка не впала еще на мотилицю. Лат. духовенству усьо вільно: і Конкордії не держатись і переводити наших вірних в свій табір на підставі зак. віроісповідного — а нам одно і друге заказане. Нам вільно тільки жалитись, що ві Львові через Магістрат а на провінції

через всякі інші можливі чинники множество нашого безталанного народу опинюєсь в таборі наших „сердечних приятелів“. А я прошу Братію духовну подати хоч один факт, деби як-ц. к. Староство видало наказ лат. урядови парох. видати сотки метрик захвачених душ на жаданє українського священника. А може всі гр. к. Уряди парох. в Галичині дістали таке візванє і в гру входить тут сильнійша рука? Та годі дати себе живцем поховати, треба ратуватись, бо нам грозить загибель нашого обряду і народу. Дивно, що духовенство наше так мало згадує о тих справах, так дуже важних і актуальних — а чей же як не стане стада то і пастирів не буде потрібно. Не чекаймо, аж хтось дужий обстане за нами, тільки власними силами організуймо самооборону. Треба скликати як найскорше віче парохіяльного духовенства і там обговорити і рішити тактику нашої оборони. При сій нагоді можнаби взяти під обради і інші пекучі справи, як: станова організація духовенства, конвіруа і т. д. Скликанєм сього віча повинніб зайнятись наші товариства сьв. Ап. Павла або і сьв. Ап. Петра, зглядно наша громада духовна у Львові. Як зачуваю, має незадовго відбутись у Львові Собор духовенства — тож гадаю булоби найкраще по офіційальній часті урядити таке віче. А тимчасом я прошу наших ВП. послів заінтересоватись нашими справами обрядовими і прийти нам з помічю, чи то радою чи то інтервенцією там, де треба. Сьвітлуж Редакцію „Ниви“ і наших ВП. меценатів прошу о пораду, що робити з візванєм ц. к. Староства та як боронитись. — Прочі часописи прошу о повторенє сеї дописи

В. Микитич.

Від Редакції.

Зasadничо нема приписаної урядової стислої форми для таких умов. Нема також обовязку доносити політичній власті про заключенє такої умови, хибаби ходило о розпочатє цивільного процесу в суді. Така умова не потребує також бути списана, вистарчить уклад устний що до вихованя, заключений при двох сьвідках і доказ зі сьвідків має взагалі перед державними властями повне значінє в тім предметі. Цивільним властям вистарчають навіть самі факти, як пр. поданє дигини до хрещеня після обрядів певного ісповіданя або відданя її на науку релігії в певнім ісповіданю, яко запорука заключеної умови, евентуально її зміни. (Тр. адм 1/VI 1907 ч. 5112/.

Після устави однак з 1868 р. заключена угода що до вихованя дітей в певнім обряді повинна бути заключена на письмі з стемплом на одну корону. Інших формальностей сей закон виразно немагає ся. Порадно однак спеціально в наших галицьких відносинах, для оминеня всяких евентуальних перепон з боку адміністраційних властей, списані умови легалізувати, а просто конечно, щоби сторони, котрі заключили нелегалізовану умову, доходили признаня своєї умови за важну дорогою процесу. Що до часу заключеня сеї угоди — то її можна заключити перед вінчанєм або по вінчаню. На

основі рішення трибуналу адм. з 20/II 1884 р. ч. 39 Б. 2028 можна первісну умову до 7 року життя дитини змінити за поданням її зніни до відома політичної влади.

Промова Св. Віця на консисторії. На останній консисторії Св. Отець виголосив довшу промову, в якій на вступі висловив жаль з причини прогалин, які поробила смерть в святій Колегії. Опісля зазначив Св. Отець з натиском, що нинішні часи приспорюють Церкві много суму, бо ширить ся всюди пошесть лихих наук, котрі намагають поспувати віру, обичаї християнського народа, і тому, що Церква наражена майже день в день на напади мужів, котрі очорнюють царство Боже, або усувають релігію з загалу дїбр людскости. Св. Отець зазначив рівночасно, що є також і ясні місця і пригадав торічне Константинівське торжество; свято се причинило ся і до сильного скріплення католицького світа в своїй вірі, і при помочи сього торжества католицький євїт підніс в своїй руці хрест Христовий та показав його терплячій людскости як одинокє жерело спокою і спасеня. Св. Отець говорив дальше так: Дійсно потреба нині більше як коли небудь мира, бо бачимо, що щораз гвердше є суперництво ведучих бознастанну боротьбу з собою міщанських клас, взагалі людей і народів, а часто доходить до страшних конфліктів. Є також поважні і дуже визначні мужі, які в інтересі народів і людського роду спільно працюють над оминенєм нещастя заворушень і воєнної різні, щоби запевнити добродїйства благословенного мира. Се спасенне стремління, але сї народи не будуть мати великого успіху, коли рівночасно не буде правді в сїм напрямі, щоби заповіді справедливости і християнської любови закорінили ся глибоко в людських душах. Нині більше залежить від товпи, ніж від осіб, що стоять на її чолі, чи відносини в цивілізованій суспільности або державі є спокійні, чи закаламучені. Св. Отець вказав на нещасливі наслідки, які спроваджує недостача християнської культури і на поміч, яку може дати Церква адміністрації держави. Але навпаки переважно поступає ся з Церквою так, наче би вона не була творцем і матірю річий, з котрих головнє складає ся культура і цивілізація, але наче би її треба вважати ворогом людського роду. Та не журім ся сим. Знаємо з примірів Христа, що Церква створена на те, щоби робити добро, а за добродїйства збирати несправедливість, і знаємо се, що навіть в тяжких услїях не забракне Божої помочи, ручить за се Христос, доказує се історія. Св. Отець пригадав відтак, що тепер уже ціле столітє минуло від триумфального повороту до Риму Папи Пія VII, визволеного з соромної неволі, що було доказом сєї помочи, котру Христос запевнив на віки своїй Церкві. Промову закінчив Св. Отець наведенєм імен нових кардиналів.

Недостача культури чи провокація? Під таким заголовком містить „Gazeta kościelna“ ч. 18 статю підписану буквами X. I. B., в якій нападає на о. сотрудника в селі П. повіту бобрецького, за урядженє ним сповіди своїх шкільних дітий в селі М.

(пов. Жидачів) в латинське свято Благовіщення. Отже о. со-трудник з П. за сповідь в латинське свято удо-стоївся від свого латинського собрата епітетів „некультур-ного“ і „провокатора“. Якжеж супроти сього назвати сих добродіїв, що не сповідь, але камінарські, слюсарські і столярські роботи заряджують в урочисті гр. кат. свята у Львові, як се ми вже мали нагоду нап'ятувати в 1—3 чч. нашої часописи? Пригадуємо, що навіть робітники Впр. архiep. Вільчевського працювали минулого року в урочисті гр. кат. свята коло якоїсь буди біля костела св. Єлисавети у Львові.

Наші найсердечнійші. В „Ділі“, ч. 8649 з 12/V с. р. читає-мо: Дня 6 с. м. в костелі св. Єлисавети у Львові на мавім бо-гослуженню кс. Слушкевич наклав на послідніми словами на Українців. Назвав їх новочасними монголами, котрі видирають Полякам дім за домом, площу за площею та звизав польську суспільність до боротьби з ними новочасними монголами. — „Нове Слово“ ч. 498 доносить: У Львові завязався „Комітет праці зєднаних польських організацій“, який поставив собі за ціль усувати українську службу, українських робітників, ремісників і підурядників зі Львова, а дальше з усіх галицьких міст. До „Комітету“ належать заряди майже всіх просвітних товариств у Львові, головню товариств католицьких. Фігу-рує отже під виданою „Комітетом“ відозвою сама „католицька“ сметанка: Д-р Ридигер, Туліє і т. д., не бракує, розумієсь і польських священників, кс. Дзюжинського і кс. Фігури. Польська „католицька“ етика годить ся якось видно з старо-та-тарськими інстинктами... — Та сама часопись в статі „Нечиста справа“ ч. 486, згадуючи про жертви кс. каноніка Баденього на польонізаційні цілі в східній Галичині, вяже сю жертволюб-ність 30 літнього кс. каноніка з якимись зобовязаннями зробле-ними свому єпископови перед наданем йому каноніцького до-стоїнства...

Моавитський спір. В Берліві, в католицькій церкві св. Павла, в дільниці Моавит, прийшло д. 15 марта с. р. до згіршаючих сцен між Німцями а Поляками. Того дня привели Поляки в церкву до першого св. Причастия около 50 дітей. По скінченню Служби Вожої укланули діти коло престола, щоби прийняти св. Причастіє. Та вімедький священник заявив, що причащати не буде і візвав Поляків, щоби опустили церкву. Причиною від-мовлення св. Причастия було се, що дітей не приготавляв до св. Причастия священник в церкві, а учитель (Поляк), що в мину-лім році не відбув Великодньої сповіди. Серед Поляків настало велике обуренє. В тій хвили увійшла в церкву поліція і на-сильно вивела з неї Поляків. Католицька „Germania“ строго осуджує за се згіршенє польських радикалів, які послу-гують ся католицизмом в своїх політичних цілях, а польонофільська „Kölnische Volkszeitung“ стає в обороні Поляків...

О. Мих. Лада.

З чужих журналів.

(Д а л ь ш е).

Вік св. Йосифа. Сю тему обговорює в ч. 4. *Korrespondenzblatt*'у о. Альфонс Nestlehner O. S. B. і опреділює вік Йосифа, коли він зістав обручником Марії, на 40 літ ідучи за гадкою апостольских Вітців Ігнатія, Полїкарпа, Іринея, Юстина Мученика і иньших в супереч гадці давнїйших еґзегетів, що покликуєчись знов на Ориґіна, Григорія з Нісси, Золотоустого, Кирила Алекс. представляли Йосифа в тім часї в старечім віку.

Йосиф був покликаний на кормителя і хоронителя для Пречистої і божественного дитятка, а до сего не надавав ся ані занадто молодик, ані посивілий старець, але мущина в силі віку.

Длятого і малярство та різьбарство до сего приноровитись повинно, як се ми вже можемо і бачити в Льохнера, Ітенбаха, Овербека, Кляйна, Гельвеґера і монахійских мистців.

А яким ремеслом займав ся св. Йосиф? Св. Іларий приписував ему ковальство (*fabri filius ferrum igne vincentis* [ad c. 13. n. 2. in *Math.*]), кардинал Гуґо ремесло золотника або срібляка опираючись на висказї пророка Малахії „*sedebit confians et emundans argentum*“.

Иньші знов уважали его за мурара. Найдавнїйша і найзвичайнїйша гадка є, що Йосиф був тесля. За тим промовляє найважнїйший свідок мученик Юстин, а до него прилучуєсь Августин і Тома з Аквіну.

Nestlehner розбирає значіне грецкого слова τέκτων і лат. *faber* і каже, що ремесло Йосифа обіймало то все, що входить в круг ділання столяра, стельмаха, будівничого-теслі.

Проблем полового осьвідомлюваня молодежи ворухить уми так католиків як і акатоликів і в послїдних літах — як каже:

Dr. Schubert — далеко ідучі домагання втім згляді потроха змаліли і полишилися лиш теорією, бо практично були перевелені лиш денеде (загальне поучуване клясами). Над сим питанєм застановлялась єпископска конференция в Фульдї від 19. до 21. жовтня 1913 р. і на підставі реферату бл. п. кардинала Др. Коппа прийшла до слідуючих заключень, які подаю в скороченю:

1) Взагалі з половим осьвідомлюванем треба заховати як найбільшу обережність і здержливість. В поодиноких случаях полишити се родичам, сповідникови, катихитови, учителеви, згладно учительці.

2) Осуджуєсь загальне спільне сексуальне осьвідомлене.

3) Від зараня треба плекати стидливість і пошановане чистоти.

4) Не уряджувати спільних гімнастичних вистав (хлопців і дівчат), публичних спільних пливалень і т. п.

Чи належить допустити живучу мову до церковного богослуження, над тим можна дуже часто почути дискусію. Справа молитов в рідній мові, яка в нас викликала тільки голосів pro і contra, де инде може бути цікавою хиба тим, що над тою справою єще в нинішних часах в нас дискутуєсь. Як читаємо в Korresp. в вроцлавській дієцезії допущено офіційально уживане народної мови в Требнику, і се — як каже дописуватель — на певно не буде зі шкодою для спасеня душ і церкви.

Кілько то нераз бачив я, як мучив ся паламар напростовуючи свічку на ліхтари. Підвиває, затискає, а свічка мимо всіх его зусиль таки на перекір его усім вигадкам за найменшим порушенням перехилялась на бік, бо розшолопана дїрка в насадї. О. Erzgebirgspfarrer подає дуже добру раду на се. Нїм застромить ся на ліхтар, обернути свічку отвором до гори, накапати з другої запаленої свічки, а потім застромити на шпиль ліхтаря. Мякий віск застигне і свічка буде просто стояти.

Як чистити забрукані, запорошені свічки? Вмочити кавалок сукна в спіритус до паленя і натирати здовж свічку, доки не дістане гарного полиску.

Полїтика і Мораль. Нинішня полїтика є не лише небезпечна морали, але она є впрост глузованем зі всякої морали. Полїтика — як каже Dr. Robert Breitschopf O. S. B. — в нинішних часах стала інтересом, а кождий знає, що в річах гешефту дуже часто не дивлять ся на мораль. Вистане пережити одні вибори, щоби переконатись, яке спустошене викликує на области обичайности політичне жите бутє. Політичні часописи — які

зрештою ніколи не стоять in puncto морали на становиску ригоризму в часі виборів поступають впрост неімовірно. Очернити, відсудити від чести, змішати з болотом противного кандидата се подаєсь з таким супокоем душі як хліб насущний.

Подібно як в пресі ведєсь борбу і на зборах. Се вже належить до ensemble виборчих зборів, противника морально знищити, зарізати і місто виборцям пояснити важні публичні питання даєсь концерт найординарніших лайок. І такі лайки оббивають ся о уши виборців цілими тижнями, нерідко підливані еще алькоголем і чиж дивуватись, що такою агітацією викликаєсь найнижні інстинкти? А що найгірше то се, що на тім терпить само почуте обичайности народа. Всякий авторитет духовний і сьвітський кидаєсь об землю, так що народ затрачує змисл, що є добре, знесле, гідне поважання. Не дивниця, що часто характерні люди відтягають ся від політики, щоби не наражувати свого чесного імени.

Щож маємо робити ми сьвященики? Передовсім ширити добру пресу, витискати злу. Освідомлювати нарід через чинну діяльність в товариствах і на зборах, але не аж підчас виборів, коли борба розвелась, але цілий рік піддержувати в тягу. Політична пісня, бридка пісня, але помимо того ми сьвященики мусимо і о політику дбати. Ми сіль землі, а ціла політика і публичне жите потребує тої соли. Не ізза сили материяльної натури для нас політика; яко сторожі обичайности є нашим обовязком ангажуватись в публичному житю, сходити на політичну арену і там боротись, та не зражуватись і не стидатись ран, які отримаємо від ворогів. Ісус начальний вожд заплатить нам за ті рани.

Die Krankenseelsorge. Ісус хорим людям оказував найбільше сівчуті і длятого душпастир повинен послїдувати за своїм первовзором. Слабість се часто віщун смерти, а лиш добра смерть веде до спасеня, з того слїдує, як важним є душпастироване хорих. Як біда, приятелів нема і дуже часто хорий осамотнений з радости привитає сьвященика над своїм ліжком. Такі, що за здоровля не любили стрїнутись зі сьвящеником будуть тішитись, коли ми їх будемо шукати в днях слабости і опушення. А що більше часто таких, що ненавидять сьвящеників, можна позискати на ложу слабости.

Нераз тяжко знайти доступ до хорого в безвірній родині, „хорий спить“, „є тепер лікар“, „хорий дуже перестрашить ся, як побачить отця“ зсь ті вимівки, які стрїтити можуть душпастиря на порозі.

Коли однак відвідуєсь хорих взагалі, а не лиш тяжко хорих, то часто скоріше мож знайти доступ і до таких родин.

Через таке навідуване ся душпастир пізнає добре свої вів-
дї, їх положене, окружене, прикмети і потреби.

Сего року відбуде ся Евхаристийний Конгрес в Люрд. За понукою Ёго Ексцеленції архієпископа Відня виїде з Австрії на Конгрес особний поїзд. Після присланої мені програми проща ся вибирає ся з Відня 10. серпня 1914. р. в понеділок перед полуднем. Дорога веде через Лінц, Інсбрук, Ціріх, Женеву, Ліон, Ар, Paray le Monial, Невер, Люрд. Назад через Марсилію, Ніцу, Геную, Міляно, Люцерну і Einsiedeln. В дорозі перестанок в Ціріх, Женеві (13. год.), Ліон, Ар, Парей ле Монїяль, Невер (10. год.). В Люрд три і пів дня, в Марсилії (8. год.), Ніці (15. год.), Генуї (17. год.), Міляно і Айнзідельн (16. год.). Кошти прощї з Відня виносять в І. класї 550 корон, ІІ. кл. 400 корон, ІІІ. кл. 250 корон. Зголошуватись найдалше до 20. липня 1914 р. до: Die Redaktion der „Illustrierten Lourdes-Chronik“ Linz, a. D. Humboldtstasse 15., або Hochwürden Herr Pfarrer Mechtler, Wien V. Wiedner Hauptstrasse 103. (Pfarre St. Florian)).



НОВІ КНИЖКИ.

Свящ. Юліян Дзерович, *За всіх молиши ся Благая.* 31 наук на місяць май, Жовква. Накладом Автора, 1914.

Веручи ся до одінки нової збірки проповідий на місяць май знаного нашого проповідника і автора вже з першої подібної збірки, я спершу задумав прочитати одну-дві проповіді, щоби на основі прочитаного видати осуд про цілість так, як прикмети і хиби даного автора звичайно можна пізнати після прочитання кількох заледви уступів його праці. В тім случаю-одначе я був змушений відступити від тої норми і прочитати всю збірку, як то кажуть, від сторінки до сторінки. Проповіді способом переведення їх а особливо своїм змістом так приковують читача до себе, що після прочитання першої кортить прочитати ще другу а за другою третю і так аж до кінця.

Що до способу переведення їх треба їм піднести, що вони є написані ясно, зрозуміло так, що остають у пам'яті читача, а се книжці, яка є призначена практичним потребам душпастиря, котрий дуже часто ізза різних, часто непередвиджених, обов'язків з дня на день не має часу самостійно приготувати ся до проповіді, дає велику вартість. Друга їх прикмета се те, що Автор уникає звичайної в мариїнських проповідях високопарности і вапушистости а говорить простою і невибагливою, хоч не позбавленою поетичного полету та краси мовою. Через те проповіді виглядають якісь своєрідні, не запозичені з чужих проповідничих літератур; через те вони промовляють від серця до серця, до перековання читачів. Попри те він умів заховати контакт із слухачами (стр. 60, 67, 98). Мова в цілості є гарна і чиста, одначе місцями поспована польонізмами і нерівностями стилю. На них одначе небудемо вказувати тому, що Автор певно вже сам їх побачив а на будуче сам себе у тім поправить.

Переходимо тепер до змісту проповідий. Автор за основу проповідий бере слова піснї: „За всіх молиши ся Благая.“ Вони є канвою, на якій чудовими красками є вимережані науки. Проповіді ділять ся на дві часті: 1) За кого молити ся Благая? 2) Длячого Марію називаємо „Благою?“ В першій часті, обіймаючій тринацять проповідий, довідуємо ся, що Благая молить ся за жінок, муштин, дітей, молодіж, родини, вдови і спроти, старих людей, умираючих, працюючий народ, священиків, грішників і навернене та поправу. Через відповідне освітлене тих тем Автор надає їм особливу вартість. І так він уміло представляє значінє Христової науки для женщин і дітей, які серед давної передхристиянської суспільности не знаходили належної уваги а навіть були понижені у своїх природних правах і людській гідности. На заслугу християнства для піднесення женщин і дитини з їх пониження є дуже корисне і потрібне й тепер тому, що новочасне змаганє до еманципації жінок.

оперте на поглядах раціоналізму та натуралізму, і нині веде її до того самого понижень, в яким вона знаходила ся перед проголошенням Христової науки. Так само нові погляди а частійше неумілість многих родичів у виховуванню дитини веде до недоцінювання їх надприродних потреб і призначень. На се Автор не раз звертає увагу слухачів (прим. стор. 131 слід., 184 слід.) а при тім дає педагогічні вказівки, як поступати з дитиною, щоб її як слід виховати. Так бачимо, що проповіді мають для нас апольогетичну і педагогічну вартість. Автор далі порушує такі важні суспільні питання як відносини панів до слуг (стор. 79 слід.), богачів до убогих (стор. 198 слід.) і дає розумні на св. Євангелію оперті вказівки, як ті питання розв'язати. При нагоді доторкне ся не одної болячки навіть нашого народного життя прим. справа наших виборів (стор. 219), та дає раду, як люди, що хочуть бути дітьми Марії, у таких случаях повинні до даної справи віднести ся. На велику похвалу Автор заслуговує тим, що прилюдно не лякаєть ся порушити таку тему, якої наші проповідники не радо торкають ся, іменно потреби св. Церкви і народови доброго та ревного духовенства. Тут він уміє дискретно і без згіршення для слухачів вказати на ошибки, які серед духовенства є і можуть бути і завизванем слухачів до молитви о добрих сьвящеників виправдати з ошибок в житю духовенства; благородна ціль порушення тої теми є висказана словами: „І справді, добре, ревне духовенство є найбільшим благословенем для краю.“

На питанє: „Длячого Марію називаємо „Благою?“ — Автор у вісімнадцятих викладах відповідає: Благая, бо Непорочно зачата, бо Мати Господа нашого, бо мати наша, бо краса сотворіня всего, бо нас потішає, бо помагає, бо нам радить, бо наша надія, бо наша радість, бо наш покров, бо співчує з нами, бо приступна для всіх, бо не багато вимагаюча, бо хотілаб виключно Сама нас посідати, бо тужить за нашим серцем; Благая, хоч нас не все вислухує. — Годі нам кожду з тих тем розбираги подрібно і з осібно; зауважую тільки загально, що кожда проповідь з осібного боку звеличує надприродну красу Марії і її добрість для нас а кождий, що хоч трохи має любови для Богородиці, буде після прочитання тої книжки відчував велику вдячність для Автора зо то, що уможливив йому висловити словами ті чувства, які він чує для Матери руського краю, одначе не уміє їх висловити.

На докінченє мусимо піднести еще одну добру прикмету проповідий о. Дзеровича а се те, що він примірів до своїх проповідий не глядить деь по чужих народах і краях, як се діляють майже всі наші проповідники, але бере їх з історії і життя рідного народа. Приміри з життя митр. Яхимовича (стр. 96), життя кн. Сьвятослава (102), Н. Вишенського (стор. 168), митр. Іларіона (187), історії зарваницької Матери Вожої (191), Гамалії, Марії Богуславки і т. п. а далі з відносин нашого суча-

сного життя (стор. 228, 232, Гошів) прив'язують ум і серце слухача до проповідника. Вони заощаджують його від уваг слухачів, що, мовляв, десь там у Франції чи Італії діяли ся якісь там події і чуда, але чому не у нас. Де потреба — Автор покориствує ся легендою, апокріфами і віршованими висказами наших поетів. У „Переднім слові“ Автор намагаєть ся з того виправдати, на мою думку одначе се зайве, бо всякий знає, що того рода виданє, як обговорювана нами книга, служить не іно яко підручник для проповідника, але яко настільна книга до читаня для побожних родин. Для проповідника може за тяжко було би виучувати довгі стихи на память, а ще труднійше їх в проповіді деклямувати, затеж для читача такі стишки, переплітаючі зміст книжки, є певного рода духовим відпочинком.

Дайже Боже, щоби так гарна книжка скоро зістала розкуплена, і щоби побудила наш народ до еще більшого звеличення Марії, — те, чого з вдячності за уздоровленє Нею своєї дитини Автор так дуже собі бажає.

М. III.

Acta Academiae Velehradensis, quorum edendorum curam gerit Ad. Špaldák. Annus IX. Nr. 1. Pragaе (Bohemorum) 1913., ст. 64.

Отсе появил ся перший випуск актів за 1913 р. і то доперва недавно, мабуть ізза стрейку друкарських складачів, які припинили взагалі правильну появу періодичних видань. Недивно тому, що і зміст книжки небогатий. Статю з питання про примат папи помістив Jos. Vágner — Num s. Irenaeus testatus sit primatum Romani Pontificis. Автор розводить ся в ній надсвідомством, яке без сумніву належить до важнійших аргументів на примат римського єпископа. Містить ся воно в словах: Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiores principalityatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique conservata est ea, quae est ab Apostolis traditio. Вияснивши кожде слово цього тексту та як розуміли його в давнині (при чім наведена обильна література), переходить автор відтак до хибного виясненя і переводу сих слів св. Іренея — Кургановом (Курганов — Свідѣтельствоваѣ ли св. Иринеѣ епископѣ лионскій о приматствѣ и непогрѣшимомѣ учительствѣ римскоѣ церкви, въ часности ея Первосвященника? Казань 1893). Відтак слідуєть оцінки книжок, що тичать ся східно-церковного питання та деяких російських теологічних видань рецензованих Palmieri-м, проф. Spáčil-ем, М. Галущинським, Ішаком і др. З обговорених книжок годить ся занотувати протестанта Harnack а — der Geist der morgenländischen Kirche im Unterschied von der abendländischen, Berlin 1913.

Находить ся в сїм числі актів також повідомленє, що з важних причин з'їзд з 1913 р. відложено на слідуєть 1914. Відомо вже, що має він відбутися в половині серпня і як зачувати зголосило свій приїзд до тепер кількох єпископів і про-

фесорів університету. Здалоби ся, щоби і наше сьвященство та богослови присьвятили більше своєї уваги велиградській акції, не дивлячи ся зовсім, що наші близькі сусіди з заложеними руками приглядають ся сій так многоважній справі для католицької церкви.

С. О.

Dějiny a bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do nynější doby. Sestavili *Dr. Ios. Tumpach a Dr. Ant. Podhala...* Část druhá. Cena K 10. V Praze 1913, стр. 481 — 960.

Nástin základův a všeobecných zásad společensko-hospodářských. Příspěvek katolické mravenky k řešení otázky sociální. Napsal *Dr Alois Soldat*. — Cena K 10. V Praze 1913, стр. 550.

Оба твори вийшли накладом видавництва св. Прокопа як ч. 55 і 56.



Всячина.

О що їм властиво ходять? В 1—3 ч. „Ниви“ ст. 75 в новинці „Примірні реколекції“ написали ми таке: ...„Та сим разом о. Мацевич замість Божого слова виголосив до них кілька наук, яких ма й же оданокам і виключним змістом було огиджене і безцещене цілого українського культурного дорібку.. Не пощадив навіть... Маркияна Шашкевича... При пращавю з о. М. посипались з боку учасників русофільських „реколекцій“ на голови наших Преосв. Єпископів в Перемишлі та Станиславові слова обуреня та зневаги“... — За отсю нотатку почулось сильно ображеним і „Общество св. Ів. Златоустого“ і о. Мацевич. Пішло спростоване о. Мацевича, пішов від Общества квестіонар до учасників реколекцій, відтак шумний (і смішний заразом) протест проти „клевети“ „Ниви“, поміщений в останнім числі „Церковного Востока“, пішла вкінці жалоба на нас до Вирев. Ординариату з жадаєм, щоб ми відкликали „клевету“. По що, питаємо, сеї цілої комедії? Яка ціль того крику? Правди сим не закритє, своїм обурєнем нікого не одурите, нас до відкликаня „клевети“ не приневолите, бож та „клевета“ в „клеветою“ хіба в ваших очах. Зрештою ви самі несвідомо даєте свідокство правді. Просимо лиш уважно прочитати отєї слова спростованя та протесту: О. Мацевич в листі до нас пише: „Про Шашкевича була згадка... Франка не схоче боронити ніякий католицький священник...“ — Отже говорило ся про Шашкевича і Франка. Ідїм дальше. Перший о. протестант пише („Церковний Восток“ ч. III, ст. 90 і сл.): ...„Сказаль о. М.: Боимся мірской подлости.. опасаемся, чтобы Дело насъ не выругало.. Теперь современные люди, да, и священники есть современные, такъ какъ воспитаны поганской белетристикой...“ Пятый о. протестант пише: „Отецъ предводитель реколекцій поднесъ, правда, съ жалемъ въ одной науцѣ недостатокъ правдиво христіанской литературы... у украинцевъ, не исключаяючи... и М. Шашкевича...“ Шестий о. протестант пише: ...„Пока будемъ увлекаться высокополетными фразами поетовъ (між иншими і М. Шашкевича) и ничего стоящими похвалами псевдо-патріотовъ и редакторовъ отъ Дѣла и другихъ...“ Семий о. протестант пише: о. Мацевич сказав, що „нынѣшнє наше поколѣнє воспитанно на Франкахъ.“ и т. п. Осмий протестант пише: „Въ заѣлости, загорѣлости, въ шовинизмѣ „народномъ“ дошлисьмо нынѣ ажъ до современного идолопоклонства.. Тымъ грѣшить особенно современа руска литература съ Иваномъ Франкомъ на чолѣ — а навѣть такіи М. Шашкевичъ не бувъ въ томъ взглядѣ безгрѣшныи“... Кождий по прочитаню наведених нами цитатів мусить хіба признати, що о. М. справді зо-

гидив і збещестив в своїх реколекціях весь наш культурний дорібок. Тверджене, що о. М. говорив також про се або те, не ослаблює нашого донесення, божи виразно сказали „майже одиноким змістом його наук було те й те“. Що до другої „клевети“ просимо знов прочитати отсі слова: Семей о. протестант пише: „Удивлялись мы только съ прискорбіемъ, что ни Станиславская ни Перемышльская Консисторіи не изволили помѣстить въ своихъ офіціальныхъ печатныхъ органахъ извѣщенія Общества св. І. Зл. обѣимѣющихъ состояться духовныхъ упражненіяхъ его членовъ, хотя были о тое прошенны, причемъ въ тѣснѣйшемъ только кружкѣ... заявилъ одинъ Отець изъ перемышльской епархіи, что въ ихъ „Вѣстнику епарх.“ поручалась какая-то фирма съ „кальошами“ а на извѣщеніе о духовныхъ упражненіяхъ священниковъ не было кажется мѣста...“ Осьмий і девятий о. протестант признають, що з того самого приводу виказувано жалъ... Вкінці о. І. Вережинський пише (ст. 151): „При закінченю уже реколекцій при працяню ся уже зъ Институтомъ... далися бдчути голоса поодинокихъ участниковъ реколекцій яко недовolenія жалю, що Консисторія въ Перемышли не узнала за отповѣдне помѣстити оголошеня о сихъ реколекціяхъ. Се хіба мусѣло бы ся числити in minus“.

Супроти сього отже оклеветали ми русофільські реколекції, коли написали про „слова обуреня і зневаги“ на адресу нашихъ Епископів?

Вкінці ще одно. І о. Мацевич і оо. протестанти заперечують, будьтоби реколекції мали політично-партійну закраску. Ми сього закиду зовсімъ досе не зробили, але робимо його доперва тепер і то на основі матеріялів достарченихъ намъ самими протестантами. Якъ іменно не назвати політично-партійними такихъ реколекцій, де о. провідник, маючи перед собою самихъ москвичів, безчестить лиш українську літературу й взагалі культуру, а не згадує ні слівцемъ про апостата Наумовича, про кількохъ иншихъ русофільськихъ апостатів, про о. Винвицького, Дуркота, Юракевича, про громадну поїздку русофільськихъ священниківъ до Почаєва, про участь навіть оо. каноніківъ в роботі Дудикевичів, Вендасюків, Мончаловськихъ і т. д., про русофільську пресу („Прикар. Русь“, „Голосъ Народа“, „Галичанина“, „Русское Слово“, „Русскую правду“ і т. д.), про виховане в русофільськихъ бурсахъ, про солідаризоване редакції „Церковного Востока“ з обжалованими о державну зраду русофільськихъ шпіонів (см. „Церковний Восток“, в. III, статія: „Quousque tandem!“) і т. д. і т. д. Чому про се анї не писнув о. М., а не мігъ лиш знайти сухої питки на українськихъ письменникахъ і діячахъ? Чи се не доказ політиканства в реколекціяхъ? Я. Л.

Видає і за редакцію відповідає
св. Ярослав Левицкий.

З друкарні Ставропигійської під зарядомъ М. Рефця.

Товариство взаїмного кредит

„ДНІСТЕР“

у ЛЬВОВІ, ул. Руска ч 20,

Телефон ч. 788.

засноване при Товаристві взаїмних обезпечень
„Дністер“ в р. 1895 на підставі закона о стова-
ришеннях з р. 1873.

Одвічальність членів обмежена до подвійної ви-
соти уділу.

Цілею Товариства є уділюванє кредиту своїм чле-
нам рільникам обезпеченим в „Дністрі“ від більше
т л.

Проценти від вкладок 4⁰/₀, без потручення податку
рентового.

Вкладки приймає і виплачує Каса Дирекції То-
вариства в годинах урядових, від 8. до 2 год. в
полудне.

Конто в Щадниці поштової ч. 32 527.

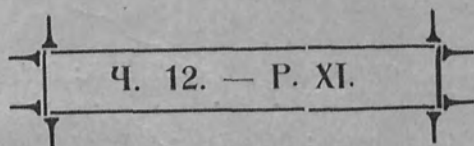
Конто жирове в банку австр-угор.

Щадничі вкладки	К. 4,120.000
Власний маєток	К. 536.000
Удїлені позочки	К. 4,765 000

Канцелярії Товариства отворені перед полуднем.

НИВА

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ
ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.



ЛЬВІВ ⚡

З друкарні Ставропігійського Інститута
під зарядом М. Рефця.

⚡ 1914.

Н И В А

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця в об'ємі двох аркушів друку.

Предплата виносить: Річно 10 К. Піврічно 5 к. Поодиноке число коштує 50 с.

Адреса Редакції і Адміністрації:

Львів ул. Унії любельської, ч. 15.

Ч. 12.

З М І С Т:	о. М. Галуцинський, ч. св. В. В. В.: Організм нашого обряду	320
	Ф. Ферстер: Обезцінене всіх цін	344
	о. Іван Сендецький: З місійної подорожі по Німеччині	350
Всячина.	(Usque ad finem. — Катехизм теперішній і будучий).	





НИРЯ



ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ.

Ч. 12.

Львів, 15 червня 1914.

Рік XI.

о. М. Галущинський, ч. св. В. В.

Організм нашого обряду.



I.

Статі, які останніми часами появили ся в „Ц. Востоці“ та „Ниві“, зневолюють мене ясно висказати мою гадку, як я задивляю ся на обряд, його розвій у нас Українців. Вказати хотівби я і на норми, яких держати ся нам треба при реформуваню чи справлюваню нашого обряду, коли не хочемо запропастити, що предки наші нам в спадщині лишили. Не буду боронити ні моєї особи ні моїх поглядів. Мені більше лежить на серци справа сама та дискусія про наш обряд, тим паче, що з многих сторін кличуть безнастанно: нам треба вернути до чистого грецького обряду або російського.

Тому хотівби я в сій статійці тільки пригадати, який ми маємо обряд та якими нормами ми маємо руководити ся при справлюваню нашого обряду. Над сим питанем часто у нас дискутовано та не все однаково його розв'язувано. А розв'язка сього питання є не малого значіння. Про многих, що писали про наш обряд, хиба повторити треба слова, які сказав православний єпископ Філарет Гумілевський про дослідників російського обряду: „Для этихъ людей извѣстные имъ уставы — исконный и неподвижный уставъ. Отъ чего это такъ? Ото того, что имъ вовсе неизвѣстна исторія церковной жизни, а вмѣстѣ съ тѣмъ занятыя собою они дорожатъ своимъ. По историческимъ из-

слѣдованіямъ ясно и несомнѣнно, что св. Церковь относительно обрядовъ богослуженія дѣйствовала съ разумною свободою: принимала новыя порядки служенія по ихъ благотворному дѣйствію на людей и потѣмъ замѣняла ихъ другими, когда видѣла, что прежніе порядки не совсѣмъ полезны и нужны другіе. — Она какъ и въ другихъ случаяхъ, не дозволяла быть судьями властителями тѣмъ, которымъ порядокъ апостольскій указывалъ быть учениками, а не учителями: но не дозволяла и себѣ самой сна безпробуднаго, а зорко смотрѣла за нуждами времени и постоянными нуждами души. Теорія церковнаго богослуженія, не опирающаяся на историческихъ данныхъ, ложная теорія сама въ себѣ и вредная по послѣдствіямъ. Тутъ гуляєть произволъ, наводящій туманы и на умъ и на сердце... Вотъ новая причина, почему нужны историческія изслѣдованія богослуженія¹⁾.

В наведенихъ словахъ ясно висказав православний епископъ свою гадку, чим є всякий церковний обрядъ та чимъ церковъ руководила ся і руководити ся буде при реформованю обряду. Всякий літургістъ та кождий, що пише чи дискутує про обрядъ повиненъ запам'ятати собі слова названого епископа: „св. Церковь относительно обрядовъ богослуженія дѣйствовала съ разумною свободою“. На його слова згодить ся кождий католицький літургістъ²⁾.

І дійсно культъ, обрядъ — се зверхний висловъ душі збогаченої вірою надприродною, — се зовнішне слово живої віри, се зверхний обяв релігійнихъ чувствъ християнської душі, се слово-одіж, в які ми вбираємо нашу віру та наші відносини до Небесного Отця. Не вистарчить чувствомъ, у нутрі душі віддати поклон Нашому Творцеві. Ми маємо не тільки душу, але й тіло, а воно є сотворене Богомъ — а через се Богъ мусить домагати ся від нас і зверхного культу. До того ми є соціальні єства, безъ суспільности, товариства ми не в силі обійти ся, — а через се є конечний культъ зверхний і то публичний³⁾. Душа християнина, висловлюючи свої чувства християнські в богослуженю, тимъ самимъ піддержує в собі віру, живу; її віра стає сильнішою, могутнійшою. Ті взаїмні відносини міжъ богослуженемъ а вірою схарактеризувавъ Келестин I словами: „ut legem credendi lex statuat orandi“.

¹⁾ Историческій Обзоръ вѣсно пѣвцевъ и пѣсопѣнія греческой Церкви. Филарета Гумилевскаго, архієпископа Черниговскаго. Изданіе третье. С. Петербургъ, 1902, стр. 4—5.

²⁾ Нива, 1911, ч. 2 і 3, Богослуженє церковне, потреба душі людської, розвій.

³⁾ В Аполюгетичі та догматичі de Sacramentis про потребу культу зверхного ex professo трактують богослови.

Як Церков відносила ся до богослуження, публичного культу? Як задивляла ся на зміни в обряді? Чим при змінах руководила ся?

Питання вельми важні, які нераз проти волі насувають ся на думку. Варта над ними призадумати ся.

Наші українські старі книжники (також московські) богослужбний устав називають „богодохновенною книгою“: „Такъ именууютъ себя въ выходныхъ листахъ первые печатные Уставы, оканчивая изданными при патр. Іосифѣ, и нынѣшній старообрядческій (единовѣрческаго изданія) уставъ“¹⁾. Не дивниця, що собор тридентський аж так остро висказав ся: *S. q. d. praeceptos et approbatos ecclesiae catholicae ritus in sollemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni aut sine peccato a ministris pro lubitu omitti aut in novos alios per quemcumque ecclesiarum pastorem mutari posse, A. S.*²⁾

Стежачи за розвитком богослуження церковного та книг літургічних, видимо, що Церков безнастанно домагала ся, щоби богослужбні книги були апробовані дотичною церковною властю, а заказувала уживати книг неапробованих чи схизматичних. Вона завсїгди пильно наглядала над цілим культом та книгами літургічними, справляла та вичеркувала блуди, які часом вкрадали ся до її богослуження.

Новішими часами Папа Пії Х., що всьо хоче обнови́ти в Христі, забрав ся до зреформованя молитвослова Єрейського (латинського). Установляє відповідну до тої ціли основану комісію, а до єпископів та настоятелів законних звертає ся з просьбою-розказом, щоби йому допомогли в справленю історичних похибок, які знаходять ся в молитвослові.

Так завсїгди Церков робила. Про сю працю Церкви та розвій церковного богослуження найліпше свідчить історія церковна. Влучно про сю роботу Церкви та про противників літургійного розвитку висказує ся літургіст Cabrol: „Vielleicht noch erstaunlicher ist der Umstand, dass diese ungerechten und engherzigen Kritiker es vermocht haben, diese Anschauungen auch einigen Apologeten aufzudrängen, die dann beweisen wollen, was eigentlich unmöglich ist und den Tatsachen der Geschichte und Erfahrung widerspricht, — das alles, was heute in der Liturgie besteht, von den apostolischen Zeiten an existiert. Dadurch gaben sie der Kritik gewonnenes Spiel. Für uns hingegen, beweist nichts besser als dieses Gesetz harmonischer Entwicklung den Beistand

¹⁾ Мих. Скабаллановичъ, Толковій Типиконъ, Київъ, 1910, стр. 1.

²⁾ Denziger, Enchiridion Symbolorum, 8 п. 787.

des heiligen Geistes und die Notwendigkeit einer ordnenden Gewalt im Schosse der Kirche¹⁾.

Якими мотивами, згідно нормами руководила ся Церков при справляванню та реформованню свого церковного богослуження?

Літургісти, що слідили розвій християнського культу, вже вказали на ті норми, які присьвічували Церкві при всяких богослужбових реформах. Підчеркнув ті самі норми і православний єпископ Філярет в словах в горі наведених: „св. Церковъ относительно обрядовъ богослуженія дѣйствовала съ разумною свободою: принимала новые порядки служенія по ихъ благотворному дѣйствию на людей и потомъ замѣняла ихъ другими, когда видѣла, что прежніе порядки не совсѣмъ полезны — и нужны другіи“²⁾. Тому норми, пружини розвою церковного богослуження, є слідуєчі: Культ є зверхнім висловом внутрішньої віри, застосованим до обставин часу та потреб людської душі. Щоби обряд був дійсно зеркалом віри та зверхнім словом, Церков по всі часи про се дбала найпильніше. Приймаючи акатоликів на лоно Церкви, римські папи, що хочуть, щоби всі були католиками, а не латинянами³⁾, звичайно апробували всі відмінні обряди та звичаї церковні так, як Климент VIII. апробував наш обряд: „*dummodo veritati et doctrinae fidei non adversentur, et communionem cum Romana Ecclesia non excludant*“³⁾.

А що обряд, коли має бути придатним до своєї ціли, мусить бути застосованим до обставин часу та потреб людської душі, — се Церков грецька перших віків найліпше зрозуміла та до них найбільше застосувала ся. В 4 і 5 віці видимо Церков грецьку при тій праці. Винаходить для правди обявленої відповідні слова, формулки догматичні; віру свою зараз висказує в церковнім богослуженню; — а богослуженє само скорочує та приновляє до обставин часу: „Durchweg hat vom Anfang des vierten bis ins sechste Jahrhundert hinein eine Reform der (літургічних) Feste stattgefunden, die erst dem Grundstock der Formulare seine endgültige Form gab. Um zweierlei hat sich dabei gehandelt: um eine Folgeerscheinung der dogmengeschichtlichen Entwicklung des vierten Jahrhunderts zu nächst. Die Arianer haben sich mit Vorliebe auf Wendungen und Ausdrücke der Liturgie berufen, aus denen eine noch minder klare und scharfe Fassung der kirchlichen Bewusstseins bezüglich des

¹⁾ Die Liturgie der Kirche von P. Fern. Cabrol O. S. B. Autorisierte Uebersetzung von Georg Pletl. Kempten u. München 1906, S. X.

²⁾ „*Munusque namque hoc unum missionario demandatur, revocandi orientalem ad catholicam fidem, non vero ipsum ad latinum ritum inducendi*“ (Bened. XIV. Bulla, Alatae sunt.).

³⁾ Clemens VIII. in bulla „Magnus Dominus“ з дня ²³/12 1595.

wechselseitigen Verhältnisses der göttlichen Personen redete. Die Reaktion, welche ihr Vorgehen auf katholischer Seite erzeugte, war eine vom dogmatischen Interesse bestimmte Ueberarbeitung der liturgischen Texte. Dabei wurde Anstössiges ausgemerzt. Zu einer stark kürzenden Bearbeitung der ursprünglich sehr umfangreichen Texte drängten rein praktische Bedürfnisse. Die grossen Prediger des jüngeren patristischen Zeitalters stehen, wo sie das Verhältnis ihres Publicums zum Gottesdienst berühren, durchgehend in einem Kampfe gegen die Zeichen einer seit dem äusseren Sieg der Kirche rasch sich geltend machenden Lauigkeit weitester Kreise. Mit ihr hat man sich schliesslich in sehr tiefgreifenden Zugeständnissen auseinandersetzen müssen, indem man die Dauer des Gottesdienstes möglichst verminderte¹⁾.

На одну річ на сім місци треба звернути увагу. Потреби людської душі, до яких приналежать Церков своє богослуження, не все є недобрими, менше шляхотними. Деколи вони є й такими. А тоді Церков подібна є до любячої матери, що числить ся зі слабостями своєї дитини; узглядняє їх, бо второпність та любов материнська так наказує. Частійше буває так, що ті пориви, згідно потреби людської душі, є ідеальними, шляхотними; — не раз плывуть вони з основного розважання християнської догми, як набоженство до Н. Серця Христового; або з самої глибини християнського серця, перенятого любовию надприродною та живою вірою, як Празник Найсв. Евхаристії або набоженство Майове. Не узгляднити подібних потреб, як хочать деякі з наших обрядовців, булоби що найменше нерозумом, ба й неможливістю. Ми не в силі здавити поривів вправді людських, але убагороднених теплом та світлом надприродним. Немов гази замкнені такі колись вони вибухнуть силою елементарною, переможууть всякі перешкоди та будуть заспокоєні.

І дійсно. Обряд з природи своєї має бути помічю, а не перешкодою в релігійнім життю чоловіка. А коли таке його призначення, то Церков не тільки може, але й мусить числити ся з обставинами струї часу та з потребами людських душ. І Церков сповняє ту задачу, бо є живим організмом і сповняє то по словам православного єпископа „св разумною сводою“.

Одного лише в тім розвою боїть ся, ба й наказує св. Церков: Приватних реформ та вмішування непокликаних чинни-

¹⁾ Die Messe im Morgenland von Dr. Anton Baumstark, Kempten u. München, 1906. S. 27. A. Probst: Liturgie des vierten Jahrhunderts und deren Reform, Münster, 1893, та Cabrol-Leclercq, Monumenta ecclesiae liturgica, 1901 слід.

ків. Домагає ся, бо потребує приватних студій літургістів, — собі однак задержує рішайучий голос. Тому річева дискусія на шпальтах фахових журналів над справами богослуження церковного є не тільки дозволена, але й конечна. З задержанєм належного ушанованя для церковної влади, є морально дозволеним вказувати на недостачі чи потреби нашого церковного богослуженя. Тою дорогою йдуть всі літургісти на цілім Божім сьвітї¹⁾.

II.

Не менше важним є і друге питанє. Питанє, яке рішити зобовязані літургісти перед тим, як розпочнуть студії над нашим богослуженєм церковним: Якого ми є обряду, зглядно, який обряд лишили нам в спадщині наші предки? Щоби відповісти як слід на се питанє, доконче треба спитати нашої церковної історії. Тут занотувати годить ся слова звісного літургіста Cabrol'a, над якими кожний літургіст повинен призадумати ся: „Wie das gründlichere Studium des Schöpfungswerkes und seiner tausendjährigen Entwicklungs-Stadien uns mit tieferer und verständnisvollerer Bewunderung erfüllt als jene, welche uns die beschränkte Darstellung des Hexämeron der Alten einflösste, ebenso wächst unser Staunen, wenn wir im einzelnen diesem Fortschritte bei aller Einheitlichkeit, diesem Gesetze der Kontinuität nachforschen, welches die Entwicklung der Kirche vom ersten bis zum zwanzigsten Jahrhundert beherrscht. Jeden Augenblick stösst man auf das Dasein dieser göttlichen Macht, welche die Kirche lenkt, alles Schädliche abwendet, alles Gute bewahrt, sie erleuchtet und durch soviele Klippen, an dessen der mystische Sinn zu zerschellen droht, hindurch geleitet“²⁾.

Идучи за тими вказівками названого літургіста, поставмо ясно питанє, якого ми є обряду. На перший погляд, здає ся, непотрібним чи зайвим є таке питанє. Так, але на перший погляд. Переглядаючи докладно історію нашої Церкви, зглядно історію нашого церковного богослуженя, ми доходимо до висновку, що ми маємо свій окремий обряд. Називаючи його словами: є се українсько грецький обряд. Ми вправді не стидасмо ся, що прийняли обряд грецький з Константинополя. Ми не в силі ні хочемо сього вирічи ся. Тільки обстоюємо, що й наш організм церковний має право до житя, а через те й до розвою. Сущні річи ми взяли з грецького обряду і ніколи не дали собі їх відобрати. Але так як Москалі мали право приноровити грецький обряд до обставин свого житя і церковного і націо-

¹⁾ При тій нагоді нап'ятувати треба необдумані статі дописувателів віденського Sonntagsblatt-y — В справах наших церковних.

²⁾ Cabrol, die Liturgie der Kirche, S. XI.

нального, ніхто і нам не сьміє і не буде в силі відобрати се право.¹⁾

Що дійсно ми маємо окремий обряд, вистарчить покликати ся на два подібні собі твори: А. Хойнацький, „Западно-русская Церковная Унія въ ея богослуженіи и обрядахъ“, Кієвъ, 1871(сей твір се чистий памфлет на наш обряд), та „Нашъ обрядъ и облатиненіе его, съ добавленіємъ: Жалкая защита облатиненія“, Львовъ, 1913 (оттискъ изъ „Церковнаго Востока“). Хойнацький та сс. називають всякі найблагородніші праці та змаганя наших соборів: Берестейського, Замойського (і Львівською) та наших єпископів, змаганя наказані конечностю обставин житя церковного — „облатиненіємъ. По їх думці всі реформи нашого обряду се тільки затії латинізаторські. Всьо треба усунути, що приписали наші єпископи та що кровію і житєм оборонили наші діди та батьки та нам в спадщині лишили.“²⁾ Що Хойнацький так поступив з нашим обрядом, нема чому й дивувати ся, бо се православний, а до того Москаль, що всею душею ненавидить всьо, що нагадує унію.

Годї однак зрозуміти тактику автора, що криє ся під с. с. Кажуть, що се один з визначніших москвофільських священників. Один з дописувателів „Ниви“ навіть подав вже його імя (Проф. о. Т. Мишковський. — Ред.). Та не о імя ходить, тільки о саму справу. Наше священство з цілою енергією за-протестувати повинно проти роботи такого священника, що болотом обкинув цілу нашу історію церковну, з'усиля наших єпископів, змаганя та постанови всіх наших уніятських соборів. Закиди свої черпав названий священник з російських твсрів історичних та літургічних, що трактують про унію. Обчитаня в літургічних справах відмовляти йому не станемо, — маємо однак право від нього домагатися більше любови до житя церковного та до свого обряду та більш по культурному трактувати наше священство.

Та лишім полеміку на боці. Занотувавши, що є відміни в нашім обрядї, через які наш обряд стає окремим обрядом, спитаймо з точки правно-канонїчної, чи наші церковні собори та наші єпископи (від 1596 р. аж до тепер) мали право вводити зміни, зглядно реформувати наше церковне богослуженє. Славний російський канонїст А. Павлов ось так про сю справу висловлює ся: „Нѣтъ необходимости въ томъ, чтобы эти формы (літургічні) были всюду одинаковы; необходимо только един-

¹⁾ Порівняй хочби всі твори Мальцева та Евг. Голубинський „Екъ нашей полемикѣ съ старообрядцами“. Изданіе второе, Москва, 1905.

²⁾ Гл. I. B. Ostatnie chwile Unii pod berłem moskiewskiem, Lwów, 1878, Ruś chełmska, napisał E. Bańkowski, Lwów, 1887; Likowski Dzieje kościoła Unickiego w 18 i 19 wieku, Poznań 1880, str. 170 слїд. та 273 слїд.; I. Шавельский, последнее Возсоединение съ православною Церковію униатовъ Вѣлорусской епархіи (1813—1839). С. Петербургъ, 1910.

ство вѣры у всѣхъ христіанъ. Напротивъ, обрядовая різниця допускається, якщо тільки въ нихъ не виражається чуждихъ церкви догматическихъ вѣрованій и уклоненій отъ формъ, предписанихъ въ первоисточникахъ вѣры. Таке різниця формъ богочинання допускалось и прежде и теперъ допускається въ церкви; наприкладъ, у насъ існує єдиноствє, що складається в тому, що дозволяється, під умовою збереження єдиної вѣри з православною церквою и признання духовнихъ ієрархівъ, держатися старихъ обрядівъ, які існували в церкві до патріарха Никона и до епохи виправлення богослужбовихъ книгъ... Всяке змінення или доповнення в історически утвореному церковно-богослужбовому уставі можуть бути тільки дѣломъ компетентної влади¹⁾. По думці названого каноніста — з якого авторитетомъ числять ся нині російські каноністи — святий Синод „можеть якъ установлять новіє релігійніє обряди, праздники, пости для збереження во всій рускій церкві, такъ и разрѣшати мѣстніє церковніє торжества и мѣстніє праздники по представленію єпархіального начальства“²⁾.

Коли в російській Церкві православні митрополити³⁾, патріархи, а опісля св. синод по приписамъ всхідного права канонічного були компетентними що до змін обрядових,⁴⁾ то хто відобравъ подібну власть нашимъ уніятськимъ соборамъ та нашимъ єпископамъ?

І дійсно. Кождий, що хоч троха знає право канонічне східне, не сьміє тай не відважити ся щось подібного сказати. Лишає ся однакъ ще друге питанє. Чи наші собори (Берестейський, Замойський, Львівський) мали достаточну причину, що заводили обрядові зміни в нашихъ церковнімъ богослуженню та чи вони черезъ дотичні зміни не златинізували наш обряд?

О. Др. Боцян, що займав ся змінами, які введено в нашу літургію, ось такъ висказує ся: „Per se intelligitur, in tanto territorio, quantum ritus graecus antiquis temporibus occupabat, unam quamque gentem imo etiam provinciam in cultum ritumque communem observationes quasdam proprias introducere potuisse. Hoc graeci ritus spiritui minime adversatur, quippe qui ex altera parte condiciones personarum, temporum, locorum respicere soleat, centroque directionis

¹⁾ А. С. Павловъ, „Курсъ церковнаго права“, видав И. Громогласовъ, Москва, 1902, стр. 298.

²⁾ А. Павловъ, Курсъ церк. права, стр. 299.

³⁾ Про літургічні реформи Петра Могили гл. С. Голубевъ „Кієвскій митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники“, т. I. и II. Кієвъ 1883, 1898.

⁴⁾ Гл. N. Milasch, Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche, Mostar, 1905, S. 335—338, 455—458.

ex altera careat. Quod nunc temporis adhuc observari potest, cum inter textum graecum liturgiae Chrysostomi slavicumque communem differentiae quaedam intercedant¹⁾

По словам О. Боцяна зміни в грецькій обряді були можливі, бо в грецькій обряді нема одної влади центральної, яка б дбала про одноставність грецького богослуження. Кожда областна провінція церковна є міродатним чинником при викидуванню чи введенню нових змін. Так воно було давнійше, так воно і нині діє ся. Яко примір можна навести приймаєся людей на лоно православя, що перед тим належали до іншого віроісповідання. Греки хрестять другий раз, — а іншої практики придержують ся Москалі. А не згадувати вже про інші зміни, які є меншого значіння. Вистарчить вказати на переклади славянського (зглядно російського) богослуження, які зладив протоієрей Мальцев, настоятель церкви при амбасаді російській в Берліні. В порівнюючих студиях, які автор звичайно містить в введеннях до кожного твору, є зазначені відміни від чисто-грецького обряду та від інших обрядів.²⁾ А по думці О. Боцяна — з якою згодить ся кождий, що докладнійше придивив ся грецькому обрядови: „hoc graeci ritus spiritui minime adversatur, quippe qui ex altera parte conditiones personarum, locorum, temporum respicere solet“.

Крім наведеної О. Боцяном причини ще много інших причин було в нашій українській церкві, які зневолювали наших єпископів до обрядових змін. З ходом часу, зі зміною обставин та людей, вкрали ся до нашого богослуження непотрібні додатки і то на інших місцях інші. Ба й схизма не спала. Уклала нові богослуження в честь святих через неї канонізованих. В синаксах, в ріжних введеннях та замітках своїх книг літургічних ясно висказувала свої думки, які не все може прийняти католицький священик. Дійшло до того, що ми по Берестейській Унії, з браку своїх власних книг літургічних, а уживаючи православних, почитали святих православних, переймали ся думками некатолицькими. Nagłącą była reforma — каже єп. Ліковський — ksiąg liturgicznych ruskich głównie z dwóch powodów: raz dlatego, że w niektórych okolicach używano mszałów i rytuałów schizmatyckich z jawnymi błędami przeciw wierze; powtórę, że księży uniecy różnych okolic, różnych używając mszałów, niejednostajnie liturgię sprawowali.³⁾ За мало сказав єп. Ліковський, що тільки в деяких околицях уживано книг літур-

¹⁾ I. Bocian, De modificationibus in textu slavico liturgiae I. Chrysostomi apud Ruthenos subintroductis, Roma, 1908, p. 4.

²⁾ Гл. I. Bocian, De modificationibus in textu slavico liturgiae s. Chrysostomi; A. Maltzew, Liturgicon, Berlin, 1902; Т. Серединський, Замѣчанія на чинъ и текстъ божествъ, литургій св. Іоанна Злат., св. Василія Великаго и преждеосвящ. Даровъ. Рига, 1896.

³⁾ Likowski, Dzieje kościoła Unickiego, w. XVIII i XIX w., str. 85.

гічних, виданих православними. Воно хіба нині є, що деякі священники спроваджують до католицької церкви через Ставропігію з Росії книги літургічні. Давніше всюди так було, бо ми по заведеню католицизму на Руси не мали своїх книг літургічних: „Дійствительно, до двадцятихъ годовъ XVIII в. уніяти — каже А. Хойнацкий — употребляли тѣ же самыя книги, какія наслѣдовали отъ православія, и какими вообще пользовалась тогда вся православная Церковь западно-русская. И это было не только въ началѣ уніи, когда уніаты не имѣли времени заpastись богослужебными книгами собственаго изданія, но и во все продолженіе уніи отъ учрежденія ея (1596 г.), до замойскаго собора, когда уніаты не только имѣли возможность издавать, но дѣйствительно и издавали свои собственыя богослужебныя книги въ Львовѣ, Супраслѣ, Уніевѣ и др.“¹⁾

Крім сього і обставини політичні підорвали внутрішній лад та порядок в нашій Церкві (напад Шведів).²⁾ Не дивниця, що в думці українських єпископів зродило ся бажанє скликати провінціональний собор, який зарадив би лиху та перевів реформу дисципліни та обряду. Конечність зродила собор Замойський, який сповнив бажанє наших єпископів та відповів своєму завданю. Хоч рівно з болотом змішали так православні як наші, таки уніяти, названий собор, немовби то сей собор златинізував наш обряд; — собор Замойський став підоймою розвою католицизму в нашій церкві, упорядкував наше правоканонічне, змив з нашого лица обрядового пятно схизми, та в обряді нашим при задержанню сущних підстав грецького обряду завів порядок та де що й скоротив відповідно до обставин часу і потреб нашої церкви. Собор Замойський є дальшим етапом в розвою нашої дисципліни церковної. Навіть Хойнацкий так розуміє діланє собору: „Напрасно послѣ этого нѣкоторые хотятъ запоздрить представителей этого собора въ неискренности, въ нарочитомъ приспособленіи къ латинству, къ его обичаямъ и обрядамъ. Судить так. обр. значить не знать всей предшествующей исторіи уніатской церкви. То же самое надобно сказать и объ отношеніи замойскаго собора къ уніатскому богослуженію и уніатскимъ богослужебнымъ книгамъ...

¹⁾ А. Хойнацкий, Западнорусская Ц. Унія і ѣя богослуженіи и обрѣдахъ, стр. 2.

²⁾ Likowski, Dzieje K. Unickiego, str. 84.—Автор брошури „Нашъ обрядъ и облатиненіе его“ такъ характеризує тодішні часи: „Вѣдь полная распатанность правового порядка въ тогдашней восточной Церкви была одною изъ главныхъ причинъ побудившихъ русскихъ епископовъ тогдашней Польши въ распатанности и нравственномъ паденіи искать спасенія, і въ соединеніи съ Церковью римскою. Оттого скоро послѣ соединенія видѣли, і навѣ въ соединенной Церкви пополняются прѣблѣи и недостатки восточнаго права церковнаго“. (стр. 4).

Не говоримъ уже о томъ, что оставленныя въ первобытной чистотѣ своей (!) православныя книги богослужебныя служили бы для уни и Рима вѣчнымъ укоромъ ихъ неправды и заблужденій.⁴¹⁾

Влучно оцінює працю Замоїського собору еп. Пелеш: „Die ruthenischen Bischöfe jener Periode (Замоїський собор) waren wohl weit entfernt davon, den griechisch-ruthenischen Ritus latinisiren zu wollen ein solcher Vorwurf kann ihnen nur von solchen Leuten gemacht werden, welche die Decrete der Zamoscer Synode nie eingesehen haben und nur dem Namen nach kennen, allein sie konnten sich nicht der Ueberzeugung verschliessen, dass manche rituelle Bestimmungen nicht mehr zeitgemäss und einer theilweisen Änderung oder gründlichen Reform bedürftig waren. Man möge daher die Zamoscer Synodalbeschlüsse ohne Vorurtheil prüfen und Freunde und Feinde mögen in denselben nur das suchen, was darin wirklich enthalten ist, so werden alle zur Überzeugung gelangen, dass diese Synode die grösste Wohltat war, welche die damaligen Bischöfe der ruthenischen Kirchen Provinz erweisen konnten“. А що до змін обрядових в порівнянню до змін, які позаводили східні в грецькій обряді звертає умістну увагу, dass sogar die Schismatiker verschiedener Sprachen und Länder, die ihrer Ansicht den Ritus rein und unverfälscht bewahren sollen, denselben mehr geändert haben, als die Zamoscer Synode, wie ihre Euchologione zur Evidenz beweisen“.⁴²⁾

Вслід за Замоїським Синодом пішов, згідно виконав волю та рішене Собору, многозаслужений около нашого обряду митр. Атаназій Шептицький. Його счеркнення всього, що в нашій обряді нагадувало на православє, навіть самого слова православний⁴³⁾, се не латинізація, — се тільки сповненє бажання голосу соборного нашої областної Церкви, наших єпископів зібраних правно на Замоїськїм соборі. Його послане

⁴¹⁾ А. Хойнацкий, Западнорусская церковная Унія, стр. 10.

⁴²⁾ J. Pelesch, Geschichte der Union der ruth. Kirche mit Rom, Wien, 1880, II, S. 420 u. 445; гл. також добрі замітки о рішеннях собора Замоїського вімцекого кольоніста: Hugo Lämmer, In decreta concilii Zamosciensis animadversiones theologico-canonicae, Friburgi, 1865. — Еп. Ліковський так про собор висказує ся: „Jeżeli kościół ruski w XVIII wieku wewnętrznie pod niejednym względem się podźwignął, z kilkuwiekowego odtępienia ocknął, nowem życiem tryskać zaczął, było to w wielkiej mierze zasługą synodu Zamojskiego; synod Zamojski dał pierwszy silny impuls i położył mocny fundament do tego“ (Dzieje kościoła Unickiego, str. 40.).

⁴³⁾ Реформа митр. Шептицького дає нам науку, чи церков католицька „не повинна згодити ся на усуненє слова „православний“ з уживаня“ („Нива“ 1914, ч. 1—3, стр. 7).

„Объ исправленіи богослужебныхъ книгъ“ з р. 1738, се конечный постулят католицького духа в нашій Церкві¹⁾. Коли дійсно *lex orandi є lex credendi*, то наша церков, силою принципів житєвих зачерпнених з жерела св. віри, мусіла видати Атаназя Шептицького, зглядно сповнити діло ним довершене. За що властиво накидують ся на Атаназя Шептицького навіть наші обрядовці, годі сказати. Він чейже тільки викинув ті річи, які годі було погодити з совістю духа католицького. Хто накидає ся на його посланє, то або не читав його посланя або бажає, щоби наша Церков стала православною. Яко католицький єпископ повикидав з наших книг літургичних схизматицькі думки, свята святих схизматицьких, слово „православний“ (невсюди, тільки де полишеню його противила ся жива віра) та троха упорядкував наше церковне богослуженє. Вистарчить раз перечитати кінцеві замітки про уніятські мінеї та тріоди, які Хойнацький подає при кінци своєї книги про наш обряд, а легко переконати ся, о що ходить людям, що Соборови Замоїському та Шептицькому закидують латинізацію.

Дальшою причиною обрядових змін, які введено в нашім богослуженю, се пожите разом або поміж католиками латинського обряду. Сю причину годі заперечити чи усунути. Вона вже в перших віках християнської віри ставала жерелом, що латиняни дещо запозичали від греків, а греки від латинян. Хоч по думці автора сс. се змінчивість духа, то годі відобразити право чоловікови запозичати від других, що в них є ліпшого чи практичнішого.

Найліпше взаїмне відділюванє на себеріжних обрядів обробив папа Венедикт XIV в буллі „*Allatae sunt*“ звернений до східних²⁾, а дещо доторкнув сеї справи Єзуїт Арндт³⁾. Ба навіть автор сс. не відкидає сеї причини, тільки значіне її обнижає: „Понимаемъ также, что есть нѣкоторыя западныя заимствованія изъ прежнихъ временъ, которыхъ уже не можно у насъ отмѣнить, особенно въ виду нашего совмѣстнаго жительства съ католиками западнаго обряда, что на пр. не возможно у насъ устраниль читання Обѣдни (літургії), служимыя въ одномъ храмѣ въ одинъ день въ разныхъ порахъ особо, возвращаясь къ единой соборной Литургіи, не возможно возвратиться

¹⁾ „Объ исправленіи богослужебныхъ книгъ“ (окружное письмо уніатскаго митрополита Атаназія Шептицькаго къ духовенству отъ 1738), над. второе. Почаєвъ 1905.

²⁾ Bened. XIV. *Allatae sunt* з р. 1755 в *Bullarium*, t. 4. — Всі давніші буллі, що відносять ся до грецького обряду, на російське перевів: П. Шарвовъ, Папскія Буллы по греко-уніатскому вопросу. С.-Петербургъ. 1888.

³⁾ A. Arult, *De rituum relatione juridica ad invicem*, Roma, 1895, p. 27—30.

вмѣстѣ съ вѣрными къ прежней строгости постовъ, ввести погрузительное крещеніе на мѣсто поливальнаго⁴⁾.

Розуміє ся, що при запозичуваню деяких практик з чужого обряду, треба глядіти, щоби не знищити суцних, підставних справ свого власного обряду.

„Незаурядною причиною — каже автор сс. — облатиненія нашого обряду явилось тоже, да и все еще является, желание все больше удалиться отъ православныхъ, и все больше и больше отмѣчать свою приверженность къ Апост. Престолу¹⁾. Так дійсно жива віра та бажанє висказати чувства внутрішні на зверх в богослуженю були причиною многих змін в нашім обряді, — але не, як автор сс. хоче, латинізації. Хто не так думає, сей утотожнює обряд з вірою та забуває, чим має бути обряд для християнської душі. Сам автор признає, що в половині минулого століття „смѣшеніє понятій обряда и вѣры всколебало тогда въ одной части нашего духовенства и саму вѣру“²⁾. А чим фактично були практики нашого обряду, які були висказом живої віри та виріжняли від православних, найліпше може автор пригадати собі, коли перегляне записки трех апостатів: Семашка, Лужинського та Зубка³⁾ та Шавельського „Послѣднее воссоединеніє съ православною церковію униатовъ Бѣлорусской епархіи (1833—1839), С. Петербургъ.“

Немалою наконєць причиною, чому були потрібні зміни в нашім обряді, се звичай зглядно потреба християнської душі, викликана ріжними обставинами віри, часу, місця та пр. Популярно сю причину розвинув та обговорив о. Лежогубський в гарній брошурі: „Де знайти правду?“ Жовква, 1911, стр. 15. слід, однак між іншими вповні пишемо ся і на слова о. Лежогубського: „Ми дуже цїнимо наш грецький обряд і любимо його так, що за ніщо в світі не покинули би його. Сеж прецінь дорога спадщина по наших батьках, яка нас Українців вратувала, що ми досі є Українцями“ (стр. 15).

Зміни, які по соборі Замоїським в нас заведено, а які були спричинені звичаєм, зглядно потребами душ, коротко а річево вказує еп. Пелеш в історії української Церкви. Розбираючи їх, є переконання „dass sie das Volk nicht nur ärgerten, sondern im Gegentheile dessen Frömmigkeit förderten, weil sie den Zeit-und Ortsverhältnissen entsprechend waren“⁴⁾

4) Нашъ обрядъ и облатиненіє его, стр. 37.

1) Нашъ обрядъ — стр. 21.

2) Нашъ обрядъ — стр. 6.

3) гл. „Нива“, 1912, ч. 2 стр. 40—41.

4) Pelesch, die Geschichte der Union, S. 744.

III.

Ще одно питанє. Які наші зобовязання зглядом нашого обряду?

1) Пізнати та цїнити наш обряд. Ми маємо свій власний обряд, грецько-український. Епископ Пелеш зве його *der griechisch-ruthenische Ritus*.

2) Ми священники обовязані народови обяснити значіне та сущні річи з нашого обряду, а тоді народ буде живійшу участь брати в богослуженю. Ми зобовязані також достойно, совісно та з набожністю відправляти церковне богослуженє, — а тоді обряд стане, чим має бути, зверхним висказом нашої віри.

3) Є ще много недостач в наших обрядї. Їх треба усунути¹⁾.

4) Поглибити та розширити студії над нашим обрядом. Материялу маємо досить, тільки приложити руки до праці. В многім можна використати праці східних і западних учених, що писали про грецький обряд.²⁾

5) Не боятися, що обряд наш буде златинізований. Опіка Риму, второпність та чуйність наших Епископів та любов наша до нашого обряду не дозволять нікому на подібну роботу.

6) Управильнити та упорядкувати треба деякі богослуженя, які в послїдних літах в нас заведено. Завести треба в них лад та однастайність.

7) Наконєць не можна нам забувати, до чого стремлять люди, що обсьмівають та болотом обкидують наш обряд, його звичаї, а передовсім праці соборів Замойського, Львівського та митр. Атан. Шептицького. Влучно замічує еп. Ліковський: „Dla ludzi wiary i dla ludzi namiętnością nie zaślepionych, pozostanie na zawsze Synod Zamojski dziełem wielkiej mądrości i dowodem przewdziwie pasterskiej troskliwości ówczesnych Biskupów kościoła Unickiego, i jako takie dzieło szanować go będą i ustawy jego za święte i nietykalne uważać, dopóki ta sama stolica apostołska, która je zatwierdziła, zatwierdzenia swego nie odwoła“³⁾.

⁵⁾ гл. „Нива“, 1911, ч. 2 і 3. Богослуженє церковне, потреба людської душі, розвій.

¹⁾ Доки не маємо фахового журналу, „Нива“ радо містити-ме дописи, Їо трактувати будуть о наших богослуженю.

²⁾ Likowski Dzieje kościoła Unickiego, str. 51.

Памятати також нам треба на напiмнення, якi нам дали папи Григорiй XVI. та Пiй IX. з нагоди апостазiї Унiятiв за Семашка та Попеля, Оба папи пояснили нам, як ми маємо заховувати ся зглядом нашого обряду, — вказали ясними словами, до чого стремлять люди, що хотять заводити змiни в нашiм обрядi такi, якi є в Росiї, — ба нави́ть Пiй IX. загрозив остриями карами⁴⁾.

Кристинопiль 19/V 1914.



⁴⁾ Григорiй XVI в листi до митр. Левицького „*Perlatum est nobis*“ з дня 17/7 1841, лист сей опублiкований митр. 11/10 1841; — Пiй IX в листi до українських єпископiв „*Omnem sollicitudinem*“ з дня 18/5 1874, опублiкованим митр. Йосифом Сембратовичем 17/6 1874, — та єп. перем. I. Ступницьким 18/8 1874.

Фр. Ферстер

Обезцінене всіх цін.

„До суті доброї і здорової аристократії належить, що вона... приймає з чистою совістю жертву значного числа людей, які мусять бути знижені для неї до ряду нецілковитих людей, рабів, нарядів“.

„Я дав світові найглибшу книжку, яку він посідає“. — Так пише Ніцше в своїм *Заратустрі*.

Що то за чоловік, що сьм'є щось подібного сказати про свою книжку, яка поборює все, що найбільші люди всіх народів і часів uznали за сьвяте і правдиве? На чім основує він повагу такого виступу?

До тепер узnavано за найвисших провідників і праводавців лиш людей, які брали дійсність не лиш після думаня і розумованя, але також після глибокого і багатого житевого досьвіду — людей, які цілу різнородність людських противенств, потреб і випадків знали з власного досьвіду і доперва до того внутрішнього досьвіду навязували свої думки і розважання.

В якій пропорції стоїть духовна структура Ніцшого до того високого мірила філософічної компетенції? Факт, що нині вже майже ніколи не ставить ся питання про компетенцію в сьм змислі, сьвідчить найліпше, як чужим від дійсности є в людських річах наш „реалістичний“ час. А власне рішаючим для оціненя думок Ніцшого є се, що сї думки ніяк не опирають ся на житевім досьвіді, а є чистою мозковою продукцією перетяженого працею кімнатного ученого, який цілком не досьвідчив життя. Його туга за беззглядною силою волі і за великими пристрастями походить власне звідси, що він сам не мав в собі тої сили і тому не може про неї нічого сказати, що булоби для життя відповідне. Се покаже ся нам найяснійше, коли звернемо ся до Гетого, котрий власне в своїм *Фавсті* обговорює проблем надчоловіка: думки Гетого над тим проблемом походили з життя — він сам мав в собі щось з неприборканої пристрасти надчоловіка і пережив глибокий досьвід з дійсними людьми, так що знаменитий чоловік не міг вийти поза границі людського життя, щоб в повнім муки самопожертвованню не сказати: „Ой, щоб я був не уродив ся!“ Бо велике співчуте і велика особистість нерозлучні: малий і слабкий чоловік з'уживає всі свої

сили для себе самого, він не має жадної надвижки сил, щоби переживати чуже жите; чим багатшою є душа, тим тіснійше і різнороднійше зростає вона з ближними і розливається на всяку твар. А про низших людей дасть ся сказати се, що Фавст каже до Мефіста: „Ти кпиш собі спокійно над недолею тисячів!“

Не трудно є збити Ніцшого — але важнійше є зрозуміти, як міг чоловік так шляхотної натури прийти до таких заключень. А ще важнійше запитати ся, чи в його критиці нашого часу нема зерна правди, яка нам послужила би за товчок до самокритики і правдивого становища супроти житя.

Ніцшого протест дотичить явища, яке ми на іншій місці назвали „перевагою товариства над одиницею“. Тут має ся на думці не сю перевагу, котра полягає на вдиранню товариства в сьвятиню індивідуума, але сю, що полягає виключно на непевності і несаможитності індивідуума і на німій перевазі його суспільних інстинктів. Ніцше має отверте око на всі непевні впливи товариства на неусталену і непевну волю. Він знає се надслухуване за другими, се насильство сусідів, се укрите правдивого я і видить хибно в так званій моралі не що іншого, як підпорядковане одиниці під житеві умовини великої купи. Так зводить він всі свої спостереження до грубого слова: *Gemeinheit macht gemein!* Є се певне односторонно, але цілком правдиво, коли в суспільності представимо собі людей без характеру, без сильного особистого ідеалу. І яке небудь займемо становище до Ніцшого, в кождім разі звертає він нашу увагу на всі ті небезпеки суспільного житя, на небезпеки, які в товариських і люблених натурах особливо появляють ся.

Далека від житя пересада Ніцшого полягала на тім, що він хотів цілковито увільнити чоловіка від всяких зносин з суспільністю, хотів його цілком з'ізолювати, щоби запевнити його воли знов неблудну, просту дорогу наперед, місто зигзаговатої лінії вічного допасовування. На жаль оперус Ніцше цілком блідим понятєм саморозвою, не здаючи собі конкретно справи, як чоловік підносить ся властиво до висшої особовості і чи він може при тім виречи ся школи суспільності зі всіми її спонукками до самозапереченя.

Фальшивою і абстрактною наукою про средства і дороги до правдивого особового житя відвів лиш Ніцше много людей від правдивої особової культури і завів їх в пустиню культу власного „я“.

Чоловік, що освободив ся від всяких низших суспільних узлів, якдго сотворили пориви порожности і зарозумілости, як також боязнь перед суспільним з'ізолюванєм, сей освободжений чоловік може без перепони повернути до суспільности. Аж тоді переллють на нього суспільні відносини свої найвисші блага: любов, самозапереченє, лицарську поміч, яка тепер впливає зі свободної душі; вони увільнять його від іншого на-

сильства його натури, іменно від тиранії самолюбства з його цілим змісловим неспокоєм і зі всіми збоченими і хоробливими уподобаннями.

В тім зміслі не робить нас суспільність буденними, але підносить нас понад все буденне в нашій власній натурі так, що грізна небезпека лишає ся все сему, що лиш сам про себе думає і бажає замкнути ся в своїм нужденнім „я“.

Що напrawdę великі і багаті особистости є завсїгди людьми о глибокім співчутю і несамолюбнім помилюваню і що тому ідея Ніцшого про чоловіка будучности, який мав би бути великим і творчим, але zarazом немилосердно твердим для всього, що має — що така ідея є недозрілим плодом мозку, се доказують власне геніяльні люди ренесансу.

Не Борджії є представителями культури сеї епохи, мимо всеї безглядної дикости, лиш такі люди, як Піко деля Мірандоля, Леонардо да Вінчі, Мікельанджельо. Треба лиш прочитати родинні листи Мікельанджеля, щоби побачити, з якою зворушаючою і незмученою журбою працює тут великий геній для своєї бідної рідні, як обтяжає себе їх журбами і бажаннями. Що-ж мав би почати Мікельанджельо з об'явленєм Ніцшого: „Знаменитий чоловік є завсїгди егоїст“? Мікельанджельо не був би без сього несамолюбного співчуття ніколи так великим артистом, яким він був — в тій рідкій спосібности вийти цілковито поза границі власного „я“, цілком забути ся і бути поза собою, лежить власне дар великого обсерватора і творця, який обнімає і перетворює в собі ціле жите! В тім самім зміслі сказав раз Леонардо да Вінчі, що нема великої штуки без глибокої любови ближнього — Леонардо, котрого горяче співчуте спливало навіть на звірята до сеї степені, що він купував на ринку птахи, щоби їх пустити на волю! Так діляють і чують правдиві на длюди, без котрих прецінь навіть для Ніцшого не мавби ренесанс жадного зміслу ані вартости.

Ніцше хоче, щоби великі люди самі себе змушували до твердості, щоби держали ся з далека від любови, щоби заховували „Патос віддаленя“ а масу вганяли в її границі. Се знов подумане цілком абстрактно. Бо напrawdę великі люди витворюють в других власне тому почуте своєї vznеслости, що вони не мають нічого спільного з неповздержним розгоном до самоперецінюваня і зі всіми грубими средствами властивими звичайним людям. Вони волять скорше самі згинуті, ніж других подоптати і пожертвувати. Христос власне сим, що відобраз Петрови з руки меч, який він витяг проти противників Ісуса, дав людям пізнати своє велике віддаленє від всього, що людське, що занадто людське.

Є образ Фра-Анджеліка: Христос сидить на престолі з завязаними очима, куля земська і жезл в його руці. Але з обох сторін бють його і опльовують прості посіпаки.

Христос є володарем, хоч його опльовують — він є власне тому володарем, що не знижує ся до звичайного жадним знаком, жадним словом, жадною тінню думки: в тім лежить видвиженне себе понад масу, понад все, що несвобідне і нечисте. Надчоловік Ніцшого знижує себе власне тому до „череда“, що сходить на площу брутальної беззглядності.

Хто нині жалує ся на застрашуючі кроки пересічного чоловіка, сему нехай не здає ся, що нескромних можна каміннями чи обцасами загнати назад в їх давні границі. Коли демократія робить проступки то се є доказом, що вона не має в собі правдивої аристократії, правдивої духової висшости, лиш є прилично прибраною товпою. Правдива знаменитість може на хвилю улячи, однак підбиває прецінь на стало сьвіт і є сильнішою, ніж змаганя всіх до могутости. Хто є більш безсмертним завойовником Александер, Цезар, Наполеон чи Христос?

„Таємна сила дістає ся в участі сильним часто від слабших“ — так каже поет. Згляд на слабих увільняє сильного від тиранії його загонистости і пристрастей: в тім лежить таємнича поміч. Хто подібно Ніцшому оглядає тільки з зовні самоповздержливість сильного на користь слабого, той ніколи не відкриє, в яким змислі приносить кожда жертва воскресенє. Бо лиш внутрішнє переживанє відкриває нам, що чинність, яка на зверхний погляд видаєсь лиш марною утратою сил і жертвою, може бути zarazом нескінченим знаком сил і життя. Ніцше видить лиш дар сильного, він не добачує рівного дару слабого і мусить тому на підставі своїх віддалених від життя мірковань дійти до заключеня, що всі наші етичні ідеали кінчать ся обробованєм сильного слабими. Тимчасом вони роблять сильному сию прислугу, що він може видвинути ся понад власну слабість і прийти до повного посіданя своєї висшої натури.

З певністю ми повинні бути „самими собою“ і треба нам підчеркувати сию самособність, але ми осягаєм нашу правдиву самособність при помочи жертви — пожертвованє „я“ є лиш нашим зовнішнім „я“, якого пориви і бажаня спинюють нас дійти до нашого найглибшого „я“ і позістати йому вірним. Тому любов себе не противить ся правдивому оціненю себе. В правдивім протиположеню до розвиненя і означеня нашої особовости, кождий стремить всякими високопарними словами до сього, щоб увільнити нас від зглядности і любови. Се увільненє піддає нас найскорше під владу нашого низшого „я“, що лиш на се чекає, щоб усунути границі для наших пристрастей і поров'.

Одиною дорогою, на якій можуть молоді люди скоро і основно визволитись з приманчивих видумок Ніцшого і його послідовників є глибоке і правдиве пізнанє себе самого. Хто сам себе бере немилосердно під розвагу, той мусить позбутись всякого культу власного „я“ — той знає певно, на яку дорогу має поступити, щоби себе самого перерости.

З певністю був Ніцше посліднім, що хотів чоловікові дати свободу що до всього низшого. Він казав виразно: „Я бажаю собі тернового плота наоколо моєї хати, щоби не влізла мені худоба“.

Але низкість лежить в самім чоловіці, навіть в найбільшій; вона не вдирає ся зі двору до його хати; тому повинен кождий навіть найбільший огородити себе терневим плотом самозаперечення, щоб держати ся з далека від простацтва і статись осередком правдивої культури. Власне найбільші люди зі своїм великим розмахом і пристрастю потрібують часом сеї школи найбільше тому, що вони гірше виродніють, ніж мірно даровиті. Ніцше не хотів з певністю нічого низького, але в самій річі нема душі, що ідучи за його вказівками не була би затраченою. І се власне є характеристичною ціхою всіх модерних реформаторів сьвітоглядів: їх душа є ще під глибоким впливом духового шляхоцтва традиції, вони не ставлять нам низької ціни перед очі, противно вони хотять навіть перевищити все, що осягнено дотепер в напрямі людської душевної величини — але їх філософія не опираєсь на здоровім самопізнанню і простім почутю дійсности, лиш на абстракциях. Тому мусять завести нас їх пляни і науки до чогось противного, ніж вони самі в своїх найліпших хвилях хотіли.

Ніщо ліпше не сьвідчить у Ніцшого про брак розуміння людської душі а тимсамим і життя, як його цілковите непорозумінє Христа а власне факт, що він уважає Його (Христа) за декадента, а його науку за евангелиє слабосильности і житевої невідпорности. Найбільшу лагідність уважає він за знак слабих житевих інстинктів, не відчуючи сеї величезної сили волі, яка ділає поза словами і ділами „сина чоловічого“, щосказав: „Я переміг сьвіт!“ Але внутрішньої сили не можна пізнати на підставі розуму. Хто не розуміє і не відчуває її на підставі внутрішнього досьвіду, для того лишаєсь вона нічим. Хотяй би вона запалювала мліони сердець і успокоювала мліони бурей — вона не впадає йому в очі. Тому з другої сторони не диво, що власне могутий чоловік волі Наполеон відчув в Христі нескінчено великого генія сили і волі — як се він висказав в подиву гідний спосіб в своїх розважаннях на острові св. Олени. Там порівнює він свою силу волі, яку так обожано, а якої він не міг навіть перенести на своїх генералів — нічого не говорячи вже про її переминаюче діланє — з полоняючою силою, яка іде від Христа через цілі віки і підбиває для нього людей. „Се чудо волі“ — каже Наполеон — а Ніцше говорить ту про зломану волю!

„Що сильні раси північної Європи не відігнали від себе християнського Бога, се не приносить жадної чести їх релігійній даровитости“ — так каже на однім місци Ніцше. Відповідь: Вони не відігнали його від себе тому, що не мали єще „пере-

учених“ розумів, а посідали натомість повну інстинктовну певність для правдиво сильного. Тому сотворила тоді народна душа на підставі свого глибокого розумового взнеслу мрію про замок Іраля, від котрого бере жите надлюдські сили і робить се можливим, що природному чоловікови видаєсь неможливим і нездійснимим. Лицарство Спасителя, який через найвисший взір і найвисшу силу волі увільнив ся від всього, що порабочує звичайного чоловіка — увільнив ся також від всякої самолюбної пихи — і тому готовий понести жертву знижаєсь знов до людей, через лицарство се подає подоптаним і переслідуваним руку і через помічну любов вносить найвисшу шляхотність в жите.

Переклав А. Ішак.

о. Іван Сендецький.

З місійної подорожі по Німеччині.

Шлезко.

Вже третій раз судилось мені пробувати в Шлезку (в Німеччині), та коли перше пізнав я його лише, так сказатиб, з вікон вагона, то тепер мав я нагоду звидіти його ближше, хоч на жаль не на стільки, щоби пізнати ся з людом. Деякі помічення є мої власні, а по більшій часті на підставі оповідань людей, що добре знають обставини, отже можливо вірні. Впрочім при кінці додаю один характеристичний епізод, котрого я сам досвідчив в Шлезку.

Шлезко — сидільниця найстаршої лінії Пястів, дільниця історично і національно польська. Нині се провінція німецька, а зглядно пруська а національно польська — німецька або радше німецько-польська, принайменше під сю пору.

Ціла область від Лаби на схід, з такими гензеатицькими містами, як Брема, Любека, на північ до моря, на полудни до Саксонії, була заселена Слав'янами, коли зачислимо тут і Прусів, племя слав'яно-литовське. А нині отсей шмат землі, се цминтарище Вілків, Оботритів, Редорів, Помор'ян і інших Слав'ян з конаючими Сербами і Лужичанами, що сягають по колишній Бранібор (Берлін), та числять ще до 100 000 душ, з смертельно хорим Шлезком і небезпечно недужими Поляками: в Познанщині, Прусах східних і західних, Кашубах і Мазурах. Був час, що здавалось наспів Шлезкови останній час, тай мало що не засьпівано йому вже „со Сьвятими упокой...“ П'ясти знімчили ся зовсім, а останні їх потомки князі на Радоліні, є нині найчистішої марки Німцями. Шляхта ціла знімчилась, лишив ся ще люд, а і той не знав, чим він є, ба й мову свою попсував. Нині ще говорить приміром: „mój feterchen zaprzegli pferdchen do wägelchen ta pojechali in die Stadt“, а я й сам чув голос з гуртка очікуючих на відхід поїзду: „ten zug odechodzi um eins vierzig“. Сього попсованя мови не можна порівнати з зіпсованим говором німецьким, приміром: „da droba oba, wo die grossen Pilza wachsa auf die langen Stenga“. Люд, як мене інформовано, має бути нехарний, непросвітний, сварливий, розпитий і малогосподарний, тому і Німці дуже згідно до Шлезчан відносять ся, називають їх „Polaken“, підчас коли Поляків познанських і інших „Polen“ — називають. Шлезко під оглядом на-

ціональним дуже слабе, хоч від двох-трох десятків літ багато змінило ся на краще завдяки народним робітникам, що вийшли з люду та головне духовенству. Шлезко двигає ся морально і економічно та освідомлює ся національно. Церков католицька на Шлезку приблизно подібно, як у нас руський обряд, становить критерій народности, отже католик-Поляк. Булаби оттак надія, що Шлезко хоч національно смертельно хоре, поздоровшало би, та зажило своїм природним житєм, хоч не без великих зусиль, але приходить тепер удар дуже важкий національний, бо германізація римо-кат. духовників, а через се і церкви і народу. Без огляду на місцевість польську, дають там священників Німців, а Поляків дають до Німців, котрим польські духовники не пошкодять. Се дає добрі результати для знімченя Шлезка, що видячи наші Поляки копіюють Німців, бо в наші руські села дають учителів, що руської мови не знають, особливо такіж учительки, а хоч знають, то є з переконання шовіністами, помимо того, що про око прикидають ся демократами, людовцями.

З огляду на публичну мораль роблять Німці зле і ми се ганимо, тай Поляки слушно протестують та обурюють ся на отсе новочасне варварство; але якжеж назвуть Поляки такеж саме своє поведене зглядом нас — поведене під кожним зглядом болючо несправедливе та крайно завзяте. Колиб Поляки, мимом денационалізації катол. Церкви, а зглядно націоналізації в німецькій дусі, напружили свої сили і подали свою поміч бодай культуральну, коли вже не материяльну, а стати забори польські і на се, тоб ні Шлезко, ні тим більше Познанщина з іншими країнами не упадала — не то що пропала, але їх орієнтація інша. Сильні вони насупроти слабших, а коли той піддвигне ся і вимусить на них бодай частину прав, то і про великодушність свою великими словеси проглаголюють, але трохи сильним уступчиві, ще й як та з вирахованем. За пожертє Поляків Німцями, хочуть пожерти нас, що мені один видний Поляк в приступі щирости таки в очі сказав: „Niemcy nas zeżrą, o tem jestem przekonany, ale my to powetujemy na was“. „Чи ви ще досі не навчили ся історії з досвіду?“ відказав я. „Ви вже хотіли нас поїсти, та Русин такий нестравний, що ви тріснули аж на три часті“.

Одним словом — Шлезко настроїло мене як брата Славянина не весело та сумно ще й тому, коли я подумав, до чого то довела незгідливість Слявян, тай до чого в будучности допровадити ще може. Пропало Славянство аж від Лаби, бо не було між Славянами єдності, племена ходили одинцем, та побідний похід солідарного та свідомого ціли Германства опинив ся аж на Шлезку і краях Велико Польщі. Чи на довго? Коли Поляки не змінять своєї орієнтації, то колись потоне колиска їх державности в німецькім морі. Се страшне memento!

З такими невеселими гадками поїхав я в місійну подорож.

Ольшова-Доманін.

По місії в Strehlitz (Strzelice) на Шлезку зі стації Grambschütz (Gremboszewo) на Oels (Oleszyca); далше по місії в Grosswerk ad Pontwitz (Patwice) поїхав з на місію до Ольшови, власности п. Дашкевича. Сїй анабаптизм Німців в перехрещуваню від віка польських назв місцевостей, хоч мене вразив, але ні трохи не здивував. „Всьо вже було“, сказав небіщик бен Акіба. Нічого не знайду я в Німеччині нового, чогоб не дізнали ми в себе. Ось приміром з Мозолівки зробили Поляки *curiosum* „*Mądzelówka*“, з мого парохіянина „Гамілки“ зробили якось пошляхотнійше — *Gamułka*, а з Мелимуки — *Milimonka* (sic!). І то навіть в табули судовій, що велику колотнечу справляє. В Бурканові був учитель п. Ж., навіть директор школи, що не йно назви, але й імена перехрещував, приміром: Панька перехрестив на „*Pankrasy*“, а Процька на „*Protazy*“ і я за се, вибачте, з дурньом мусїв бороти ся і таки не переконав, вкінці залишив, бо то були імена батьків дітий і против дурнів і „боги“ не в силі.

Панство Дашкевичі, а заїхав я до них на перший день Зелених Свят, прийняли мене з радостію. Сам пан Дашкевич старший, бо молодий син господарить на другім маєтку на Шлезку, пішов зі мною до робітників, до їх мешкань. Посідали ми на тапчанах та розвели розмову з людьми. Люди довольні ним, а він ще й як задоволений! Дідичка прямо залюблена в наших дівчатах та дві з них взяла до покоїв з тим, щоби були в своїм народнім убраню, а що їм не стане, то спровадить вона їм з дому з Галичини, щоби йно не стрій з німецка. Говорить вона про наші дівчата: *bo to takie grzeczne, takie schludne i pobożne*. Парох кс. Куявський не міг собі наших людей нахвалити. В понеділок св. Тройці о год. 9-тій торжественне богослуженє в парохіяльнім костелі. Сила народу польського, попереду наших громадка — 24 — переважно в народних строях. Маю науку до всіх, по руськи говорю і до Поляків по польськи. Плач загальний, сердечний та сумовитий і радісний заразом. По обіді у пароха виїхав я кіньми до Доманіна, власности п. Володислава Кшивошинського. Се правдивий „*self help man*“, чоловік, що собі самому завдячує всьо. З заводу інженер, доробив ся майна, купив маєтність земську, котрою знаменито господарить. Пізнанє наше було з початку натягнуте та згодом леди стаяли. По праці місіїній — 23 людей з Сінявки пов. Цішанівського, котрі з роботи і пана і навзаїм тойже з них задоволені, заповів я на 6-ту рано Службу Божу. Питанє де? Понеже пароха в Мікоржині кс. Губерта в дома не було, рішає п. Кшивошинська, що Служба Божа буде в дворі і то в палаті. Сама, муж, два синки маленькі устроюють олтар в обширній кімнаті і прибирають чим можуть найкрасше. На

другий день перед 6-тою входячи до салї на Службу Божу застаю її заповненою своїми і Поляками і панство Кшивошинських з дітьми. Синки Владзьо і Фелїсь просять ся, що будуть служити. Як же їм ту не дозволити? І служили. За то прислав я їм образки аж з дому, з осїбна, бо Влодзьо просив о образок св. Володимира. Поснідавши ідемо з властителем до Мікоржина до пароха. Хотїв я оглянути костел, одно з найбільше учашаних місць відпустових в Великопольщі. Костел деревляний старий, нічим не відмітний, хиба чудотворною різбою св. Егїдия, котра окрім гарного лица доволї грубо різблена і вся яскраво розмальована. За те урядження для путників, около костела які знамениті! Піддаша для тисячів путників, сповідальниці, престол до відправи на дворї, проповідальниця — всьо дуже гарне і догїдне. Не так як у нас в деяких місцях відпустових, що порохом в очи сипле, та горло засуває. Варто би було котромусь з парохів місць відпустових до Мікоржина навідати ся та повчити ся, як то путникови і без того тяжку дорогу принайменше удогїдненєм побуту в місци відпустовім належить улекшити.

Вертаючи маю ще часу до волї до залїзниці, тож перекусивши ідемо в поле до наших робітників, опісля до ліса. Оглядаючи знаменитий порядок, слів похвали мимоволї повздержати не можу, чим п. Кш-ого дуже радую.

Заїзджу на стацию а там застаю знов п-ю Кшивошинську, що виїхала з дітьми ще раз мене попрощати.

Довше задержав ся я на отсій місійній моїй подорожі в Доманїї та додаю: Панство Кш. то доробкевичі в як найідейнійшій понятю сього слова. Дай Бог і нам таких і тільки таких, а не так як у нас доробкевичі по більшій части відцурують ся своєї віри та й народу або знов уважають, що честь приносять церкві та народови, коли раз в рік заглянуть в церков.

Сьрода

Розпрашавшись з Доманїюм і її властителами їду до Сьроди (Schroda) а зглядно Зьренїци дня 28. мая. Там сила наших людей — щось 80 душ. Посесором її п. Янчаковський, та звитавшись сейчас прошу о конї до Сьроди з поворотом, щоби просити пароха о дозвіл відправити Службу Божу в костелі.

Сьрода се місто велике, повно фабрик, тож і промислове з характером національним польським ще й досї. Се перше місто польське основане на правї магдебурськім, тому інші міста, заложені на тімже правї в Польщі, взорували ся на Сьроді і дуже часто в документах приходить, що такі міста основують ся на „правї Шродськім“.

Пралата кс. Майзера, наслідника славного кс. Яджевського, посла, не застаю в дома, а і кс. Наперала, його заступник, в костелі на масвім богослуженю. В дома був другий сотрудник, котрого імя замовчую. Иду до нього, представляю ся та витаю ся з двома якимись цивілями, будучими у ксьондза на гостині. По прочитаню моїх документів освідчив о. сотрудник, що як би від нього залежало, тоб мені костела не позволив, раз що нема письма від Еп. Ліковського, а друге, що моя подорож, як і інших місіонарів — за пруські марки!! І далше в тім тоні. Розумів він сим, що церков русько-католицька на службі у Прусаків Німців, як і вся наша боротьба з Поляками за наші права.

Розбалакав ся сердега, може тому, що була „*veritas in vino*“, що аж його цивилі повздержували. Нагримав ся він на мене добре, тай мене розуму вчили також недаром. Вкінці, коли він „шляхетне“ зі мною обійшов ся, рівнож „шляхетне“ відрік я: „Я потрібую пійти йно кроком до німецького Amt-у, а тоді де він опинить ся“. Розум його десь подів ся, а я уклонившись вийшов до костела пробувати щастя з першим сотрудником. Побувши на масвім богослуженю, в закритті вилочив всю річ і мою потребу кс. Напералі. Згодив ся радо на год. 6-ту рано, та коли я оповів своє „*zajście*“ з його тай своїм собратом, старав ся він о скільки міг його виправдати. Вийшовши з ним з костела пішли ми до п. Богумінського, батька Кшивошинської та директора польського Банку. Сердечно радував ся пізнавши *Rusina z prawdziwej Rusi*.

Рано о 6-тій дня 29. мая застав я костел так переповненим, що деінде і в неділю тільки нема. В пречуднім тумі служив я Службу Божу для своїх при гарнім співі Поляків і грі на великих і чудових органах. По службі Божій оглядав о скільки можна при натовпі побожних старинний костел сьродський. В презвитерії багаті сталі, по бокам старинні нагробки — між іншими — жени Прокопа Сенявського, похороненого в замковій каплиці в Бережанах — Ариянина, Стадніцького і інших. Перед самим входом до костела стоїть пам'ятник цїсаря Вільгельма I зглядно яко короля III. Взагалі культ цїсаря Вільгельма I на рівні з кн. Бісмарком в Німеччині дуже поширений і нема майже троха більшої місцевости, де би пам'ятника котрого з них або і обох не було. Пригадую собі з часописий, що поставлене отсього пам'ятника перед самим входом костела Поляків дуже вразило, але всеж то монарх; але більше еще їх вражає пам'ятник кн. Бісмарка, найтяжшого їх ворога, батька екстермінаційної політики зглядом Поляків. Та „*vae victis*“! Не лучші Поляки зглядом нас. Улиці що красші, приміром у Львові, то ціла історія і література польська, а улиці, що ними і перейти годі, заулки — носять імена деяких наших видних мужів. Є пам'ятники і Собіського і Яблоновського і Міцкевича а місця під пам'ятник для Шевченка годі допроситись — о коро-

лю Данилі, князю Льві і не згадати. До речі пам'ятників для кн. Бісмарка, згадаю, що хоч а може власне для того, що постать його історична, великанська, тож мала вона і має беззглядних приклонників а і противників. До противників належать Поляки без виїмки, а має він їх і у декотрих Німців за ддя партикулярного патріотизму. І так оповідано мені, що Бісмарк їдучи повозкою в Баварії серед гір, зсів та накинув ся на нього пес. В слід за гавканем пса відозвав ся голос Німця, що пас череду опасову та накликував пса: Бісмарк! Бісмарк! Немило вражений Бісмарк запитав: „Heissen denn alle Hunde bei Ihnen Bismark?“ „Nein! die Sauhunde bloss“. Або диктерийка польська! Один шляхтич, хоч любив дуже товариство священиків і без них годі йому було обійтись, не хотів жадним чином дати ся наклонити до сповіди, навіть тоді, коли смерть йому добре в очи заглянула. Та котрийсь священик довідавши ся о його упірстві тай гризоті родини ізза тої причини, пішов до нього. Панок повитав його радо та з гори застеріг ся, щоби йому о сповіди не говорив, бо в „пекло“ не вірить. „Добре — каже ксьондз, — згадувати не буду про пекло і про сповідь, але скажіть мені, будь ласка, куда подів Бог Бісмарка (власне тоді був умер), коли нема пекла“. „Jest, jest! musi być piekło. Spowiadaj mnie ksiądz“. Се характеризує велику ненависть Поляків для сього, що уґрунтував велич Німеччини а рівночасно сильний гнет Поляків започаткував.

Погостивши хвилю у кс. П. відїхав я до Зьреніци на обід і тут лучило ся мені зйти ся в більшім товаристві у панства Я. Між иншими була тут жена знаменитого діяча польського Дра Станіслава Терчаковського, що тоді власне був на зїзді польських правників у Львові, які зїхали ся для оборони польскости львівського Університету і popisував ся тут їдкою і нам ворожою промовою; — була тут і його теща. Розмова вела ся у гостинних панства Я., як пристало на людий інтелігентних — і істория і література були в курсі по при справі буденні. Я здав з сих предметів іспит товариський добре, та коли пані теща заперечила нам Русинам літератури, — відтак я: „То бо то! Ви дивували ся, що я знаю історію і літературу польську тай і мову польську знаменито, бо я і мої братя всі учать ся не йно з обовязку, але з власної охоти. Але ви пані видаєте суд о річи, котрої не знаєте!“ Було се троха сильне, але вжеж заслужене. Щоби мене болючо вразити, по своїй гадці, звернула таяж пані диспуту на поле инше, на справу церкви — католицизму і схизми. Вийшло з того, що я і всі братя гр. кат. жонаті священики є схизматики, бо мають жени, з такою ріжницею, що борід не носять — не жени, а священики. А льогіка вшехпольська така була: схизматицькі священики мають жінки — ми маємо жінки, ergo ми є схизматицькими священиками. Ну! так сильними словами, або і менше сильними, сказано воно не було, але сенс доволі прозорливий. Роз-

пращавшись з гостинними господарями Я. поїхав я їх кіньми до Рушкова.

Рушково-Мончнік.

Рушково се фільварок пільний — призначений на парцеляцію між кольоністів Німців а посесором на нім п. Вальтер. Помешкане, будинки і поміщене для робітників в страшнім упадку, бо в 1917 році маєть ся всьо розбирати і між кольоністів Німців п. б. Лютрів парцелювати. Німці боять ся дуже давати Німців католиків до сіл польських, боячись денаціоналізації Німців. Характеристична є слідуюча „eine wahre Begegnung“. Висший урядник комісії кольонізаційної зїхав на інспекцію такої німецької кольонії серед Поляків та запитав ся кольоністів, як їм веде ся? „Recht gut, nur möchten wir das Polnische sprechen können, dann wäre es noch besser“. Польська мова отже, глибоке привязанє Поляків до костела, їх віра обявляюча ся на зверх, ділає так сильно навіть на суверенну народність німецьку, що тії асімілюють ся з ними. Се було би поважним memento і для нас при рівних обставинах.— Не було де Служби Божої відправити, тож упросив я о костел лат. пароха в Мончніку кс. Рохольського. Буде там маленька милька віддаленя а люди наші майже що неділі на Службу Божу тамже ходять. О 6-тій годині дня 30. мая я вже перед костелом а наші робітники мене чекають, чекає і о. парох також. Чоловік се ще молодий, рухливий і дуже симпатичний та отвертий. Такі натури дуже люблю. Положенє костела на одній гірці — чудове, опісля спад, ручай — і знов гірка, а на ній помешканє пароха з будинками. Се вже рай земський, над чим царює старинний костел, що Ягайлу памятає—з модерева. З благовійним пієтизмом входив я в сей дім божий, дуже чисто і гарно утриманий. Знайшло ся троха і Поляків, що дивували ся дивному дивови — руській відправі, та будували ся побожністю наших робітників. Розпрацвавшись з людьми, що вернули до роботи, пішов я до о. пароха, ідучи городцем та садом через імпровізований міст на ручаю. На збочі чудна фігура П. Д. Марії з Lourdes з стежочками до неї і з костела і від пароха — стежечки не зарослі — вся в цвітах. О. Рохольський любить всьо красне — тож і цвіти, він і теолог і агроном, словом всім добрим. В сальоні у нього побачив я величезний герб Польщі і Литви, що в Познанщині в домах польських з правила знаходить ся, не так, як у наших Русинів, що хиба десь в сотім домі знайдеш свій герб. Жартуючи питаю о. пароха: „A ksiądz się nie boi tak otwarcie herb wieszać na ścianie?“ „U nas jest on wszędzie po domach polskich“, але, каже дальше, був я раз в костелі, коли один висший урядник Німець навідав ся до мене. Вдивляв ся він довго в сей герб та я хочачи його вивести також з клопоту, сказав до нього: „Wissens Herr. — Das

ist der hl. Geist mit der Krone (польський орел) und das der hl. Georg (погонь литовська)". „Weiss schon, weiss schon". Но і оба були вдоволені. О. парох видячи, що я в його костелі залюбився, витягнув деякі старі річі. Замітна була чаша з кокосового оріха, в срібло оправна ex voto з написом 1815. Подарована повернувшим з кампанії іспанської котримсь з горожан, що був в славі та кєрвавій переправі під Samosierra. Перешкоджений на час вийти лишив мене о. парох при старих документах, між іншими цікаві написи знайшов я на старих метриках . . .



Всячина.

Usque ad finem! „Церковный Восток“ ч. III. з с. р. містить вступну статтю під заг. „Quousque tandem!“ такого змісту: Редакція вказувала вже не раз на шкідливість „смѣшенія політики съ Церковью.“ Церкові, політика се „гетерогенны (різнородні) елементи по своєму существу, по своимъ интересамъ и цѣлямъ“... „Нельзя же смотрѣть на смѣшеніе такихъ элементовъ глазами дилетанта, у котораго мутное понятіе о устояхъ и цѣляхъ такой институціи, какою есть Церковь. Уже то обстоятельство, что политика возбуждаетъ самые низменные инстинкты и играетъ страстями, несогласимо съ челоуколюбивымъ и миротворнымъ посланничествомъ Церкви. Это касается особенно общества малокультурнаго и мало—политически зрѣлаго, ибо на такой почвѣ вихрь партійныхъ страстей разрушаетъ не только всякую мораль и авторитетъ, но и самую віру... А у насъ уже десятокъ лѣтъ въ полномъ движеніи повый духъ и странніе приѣмы при попыткахъ политической перестройки общества. Ету перестройку ознаменовали съ самаго начала пристрастная наглость и крайня нестерпимость. „Насъ оклеветали на два фронты. На фронтъ правительства какъ измѣнниковъ державы, а передъ духовными властями — какъ схизматиковъ. Что правительство повѣрило клеветамъ и принялось съ лихорадочнымъ усердіемъ за подавленіе т. зв. руссофільства, это понятно въ смыслѣ гомогенныхъ (однороднихъ) элементовъ. Но что духовныя власти дали, не взирая на высшія интересы Церкви, втянутися въ водоворотъ безправственной и безхарактерной партійной політики — это по крайній мѣрѣ удивительно!... Сперва елиминовано сыновей русскихъ, даже священническихъ родителей изъ духовныхъ семинарій, конечно, для хорошихъ очей партійной політики... Что духовныя власти пошли ей сей часъ на руку, — опять удивительно! Мотивъ руссофільства тутъ ни при чемъ, ибо можно быть руссофиломъ а современно убѣжденнымъ католикомъ, какими мы себя чувствовали и чувствуемъ. Этого не могли не знать духовныя власти, вѣдь украинофільства не было у насъ, а св. Унія существовала безъ водненій. Впрочемъ, неужели власти считаютъ воспитательную силу нашихъ духовныхъ семинарій столь ничтожною, чтобы не успѣла она утвердить въ католицизмѣ даже сомнѣтельныхъ?... Мы знаемъ, что тамъ принимались для воспитанія поляки, жида и схизматики. Неужели наши сыны хуже жидовъ и схизматиковъ?!... Да, въ игръ была здѣсь политика и только

политика и вотъ въ этомъ ея первомъ смѣшеніи съ Церковью кроился зародищъ схизмы и волненій“... Слова кивені „Нивою“: „русофіи не може ніколи бути щирим католиком“ — були опять понукою „въ пользу движенія къ схизмѣ!“ В цѣлій тій роботі добавчує редакция... махіавелізм! Клеветники (себто ми) „симулюють сверхкаоличество, чтобы подъ этой личиной препятствовать духовнымъ властямъ въ орієнтировкѣ и въ справедливости взглядома ненавистныхъ руссофиловъ... Провозглашеніе партійной нетерпимости (тов. св. Павла), фонетика и украинизація молитвъ — какъ условія каолицизма и т. п. — все это махіавельское притворство, а въ сущности придумано для цѣлей политики“... Дальше говорить ся про те, що коли показалося, що на спільних з Українцями реколекциях „смѣшивають политику и пасъ оскорбляютъ“, руссофіли усунулись і заложили окреме товариство св. І. Золотоустого. Та і сим реколекциям „Нива“ не дав супокою... І чи не все „порабощеніємъ Церкви для цѣлей политики?!... Для того, конечно, отказались епархіальныя Вістники въ Перемышлѣ и Станиславовѣ помѣщать объявленія Общества св. І. Златоустаго о устраиваемыхъ имъ духовныхъ упражненіяхъ!“ При кінци наводить коротко статья ще два приміри „смѣшенія политики съ Церковью“, а саме статі в „Oester. k. Sonntagsblatt-і“ і факт, що в однім руссофільськѣм селі сусідній парох Українець на приказ Еп. Ординариату (!) оснував читальню „Просвьіти...“ Статья кінчить ся словами: „А между тѣмъ мы желаемъ мира и согласнаго ежитія съ братією по чину. Длятого восклицаемъ искренно: Quousque tandem будетъ существовать смѣшеніе политики съ Церковью?... Мало ли еще печальныхъ плодовъ такого смѣшенія?..."

Отся статья „Церковного Востока“ так знаменна, що ми уважали за конечне подати її докладный зміст. З того самого огляду не можемо полишити її без кількох уваг з нашого боку.

Перше, що впадає в сій статі в очи, се „удивительне“ становиско редакції супроти своєї безпосередної духовної власти. Слова, як: „духовні власти, не вважаючи на висші інтереси Церкви, дали ся втягнути в вир неморальной (!) і безхарактерной (!) партійної політики; „задля гарних очей партійної політики духовні власти елімінували руссофілів з духовних семинарій“; ознакою „порабощенія Церкви для цѣлей политики“ є непоміщуване в епархіальних Вістниках оголошень Товариства св. І. Золотоустого... — отсі слова в „Церковнім Востокі“, органі товариства св. І. Золотоустого, котрого головою є крилошанин, органі, редакціям підпорами руссофільської частини львівської Консисторії, отсі слова, повторяємо, є найвірнішим зеркалом, в котрім бачимо відслонену душу священника-русофіла.

Друге, на що хочемо звернути увагу, се „удивительна“ метода полеміки. Русофіли закидують українському духовенству і його Єпископам „смішненіє Церкви съ политикою“. Які дають на се докази? 1) Неприйнямане русофілів до духовних семинарій; 2) напасть „Ниви“ на русофільські реколекції; 3) непоміщене в єпархіальних Вістниках оголошеня про ті-ж реколекції; 4) статі якогось „Українця“ в „Sonntagsblatt-i“ і 5) основане українським священиком на приказ Ординариату (!) читальні „Просвіти“ в парохії парох-русофіла. Отсе ті „докази“ „Церковного Востока“, на основі котрих він робить українським священиком і їх Єпископам закид „смішненія Церкви съ политикою“!... Про перший „доказ“ поговоримо низше, інші не заслуговують навіть на увагу. Але вже й тепер що до першого „доказу“ мусимо сказати, що він невірний, бо тут нема ні дрібки якої-небудь політики. Одним словом полеміка редакції „Церковного Востока“ з нами і нашими Єпископами „весьма удивительна“, бо опираєсь на самих нестійних премісах.

Трете, що сильно характеризує русофільських священиків, їх товариство і їх орган се ідентифіковане себе з обжалованими за державну зраду. „Нас оклеветали на два фронти. На фронт правительства як зрадників держави“... Обжалованими о державну зраду були: Бендасюк, Гудима, Сандович, Колдра і братя Геровські. Сі останні повтікали, отже самі себе засудили за злочин державної зради. Першим чотиром державну зраду документно доказано, отже й вони в очах загалу засуджені за той злочин. А редакция „Церковного Востока“ називає те обжаловане „клеветою“ і ідентифікує себе („нас оклеветали“) з тими зрадниками держави. Справді — удивительно!

Вкінці четверта удивительність в статі „Церковного Востока“ се відпекуванє ся схизмофільства а маркованє свого щирого католицизма. Кажемо „схизмофільства“, хоч „Церковний Восток“ говорить про „схизму“. Та схизми нашим русофілам ніхто не закидував і не закидує. Їм закидують лиш схизмофільство. І не без рації.

В теорії русофільство з схизмофільством не має очевидно нічого спільного. Се розумів кождий. Та практика від многих літ, ми скажемо навіть — від многих століть, учить зовсім чого иншого. Не відбігнемо далеко від правди, коли скажемо, що вже убийниками св. Йосафата були свого рода русофіли. Сеж історичний факт, що релігійну борбу на Україні протягом цілих століть піддержувала і спомагала Росія, що головним ворогом здуки української Церкви з римською була побіч Царгороду майже виключно Росія, яка вела сю роботу при помочи свого рода русофілів. Ніхто инший, як русофіли під проводом апостата Сімашка знищили унію на Україні в р. 1839, ніхто инший, як русофіли під проводом апостата Попеля „навернули“ в р. 1875 Холмщину. Русофільські священики з Га-

личини переселялися в другій половині минулого століття в Росію, переходили на православ'я і помагали там нищити католицизм. Провідник русофілів, Іван Наумович, бувший католицький священик, покинув свою віру і став апостатом. Наслідників Наумовича між русофільськими священиками було і є немало. Згадаймо хочби Крохмального, Красицького... Згадаймо тепер таких оо. Винницького, Юрчакевича, Дуркота, про котрих говорило ся на розправі Бендасюка, а котрі спомагали схизматичську пропаганду. Згадаймо тих, що брали громадну участь в паломництвах до Почаєва і Києва... І Сандович був русофільським богословом... Число русофільських священиків або богословів, що в останніх часах або перейшли на православ'я або яко католики пособляли та пособляють схизматичській пропаганді, можна в разі потреби в сотеро піднести. Вже супроти самих отейх фактів русофільський католицизм мусить показати ся дуже підозрілий. Та на сім ще не кінець. Се лиш припадкові, спорадичні зверхні прояви недуги, яка точить ціле нутро русофільського організму.

Про релігійну сторону цілого русофільства ми вже писали не раз і тепер повторювати ся не будемо. Зреферуємо лиш відомі вже кождому факти: русофільська ціла преса є або просто православна, або ярко схизмофільська. Навіть органи Общества св. Ів. Золотоустого можна дуже багато закинути. Русофільські інтернати і бурси се звичайні кузні схизмофільства. Русофільська молодіж з своїм схизмофільством зовсім навіть не криє ся. А тепер пригадаймо собі те, що ми чули на процесі Бендасюка. Обжаловані і їх оборонці не тайлись зовсім з тим, що русофільська „ідеологія“ не дасть ся подумати без православ'я. Се зрештою так ноторично відома річ, що шкода тратити на се більше слів.

Колиж так має ся річ, то чи політика руководила би нашими Єпископами, коли вони не приймали би русофільських молодців, вже від дитинства вихованих в фанатичній ненависті до всього, що українське й католицьке, до духовних семинарій? Коли би — кажемо, бо в дійсности на жаль буває инакше і по наших семинарах стрінемо ще не одного богослова, котрий в будучности буде відбувати в перебраню паломництва до Почаєва, котрий буде торгуватись з Бобринським о ціну переходу на православ'я, котрий буде держувати в своїм домі ріжних Марущаків та Колдрів, в котрого домі будуть писати ся заяви переходу на православ'я, котрий — може під проводом котрого з русофільських каноніків — буде вічувати враз з Дудикевичами, Бендасюками, Мончаловськими, Марковими, Колдрами, котрий — також може під рукою і оком каноніка — буде писати до „Церковного Востока“ статі в роді сеї, котру саме обговорюємо.

Ні, тут не політика руководить нашими духовними властями, а виключно лиш згляд на добро повіреного собі Бо-

гом українсько-католицького стада. Не був би католицьким єпископом той єпископ, котрий спомагав би схизмофільський елемент в своїй єпархії; так само не був би католицьким єпископом той, котрий пособляв би в своїй єпархії національній зраді і антидержавній пропаганді.

„Смѣшеніє політики съ Церковью“, про котре говорить стаття „Церковного Востока“, є якраз по стороні русофілів а не по стороні Українців. Нами не руководить зовсім політика, а виключно лиш добро католицької Церкви і нашого українського народу. Колиж редактори „Церковного Востока“ мішають політику з національним питанням, то нехай приймуть до ласкавої відомости, що „смѣшеніє Церкви“ з такою „політикою“ у нас ніколи не устане, бо правдивий католик не зрадить ніколи своєї віри, так само не зрадить ніколи своєї народности. Доки наші русофільські священники не скинуть з себе пятна схизмофільства, доки не повернуть до своєї народности, якої вирекли ся перед кількома роками після гостини в Галичині гр. Вобрінського, доки не повернуть в своїх письмах до своєї рідної мови, якої відпурали ся рівнож після гостини гр. Вобрінського — так довго не буде між нами „мира и согласнаго сожитія“, до котрого взиває „Церковний Восток“. З елементами небезпечними для нашої Церкви, з людьми, що вирекли ся своєї народности, а пристали до нашого найбільшого ворога, з людьми, що пуралють ся своєї рідної мови і намагають ся писати московською, а на ділі жаргоном, з такими людьми нема ні мира, ні згоди, а лиш одна борба, борба завзята, борба о житє або смерть, борба — usque ad finem!

Я. Л.

Катехизм теперішній і будучий. — Гадаю, що не помилюсь, коли скажу, що справа малого катехизму зачинає ставатись тою, о котрій кажемо, що єсть „справою на часі“. Заговорили о ній на зборах О.О. Катехити, (можна сказати) одиноко компетентні до одніювання згаданої книжочки, маючи за собою великий досвід; але не менше сказалиб много цікавого про те жерело знаня віри і обичаїв і неіспитовані О.О. Катехити, себто сільські парохі. Вирочім ті перші займаючи посаду лиш катехита, мають доволі часу на докладне виложенє катехуменам тих правд, які зададуть до дому до виученя; зате в иншій і менше користній положеню є ті другі, котрим обовязки парохіяльні не позваляють зайнятись катехизацією дітний часом через цілі тижні нр. в великім пості, під весну чи осінь задля великого болота на філії, яких деколи буває дві або і три. — Вони то власне є такими, що передовсім відчувають брак не лише доброго катехизму, але доброго підручника до науки релігії.

Знатоки в с'ім фаху виказали ріжні і то великі хиби теперішнього підручника п. з. „малій катехизм“, та старають ся — реасумуючи досвід — його усовершити; я однак йду далі і домагаюсь дословно підручника до науки релігії, а не лише збірки правд уложених хочби і в найліпшій порядку. Коли катехизм не має прикмет „підручника“ т. є. щоби можна з нього учитись предмету навіть і без учителя, то все ще буде представляти великі хиби.

Потребуємо підручника до науки віри, обичаїв і то: 1-о ясного що до укладу як в цілости, так і в частих; 2-о в вислові приміненого до урівеня понять дітій; 3-о без огляду на то, чи предмет буде унятий в форму історичну чи ні.

Поясню ад 1-о; Уклад ясний — себо такий, щоби одна правда домагалась другої, та щоб злишнім було питанє, евентуально легким до відповіді: „чому тепер о тім учимось?“ — Се що до осібних правд віри, а коли ходить о цілість то і та має представляти ясність в поділі.

Практика потвердить!

По кількох лекціях науки релігії уділюваної моїм о. попередником 4 ому р. науки зачинаю науку катехизму від початку. Пояснюю Ч. 1. 2. 3. т. є. що то є катехизм? і на кілько ділить ся частий? — Кляса цильна і уважлива, передовсім дівчата, числом 13 хл. + 19 дівч. — По поясненю питаю дівчата. Дістаю відповіді не-рішучі, з яких видно, що річ для них не зрозуміла, бо брак льогічного, будь річевого будь історичного порядку в тім поділі. По перепитаню всіх дівчат при моїй помочи питаю хлопців, але ті не в силі були повторити згаданого поділу! — Слїдуючої лекції зачинаю науку від питання: 1-о „на що на землі живемо?“ — В.: „щоби в Бога вірити, його любити і на нього надїятись“. — 2-о „О чім будемо учитись?“ В.: „о вірі, любові і надїї“. — Сей поділ повторили і запам'ятали собі всі, бо перепитані найслабші добрі дали відповіді! — Заключаю: брак ясности в поділі — великою хибою катехизму. Лучене пр. науки „о християнській праведности і о чотирох послїдних справах“¹⁾ в одну часть цілковито не оправдане в теорії а в практиці тяжке до запам'ятання. Між ними нема найменшої річевої злуки хиба та, що розважуване „послїдних“ єсть мотивами до праведного житя, а в тім случаю повинни мати місце перед християнською праведностию.

ад 2-о: Вислову приміненого до понятя катехуменів (в с'ім случаю дітій) — вимагає всяка педагогіка. Сього легковажити не вільно і катехизмови уложеному хочби через найсвятїйших людей.

І тут досвідчене зроблене в тім напрямі з учениками повинно забрати місце:

¹⁾ Малій кат. ст. 14 і 85; більший кат. має „річах“. — стор. 1. і 159.

²⁾ Сей порядок затримують О.О. уділяючи реколекції після св. Ігнатія, хотяй в деяких чинах за мотиви беруть любов Богу до нас.

Ученицям 5 і 6 року науки (школа IV-о клас. нижшого типу) в коротких словах поясню з малого катехизму точку 239. 240. 241. т. є. о св. Тайні Єлеопомазання, Сьвященства і Супружества. По виясненю заохочую до науки: „хочу знати, котра з вас найскорше научить ся на память ті три реченя“. — Година 10⁴⁰. Учениць з 5 року 16, з 6 р. — 11. — Всі дуже щильні і розвинені умово, до того амбітні; класа найлучша зі всіх. О годині 11¹⁰ зачинаю питати. Відразу зголосилось з 5-ого року, що „не уміють, бо не хоче взяти ся голови“. — Прочі дали відповіді, котрим бракувало плинности, точности і дословности. — Чому такий фатальний вислід? — Відповів: „Катехизм єсть підручником для катехитів а не катехуменів!“ — Слова і їх уложенє за тяжке до спамятаня для пересічного ученика гімназії, а не для дитини пр. слова точки 240: „Тайна сьвященства то є Тайна, в котрій *подає ся приймаючому сьвященнича власть і особлива ласка, щоби достойно сповняв сьвященничий чин*“.

ад 3-го: Що до методи, в якій мають бути преподавані правди, а тим самим і що до форми їх списаня, заявляюсь за історичною для 1-го 2-го і 3-го року науки, (а де 3 і 4 разом то і для 4-го); а для прочих т. є. 5 і 6 року за дотеперішню. Уберім науку в яку небудь форму історичну чи ні, але нехай катехизм буде підручником до науки предмету, але не лябіринтом правд без річєвого ясного поділу в цілости і частях та висловом не понятним для дітей!

Без притенсій, щоби давати науки компетентнішим в тій справі заявляюсь за будучим катехизмом, який бувби „підручником до науки правд віри і обичаїв“ з висше наведеними прикметами! — *Respice finem!* Не маємо уділяти катехизму, щоб його уміли катехумени, але „правди віри і обичаїв“.

До уложеня „будучого катехизму“ повинні передовсім приложити руку Всч. ОО. Катехити пр. дорогою конкурсу набути провкта катехизму; ті дати на практику 2-3 літню між О.О. Катехитів; а потім ті самі О.О. Катехити „*Deo adjuvante*“ моглиб уложити прехороший катехизм, не чекаючи, аж Провидіне Боже зішле чоловіка святого, котрий напише добрий катехизм. Зрештою: *Quot homines tot sententiae.*

о. В. К.



Видає і за редакцію відповідає
свщ. Ярослав Левицкий.

В друкарні Ставропільської під зарядом М. Рефця.

Асекуруйте своє майно від огню В „ДНІСТРІ”

Кождий Русин повинен асекуровати ся від огню, щоби на
случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то
добробит цілого народу.

Кождий Русин повинен асекуровати ся тільки в рускім
товаристві взаїмних обезпечень

„ДНІСТЕР”

нема жадного иньшого Руского товариства асекураційного
тільки один

„ДНІСТЕР”

„Дністер” рахув найтаньші оплати за обезпеченя селянських
будинків

„Дністер” звертає кождорічний чистий зиск своїм членам;
на рік 1913 виносить зворот 10%.

„Дністер” оцінює та виплачує шкоди по огни скоро і ре-
тельно, а на членів оцінкової комісії запрошує
все двох господарів.

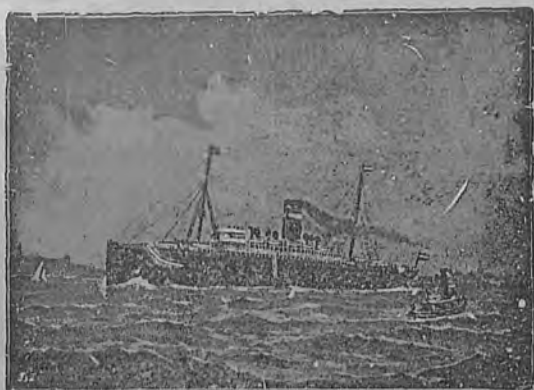
„Дністер” дає підмоги Руским школам і бурсам, де вихову-
ють ся селянські діти.

Люди асекуровані в „Дністрі” можуть дістати
пожичку у всіх великих банках і в Товаристві Взаїм-
ного Кредиту „Дністер”.

Власні фонди „Дністра” виносять з кінцем 1913 року
4,473.790 корон.

В „Дністрі” можна обезпечати від крадежи з вломом движи-
мости всякого рода, а Товариства Кредитові готівку, цінні папери
і векслі за дешевою оплатою премії.

Адреса „ДНІСТРА”: Товариство взаїмних обезпечень
„Дністер” у Львові, у власнім домі ул. Руска ч. 20.



ДО АМЕРИКИ

Канади, Тексасу, Бостону, Гальвестону, Куби, Аргентини, взагалі до всіх місцевостей північної і південної Америки, Австралії, Япану, Хін і т. д.

Білету залізничні до кожної місцевості північної і південної Америки.

З Галичини і Буковини найдешевше перевозить ПЕРЕВОЗОВЕ ТОВАРИСТВО ПАРОХОДІВ NORDDEUTSCHER LLOYD в Бремї.

В Бремї се товариство удержує руского сьвященника, котрий виконує душпастирські обовязки і опікує ся емігрантами.

Хто хоче їхати до Америки, нехай пише по шіф-карту до:

Генеральна Агента Північно-Нїмецького LLOYD'a
у ЛЬВОВІ, Городецька 93.